

1534
4271

ΕΠΙΤΟΜΟΣ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ
ΑΣΤΙΚΩΝ · ΣΧΟΛΩΝ
ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ
ΚΑΙ
ΤΩΝ ΚΑΤΩΤΕΡΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ.

ὑπὸ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ

διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας

156

ΕΚΔΟΤΑΙ

· ΑΔΕΛΦ. Σ. ΝΟΤΑΡΗ ·

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΑΔΕΛΦΩΝ Σ. ΝΟΤΑΡΗ

Σαλατᾶ, Ὀδὸς Μαχμονδιᾶ, Ἀρ. 19.

1895

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν
τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐκδοτῶν
θεωρεῖται κλοπιμαῖον.

Ἄδεια τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δευ. Ἐκπαιδεύσεως
(ὑπ' ἀριθ. 182, 22 Ζιλιχτιζέ, 1312).

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. Γ. ΚΕΦΑΛΙΔΟΥ
(ὁδὸς Περμπτοπαζάρου, ἀριθ. 1)

ΤΟΙΣ ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΙΣ ΙΑΤΡΟΙΣ

ΣΤΕΦΑΝΩ, Δ. ΝΑΡΛΗ,

ΚΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΙΩ, Χ. ΚΛΕΟΜΕΝΕΙ

ΤΟΙΣ ΕΚ ΠΑΙΔΩΝ ΦΙΛΟΙΣ

ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ

Γ. Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΗΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία καὶ ἡ μορφωτικὴ δύναμις τῆς Ἱστορίας ἐν γένει ἐπὶ τῶν παιδῶν εἶναι ἀναμφισβήτητοι καὶ περὶ τούτων θεωροῦμεν περιττὸν πάντα λόγον. Ἀλλὰ συμβαίνει πολλάκις, πρὸ πάντων παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλήσιν, ἀμφοτέρα ταῦτα νὰ μειῶνται ἕνεκεν ἢ ἀνεπαροῦς διδασκαλίας τοῦ σπουδαίου τούτου μαθήματος ἢ ἐλλείψεως καταλλήλων συγγραμμάτων. Καὶ ἐκεῖ μὲν. ἔνθα ἡ ἐλλειψὶς καταλλήλου συγγράμματος συνοδεύεται καὶ ὑπὸ διδασκαλίας ἀνεπαροῦς, δυνάμεθα νὰ εἰπῶμεν ἀσφαλέστατα, ὅτι οἱ παῖδες οὐ μόνον ἐλάχιστα μορφοῦνται, ἀλλὰ καὶ τὸ μάθημα ἀπεχθάνονται, τοσοῦτον ἄλλως εὐχάριστον καὶ διεγείρον μέγα ἐνδιαφέρον· ἐκεῖ δὲ, ἔνθα τὸ ἕτερον τούτων ὑπάρχει, τὸ κακὸν ὅπωςδῆποτε

περιορίζεται ἐντὸς στενωτέρων ὁρίων, διότι ὅ,τι δὲν κατορθοῖ τὸ ἐν ἀναπληροῖ τὸ ἕτερον.

Τοῦτο ἔχοντες καὶ ἡμεῖς ὑπ' ὄψει καὶ θεωροῦντες ὅτι οἱ παῖδες ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν σχολείοις εὐκολώτερον συστηματοποιοῦσι τὰς γνώσεις αὐτῶν δι' εὐλήπτων καὶ σαφῶν βιβλίων καὶ ἵνα ἀπαλλάξωμεν αὐτοὺς ἀπὸ σημειώσεων καὶ ἀντιγραφῶν, ἐπεχειρήσαμεν τὴν συγγραφὴν **Ἰστορίας Ῥωμαϊκῆς** ὅσον οἶόν τε πλήρους, λεπτομεροῦς καὶ σαφοῦς καὶ τοιαύτης, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ τοῖς τε εἰς τὰς ἀστικὰς σχολὰς φοιτῶσι καὶ τοῖς εἰς τὰ Γυμνάσια καὶ ἀνώτερα Παρθεναγωγεῖα. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐκτίθενται ἐκτενέστερον μὲν πῶς τὰ περὶ πολιτείας τῶν Ῥωμαίων διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων, λεπτομερέστερον δὲ οἱ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων, τῶν βασιλέων, ὑπάτων, αὐτοκρατόρων καὶ λοιπῶν. αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν καὶ κακίαι δι' αὐτούς τε καὶ διὰ τοὺς εἰς τὰ Παρθεναγωγεῖα καὶ τὰς ἀστικὰς σχολὰς φοιτῶντας. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ ἡ γλῶσσα οὔτε λίαν καθαρεύουσα εἶναι οὔτε ἄγαν ἀρχαίζουσα, ὅπως κάλλιον ἀνταποκριθῶμεν πρὸς τὸν διπλοῦν σκοπόν, ὃν ἡ παροῦσα ἱστορία προτίθεται.

Ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς παρούσης Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας κύριον σκοπὸν προεθέμεθα τὴν σαφῆ τῶν ιστορουμένων ἀντίληψιν διὰ τῆς διεγέρσεως τοῦ ἐνδιαφέροντος, διότι οὕτω καὶ τερπνὴ ἀπο-

βαίνει ἡ ἀνάγνωσις καὶ εὐχερῆς ἡ ἐκμάθησις. Ὅθεν εἰς τὴν διάταξιν τῆς ὕλης προβαίνομεν οὕτως ὥστε ἡ ἱστορία τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους νὰ ἐκτίθεται ὡς ἱστορία ἑνὸς ἀτόμου, ὅπερ διὰ τῆς ἐγκρατείας, τῆς αὐστηρότητος τῶν ἠθῶν, τῆς εὐσεβείας, τῆς ἀκραιφνοῦς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης καὶ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὰ πάτρια ἠκμασεν, ἐμεγαλουργήσῃ, διεφηνίσθη, ἀλλὰ καὶ παρήκμασεν εὐθύς ὡς παρεξέκλινε τῶν ἀρετῶν τούτων, ἐπελάθετο τῆς εὐσεβείας τῶν πατέρων καὶ ἐκυλίσθη εἰς τὸν βόρβορον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πολυτελείας. Τοιαύτην δὲ εἰκόνα παριστάνων ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐν πάσῃ λεπτομερεία πρόκειται λαμπρότατον παράδειγμα τοῖς εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶσι καὶ παντὶ ἑτέρῳ ἀτόμῳ πρὸς μίμησιν· διὰ τοῦτο καὶ προοιμοιζόμενοι εἵπομεν ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία καὶ ἡ μορφωτικὴ τῆς Ἱστορίας δύναμις ἐπὶ τῶν παίδων εἶναι ἀναμφισβήτητοι.

Ἔχομεν, ὅθεν, δι' ἐλπίδος ὅτι ἡ ἡμετέρα ἱστορία ἐν μέσῳ τῆς σπάνεως, μάλιστα δ' ἐν Τουρκία, τοιαύτης λεπτομεροῦς καὶ σαφοῦς ἰκανὴν θέλει παράσχη ὠφέλειαν τοῖς μαθητευόμενοις καὶ ὅτι οἱ ἀξιότιμοι κ. κ. καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι εὐμενῶς κρίνοντες τὸ ἡμέτερον ἔργον θέλουσι παρίδῃ δι' οὐς ἀνωτέρω ἀνέφερον λόγους τὰ πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου ἀπαντῶντα γλωσ-

σικά ἀμαρτήματα, παραλείποντες ἅμα καὶ ὅσα κεφάλαια ἤθελον θεωρήσῃ ἀνώτερα τῶν δυναμένων τῶν μαθητῶν αὐτῶν.

Ἐν Μακροχωρίῳ κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ ἔτους 1895.

Γ. Ε. ΣΕΡΓΙΑΔΗΣ δ. φ.

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης διάφοροι λαοὶ κατώκουν ἐν τῇ ἐπιμήκει ἐκείνῃ χερσονήσῳ, ἣτις κειμενὴ εἰς τὰ νότια μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ βρεχομένη ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ Τυρρηνικοῦ ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους φέρει τὸ ὄνομα *Ἰταλία*. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἀπετέλουν, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, πολιτείας ἀνεξαρτήτους καὶ αὐτοκέτους, αἱ δὲ τύχαι αὐτῶν ὑπῆρξαν ἰκανῶς διάφοροι. Δὲ ὅτι ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν ἐνωρὶς μεγαλειτέραν δύναμιν καὶ ὑπέρτερον πολιτισμὸν κατίσχυσαν τῶν λοιπῶν. Τρία τοιαῦτα διεκρίθησαν ἀξιολογώτατα ἔθνη καταλαβόντα βαθμηδὸν ἅπασαν τὴν χερσόνησον, οἱ *Ἐτροῦσκοι*, οἱ *Λατίνοι* καὶ οἱ *Σαβίνοι*, οἵτινες βραδύτερον ἀπετέλεσαν τὸν Ῥωμαϊκὸν λαόν.

Καὶ οἱ μὲν *Ἐτροῦσκοι* ἢ *Τουῦσκοι* ἢ *Τυρρηνοὶ* Πελασγικῆς ὄντες καταγωγῆς ἐλθόντες εἰς Ἰταλίαν ἐξωθεν κατώκησαν τὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἄρνου καὶ Τιβέρεως χώραν ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ ἀποτελέσαντες τρεῖς ὁμοσπονδίας ἐκ 12 πόλεων· ὁ ἄρχων ἐκάστης πόλεως ἐκαλεῖτο *Λουκούμων*, ὅστις σημεῖα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ εἶχε θρόνον ἐλεφάντινον, πορφυρᾶν τήβεννον, διάδημα χρυσοῦν, σκῆπτρον

ἐλεφάντινον καὶ ἀκολουθίαν ἐκ 12 ράβδουχων, οἵτινες ἔφερον ἐν χερσὶ δέσμην ράβδων μετὰ πελέκειος ἐν τῷ μέσῳ. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε σφζομένων Ἑτρουσικῶν ἔργων φαίνεται ὅτι ὁ λαὸς εὖτος πρῶτως ἀνέπτυξε τὴν ζωγραφικὴν, ἀγαλματοποιίαν καὶ ἀρχιτεκτονικὴν· τὸ δὲ πολίτευμα αὐτοῦ ἦτο ἱεροκρατικόν. Οἱ οἰωνοί, οἱ χρησμοὶ καὶ ἐν γένει ἡ μαντικὴ τέχνη ἀπετέλουν τὴν ὑπερτάτην τοῦ ἔθνους ἐπιστήμην, ἄγνωστοι δὲ καὶ ἀπόρητοι ἐφυλάττοντο εἰς τὸν λαὸν αἱ βάσεις τῆς θρησκείας ὑπὸ τῶν Λουκούμων· διὸ καὶ οὐδέποτε παρ' αὐτοῖς προήχθη ἡ ἀληθῆς ἐπιστήμη.

Οἱ δὲ *Λατῖνοι* προῆλθον ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἀρχειότερον ἐν *Λατίῳ* ἐποικησάντων *Κάσκων* καὶ τῶν *Πελασγῶν Σικελῶν*. Καὶ εὗτοι, ὡς οἱ Ἑτροῦσκοι, ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν ἐκ 30 πόλεων, ὧν προίστατο ἡ κατὰ τὴν δύναμιν, τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀρχαιότητα ἐπιφανεστάτη *Ἄλβα Λόγγα*. Κατῴκουν πρὸς Ν. τοῦ Τιβέρεως ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ ἐν *Λατίῳ*, ἐνθα καὶ ἄλλοι λαοὶ ὕστερον κατελθόντες ἀπὸ βορρᾶ κατῴκησαν, ὡς οἱ *Αἰκκοὶ*, οἱ *Ἑρρικοὶ*, οἱ *Οουλοῦσκοι* καὶ οἱ *Ῥούτουλοι*. Οἱ *Λατῖνοι* ἐλάτρευον τὸν Ἰανόν, τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὸν Κρόνον μετὰ τῆς *Ῥέας* ὡς θεοὺς τῆς γεωργίας, διότι ἦσαν λαὸς γεωργικὸς καὶ ἡμερος.

Οἱ δὲ *Σαβῖνοι* ἢ *Σαυῖται* ἢ *Σαβέλλοι* κατοικοῦντες παρὰ τὸ Λάτιον ἦσαν ἔθνος ἀκμαῖον, ὄρεινόν, ἐνθουν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαίου. Τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ θρησκευματος καὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἄπασαι αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῶν τελεταὶ καὶ πανηγύρεις

ἦσαν στενῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, ἰδιαίτερα δὲ τάξις ἱερέων καλουμένη γεωργικὴ ἀδελφότης εἶχε τὴν ἐπιτήρησιν αὐτῶν καὶ ἐφρόντιζεν ὅπως διεγείρη τὸν ἔρωτα πρὸς τὸν ἀγροτικὸν βίον παρὰ τοῖς συμπολίταις. Κατ'ἄκουσιν κατὰ κώμας, ἅς ἐκτιζον εἰς τὰ δυσπροσιτώτερα μέρη πρὸς εὐκολωτέραν ἄμυναν κατὰ τῶν ἐπερχομένων πολεμίων. Τὸ πλεονάζον τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἐξεπέμπετο εἰς ἀποικίας ἅπαξ κατὰ 20 ἔτη διὰ τελετῆς καλουμένης *ιεροῦ ἔαρος* (*ver sacrum*), ὅτε τὰ μὲν πλεονάζοντα κτήνη ἐθυσιάζοντο ἢ ἐξηγοράζοντο, ἢ δὲ νεολαία ἐπέμπετο εἰς ἀποικίας. Αἱ πόλεις τοῦ λαοῦ τούτου καίπερ διεσπασμένοι πρὸς ἀλλήλας ἐπολέμησαν ὁμῶς ἀείποτε κοινῶς κατὰ τῶν ἐξωθεν ἐπιδρομῶν. Διεκρίθησαν εἰ Σαβῖνοι ἐπὶ χρηστωτητι, δικαιοσύνη καὶ εὐσεβείᾳ, ὑπὸ δὲ τῶν μεταγενεστέρων Ρωμαίων ἐθεωροῦντο τύπος καὶ ὑπογραμμὸς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν κατὰ τοῦτο κατέστη παροιμιῶδες.

Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῶν τριῶν εἰρημένων ἐθνῶν τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας, ἐν τῇ βορειοδυτικῇ ἐσχατιᾷ τῆς Λατινικῆς χώρας, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ ἐν μικρᾷ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀποστάσει ἐγένετο ἡ ἰδρυσις τῆς **Ῥώμης** πιθανῶς ὑπὸ Λατίνων οἰκιστῶν, οἵτινες ἀπέβλεψαν ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν στρατηγικὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἐμπορικὴν θέσιν τοῦ τόπου, ὅστις ἐδέσποζε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάσσης. Διὸ καὶ *Ῥώμη* ἐκλήθη, ἥτοι πόλις *παριποταμία*. Ἐνεκα δὲ τῆς εἰδικῆς ταύτης ἐντολῆς, ἣν ἀνέλαβεν ἡ νέα πόλις, ἔμεινεν ὄλως ἀμέτοχος

τῶν Λατινικῶν συμμαχιῶν, συνωμολόγει συνθήκας καὶ ταχέως ἀνεπτύσσετο πολιτικῶς.

Ἄλλὰ λαός, οἷος ὁ Ῥωμαϊκός, ὅστις διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ κατῴρθωσε νὰ γείνη κοσμοκράτωρ, ὄφειλε βεβαίως νὰ ἦναι ὑπερήφανος ἐπὶ τῇ θεμελιώσει τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ καὶ νὰ καλύψῃ τὴν ταπεινὴν αὐτῆς ἀρχήν. Ἐπὶ ταύτης τῆς ἰδρύσεως τῆς Ῥώμης στηρίζονται πᾶσαι αἱ περὶ τῆς θείας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ καταγωγῆς καὶ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης παραδόσεις καὶ πάντα τὰ μυθικὰ καὶ ἐνίοτε ὑπερφυσικὰ στοιχεῖα, ἅτινα ἐπικρατοῦσιν ἐπὶ τρεῖς περίπου ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἔν τε τοῖς πολέμοις κατὰ τῶν γειτόνων λαῶν καὶ ἐν ταῖς νίκαις αὐτῶν. Μετὰ τούτων τῶν παραδόσεων οἱ Ῥωμαῖοι συνέδεσαν τὸ θρήσκευμα, τὸν πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ὄργανισμὸν καὶ τὴν φιλολογίαν αὐτῶν οὕτω στενῶς, ὥστε αὐταὶ ἦσαν δι' αὐτοὺς οὐσιωδεσταται, ὃ δὲ μὴ γινώσκων αὐτὰς δυσκόλως ἐννοεῖ πλείστα σημεῖα τοῦ τε πολιτικοῦ καὶ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν βίου.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας.

Ἐκτιθέντες τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τῶν Ῥωμαίων μετὰ τοῦ μυθικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους αὐτῶν ἐν τῇ Δύσει διαιροῦμεν αὐτὴν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους. Καὶ ἡ μὲν Α' καλουμένη ἡ τῆς Βασιλείας περιλαμβάνει διάστημα χρονικὸν δύο καὶ ἡμίσεος αἰῶνων (754 — 509

π. Χ.), ἤτοι ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι καταλύσεως τῆς βασιλείας· ἡ δὲ Β'. καλουμένη ἢ τῆς Δημοκρατίας περιλαμβάνει διάστημα χρονικὸν πέντε αἰώνων (509 — 31 π. Χ.), ἤτοι ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Δημοκρατίας μέχρι τῆς αὐταρχίας τοῦ Αὐγούστου· ἡ δὲ Γ'. καλουμένη ἢ τῆς Αὐτοκρατορίας, περιλαμβάνει καὶ αὕτη πέντε αἰώνων χρονικὸν διάστημα (31 π. Χ. — 476 μ. Χ.), ἤτοι ἀπὸ τῆς αὐταρχίας τοῦ Αὐγούστου μέχρι καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄.

Ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι καταλύσεως τῆς
Βασιλείας (754—509 π. Χ.).

ΒΑΣΙΛΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι θανάτου
τοῦ Ῥωμύλου.

Κατὰ τὴν παράδοσιν Αἰνείας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης φυγὼν ἐκ Τροίας μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποβιβάζεται εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λατίου ἔχων καὶ τὸν υἱὸν Ἀσκάνιον, τοὺς ἐφεστίους θεοὺς τῆς Τροίας καὶ τὸ Παλλάδιον τῆς Ἀθηνᾶς καὶ φιλοξενεῖται ὑπὸ τοῦ βασιλέως Λατίνου, ὅστις δίδωσιν αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα Λαβινίαν. Ἄλλ' ἐν τινι μάχῃ κατὰ τῶν Ῥουτούλλων φονεύεται ὁ Αἰνείας, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ἀσκάνιος ἐξακολουθήσας τὸν πόλεμον καὶ νικήσας αὐτοὺς κτίζει ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους τὴν πόλιν Ἀλβα Λόγγα,

ἣς ἐβασίλευσαν διαδοχικῶς 12 βασιλεῖς ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ Αἰνείου. Ὁ τελευταῖος τούτων καλούμενος *Πρόκας* ἀποθνήσκων ἀφίνει εἰς μὲν τὸν ἕνα υἱόν, τὸν *Νουμίτορα*, τὴν βασιλείαν, εἰς δὲ τὸν ἕτερον, τὸν *Ἀμούλιον*, τοὺς θησαυρούς. Ἄλλ' ὁ δεύτερος φιλόδοξος ὢν ἐκθρονίζει διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεώς του τὸν Νουμίτορα, φονεύει τὸν υἱὸν ἐκείνου *Λαῦσον*, τὴν δὲ μόνην θυγατέρα αὐτοῦ *Ρέα Σιλβίαν* κατατάσσει εἰς τὰς Ἑστιάδας παρθένους, ὅπως προλάβῃ τὴν γέννησιν τέκνου δυναμένου ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐγείρῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διότι αἱ ἱέρειαι αὗται τῆς Ἑστίας καθῆκον ἔχουσαι νὰ διατηρῶσιν ἄσβεστον τὸ πῦρ ὧφειλον νὰ ὦσιν ἄγαμοι καὶ ἀγναὶ ἐπὶ ποινῇ αὐστηροτάτῃ τοῦ νὰ θάπτωνται ζῶσαι, ἐὰν ἤθελον παραβῆ τὸν ὅρον τοῦτον. Μετὰ τινα ὅμως χρόνον ἡ Ρέα ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἄρεως διδύμους υἱούς, ὁ δὲ Ἀμούλιος μανιώδης γενόμενος ἐκ τῆς ὀργῆς διατάττει τὴν μὲν μητέρα νὰ θάψωσι ζῶσαν, τὰ δὲ βρέφη νὰ ρίψωσιν εἰς τὸν Τίβεριν, ἀφοῦ τεθῶσιν ἐντὸς λίχνου πεπισσωμένου. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ κατὰ τύχην πλημμυρήσαντα ἀφῆκαν τὸ λίχνον κατὰ τὴν ἀποχώρησιν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀβεντινοῦ λόφου, εἰς δὲ τὰς κραυγὰς τῶν βρεφῶν λύκαινά τις προσέτρεξε καὶ τὰ ἐθήλασεν. Εἰς τῶν ποιμένων τοῦ Ἀμούλιου, ὁ *Φαστύλος*, ἰδὼν τοῦτο παρέλαβε τὰ βρέφη μετὰ τῆς λυκαίνης καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν σύζυγόν του *Λαυρεντίαν* ἢ *Λοῦπαν* (1) πρὸς περίθαλψιν. Τὰ παιδιά ὀνομασθέντα τὸ μὲν *Ρώμος* τὸ δὲ *Ρωμύλος* ἀνετρέφθησαν καὶ ἠλικιώθησαν ἐν τῷ ποιμενικῷ βίῳ. Ἡμέραν δὲ τινα μετ'

(1) Ἐκ τούτου ἐπλάσθη ὁ περὶ λυκαίνης μῦθος (lupa=λύκαινα)

ἄλλων ὀμηλικῶν συνεπλάκησαν πρὸς τοὺς ποιμένας τοῦ Νουμίτορος, ἐν δὲ τῇ συμπλοκῇ συνελήφθη ὁ Ῥῶμος καὶ ἀπήχθη πρὸς ἐκείνον. Ὁ Νουμίτωρ ἔκ τε τῆς φυσιογνωμίας καὶ τοῦ παραστήματος τοῦ Ῥώμου ἐνόησεν ὅτι οὗτος μετὰ τοῦ Ῥωμύλου ἦσαν τὰ τέκνα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ῥέας, ὡς ἐβεβαίωσε τοῦτο ἔπειτα καὶ ὁ Φαυστύλος. Τότε οἱ δύο ἀδελφοὶ μαθόντες τὴν καταγωγὴν αὐτῶν τὸν μὲν Ἀμούλιον ἐξεθρόνισαν, ἐπανήγαγον δὲ εἰς τὸν θρόνον τὸν πάππον των Νουμίτορα, ὅστις εὐγνωμονῶν ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ἐκτεταμένας γαίας πρὸς ἴδρυσιν πόλεως.

Ἐκ τῶν ἐπτὰ λόφων⁽¹⁾, οἵτινες ἐδεσποζον τῶν γαιῶν τούτων ὁ μὲν Ῥῶμος ἐξελεξε τὸν Ἀβεντίνον ὁ δὲ Ῥωμύλος τὸν Παλατίνον πρὸς ἴδρυσιν τῆς νέας πόλεως. Ἡ νίκη δὲ ἀπέβη ὑπὲρ τοῦ Ῥωμύλου, ὅστις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ συμβουλευθεὶς τοὺς χρησμούς πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς εἶδεν ἵπταμενους 12 γῦπας εὐθὺς μετὰ τὸν Ῥῶμον, ὅστις εἶδεν 6. Ἐκ τοῦ Ῥωμύλου ὠνομάσθη ἡ νέα πόλις Ῥώμη, ἣτις ὁμῶς ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἰδρύσει ἐμιάνθη διὰ τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος. Διότι ὁ Ῥῶμος ὑπερπηδῶν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, καταφρονῶν αὐτὰ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου λέγοντος : *«Οὔτω θὰ ἀποθάνῃ καὶ πᾶς ἄλλος, ὅστις ἠθέλειν ὑπερβῆ ἰὸ τεῖχος τοῦτο»*. Οὔτω λοιπὸν ἰδρύθη ἡ Ῥώμη τῇ 4 Ἀπριλίου 754 π. Χ. τὴν δὲ ἡμέραν ταύτην ἐπανηγύριζον οἱ Ῥωμοῖοι μεγαλοπρεπῶς καθ' ἕκαστον ἔτος.

(1) Τὰ ὀνόματα τῶν ἐπτὰ λόφων, οἵτινες προΐοντος τοῦ χρόνου συμπεριελήφθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ῥώμης ἦσαν : Ἀβεντίνος, Παλατίνος, Καπιτωλίνος, Ἡσχυλίνος, Καίλιος, Οὔμινάλιος καὶ Κυρινάλιος.

Κατὰ τὸ Ἑστρουικὸν ἔθος ὁ Ῥωμύλος ζεύξας ταῦρον καὶ δάμαλιν εἰς ἄροτρον ἐχάραξε περὶ τὸν Παλατῖνον λόφον ὄριον, ὃπερ ἀπετέλεσε τὸν ἱερὸν τῆς Ῥώμης περίβολον καλούμενον *Πωμήριον* (*promerium*), ὅστις οὐδέποτε κατωκείτο ὡς ἱερὸς καὶ ἀπαρabiάστος. Εἶτα δὲ ἤνοιξε τὴν νέαν πόλιν ἄσυλον εἰς πάντας τοὺς φυγάδας, ληστές, δούλους κλπ. πρὸς οἰκισμὸν· διὰ τοῦτο οἱ πέριξ λαοὶ ἐφοβοῦντο νὰ συνάψωσι συγγενείας μετὰ τῶν κατοίκων τῆς νέας πόλεως. Ὅθεν ὁ Ῥωμύλος προκηρύξας ἀγῶνας καὶ ἑορτὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰππέιου Ἀπόλλωνος κατώρθωσεν ἵνα συρρεύσῃ εἰς αὐτὰς πλῆθος πολὺ ἐκ τῶν πέριξ λαῶν μετὰ τῶν συζύγων καὶ θυγατέρων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῶν ἀγῶνων δοθέντος τοῦ συνθήματος ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου ἐπέπεσον οἱ κάτοικοι τῆς Ῥώμης κατὰ τῶν θεατῶν καὶ ἤρπασαν τὰς γυναῖκας, τοὺς δὲ ἄνδρας ἐξέβαλον διὰ τῆς βίας ἐκ τῆς πόλεως.

Ἐκδίκησιν πνέοντες οἱ οὕτω προσβληθέντες ἐπῆλθον κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ ταχέως κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μὴ ὄντες συνησπισμένοι. Τελευταῖος δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Κύρεων *Τίτος Τάτιος* ὠδήγησε τοὺς Σαβίνους κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ῥωμαίους. Κατώρθωσε δὲ νὰ γείνη κύριος τοῦ Καπιτωλίνου λόφου, οὗ μίαν τῶν θυρῶν τοῦ φρουρίου ἤνοιξεν αὐτῷ ἡ *Ταρπηία*, ἣτις ἐπεμελεῖτο τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἱερῶν, ζήτησασα εἰς ἀμοιβὴν ὅ,τι οἱ στρατιῶται ἔφερον ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτῶν χειρὶ, ἐννοοῦσα τὰ ψέλλια καὶ τοὺς δακτυλίους των. Οἱ δὲ Σαβίνοι ἅμα καταλαβόντες τὸν λόφον ἐκάλυψαν αὐτὴν διὰ τῶν ἀσπίδων, τὰς ὁποίας ὡσαύτως

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία)

2

ἔφερον ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ⁽¹⁾. Τότε φοινικὴ μάχη συνεκροτήθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, ἣτις ἀπὸ πρῶιας μέχρι δειλῆς ἦτο ἀμφίροπος, ὅτε ἐφάνησαν μακρόθεν ἐρχόμεναι αἱ ἀρπαγεῖσαι γυναῖκες ἐν μέσῳ βροχῆς βελῶν καὶ καθικέτευσαν τοὺς πατέρας αὐτῶν καὶ τοὺς προτέρους συζύγους ὅπως καταπαύσωσι τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἀναγνωρίσαντες τὸ γεγονός ὡς τετελεσμένον συνάψωσιν εἰρήνην καὶ συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς τὰ δάκρυα καὶ τὰς παρακλήσεις τῶν γυναικῶν ἐνέδωκαν οἱ Σαβῖνοι, καὶ συνάψαντες εἰρήνην καὶ συμμαχίαν ἀπετέλεσαν ἔκτοτε μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἓνα λαὸν κατοικήσαντες ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου καὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου καὶ συμφωνήσαντες ὅπως συμβασιλεύωσιν ὅ τε Ῥωμύλος καὶ Τάτιος. Προσέλαβον δὲ ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τῶν *Κυριτων* ἀπὸ τῶν Σαβίνων.

Μετὰ τινα ἔτη φονευθέντος τοῦ Τίτου Τατίου ἔμεινεν ὁ Ῥωμύλος μονοκράτωρ καὶ ἐξηκολούθησε τὸ πρὸ τοῦ πολέμου ἔτι ἀρξάμενον ἔργον τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοργανώσεως τῆς Ῥώμης. Κατὰ ταύτην α') διήρσεσε τοὺς κατοίκους εἰς τρεῖς φυλὰς (*tribus*), τοὺς Ῥάμνητας *Τατιεῖους* καὶ *Λούκερας*. Καὶ οἱ μὲν Ῥάμνητες ἀντιπροσωπεύοντες τὴν Λατινικὴν φυλὴν κατέκουν ἐπὶ τοῦ Παλατινοῦ λόφου, οἱ δὲ *Τατιεῖοι* ἀντιπροσωπεύοντες τὴν Σαβινικὴν ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου καὶ Καπιτωλίνου, οἱ δὲ *Λούκερες* ἀντιπροσωπεύοντες τὴν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους

(1) Ἀπὸ τοῦ λόφου τούτου, ὅστις ἔκτοτε ὠνομάσθη Ταρτηνία πέτρα, ἐκρήμνιζον οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς κακούργους καὶ προδότας.

προσθεθεῖσαν τῇ Ῥώμῃ Ἐτρουσκικὴν φυλὴν ἐπὶ τοῦ Καίλιου. Ἐκάστην τῶν φυλῶν διήρθεσεν εἰς δέκα φράτρας (curias) καὶ ἐκάστην τούτων εἰς δέκα δεκάδας (decurias). β') Συνέστησε τὴν τάξιν τῶν *Πατρικίων*, ἧτοι τῶν τελείων πολιτῶν, ἧτις περιελάμβανε τὰς ἀνωτέρω φυλάς καὶ εἶχε μόνη αὐτὴ δικαίωμα ψήφου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐν τῇ ἀναδειξει τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ βασιλέως· ὑπεστηρίζοντο δὲ οἱ Πατρίκιοι καὶ ἴσχυον διὰ τῶν *πελατῶν*, ἧτοι ἡμιελευθέρων πτωχῶν πολιτῶν, οἵτινες ἀπετέλουσαν μέρος τῆς οἰκογενείας αὐτῶν καλοῦντες αὐτοὺς *πάτρωνας*, προστατεύοντες αὐτοὺς, πληρόντες πολλὰκις τὰ χρέη αὐτῶν καὶ προικίζοντες τὰς θυγατέρας, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ παρίστανται ἐν δικαστηρίῳ, διότι τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀνελάμβανον οἱ *πάτρωνες* τῶν. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πατρίκίους ἡ *πάτρωνας* συνέστησε τὴν τάξιν τῶν *Πληθείων*, ἧτις περιελάμβανε πάντας τοὺς ὑποτασσομένους λαοὺς, οἵτινες δὲν εἶχον, ὡς οἱ πατρίκιοι, δικαίωμα ψήφου· οὐδ' αὐτὴ ἡ ἐπιγαμία μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων ἐπετρέπετο. γ') Συνέστησε τὴν *Σύγκλητον* (senatus) περιλαμβάνουσαν 100 βουλευτὰς δέκα ἐξ ἐκάστης φράτρας, εἰς οὓς μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς δευτέρας φυλῆς (τῶν *Σαβίνων*) προσετέθησαν ἕτεροι 100, μετὰ δὲ τὴν παραδοχὴν τῆς τρίτης (τῶν Ἐτρούσκων) ἕτεροι 100. Προῖσταντο δὲ πάντοτε δέκα βουλευταὶ ἐκ τῆς πρώτης φυλῆς (τῶν Ῥωμαίων), ἐξ ὧν ἐξελέγετο ὁ πρόεδρος, καὶ οὗτοι ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ βασιλέως εἶχον τὴν βασιλείαν διαδοχικῶς μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως. δ') Συνέστησε

πεζικὸν μὲν στρατὸν ἐκ 3000 μαχητῶν ἱππικὸν δὲ ἐκ 300 ἱππέων πάντων πατρικίων. ε') Συνέστησε τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας (curiatae) ἀποτελουμέναις ἐκ πατρικίων καὶ σκοπὸν ἔχουσαι νὰ ψηφίζωσι περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, νὰ ἀποδεικνύωσι τὰς ἀρχάς, νὰ ἀποφασίζωσι περὶ ζωῆς καὶ θανάτου τῶν πολιτῶν κλπ.

Ἡ ἐπὶ Ῥωμύλου θρησκεία συνίστατο εἰς τὸ νὰ πιστεύωσι τοὺς χρησμούς καὶ νὰ συμβουλευῶνται τοὺς οἰωνοὺς καὶ μάντις. Συνέταξε δὲ ὁ Ῥωμύλος νόμους αὐστηροτάτους περὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης· μόνος πολλάκις ἐδίκαζεν ἐν τῇ ἀγορᾷ συνοδευόμενος ὑπὸ 300 στρατιωτῶν, ὧν οἱ 12 ἦσαν ῥαβδοῦχοι. Εὐσέβεια δὲ καὶ ἀρετὴ διέκρινον τοὺς πολίτας, ἅτινα ἀνεδείκνυον αὐτοὺς καθ' ἐκαστην νικητάς.

Ὁ Ῥωμύλος θελήσας νὰ παραβιάσῃ ὁ ἴδιος τοὺς νόμους, οὗς ἔθηκε, καὶ νὰ βασιλεύῃ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς συγκλήτου, δυσηρέστησε τοὺς πατρικίους. Ὅθεν οὗτοι ἐφρονευσαν αὐτὸν καὶ διέδωκαν εἰς τὸν λαὸν, ὅστις μεγάλως τὸν ἐτίμα, ὅτι ἀνηρπάγη εἰς τὸν οὐρανὸν κατὰ τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ. Ὁ λαὸς πιστεύσας ἀπέδωκεν αὐτῷ θείας τιμὰς καὶ ὀνομάσας *Κυρῖνον* ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν ἴδιον ναόν.

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἡ παράδοσις λέγει περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ῥώμης, τοῦ οἰκισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς διοργανώσεως. Ὀνομάζοντες δὲ ἑαυτοῦς οἱ Ῥωμαῖοι ἀπογόνους τοῦ Αἰνείου καὶ ἐπομένως τῶν Τρώων καὶ Πελασγῶν μεγαλοποιῶσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν· δὲν εἶναι δὲ διόλου δύσκολον νὰ πεισθῇ τις ὅτι ἡ Ῥώμη ἐγένετο ἀποικία

Λατινικῶν φύλων, ἅτινα ἐνωθέντι εἶτα μετὰ Σαβινικῶν καὶ Ἑτρουσκικῶν ἀπετέλεσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν καὶ πληθὺν (populus), τὴν μὲν ἀντιπροσωπεύουσαν τὸν Λατινικόν, τὴν δὲ τὸν Σαβινικὸν χαρακτῆρα. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως δὲ τῶν χαρακτήρων τῶν δύο τούτων λαῶν, ὅστις ἦτο ὁ συντηρητικὸς μὲν ἐν τῷ πρώτῳ ὁ τῆς ἀναπτύξεως δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ, ἐπήγαγε βραδύτερον ἢ συνεχῆς ἐκείνη ἀνάπτυξις τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἣτις κατεστησεν αὐτὴν τὸ μέγιστον πολιτικὸν δημιούργημα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Οἱ μετὰ τὸν Ῥωμύλον βασιλεύσαντες.

Νουμᾶς Πομπήλιος.—Μετὰ τὸν Ῥωμύλου θάνατον ἐμεσολάβησεν ἐνιαύσιος μεσοβασίλειά, καθ' ἣν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν εἶχον ἐκ περιτροπῆς οἱ βουλευταί. Παρελθόντος δὲ ἔτους τῇ προτάσει τοῦ δήμου ἡ Βουλὴ ἐξέλεξε τὸν *Νουμᾶν Πομπήλιον* Σαβίνον τὸ γένος καὶ ἄγοντα τὸ 43ον ἔτος τῆς ἡλικίας του (715 π. Χ.). Ἡ σοφία τοῦ ἀνδρὸς τούτου τοσοῦτον μεγάλη ἦτο, ὥστε ἐπλάσθη ὁ μῦθος ὅτι ἦτο μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρου, ὅστις ὁμως μετὰ πολλὰ ἔτη ἦλθεν εἰς Ῥώμην, καὶ ὅτι ἐλάμβανε τοὺς νόμους παρὰ τῶν θεῶν διὰ τῆς νύμφης *Ἥγερίας*.

Ὡς εἰς τὸν Ῥωμύλον ἀπέδωκαν τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥώμης διοργάνωσιν, οὕτως εἰς τὸν Νουμᾶν τὴν θρησκευτικὴν. Καὶ δὴ α') διήρесе τοὺς ἱερεῖς εἰς 8 τάξεις, ὧν

ὑπερτάτη ἦτο ἡ τῶν *Ποντιφίκων*, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ ἀνώτατον ἱερατικὸν συνέδριον προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως (*pontifex maximus*). Αἱ λοιπαὶ τῶν ἱερέων τάξεις ἦσαν ἡ τῶν *Φλαμίνων* (*flamines*), οἵτινες τρεῖς ὄντες ἐτέλουν τὴν λατρείαν τοῦ Διὸς, τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Κυρίνου. Ἡ τῶν *οἰωνοσκόπων* καὶ *μάντεων*, ἡ τῶν *ἱεροσκόπων*, ἡ τῶν *Φιτιαλέων*, οἵτινες ἐτέλουν τοὺς θρησκευτικoὺς τύπους ἐπὶ κηρύξεως πολέμου καὶ συνομολογήσεως εἰρήνης, ἡ τῶν *Σαλίων*, ἱερέων τοῦ Ἄρεως, οἵτινες ἐφύλαττον καὶ τὴν οὐρανόπεμπτον ἀσπίδα τοῦ θεοῦ τούτου, ἡ τῶν *Ἀρουαλέων*, οἵτινες ἀνέπεμπον κατ' ἔτος εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς καὶ ἡ τῶν *Ἐσιάδων* παρθένων τεσσάρων τὸν ἀριθμὸν καὶ βραδύτερον ἕξ, αἵτινες ἐφύλαττον ἀσβεστον τὸ τῆς Ἐστίας πῦρ. β') Διένοιμε τὰς πρὸ αὐτοῦ κατακτηθείσας γαίας εἰς τὸν δῆμον καὶ ἴδρυσεν τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ *Τέρμωνος* (= τῶν ὀρίων) πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἰδιοκτησίας ἐκάστου. γ') Διερρύθμισεν τὸ ἡμερολόγιον διαιρέσας τὸ ἔτος εἰς 12 μῆνας ἀντὶ 10, ὡς ἦν ἐπὶ Ῥωμύλου. δ') Ἐκτίσεν δίθυρον τὸν ναὸν τοῦ διπρὸσώπου *Ἰανοῦ* (λατινικῆς θεότητος) εἰσαγαγὼν τὸ ἔθος νὰ μένη πάντοτε ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

Βασιλεύσας ὁ Νουμᾶς 43 ἔτη ἀπέθανεν τὸ 672 π. Χ. ἡ δὲ βασιλεία αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰρηνικωτάτη.

Τύλλος Ὀστίλιος. — Τὸν Νουμᾶν διεδέχθη ὁ *Τύλλος Ὀστίλιος* ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Ῥαμνήτων, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία παρέσχεν ἄρθρον ὕλην εἰς τὸ ποιητικὸν πνεῦμα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Το κυριώτερον γεγονός ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ τελεία καταστροφή τῆς

Ἄλβας Λόγγας καὶ ἡ ἔνωσις τῶν Ἀλβανῶν μετὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἡ Ἄλβα ζηλοτυποῦσα διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἡγουμένου τοῦ βασιλέως αὐτῆς *Κλοιλίου*. Τούτου δὲ φρονεθέντος ἔν τινι συμπλοκῇ ἀνηγορεύθη δικτάτωρ ὁ Φουφέτιος· ἀλλὰ τότε ἀπεφασίσθη νὰ λύσωσι τὴν διαφορὰν διὰ μονομαχίας. Ὑπῆρχον παρ' ἑκατέροις τρεῖς ἀδελφοὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἀλβανοῖς οἱ *Κουριατίοι* παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις οἱ Ὀράτιοι, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ μονομαχήσωσιν. Ἐν τῇ συμπλοκῇ αὐτῶν ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Κουριατίων, διότι οὗτοι ἐφόνευσαν τοὺς δύο Ὀρατίους, ἔτρεψαν δὲ τὸν τρίτον εἰς φυγὴν. Ἡ φυγὴ ὅμως τοῦ τρίτου ἦτο προσποιητὴ, ὅπως δυνηθῆ ὡτὼ νὰ διασπάσῃ τοὺς τρεῖς Κουριατίους καὶ νικήσῃ αὐτοὺς εὐκολώτερον ὄντας ἄλλως τε καὶ πληγωμένους. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε. Στραφεὶς ὀπίσω φρονεῦει τὸν πρῶτον εὐρεθέντα πλησίον του, εἶτα τὸν δεῦτερον καὶ τελευταῖον τὸν τρίτον. Τότε κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ἡ Ἄλβα ὑπετάγη εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐπειδὴ ὅμως βραδύτερον ἢ Ἄλβα παρέσχε βοήθειαν πρὸς τοὺς *Οὐγεντανοὺς* καὶ *Φιδηγάτας*, πρὸς οὓς ἐπολέμουν οἱ Ῥωμαῖοι, διετάχθη ἡ κατασκαφὴ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἡ μετοίκησις τῶν πολιτῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ *Καιλίου* λόφου. Ὁ νικήσας ἐν τῇ μονομαχίᾳ ἀδελφὸς Ὀράτιος εἰσελθὼν τὴν ἐσπέραν τῆς νικηφόρου ἡμέρας εἰς τὴν οἰκίαν εἶδε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ κλαίουσαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ *Καμίλλου*, ἑνὸς τῶν τριῶν Κουριατίων ἀδελφῶν, ὅστις ἦτο μνηστὴρ αὐτῆς, καὶ ὀργισθεὶς ἐφόνευσεν αὐτὴν μολύνας τὴν χεῖρα, ἥτις ἔσφρε τὴν πατρίδα, διὰ τοῦ ἀδελφικοῦ αἵματος. Διὰ

τὸν φόνον τοῦτον κατεδικάσθη μὲν ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἠθώθη ὁμῶς ποιήσας ἔκκλησιν πρὸς τὸν λαόν.

Ὁ Τύλλος Ὀστίλιος καὶ ἄλλους πολέμους εὐτυχεῖς διεξήγαγε καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Λατίνων. Ἄλλ' ἀφοσιωθείς εἰς τὰ πολεμικὰ παρημέλησε τὰ τῆς θρησκείας, οἱ δὲ μάντιες προεῖπον αὐτῷ τὴν μῆνιν τῶν θεῶν καὶ θάνατον διὰ τοῦτο βίαιον. Ἀπέθανε τῶντι βιαίως βληθείς ὑπὸ κεραυνοῦ τὸ 640 π. Χ.

Ἄγκος Μάρκιος. — Ὁ ἔγγονος οὗτος τοῦ Νουμᾶ διαδεχθείς τὸν Τύλλον Ὀστίλιον κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνασυνέστησε τὴν λατρείαν τῶν θεῶν παραμεληθεῖσαν ἐπὶ τοῦ προκατόχου του καὶ ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν, εἶτα δὲ ἐπέδωθη εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους ἰδίᾳ κατὰ τῶν Λατίνων καὶ κυριεύσας τὰς πόλεις αὐτῶν μετώκισε τοὺς κατοίκους εἰς Ῥώμην κατοικίσας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἀπαντῶσι κατὰ πρῶτον οἱ Πληβεῖοι μετὰ ὑποδεεστέρων μὲν δικαιωμάτων, ὡς εἴπομεν (σελ. 19), ἀλλὰ προωρισμένοι νὰ αὐξήσωσιν αὐτὰ μέχρι ἰσοπολιτείας πρὸς τοὺς πατρικίους. Ἦδη οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως, ἐξέτειναν τὰς κτήσεις αὐτῶν μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ ἵδρυσαν τὴν Ὀστίαν ὡς ἐπίνειον τῆς Ῥώμης. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς πόλεως κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς ὠχύρωσαν τὸ Ἰανικόλον ὄρος καὶ κατεσκεύασαν τὴν πρώτην ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως ξυλίνην γέφυραν ἱερὰν κληθεῖσαν. Πρῶτος δὲ ὁ Ἄγκος Μάρκιος ὑποδόμησεν εἰρκτὰς ἐν τῷ Καπιτωλίνῳ λόφῳ καὶ ἀπέθανε τὸ 614 π. Χ. διορίσας κηδεμόνα τῶν

ἀνηλικῶν τέκνων του τὸν παιδαγωγὸν αὐτῶν *Δεύκιον Ταρκύνιον*.

Δεύκιος Ταρκύνιος ὁ Πρίσκος.—Διὰ τὴν ἀνηλικιότητα τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἔλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Δεύκιος Ταρκύνιος ὁ ἐπικαλούμενος *Πρίσκος* (= πρεσβύτερος). Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κορινθίου Δημαράτου, ὅστις φεύγων τὴν τυραννίαν τοῦ ἐν Κορίνθῳ τυράννου *Κυψέλου* ἦλθε μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῆς οἰκογενείας του εἰς Ἰταλίαν καὶ κατῴκησεν ἐν τῇ Ἐτρουσκικῇ πόλει *Ταρκυνία*. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δεύκιος Ταρκύνιος ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ὡς ξένος ἀπεκλείετο τῆς ἀρχῆς ἐν *Ταρκυνία*, ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι ἡ σύζυγός του *Ταρακύλλα* προεμάντευσε περὶ αὐτοῦ ὅτι θὰ τύχη μεγάλων τιμῶν ἐν Ῥώμῃ, μετῴκησεν ἐκεῖ. Αὐτόθι δὲ διὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς συνέσεώς του τοσοῦτον ἠὺδοκίμησεν, ὥστε καὶ ὡς παιδαγωγὸς τῶν τέκνων τοῦ Ἄγκου Μαρκίου προσελήφθη. Μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου σφετερισθεὶς τὴν βασιλείαν ἀφωσιώθη εἰς τὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν αὐτῆς. Καὶ δὴ καλέσας Ἐτρούσκους ἐργάτας ἀνέθηκεν εἰς αὐτοὺς τὴν κατασκευὴν μεγάλων ὑπονόμων, δι' ὧν ἀπεξήραναν ἐντελῶς τὴν μεταξὺ Ἀβεντίνου καὶ Κυριναλίου λόφου κοιλάδα, ἔνθα ᾠκοδόμησε τὸν μέγαν Ἰππόδρομον (circus), ὅπου ἐτελοῦντο οἱ ἐξ Ἐτρουρίας εἰσαχθέντες ἀγῶνες τῶν μονομάχων, καὶ καθίδρυσε τὴν Ἀγορὰν (forum), ἣτις ἀπέβη ἡ ψυχὴ τῆς πόλεως βραδύτερον, διότι ἐν αὐτῇ ἐγίνοντο αἱ ἐκκλησίαι, τὰ δημόσια συμπόσια, αἱ πανηγύρεις, οἱ περίπατοι κλπ. Περιέβαλεν ὡσαύτως τὴν πόλιν διὰ μεγάλων καὶ ὀγκωδῶν λίθων, δι' ὧν ὁ διάδο-

χός του περιτείχισε τὴν πόλιν καὶ περιέβαλεν ἐντὸς τοῦ περιβόλου ἐκείνου τὸν Ἀβεντίνον λόφον καὶ μέγα μέρος τοῦ Ἡσκυλίνου, Οὐμίναλιου καὶ Καιλίου μέχρι τοῦ Καπιτωλίνου. Ἐθηκεν ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου τὰ θεμελία τοῦ *Καπιτωλίου*, μεγάλου ναοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὃν ἀπεπεράτωσε Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος.

Τὸ πρῶτον βῆμα, ὅπερ ὁ Ταρκύνιος ἐποίησε πρὸς τὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν, ὑπῆρξε νὰ συμπληρώσῃ τὰ ἐκ τῶν πολέμων κενὰ τῶν φρατρῶν διὰ νέων μελῶν, ἅτινα παρέλαβεν ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων. Ἠθέλησε μάλιστα νὰ διαίρῃ καὶ τοὺς πληθείους εἰς τρεῖς φυλάς ἐχούσας τὰ αὐτὰ ὡς καὶ οἱ πατρίκιοι δικαιώματα, ἀλλ' εἰς τοῦτο οὐ μόνον οἱ πατρίκιοι ἀλλὰ καὶ ἅπαντα ἡ ἱερατικὴ τάξις ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως Ἀπτίου Ναίβιου ἀντέστη πεισματωδῶς προβάλλουσα εἰς τοῦτο τοὺς ἀπαισίους οἰωνούς, οὓς ὁ Ταρκύνιος περιφρονῶν ἠρνεῖτο νὰ συμβουλευθῇ. Ὄθεν ὀργισθεὶς προσκαλεῖ τὸν Ναίβιον καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ὅτι, ἐὰν μαντεύσῃ ὅ,τι εἶχε κατὰ νοῦν νὰ πράξῃ καὶ ἐὰν τοῦτο ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ, τότε μόνον θὰ συμβουλευθῇ τοὺς οἰωνούς περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν καθεστώτων. *Ἄ Εμάντευσα*, εἶπεν ὁ Ναίβιος, ὅ,τι κατὰ νοῦν ἔχεις καὶ εἶναι τοῦτο ἐκτελέσιμον». *Κόρυον λοιπόν*, λέγει ὁ Ταρκύνιος, *τὴν ἀκόνην ταύτην διὰ ξυραφίου*. Πράγματι δὲ ὁ Ναίβιος ἐξετέλεσε τὸ θαῦμα αὐθωρεῖ. Ἐκτοτε διατάχθησαν πάντες νὰ ἔχωσι πλήρη πίστιν εἰς τοὺς οἰωνούς. Ἦχος τις ἀσυνήθης ἢ αἰφνιδία λύπη ἢ σπινθὴρ φλογός ἢ μυκηθμὸς ζῶου θυσιαζομένου καὶ ἕτερα

τοιαῦτα ἦσαν ἱκανὰ νὰ παρεμποδίζωσι πᾶσαν τῆς πολιτείας προᾶξιν ἢ τοῦ ιδιώτου. Οὐχ ἦττον ὁμως ὁ Ταρκύνιος προσέθηκεν 100 ἔτι βουλευτὰς εἰς τὴν βουλὴν, εἰς δὲ τοὺς ἵππεῖς κατέταξε καὶ ἄλλους 300 ἐκ τῶν νέων γενῶν.

Ὁ Ταρκύνιος μετέφερεν ἐξ Ἐτρουρίας καὶ διαφόρους πομπὰς μεγαλοπρεπεῖς. Αὐτὸς δὲ, ὡς οἱ Ἐτροῦσκοι ἄρχοντες, ἐφόρει ἐσθῆτα πορφυρᾶν, ἐκάθητο ἐπὶ ἐλεφαντίνου δίφρου καὶ ἠκολουθεῖτο ὑπὸ 12 ῥαβδούχων φερόντων δέσμην ῥάβδων μετὰ πελέκεως ἐν τῷ μέσῳ. Πρῶτος ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον μετὰ τὰς πρὸς τοὺς Σαθίνους νίκας καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην καθήμενος ἐφ' ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων λευκῶν.

Τὸ τέλος τοῦ Ταρκυνίου ἦτο τραγικόν. Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἐμίσθωσαν δύο φονεῖς, οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ προφάσει νὰ δικασθῶσιν ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἄλλ' ἢ συζυγὸς του Τανακύλλα ἐπιθυμοῦσα νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν γαμβρὸν αὐτῆς *Σερούϊον Τύλλιον*, ἅμα δὲ φεβουμένη καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν υἱῶν τοῦ Ἄγκου Μαρκίου ἔκρυψε τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου εἰς τὸ πλῆθος καὶ εἶπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς διώρισε τὸν Σερούϊον ἐπίτροπον τῆς βασιλείας μέχρι τῆς ἀναρρώσεώς του. Ἀφοῦ δὲ αὐτὴ καὶ ὁ Σερούϊος προδιέθεσαν τὴν σύγκλητον ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀνακοινοῦσι τὸν θάνατον τοῦ Ταρκυνίου καὶ τότε ἀνακηρύττεται βασιλεὺς ὁ Σερούϊος τῇ συγκαταθέσει μόνῃς τῆς συγκλήτου.

Σερούϊος Τύλλιος. — Διὰ τοῦ ἀνωτέρω ἐκτεθέντος τρόπου κατορθώσας ὁ Σερούϊος νὰ λάβῃ τὸν θρόνον (578 π. Χ.) πρῶτον ἐφρόντισε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς

υιούς τοῦ Ἄγκου Μαρκίου καὶ εἶτα νὰ συνεχίσῃ τὴν κοινωνικὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ὁ προκάτοχος αὐτοῦ. Καίτοι δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε τὴν καταγωγὴν πάνυ ταπεινὴν, ὡς γεννηθεὶς ἐκ τινος δούλης Λατινίδος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ταρκυνίου, οὐχ ἦττον ὁμως διὰ τῆς εὐφύιας αὐτοῦ καὶ τῶν προτερημάτων τάχιστα ἀνεδείχθη, ἡ δὲ βασιλεία του ἀφῆκεν ἴχνη ἀνεξάλειπτα ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν Ῥωμαίων διὰ τὴν πολιτικὴν του σύνεσιν.

Ὡς ἐπὶ Λευκίου Ταρκυνίου ἐπεκράτησαν τὰ Ἑτρουσκικά, οὕτως ἐπὶ Σερουίου ἐπεκράτησαν τὰ Λατινικά καὶ Ἑλληνικά ἦθη. Καὶ ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης ἐπεκράτει ἱεροκρατία, ἀπὸ τοῦ βασιλέως τούτου ἀρχεται ἐποχὴ νέα ἀναπτύξεως καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν καὶ ἰδρυτῆς καὶ ἀρχηγέτης θεωρεῖται τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος τῆς μεταγενεστερᾶς Ῥώμης, ὡς ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς χρόνους ὑπῆρξεν ὁ Σόλων. Μέχρι τοῦδε ἡ ἐξάσκησις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων περιωρίζετο μόνον εἰς τοὺς πατρικίους, ἀλλὰ διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σερουίου καὶ ἡ πλῆθὺς ἔγεινε συμμετόχος τῶν διασκέψεων περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κατὰ συνέπειαν ἔσχε δικαίωμα ψήφου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι οἱ πατρικιοὶ πάλιν εἶχον τὴν πλειοψηφίαν, οὐχ ἦττον ὁμως ἀπέκτησαν οἱ πλεθβεῖοι τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου, οὐ ἔστεροῦντο μέχρι τοῦδε, καὶ τὸ μέσον δι' οὗ ἠδύναντο ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐπικρατήσωσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σερουίου α') ἡ χώρα διηρέθη εἰς 30 μοῖρας, ὧν τέσσαρας μὲν περιελάμβανε τὸ

ἄστν, εἴκοσι δὲ καὶ ἕξ ἢ κατ' ἀγροὺς χώρα. β') Οἱ κά-
 τοικοι διηρέθησαν εἰς πέντε *συμμορίας* κατὰ λόγον τῆς
 περιουσίας αὐτῶν. Περιελάμβανον δὲ ἢ μὲν πρώτη, ἢ
 τῶν πλουσιωτέρων, 80 λόχους, ἐκάστη δὲ τῶν λοιπῶν
 τριῶν ἀνά 20 καὶ ἢ πέμπτη 30, ἅπαν δὲ τὸ ὑπόλοιπον
 πλῆθος τὸ τῶν ἀπόρων 1 μόνον. Εἰς τούτους προσέθη-
 κεν ἀνεξαρτήτως τοῦ τιμήματος τῆς περιουσίας 2 λόχους
 τῶν ὀπλοποιῶν καὶ τεκτόνων καὶ 2 τῶν σαλπικτῶν καὶ
 βυκανιστῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τιμήματος τούτου ἐγένετο
 καὶ ἡ φορολογία. γ') Κατὰ πᾶν πέμπτον ἔτος διέταξε νὰ
 γίνηται νέα ἀπογραφή τῶν πολιτῶν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀ-
 ρεως, ὅτε πᾶς πολίτης ὄφειλεν ἐνόρκως νὰ ὁμολογήσῃ τὸ
 ποσὸν τῆς περιουσίας του ἐνώπιον τῶν *τιμητῶν* διὰ νὰ
 καταγραφῇ εἰς τὴν ἀνάλογον *συμμορίαν*· μετὰ δὲ τοῦτο
 ἐπηκολούθει γενικὸς καθαρισμὸς (*lustrum*) συνιστάμενος ἐκ
 θυσιῶν ταύρου, χοίρου καὶ τρέγου. δ') Ἡ στρατιωτικὴ
 ὑπηρεσία ἦτο ὑποχρεωτικὴ εἰς ἅπαντας νέους καὶ γέρον-
 τας μόνον ἐν ταῖς τέσσαρσι πρώταις *συμμορία*ς. Καὶ οἱ
 μὲν νέοι φέροντες βαρύτερον ὄπλισμὸν προωρίσθησαν διὰ
 τὰς ἕξω ἐκστρατείας, οἱ δὲ γέροντες φέροντες ἐλαφρότερον
 προωρίσθησαν διὰ τὴν φυλακὴν τῶν τειχῶν καὶ τῆς πό-
 λεως. ε') Διετήρησε τὰ προϋπάρχοντα τρία γένη τῶν
 ἰππέων διαιρέσας αὐτοὺς εἰς ἕξ λόχους, ἐξέλεξε δὲ ἐτέ-
 ρους πλουσιωτάτους καὶ ἐπιφανεστάτους πολίτας, οὓς
 διήρσεσεν εἰς 12 λόχους ἰππέων. Πρὸς συντήρησιν δὲ ἐκά-
 στου μαχίμου ἵππου ὤρισεν ἐπίδομά τι, ὅπερ προήρχετο
 ἐκ τῶν εὐπόρων ἀγάμων γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων ὀρφανῶν.
 ς') Συνέστησε τὰς *λοχίτιδας ἐκκλησίας* (*comitia*), εἰς

ας ἐλάμβανον μέρος ἅπαντες οἱ λόχοι, ἔνθα ἐπλειοψήφουν φυσικῶς οἱ τῆς πρώτης συμμορίας καὶ οἱ τῶν ἰππέων ἀνερχόμενοι ὁμοῦ εἰς 98 ἐπὶ 193 τὸ ὄλον λόχων.

ζ') Πάντες οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ λατρεύωσι τὰς Ῥωμαϊκὰς ἢ τὰς πατρίους αὐτῶν θεότητας· ἀλλ' αἱ ἐπίσημοι τελεταὶ καὶ θυσίαι ἦσαν εἰς χεῖρας μόνον τῶν πατρικίων. Τέλος ὁ Σερούτιος διένειμε καὶ γαίας εἰς τοὺς πληθεῖους παρὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν πατρικίων καὶ συνέταξε περὶ τοὺς πεντήκοντα νόμους περὶ συναλλαγῶν καὶ δικαίων τῶν πληθείων.

Ὁ Σερούτιος μετὰ μακροῦς πρὸς τοὺς Ἑτρούσκους πολέμους ὑπέταξεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν. Εἰσήγαγεν τὴν Ῥώμην εἴτα εἰς τὴν Λατινικὴν συμπολιτείαν καὶ ἱδρυσεν ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου κοινὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν, ἔνθα ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐτέλει κοινὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ὡς καὶ ὁ τῶν Λατίνων ἀφ' ἑτέρου ἐτέλει τὰς αὐτὰς θυσίας ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους (*feriae Latinae*).

Μετὰ ταῦτα ὁ Σερούτιος ἐσκέφθη νὰ ἀποσυρθῆ καὶ ἀποκαταστῆ οὕτω τελεία ἡ δημοκρατία κηταργουμένου καὶ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Ἀλλὰ γεγονός τι δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τὸ μεγαλόφρον τοῦτο σχέδιον. Οὗτος εἶχε δύο θυγατέρας ὀνομαζομένας *Τυλλίας* καὶ ἐχούσας ὅλως ἀνόμοιον χαρακτῆρα· ταύτας συνέζευξε πρὸς τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Λευκίου Ταρκυνίου Ἀρούνταν καὶ Λεύκιον, τὴν μὲν θυμοειδῆ καὶ πονηρὰν δοὺς εἰς τὸν πρῶτον Ἀρούνταν, τὴν δὲ σώφρονα καὶ ἀγαθὴν εἰς τὸν ὄξυν Λεύκιον, σκεφθεὶς ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῶν χαρακτῆρων θὰ

ἐπιφέρει τὴν συζυγικὴν ἁρμονίαν. Ἄλλ' ἢ πονηρὰ Τυλλία καὶ ὁ αὐθάδης καὶ ὄξυς Λεύκιος συνεννοηθέντες ἐφόνευσαν τοὺς ἑαυτῶν συζύγους καὶ συνῆλθον εἰς γάμου κοινωνίαν. Φιλοδοξοῦντες δ' ἀμφοτέροι προσέθεσαν εἰς τοῦτο καὶ δεύτερον κακούργημα. Συναινέσει τῶν συγκλητικῶν καὶ πατρικίων δυσηρεστημένων ὄντων κατὰ τοῦ Σερουίου διὰ τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις εἰσῆλθεν ὁ Λεύκιος ἡμέραν τινὰ εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ ἐκάθησεν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου συνοδευόμενος ὑπὸ δορυφόρων. Ὁ Σερούιος μαθὼν ταῦτα ἔσπευσεν ἵνα τιμωρήτῃ τὸν αὐθάδη, ἀλλὰ κατεκρημνίσθη ὑπ' ἐκείνου κατὰ τῶν βαθμίδων τοῦ βουλευτηρίου καὶ φεύγοντα ἐκεῖθεν ἐφόνευσαν οἱ δορυφόροι τοῦ Λευκίου καὶ ἔρριψαν τὸ πτώμα εἰς τὴν ὁδὸν ἔρμαιον τῶν κυνῶν. Ἡ Τυλλία σπεύδουσα νὰ συγχαρῇ τὸν σύζυγον αὐτῆς καὶ διερχομένη ἐκεῖθεν ἐφ' ἀμάξης προσέταξε τὸν ἡνίοχον νὰ διέλθῃ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ πατρὸς ἀσεβοῦσα οὕτω οὐ μόνον πρὸς τὸν πατέρα ἀλλὰ καὶ πρὸς κατακείμενον νεκρόν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ μεγαλόφρων οὗτος βασιλεὺς τὸ 534 π. Χ. βασιλεύσας 44 ἔτη.

Λεύκιος Ταρκύνιος ὁ ὑπερήφανος. — Ὁ νεώτερος οὗτος Ταρκύνιος ὄξυς καὶ βίαιος τὸν χαρακτῆρα, ὡς εἶπομεν, τοιοῦτος διετέλεσε καὶ καθ' ἅπασαν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, πρῶτος εἰσαγαγὼν εἰς Ῥώμην τὰ διάφορα βασιανιστήρια, οἷον μαστιγώσεις, δεσμά, ἀλύσσεις, ἐγκλείσεις εἰς λατομεῖα καὶ μεταλλεῖα κλπ. καὶ διὰ τοῦτο ἀποκληθεῖς *Τύραννος* ἢ *ὑπερήφανος* (Superbus). Ἐνεκα τοῦ βιαίου καὶ τυραννικοῦ αὐτοῦ ἤθους συνωδεύετο πάντοτε

ὑπὸ διπλασίων ράβδουχων καὶ κατέστη ὁ τρόμος τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ δήμου, διότι ἄλλους μὲν τῶν πολιτῶν ἐφόνευεν, ἄλλους δ' ἐξώριζε καὶ ἄλλων τὴν περιουσίαν ἐδήμευε. Μεταξὺ τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντων καταλέγεται καὶ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ *Μάρκος Ἰούνιος* μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐνῶ ὁ υἱὸς τοῦ *Μάρκου Ἰούνιος Βροῦτος* ὑποκριθεὶς τὸν ἡλίθιον διέφυγε τὸν θάνατον. Κατήρησεν ἅπαντα σχεδὸν τὰ ὑπὸ Σερουίου δοθέντα τοῖς πληθέσις προνόμια, ἐπέβαλε βαρεῖς φόρους εἰς τοὺς πλουσιωτέρους αὐτῶν, κατέθλιβε διαφοροτρόπως τοὺς πατρικίους, ἡλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκλητικῶν καὶ ὑπέθαλψε πάντας τοὺς κατηγόρους καὶ ὠτακουστάς. Διὰ ταῦτα πάντα ἐξυφάνθη συνωμοσία ἐναντίον του, ἡγουμένων τοῦ νομιζομένου εὐήθους Ἰουνίου Βρούτου, Λευκίου Κολλατίνου καὶ Οὐαλερίου Ποπλικόλα, οἵτινες, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, κατέλυσαν ὀριστικῶς τὴν βασιλείαν. Ἄλλ' ἢ παράδοσις ἐπὶ τὸ μυθικώτερον παρέστησε τὰ κατὰ τὴν κατάλυσιν ταύτην.

Ὁ Ταρκύνιος διὰ νὰ περισπᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ὑπηκόων του, ἐπεχείρησε μακροὺς καὶ σπουδαίους πολέμους κατὰ τῶν Λατίνων, οὓς ὑπέταξεν ἐντελῶς ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν συνεργοῦντος εἰς τοῦτο μέγਾਲως τοῦ ἐκ τῶν ἰσχυρῶν Λατίνων *Ὀκταβίου Μαιμελίου* γενομένου ἐπὶ τούτῳ γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρί. Εἶτα δὲ κατατροπώσας τοὺς Οὐουλούσκους ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Λατινικῆς πόλεως τῶν *Γαβίων*, ἧτις ἀπεποιήθη νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν δεχθεῖσα καὶ πολλοὺς φυγάδας Ῥωμαίους, ἐν οἷς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ταρκυνίου

Σέξτον προσποιηθέντα τὸν αὐτόμολον κατὰ προτροπὴν τοῦ πατρός. Εἰς τοῦτον οἱ Γάβιοι ἐνεπιστεύθησαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Ὅτε δὲ ὁ Σέξτος ἐκέρδησε πλήρη τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Γαβίων, ἔστειλεν ἐρωτῶν τὸν πατέρα περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ δὲ πατὴρ του ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ἔκοπτεν ἐνώπιον τοῦ ἀπεσταλμένου τὰς κεφαλὰς τῶν ὑψηλοτέρων ἐν τῷ κήφω μνηκῶνων. Ἐννοήσας ὁ Σέξτος τὴν συμβολικὴν ταύτην τοῦ πατρός ἀπάντησιν ἐφόρευσε τοὺς ἐξέχοντας Γαβίους, τὰς δὲ γαίας αὐτῶν διένειμεν εἰς τὸ πλῆθος, ὅπερ διὰ τοῦτο ἠγνωνόμει πρὸς τὸν Σέξτον. Τότε ὁ Ταρκύνιος ἠδυνήθη εὐκολώτατα νὰ γείνη κύριος τῆς πόλεως.

Μετὰ ταῦτα ἐπεδόθη εἰς ἔργα ἐξωραϊστικά τῆς Ῥώμης καὶ καλέσας Ἐτρούσκους τεχνίτας ἀπεπεράτωσε τὸν ἐν Καπιτωλίῳ ναὸν τοῦ Διὸς τῆς Ἡρας καὶ Ἀθηνᾶς, ὃν ἤρχισε Ταρκύνιος ὁ πρεσβύτερος, καλέσας αὐτὸν *Καπιτώλιον* ἕκ τινος κεφαλῆς νεοσφαγοῦς, ἥτις ἀνευρέθη εἰς τὰ θεμέλια καὶ ἐξ ἧς οἱ μάντιες προεῖπον ὅτι ὁ ναὸς οὗτος θὰ γείνη ἢ κεφαλὴ (*caput*) τῆς οἰκουμένης. Ἐν αὐτῷ ἔθηκε καὶ τὰς ἐκ τριῶν τόμων συνισταμένας Σιβυλλεῖους βίβλους ἐντὸς λιθίνης λάρνακος ἐμπιστευθεῖς τὴν φυλακὴν αὐτῶν εἰς δύο ἄνδρας πατρικίους, οἵτινες βραδύτερον ἠυξήθησαν εἰς πεντεκαίδεκα. Ταύτας δ' ἐπώλησεν εἰς τὸν Ταρκύνιον ἀντὶ ἀδροτάτης τιμῆς μία τῶν ἐκ Κύμης, πόλεως τῆς Καμπανίας, *Σιβυλλῶν*, ἀφοῦ ἔκαυσεν ἀνά τρεῖς ἐνώπιόν του ἕξ τόμους, διότι ἠρνήθη ὁ Ταρκύνιος νὰ ἀγοράσῃ αὐτούς. Περιεῖχον δὲ οἱ Σιβύλλειοι οὗτοι τόμοι

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία)

χρησμούς, οἵτινες ἔσχον μέγιστον κῦρος δι' ὄλων τῶν αἰώ-
νων ἐν Ῥώμῃ.

Ἄλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπειλητικὰ σημεῖα ἐ-
τάραξαν τὴν βασιλικὴν τοῦ Ταρκυνίου οἰκογένειαν. Διὸ
ἀπεστάλησαν οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ταρκυνίου μετὰ τοῦ Ἰουνίου
Βρούτου εἰς Δελφοὺς ἵνα μάθωσι παρὰ τοῦ θεοῦ τίς ἔσται
ὁ διάδοχος τοῦ θρόνου· «*Ὅσοις*, εἶπεν ὁ θεός, *πρῶτος*
ἀσπασθῆ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα». Ὁ Ἰούνιος Βρούτος ἀφῆ-
κεν ἑαυτὸν τότε νὰ πέσῃ καὶ ἠσπάσθη τὴν γῆν ὡς κοινὴν
μητέρα καὶ ἔδωκε ταῦτοχρόνως εἰς τοὺς ἱερεῖς ὡς δῶρον
τὴν ράβδον, ἣν ἔφερε. Δι' ἀμφοτέρα ταῦτα ἐνέπαιξαν τὸν
ἠλίθιον Βρούτον οἱ παῖδες τοῦ Ταρκυνίου, οὐχὶ ὁμως καὶ
οἱ ἱερεῖς, οἵτινες ἐνόησαν ὅτι ἡ μὲν πρᾶξις τοῦ Βρούτου
δὲν ἦτο ἀσήμαντος, τὸ δὲ δῶρον δὲν ἦτο ἄδωρον, διότι ἡ
ράβδος ἐκείνη ἐμπεριείχε μάζαν χρυσοῦ. Ἐπανερχόμενοι
εὔρον τὸν Ταρκύνιον πολιορκοῦντα τὴν πόλιν τῶν Ῥου-
τούλων Ἀρδέαν· αὐτόθι δὲ ἐδόθη ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς
ἐξώσεως τοῦ Ταρκυνίου. Ἐνεκα τῆς παρατεινομένης πο-
λιορκίας οἱ Ῥωμαῖοι ἀξιωματικοὶ ἐτράπησαν εἰς διασκε-
δάσεις. Ἐσπέραν δὲ τινα συζητήσεως ἐγερθείσης μεταξὺ
τοῦ Σέξτου υἱοῦ τοῦ Ταρκυνίου, τοῦ Λευκίου Κολλατί-
νου καὶ ἄλλων εὐγενῶν περὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλ-
λων προτερημάτων τῆς συζύγου ἐκάστου ἀπῆλθον τὴν
αὐτὴν ἐσπέραν εἰς Ῥώμην, ὅπως ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐκτι-
μήσωσιν αὐτάς. Τὰς μὲν λοιπὸν ἄλλας πάσας εὔρον ἐν
διασκεδάσει, μόνην δὲ τὴν τοῦ Κολλατίνου σύζυγον
Λουκρητίαν εὔρον ἐργαζομένην καὶ παρέχουσαν ἐργασίαν
εἰς τὰς περὶ αὐτὴν δούλας. Πάντες ἀπέδωκαν τὰ ἀριστεῖα

τότε εἰς τὴν Λουκρητίαν. Ἄλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Σέξτου αἰσχρὸν πάθος ἐξήφθη, ὅπερ τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἐλθὼν μόνος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κολλατίνου ἐκόρεσεν ἀτιμάσας διὰ τῆς βίας τὴν σώφρονα σύζυγον αὐτοῦ. Αὕτη τότε μὴ ἐπιθυμοῦσα πλέον νὰ ζῇ κατησχυμμένη ἐκάλεσεν εὐθὺς τὴν ἐπιούσαν εἰς Ῥώμην τὸν σύζυγον αὐτῆς, ὅστις συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰουνίου Βρούτου, Οὐαλερίου Ποπλικόλα καὶ ἄλλων ἤκουσεν ἐκπληκτος τὴν ἀτίμωσιν τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου. Πάραυτα δὲ ἡ μὲν Λουκρητία αὐτοκτονεῖ, ὁ δὲ Ἰούνιος Βρούτος ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ στήθους αὐτῆς τὸ ἐγχειρίδιον ἀχνίζον ἔτι ἐκ τοῦ αἵματος ὀμνύει καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ παρόντες νὰ μὴ παύσωσι πρότερον, πρὶν ἢ ἐκδιώξωσι τὴν βασιλεύουσαν οἰκογένειαν καὶ καταλύσωσιν ἐντελῶς τὴν βασιλείαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο διὰ βουλευμάτος τῆς Συγκλήτου. Ὁ Ταρκύνιος εὐρὼν τὰς πύλας τῆς Ῥώμης κεκλεισμένας δι' αὐτόν, ἀποκρουσθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ στασιάσαντος κατ' αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Βρούτου κατέφυγεν εἰς τὴν Ἐτρουσκικὴν πόλιν Κερέαν (509 π. Χ.). Ὁ δὲ τέως ἡλίθιος Βρούτος ἐγένετο οὕτω σωτὴρ τῆς πατρίδος καὶ πρῶτος τῶν ὑπάτων μετὰ ταῦτα.

Οὕτω λοιπὸν 244 ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης κατελύθη ἡ βασιλεία καὶ ἀντ' αὐτῆς ἰδρύθη Δημοκρατία ὑπὸ τοὺς ὑπάτους, ἧτις εὗρε τὴν Ῥώμην ἀκμάζουσαν καὶ θάλλουσαν ὑπὸ πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἔποψιν καὶ καταπληκτικῶς ηὔξημένην, ἐμπνέουσαν τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπακοὴν ἔτι δὲ καὶ τὸν τρόμον εἰς τοὺς περιοίκους λαούς.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐποχὴν συνέβη καὶ ἐν Ἀθή-
ναις ἡ ἐξώσις τῶν Πεισιστρατιδῶν.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Α'. ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄.

Ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Δημοκρατίας μέχρι τῆς
αὐταρχίας τοῦ Αὐγούστου (509—31 π. Χ.).

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

**Τὰ μετὰ τὴν ἔξωδον Ταρκυνίου
τοῦ ὑπερηφάνου μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.**

Καταλυθείσης τῆς βασιλείας τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως παρέμεινε μονον ὡς τίτλος τοῦ ἄρχοντος, εἰς ὃν ἦσαν ἐμπειστευμένα τὰ τῶν ἱερουργιῶν καὶ θυσιῶν. Ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἀνετέθη εἰς δύο στρατηγούς (praetores) μὲν νῦν κληθέντας βραδύτερον δὲ ὑπάτους μετονομασθέντας (consules). Ἐξελέγοντο οὗτοι μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων ὑπὸ τῶν φρατρικῶν ἐκκλησιῶν διὰ προβουλευματος τῆς συγκλήτου καὶ εἶτα ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τῶν λοχιτῶν. Εἶχον ἅπαντα τὰ παράσημα τῶν βασιλέων καὶ

συνωδεύοντο ὑπὸ 12 ῥαβδούχων, οἵτινες ἔφερον δέσμην ῥάβδων μετὰ πελέκειος. Εἶχον προσέτι πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, ἣν εἶχον πρότερον οἱ βασιλεῖς, πλὴν μόνον ὅτι ἦσαν ἐνιαύσιοι ἄρχοντες, ἡ δὲ ἐξουσία αὐτῶν ἀπέβαινεν ἀπεριόριστος ἔξω τοῦ ἱεροῦ τῆς Ῥώμης περιβόλου (πωμηρίου). Ἐν περιπτώσει πολέμου ὁ μὲν εἷς, ἔνοπλος τότε καλούμενος, μετέβαινεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὁ δὲ ἕτερος ἔμενεν ἐν τῇ πόλει. Ὅτε ὅμως οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι ἦσαν μέγιστοι ἢ ἐσωτερικῶς ἢ Ῥώμη ἐσπαράσσετο ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων, τότε ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἀνετίθετο προσωρινῶς εἰς ἓνα ἄνδρα μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ῥώμης καταργουμένων πασῶν τῶν ἐπιλοίπων ἀρχῶν καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ὑπάτων. Οὗτος δὲ δικτάτωρ καλούμενος ἠκολουθεῖτο ὑπὸ 24 ῥαβδούχων, ἡ δὲ ἀρχὴ αὐτοῦ παρετένετο τὸ πολὺ μέχρι ἕξ μηνῶν, ὅτε πάλιν ἐπανήρχετο τὸ πρῶην καθεστῶς.

Πρῶτοι ὑπατοὶ μετὰ τὴν ἐξωσιν τοῦ Ταρκυνίου ἀνεδείχθησαν ὁ *Ιούλιος Βρούτος*, ἐπικληθεὶς σωτὴρ τῆς πατρίδος, καὶ ὁ σύζυγος τῆς Λουκρητίας *Κολλατῖνος*. Ὁ δὲ Ταρκύνιος πνέων ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἐξωσιν ἐξήγειρε κατὰ τῆς Ῥώμης τοὺς Ταρκυνίτας καὶ Οὐτίους, ἐντὸς δὲ τῆς Ῥώμης τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ἐξυφάνθη συνωμοσία, ἧς μετέσχον καὶ οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Βρούτου. Ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρα ἀπέτυχε· διότι ἡ μὲν συνωμοσία ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τινος δούλου καὶ ἅπαντες οἱ συνωμόται ἐφρονεύθησαν μηδ' αὐτῶν τῶν υἱῶν τοῦ Βρούτου ἐξαιρουμένων, οὓς οὐ μόνον ἀνέκρινε καὶ εἰς θάνατον κατεδίκασεν αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν παρέστη κατανικήσας τὴν

πρὸς τὰ τέκνα φιλοστοργίαν διὰ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης (1). Ἡ δὲ ἐκστρατεία ὡσαύτως ἀπέτυχε, διότι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς συμπλοκῆς ἐφρονεῦθη μὲν ὁ Βροῦτος ὑπὸ τοῦ Ἀρκούντα, υἱοῦ τοῦ Ταρκυνίου, ἠττήθησαν ὁμῶς οἱ περὶ τὸν Ταρκύνιον καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὸν Βροῦτον ἐπένησαν πρὸς τιμὴν αἱ δέσποιναί Ῥωμαῖαι ἐπὶ ἔτος ὀλόκληρον.

᾿Ωφελούμενος ἀπὸ τὸν θρίαμβον, ὃν κατήγαγεν ὁ ἔτερος τῶν ὑπάτων Πόπλιος Οὐαλέριος, προέτεινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διαφόρους νόμους δημοτικωτάτους, δι' οὓς καὶ Ποπλικόλας (=δημοκηδῆς) ὠνομάσθη. Ἄλλὰ παρ' ὀλίγον ἐκινδύνευσε κατηγορηθεὶς ὅτι ἐπιδιώκει τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν. Διότι πρῶτον μὲν ἠμέλησε νὰ ἀναπληρώσῃ εὐθὺς τὴν χηρεύσασαν θέσιν τοῦ ὑπάτου, καὶ δεῦτερον διότι ἐκτιζεν οἰκίαν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίνου λόφου, ὅπως χρησιμεύσῃ αὐτῷ δῆθεν ὡς φρούριον. Ἐσώθη δὲ κατασκάψας τὸ ἀρξάμενον οἰκοδόμημα καὶ συγκαλέσας τὰς λοχίτιδας ἐκκλησίας πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ὑπάτου.

Ὁ δὲ Ταρκύνιος ἀποτυχὼν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκστρατείᾳ ἐξήγειρεν ἤδη κατὰ τῆς Ῥώμης φοβερώτερον ἐχθρόν, τὸν βασιλέα τῶν Τυρρηνῶν Πορσίνναν (508 π. Χ.). Οὗτος κατατροπώσας ἐπανειλημμένως τοὺς Ῥωμαίους ἐπροχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης καὶ κατέλαβε τὸ Ἰανικόλον ὄρος. Ἐπιχειρήσας δὲ νὰ διαβῇ τὴν ἐπὶ τοῦ Τι-

(1) Τῆς συνωμοσίας ταύτης θῦμα ἔπεσε καὶ ὁ ὕπατος Κολλατῖνος θεωρηθεὶς ὕποπτος διὰ τὴν πρὸς τὸν Ταρκύνιον συγγένειαν. Διὸ παραιτηθεὶς τὴν ἀρχὴν ἀπεδήμησεν ἐκουσίως καὶ ἀντ' αὐτοῦ ὕπατος ἐξελέγη ὁ Πόπλιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας.

θέρειως ξυλίνην γέφυραν, ὅπως γεινή κύριος τῆς πόλεως, ἀπεκρούσθη, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ὑπὸ μόνου τοῦ Ὁρατίου Κόκλητος. Οὗτος ἐστάθη ἐπὶ τῆς γεφύρας ἐμποδίζων τὸν ἐχθρὸν. ἕως οὗ διέβη ἅπας ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατός, εἶτα δὲ διαλύσας τὴν γέφυραν ἐσώθη κολυμβῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ἑταίρους. Τότε ὁ Πορσῆνας ἐπολιόρησε τὴν πόλιν θέλων νὰ κυριεύσῃ αὐτὴν διὰ τοῦ λιμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ παράδοσις διὰ μυθικῶν στοιχείων περιέβαλε τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας. Λέγεται δηλ. ὅτι ὁ Μούχιος Σχαιόλας ἐνδυθεὶς Τυρρηνικὴν στολὴν ἀπῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Πορσῆνα καὶ προχωρήσας μέχρι τῆς σκηνῆς, ὅπου ἐκάθητο ὁ Τυρρηνὸς ἄρχων μετὰ τοῦ γραμματέως του, ἐφόνευσε δι' ἐγχειριδίου τὸν γραμματέα ὑπολαβὼν αὐτὸν ὡς τὸν Πορσῆναν ἕνεκα τῆς χρυσῆς στολῆς, ἣν ἔφερε. Συλληφθεὶς ὠμολόγησεν εἰς τὸν ἐκπληκτον βασιλέα ὅτι καὶ 300 ἄλλοι Ῥωμαῖοι ὠμωσαν ὅτι θὰ πράξωσι τὸ αὐτὸ ἀποτυχόντος αὐτοῦ· ἵνα δὲ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ οἱ σύντροφοὶ του ὡς αὐτὸς δὲν ἐφοβοῦντο τὸν θάνατον, ἔθηκεν ἐπὶ πυρᾶς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, ἣτις ἐκάη ὀλόκληρος, ἐξ οὗ καὶ Σχαιόλας (= ἄριστερόχειρ) ἐπωνομάσθη. Φοβηθεὶς τότε ὁ Πορσῆνας αὐτὸν μὲν ἀπέλυσε, συνωμολόγησε δὲ εἰρήνην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀπαιτήσας πρὸς ἀσφάλειαν καὶ 20 ὀμήρους, ὧν δέκα ἦσαν νεάνιδες· ἀλλὰ μία ἐξ αὐτῶν, Κλοιλία λεγομένη, λαθοῦσα τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων ἐδραπέτευσεν μετὰ τῶν λοιπῶν παρθένων. Ἀλλ' ὁ ὕπατος φοβούμενος τὰς συνεπείας ἀπέστειλεν αὐτὰς ὀπίσω πρὸς τὸν Πορσῆναν, ὅστις μεγαλοφρόνως ἀμείβων τὴν γυναικεὶαν ταύτην τόλμην ἐχάρισεν εἰς τὴν Κλοιλίαν τὴν ἑλευ-

θερίαν ἐπιτρέψας αὐτῇ νὰ λάβῃ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ὁμήρων ὅσους ἤθελεν.

Ὁ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου πόθος ἐν τούτοις δὲν ἀφῆκε τὸν Ταρκύνιον ἡσυχόν· ἀποτυχὼν καὶ διὰ τῶν Τυρρηνῶν συνῆψε συμμαχίαν πρὸς διαφόρους Λατινικὰς πόλεις ὑποστηριζόμενος μεγάλως καὶ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ὁκταβίου Μαμελίου καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἡ τύχη προσεμειδίασεν αὐτῷ τὴν φορὰν ταύτην ὀλίγον, διότι ἡ Ῥώμη εὐρέθη ἐν μεγίστῳ ἀναβρασμῷ ἑσωτερικῶς ἕνεκα τῆς στάσεως τῶν πληβείων, οἵτινες ἀφέντες τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν ἀγεωργήτους ἕνεκα τῶν συχῶν πολέμων ὑπέπεσον εἰς βαρύτερα χρέη· ταῦτα δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσωσιν ἢ ἐδεδεμένοντο ἢ ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ χρέους. Μὴ δυνηθέντες νὰ ἐπιτύχωσιν ἄφεςιν τῶν χρεῶν ἠρνήθησαν νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἄλλως τε καὶ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου λείας καὶ τὰς κατακτωμένας γαίας οἱ πατρίκιοι μόνοι ἐνέμοντο. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ οἱ πατρίκιοι κατέφυγον πρώτην φορὰν ἤδη εἰς τὸν διορισμὸν δικτάτορος. Τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ *Τίτος Δάρκιος* (506 π. X.), ὅστις ὑποσχεθεὶς εἰς τοὺς πληβείους τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ ὠδήγησε τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, πρὸς οὓς ὁμως δὲν ἐπολέμησε συνομολογήσας ἐνιαύσιον ἀνακωχὴν. Τὸν πόλεμον δὲ βραδύτερον ἐξηκολούθησεν ἕτερος δικτάτωρ ὁ *Αὔλος Ποστούμιος*, ὅστις ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς Λατίνους παρὰ τὴν λίμνην *Ῥηγίλλην*· οἱ δὲ Λατίνοι τότε ὑπετάγησαν ὀριστικῶς εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ ἴσοις δικαίαις. Ὁ Ταρκύνιος ἀπολέσας ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ καὶ τὸ μόνον αὐτοῦ

στήριγμα, τὸν γαμβρόν του Ὀκτάβιον, ἀπεσύρθη ἀπελ-
 πικ εἰς Κύμην τῆς Καμπανίας παρὰ τὸν τύραννον αὐτῆς
 Ἀριστόδημον, ἔνθα ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐνενη-
 κοντούτης τὴν ἡλικίαν (495 π. Χ.)

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετηνάστευσεν εἰς Ῥώμην
 καὶ ἐπίσημός τις Σαβίνος καλούμενος Ἄππιος Κλαύδιος
 μετὰ 5000 πελατῶν λαβὼν τὰ τοῦ πατρικίου δικαιώ-
 ματα καὶ ἀφήσας ἀξιωματημιόνητον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὄνομα
 διὰ τὴν μεγάλην ἀντίστασιν αὐτοῦ εἰς τὰς τῶν πληθείων
 αἰτήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐσωτερικαὶ διενέξεις μεταξὺ πληθείων καὶ πατρικίων μέχρι τῆς δυστάσεως τῶν Δεκάρχων.

Ἀφοῦ ἔλαβε πέρασ ὁ πρὸς τοὺς Λατίνους πόλεμος, οἱ
 πατρικιοὶ ἀνέβαλλον πάντοτε μὴ θέλοντες νὰ ἐκπληρώ-
 σωσι τὰ αἰτήματα τῶν πληθείων· διὸ καὶ νέους πολέμους
 ἐπενόουν κατὰ τῶν Οὐολούσκων, Σαβίνων καὶ Ἀρούγκων.
 Ἄλλ' οἱ πληθεῖοι ἐπέμενον ἰσχυρότερον, μέχρις οὗ ὁ ὕπα-
 τος Ἄππιος Κλαύδιος ῥητῶς ἠρνήθη τὴν ἐκπλήρωσιν αὐ-
 τῶν. Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ συνύπατος αὐτοῦ Πόπλιος Σερουί-
 λιος ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πληθείων. Ἐκ τούτου
 προέκυψεν ἀληθῆς στάσις ἐν τῇ πόλει, ἣν οἱ πατρικιοὶ κα-
 τέπαυσαν ἀποστειλαντες τὸν Σερουίλιον εἰς τὸν κατὰ τῶν
 Οὐολούσκων πόλεμον καὶ ἀνακουφίσαντες ὀλίγον τοὺς ὀ-

φειλέτας. Ἄλλ' ἡ τελεία συνδιαλλαγή δὲν ἐπετεύχθη οὔτε διὰ τοῦ *Μαρίου Οὐαλερίου*, ὅστις ἐπὶ τούτῳ διωρίσθη δικτάτωρ. Οἱ πληθεῖοι μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου βλέποντες τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν τῶν πατρικίων καὶ θέλοντες νὰ ἀποφύγωσιν ἅπαξ διὰ παντός τὴν πλεονεξίαν καὶ τὰς καταπίσεις αὐτῶν, συνέλαβον κατὰ νοῦν μέγα σχέδιον, ὅπερ εὐθὺς ἔθεσαν εἰς ἐνέργειαν. Ἐκλέξαντες ἀρχηγὸν τὸν *Λεύκιον Σικίνριον* ἐξῆλθον ἅπαντες ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ κατέλαβον λόφον τινὰ κείμενον εἰς ἀπόστασιν 3000 βημάτων ἀπὸ τῆς πόλεως, ὃν ἐκάλεσαν *ἱερὸν ὄρος*, ὅπου ἐπεχείρησαν νὰ κτίσωσιν ἰδίαν πόλιν τὴν *Πληθειούπολιν* (494 π. Χ.). Ἡ πράξις αὕτη τοσοῦτον κατεθροῦθησε τοὺς πατριτίους, ὥστε παρευθὺς ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς πρεσβείαν, ὅπως πείσῃ αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι τὰ αἰτήματα αὐτῶν θὰ ἐκπληρωθῶσιν. Ἄλλ' οἱ πληθεῖοι τοσάκις ἀπατηθέντες οὔτε ὑπ' αὐτῆς οὔτε ὑπὸ τῆς δευτέρας πρεσβείας ἐπείσθησαν. Τελος τρίτη πρεσβεία ἀποτελουμένη ὑπὸ τῶν πρώην δικτατόρων *Λαρκίου, Οὐαλερίου καὶ Μενηρίου Ἀγρίππα* κατώρθωσε τὸ ποθούμενον ἰδίᾳ διὰ τῆς εὐγλωττίας τοῦ τελευταίου. Οὗτος διηγήθη πρὸς αὐτοὺς τὸν μῦθον, καθ' ὃν τὰ μέλη τοῦ σώματος ἐστασίασάν ποτε κατὰ τῆς κοιλίας καὶ ἔπαυσαν ἐργαζόμενα, διότι ἐπαχύνετο μεγάλως ἐκ τῶν κόπων τῶν αὐτῇ μηδόλως ἐργαζομένη. Ἄλλὰ ταχέως παρετήρησαν ὅτι ὁ θάνατος τῆς κοιλίας ἐπέφερε καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων τὸν θάνατον. Διὸ ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν λειτουργίαν πεισθέντες ὅτι ἡ ὑγεία καὶ εὐρωστία τῆς κοιλίας καθίστα καὶ αὐτὰ εὐρωστα καὶ ὑγιᾶ. Καίτοι δὲ συγκα-

τένευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν οἱ πληθεῖοι εἰς Ῥώμην, ἐζήτησαν ὁμῶς ἐγγυήσεις περὶ τῆς ταχείας ἐκπληρώσεως τῶν αἰτήσεών των. Καὶ δὴ ἀπελύθησαν μὲν πάντες οἱ διὰ χρέη δεσμευθέντες καὶ γενόμενοι δοῦλοι, ἀπηλλάγησαν δὲ τῶν χρεῶν οἱ πενέστατοι καὶ ἐπέτυχον νὰ ἰδρυθῇ ἰδιαίτερα ἀρχή, ἣτις νὰ μεριμνᾷ περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ δήμου. Οὕτως ἰδρύθη ἡ *Δημαρχία* (*tribunitia*) τὸ 493 π. Χ. ἣτις κατ' ἀρχὰς μὲν περιελάμβανε δύο *δημάρχους*, εἶτα δὲ πέντε καὶ βραδύτερον δέκα, τῶν ὁποίων τὸ πρόσωπον ἐκηρύχθη ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον. Οὗτοι εἶχον τὸ δικαίωμα παρακαθήμενοι εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Συγκλήτου νὰ ἀκυρῶσι πᾶσαν ἀπόφασιν αὐτῆς ἀντικειμένην εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ δήμου διὰ τῆς λέξεως *veto* (= ἐναντιοῦμαι) καὶ νὰ συγκαλῶσιν ἰδίας ἐκκλησίας τῆς πληθῆος καλουμένης *φυλειακᾶς*, αἵτινες ἐξέδιδον ἰδικὰς των ἀποφάσεις, νὰ ἐγκαλῶσιν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ νὰ καταδικάζωσι πάντα πολίτην καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπάτους παρανομοῦντας καὶ παραβιάζοντας τὸν *ἱερὸν νόμον* ⁽¹⁾. Διὸ αἱ θύραι τῆς οἰκίας αὐτῶν ἦσαν νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἀνοικταὶ καὶ δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ἡ ἀποδημία ἐξω τῆς πόλεως κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς των. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἐξελέγησαν καὶ δύο *ἀγορανόμοι*, ὡς βοηθοὶ τῶν *δημάρχων*, καθῆκον ἔχοντες νὰ ἐποπτεύωσι τὰς δημοσίας οἰκοδομάς, τὴν καθαριότητα, τὰς τελετὰς κλπ.

Ἐπιτυχόντες οἱ πληθεῖοι ἐν μέρει ἰδίας ἀρχῆς καὶ διευθύνσεως, ἤρξαντο συστηματικώτερον ἐπιδιώκοντες τὴν ἀ-

(1) Ἐρὸς νόμος ἐκλήθη ὁ νομοθετηθεὶς κατὰ τὴν μετάστασιν εἰς ἱερὸν ὄρος, καθ' ὃν τὰ δίκαια τῆς πληθῆος ἐκηρύχθησαν ἱερά.

ποκατάστασιν πλήρους ἰσοπολιτείας μετὰ τῶν πατρικίων καὶ ἐξασκοῦντες τὰ νέα αὐτῶν δικαιώματα. Καὶ δὴ πρῶτον ἐποίησαντο χρῆσιν τῆς ὑπερτάτης αὐτῶν δικαστικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῆς δίκης τοῦ πατρικίου *Γγαίου Μαρκίου* τοῦ ἐπονομαζομένου *Κοριολανοῦ*, διότι διέπρεψεν ἐν τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως τῶν Οὐολούσκων *Κοριόλας*. Οὗτος γενομένης σιτοδείας ἐν Ῥώμῃ, ὅτε εἰσεκομίσθη σίτος ἐκ Σικελίας, ἐκίνησε πάντα λίθον ὅπως μὴ διανεμηθῇ σίτος εἰς τοὺς πληθεῖους, ἵνα οὕτω λιμῶττοντες ἀναγκασθῶσι νὰ παραιτηθῶσι τῶν προνομίων, ἅτινα ἀπέκτησαν κατὰ τὴν εἰς ἱερὸν ὄρος μετὰστασιν. Ἄλλ' οἱ δραστήριοι αὐτῶν δήμαρχοι ἐγκαλοῦσιν αὐτὸν ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας ζητοῦντες τὴν εἰς θάνατον καταδίκην, διότι παρεβίασε τὸν ἱερὸν νόμον. Καὶ προσῆλθε μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐχὶ ὁμως ὅπως ἀπολογηθῇ, ἀλλ' ὅπως χλευάσῃ καὶ δημάρχους καὶ ἐκκλησίαν. Παρὰ τὰς παρακελεύσεις καὶ τὰς προτροπὰς τῶν πατρικίων ἢ φυλετικῆς ἐκκλησίας κατεδίκασε τὸν Κοριολανὸν εἰς ἔξορίαν μετριάσασα τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου ἕνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς παρέσχεν εἰς τὴν πατρίδα. Πνέων τότε ἐκεῖνος ἐκδίκησιν μετέβη εἰς Ἄντιον, πόλιν τῶν Οὐολούσκων, καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ ἐπολιόρησεν αὐτὴν ἀφοῦ ὑπέταξε πάσας αὐτῆς τὰς συμμάχους πόλεις. Οἱ Ῥωμαῖοι περιελθόντες εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐπεμφαν πρὸς τὸν Κοριολανὸν μίαν πρεσβείαν ἐκ συγκλητικῶν ὅπως παρακαλέσῃ αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔμεινεν ἄκαμπτος. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς δευτέραν πρεσβείαν ἀποτελουμένην ἐξ ἑ-

ρέων ένδεδυμένων χρυσοϋφάντους στολάς. Τότε ἡ μήτηρ αὐτοῦ *Οὐετουρία* μετὰ τῆς συζύγου του *Οὐολομυρίας* καὶ τῶν τέκνων καὶ ἄλλων ἐπισήμων Ῥωμαίων δεσποινῶν ένδεδυμένων πένθιμον στολὴν ἐπορεύθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Οὐολούσκων καὶ γονυκλινεῖς παρεκάλουν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Τὸ θέαμα τοῦτο λίαν συγκινητικὸν ἐκίνησεν εἰς δάκρυα καὶ οἶκτον καὶ αὐτοὺς τοὺς Οὐολούσκους πολλῶ μᾶλλον τὸν Κοριολανόν, ὅστις ἄφθονα δάκρυα χέων ἔτρεξε πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐναγκαλιζόμενος αὐτὴν εἶπε· «*Νικᾶς, ὦ μήτερ, ρίχην οὐκ εὐτυγῆ οὔτε σαυτῆ οὔτ' ἐμοί· τὴν μὲν γὰρ πατρίδα σέσωκας, ἐμὲ δὲ τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόστοργον υἱὸν ἀπολώλεκας*». Εἶτα διέλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην, καθ' ἣν οἱ Οὐολοῦσκοι διεφύλαξαν πάσας τὰς κατακτηθείσας πόλεις, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ἄντιον ἔνθα ἐτελεύτησεν ἐν βαθεῖ γήρατι τιμώμενος ὑπὸ τῶν Οὐολούσκων, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσι, φονευθεὶς ὑπ' αὐτῶν.

Μετ' ὀλίγον νέα ἔρις ἐξερράγη μεταξύ τῶν δύο τάξεων ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἐκ τῶν πατρικίων *Σπορίου Κασίου* ὅπως πᾶσαι αἱ δημόσιαι γαῖαι, αἱ περιεληθοῦσαι εἰς τὴν κυριότητα τῆς Ῥώμης διὰ κατακτήσεων καὶ ὑπὸ πατρικίων πρῶτον μὲν ἐκμισθούμεναι εἶτα δὲ τέλεον ἰδιοποιούμεναι, διανεμηθῶσι καὶ εἰς πληθεῖους ἐπὶ μισθώματι. Ὁ νόμος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῶν *κληρουχικῶν* λεγομένων νόμων, οἵτινες πολλάκις ἔμελλον νὰ προταθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἄλλ' ἀείποτε νὰ ἀναβληθῶσιν. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει οἱ πατρικιοὶ ἀποκρύψαντες τὴν ὀργὴν αὐτῶν ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσωσι μέρος τῶν γαιῶν,

κατεδίκασαν ὁμως τὸν Κάσσιον εἰς θάνατον ὡς ἐπιζήτουντα δῆθεν διὰ τῆς εὐνοίας τοῦ πλήθους τὴν τυραννίδα καὶ ἐπομένως ὡς ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας (486 π. Χ.). Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ πατρίκιοι ἡγουμένου τοῦ οἴκου τῶν Φαβίων διὰ ῥαδιουργιῶν καὶ διὰ πολέμων ἀνεβαλλον νὰ ἐκτελέσωσι τὰ ὑποσχεθέντα.

Ἄπο τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ ἐξῆς ὁ οἶκος τῶν Φαβίων πρωταγωνιστεῖ ἐν Ῥώμῃ ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ἀρχηγὸς γενόμενος τῆς τῶν πατρικίων μερίδος· ἐπὶ ἑπτὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἦν πάντοτε ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Φαβίων. Ἴνα δὲ ἀπασχολῶσι τὸν δῆμον, ἐπενόησαν τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους, οὓς ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀποσοθήσωσιν. Οἱ πληθεῖοι ὁμως ἐννοήσαντες τέλος τὴν ἀπάτην ἠρνοῦντο πάλιν νὰ ἐκστρατεύωσιν· ἐν τινι δὲ μάχῃ κατὰ τῶν Αἰκούων ἐκουσίως τραπέντες εἰς φυγὴν ἐγένοντο παραίτιοι τοῦ φόνου τοῦ ὑπάτου Καίσιωρος Φαβίου, οἱ δὲ δήμαρχοι κατήγγειλαν τοὺς Φαβίους ἐπὶ δολιότητι. Τότε ἐκλέγεται ὑπάτος ὁ Μάρκος Φάβιος, ὅστις παραδόξως μεταβαλὼν τὰς πρῶην αὐτοῦ ἀρχὰς ζητεῖ ἐπιμόνως παρὰ τῆς Συγκλήτου τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ κληρουχικοῦ νόμου τοῦ Κασσίου· τοῦτον δὲ ἠκολούθησε καὶ ἄπας ὁ οἶκος τῶν Φαβίων. Ἄλλὰ διὰ τῆς μεταστάσεως ταύτης οἱ Φάβιοι ἐπέσυραν καθ' ἑαυτῶν τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν πατρικίων, οἵτινες κατηγόρησαν αὐτοὺς ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ ἀποστασίᾳ. Περιελθόντες ὅθεν οὔτοι εἰς διλημματικὴν θέσιν ἢ νὰ ἀναλάβωσι δηλ. τὴν ἀρχηγίαν τῶν πληθειῶν καὶ νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ κληρουχικοῦ νόμου, ἢ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πο-

λιτικήν σκηνήν φεύγοντες ἐκ Ῥώμης, προετίμησαν τὸ δεύτερον γενναιοφρόνως, ἵνα μὴ γένωνται παραίτιοι ταραχῶν καὶ ἐρίδων. Οὕτω λοιπὸν εἰς 306 συμποσούμενοι, πλὴν ἐνὸς νεωτάτου τὴν ἡλικίαν, μετηνάστευσαν εἰς *Κρεμέραν*, βράχον μίαν ὥραν ἀπέχοντα τῆς Ῥώμης (478 π. Χ.), ὁπόθεν μετὰ δύο ἔτη μόνοι μετὰ 4000 πελατῶν ἀναλαβόντες τὸν κατὰ τῶν Οὐγεντανῶν πόλεμον ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων καὶ περιπεσόντες εἰς δυσχωρίας κατεσφάγησαν ἅπαντες, ἐνῶ κάλλιστα ἠδύνατο ὁ τότε ὑπατεύων *Τίτος Μερήριος* νὰ βοηθήσῃ αὐτούς. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτῶν ἐκηρύχθη ἐν Ῥώμῃ δημόσιον πένθος, τὴν δὲ ἡμέραν τοῦ θανάτου αὐτῶν κατέταξαν εἰς τὰς ἀποφράδας.

Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης θλίψεως ὠφελούμενος ὁ δῆμαρχος *Γναῖος Γερούκιος* ἐγκαλεῖ ἐνώπιον τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας τοὺς πρῶην ὑπάτους ὡς ἐναντιωθέντας εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ κληρουχικοῦ νόμου. Ἄλλ' ὁ ἐπισυμβὰς ἐν τῷ μεταξὺ θάνατος αὐτοῦ ἐματαιώσε τοῦτο, ἡ δὲ πληθὺς ἐκ πολιτικῆς συνέσεως δὲν ἐζήτησεν ἀνακρίσεις ἐπὶ τοῦ φόνου τούτου. Τὴν ὑποχώρησιν ὁμως ταύτην μικροψυχίαν τῶν πληθείων θεωρήσαντες οἱ πατρίσιοι ἐγένοντο ὑπεροπτικώτεροι, μέχρις οὗ ἐκλεγείς δῆμαρχος ὁ *Πόπλιος Βαλέρων* (472 π. Χ.) ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐπιψήφισιν δύο νόμων παρὰ τὴν μεγάλην ἀντίστασιν τῶν πατρικίων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὅστις διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη *δήμιος* τῶν πληθείων καὶ ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὃν εἶδομεν κατὰ τὴν εἰς ἱερὸν ὄρος μετástασιν τῶν πληθείων (σελ. 42). Ἦσαν δὲ οἱ νόμοι οὗτοι α') οἱ δῆμαρχοι νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ τῶν

φυλετικῶν ἐκκλησιῶν καὶ β') αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι νὰ συγκαλῶνται ὑπὸ τῶν δημάρχων κατὰ βούλησιν καὶ νὰ ἐκδίδωσιν ἰδίαις ἀποφάσεις περὶ πάσης κοιῆς ὑποθέσεως.

Ἄφου ἤδη ἡ πληθὺς ἀπέκτησε διὰ τῶν ἀνωτέρω νόμων τὸν χαρακτῆρα πολιτικοῦ σώματος ἀνεξαρτήτου, ἐζήτησε διὰ τοῦ δημάρχου Γαῖου Τερεντίου Ἄρσα (462 π. Χ.) τὴν σύνταξιν κώδικος νόμων κοινῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς μερίδας, ἵνα περιστέλληται ἡ ἀνέκκλητος δικαστικὴ ἐξουσία τῶν ὑπάτων, τὴν ἄρσιν δὲ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς μεταξὺ πληθειῶν καὶ πατρικίων ἐπιγαμίας. Ἄλλὰ μεγίστην ἀντίστασιν κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης ἔδειξαν οἱ πατρίκιοι πρωτοστατοῦντος τοῦ Καίσωρος Κοῦντίου υἱοῦ τοῦ μετέπειτα δικτάτωρος Κοῦντιοῦ Κιγκιννάτου. Ὁ νεαρὸς οὗτος πατρίκιος πολλάκις μετὰ τῶν ἐταίρων του ἐτάραττε τὰς συνόδους τῆς πληθύος καὶ ἀντίστατο εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῶν νόμων τούτων. Διὸ εἰσάγεται ὑπὸ τῶν δημάρχων εἰς δίκην, ὡς παραβάτης τοῦ ἱεροῦ νόμου, καὶ καταδικάζεται εἰς βαρύτατον πρόστιμον, ὅπερ ἠναγκάσθη νὰ πληρώσῃ ὁ πατὴρ πωλήσας ἅπασαν τὴν περιουσίαν πλὴν ἑνὸς ἀγροῦ, ὃν ἠναγκάσθη νὰ καλλιεργῇ ὁ ἴδιος. Ὁ υἱὸς του πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς καθ' ἑαυτοῦ ἀποφάσεως ἔφυγεν ἐκ Ῥώμης, καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Σαθίνου Ἐρδωρίου καὶ 4000 ἐταίρων καταλαμβάνει ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸ Καπιτώλιον. Κληθεὶς δὲ δικτάτωρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐδίωξεν ἐκεῖθεν τὸν Ἐρδώνιον καὶ ἀποκαταστήσας τὴν ἡσυχίαν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ἄλλὰ νέα προσβολὴ τῶν Αἰκούων, οἵτινες περιέκλεισαν τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν εἰς στενοπορίας, ἐξ οὗ τὰ μέγιστα ἐκινδύ-

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία)

νευον, ἠνάγκασε τοὺς Ῥωμαίους νὰ καταφύγωσι πάλιν εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Κιγκιννάτου. Μετὰ λύπης ἐκεῖνος κατέλιπε τὸν φίλτατον αὐτῷ ἀγρόν, ἵνα ἐνδυσθῆ τὴν δικτατωρικὴν τῆβεννον, ἐκφράσας εἰς τὴν σύζυγόν του τὴν λύπην, ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ ἀγρὸς θὰ ἔμενεν ἀγεώργητος. Καλέσας δὲ τότε ὁ Κιγκιννάτος ἐπὶ τὰ ὄπλα πάντας τοὺς δυναμένους νὰ ὀπλοφορῶσιν ὠδήγησεν αὐτοὺς κατὰ τῶν Αἰκούων, οἵτινες προσβληθέντες τότε ἐκ δύο μερῶν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι καὶ νὰ διέλθωσιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν εἰς σημεῖον ὑποταγῆς. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀρχῆς του ὁ Κιγκιννάτος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀγροτικὸν ἐνδιαίτημά του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Τὰ κατὰ τὴν Δεκαοχίαν μέχρι τῆς πλήρους ἰσοπολιτείας μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων.

Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων πολέμων οἱ πατρίκιοι ἐπὶ δεκαετιᾶν ὀλόκληρον ἀνθίσταντο εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῆς προτάσεως τοῦ Τερεντιλλίου Ἄρσα. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἠναγκάσθησαν νὰ υποκύψωσιν εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν δημάρχων μόνον ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν νόμων κοινῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς τάξεις. Ἐκλέγουσι λοιπὸν καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα τρεῖς ἄνδρας (45 ἔ. π. Χ.), ὅπως μελετήσωσι τὸ πολίτευμα αὐτῶν. Ὅτε δὲ μετὰ δύο ἔτη ἐπανῆλθον, ἐξελέγησαν δέκα ἄνδρες ὀνομασθέντες Δέκαρχοι, ὧν πρόιστατο ὁ Ἄππιος

Κλαύδιος, πρὸς σύνταξιν τῶν νόμων. Τούτους κατέστησαν καὶ ἀπολύτους ἄρχοντας ἐν Ῥώμῃ καταργηθεισῶν πασῶν τῶν λοιπῶν ἀρχῶν, ἵνα μὴ αὐταὶ φέρωσι προσκόμματα εἰς τὴν σύνταξιν τῶν νόμων. Ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ὠρίσθη ἐνιαύσιος. Παρελθόντος ὁμως τοῦ ἔτους, ἐπειδὴ ἀκόμη ἡ νομοθεσία ἀπασα δὲν εἶχε συμπληρωθῆ, ἐνεκρίθη ὅπως ἐκλεγῶσιν ἄλλοι δέκαρχοι προϋσταμένου πάλιν τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξουσίας. Συμπληρώσαντες οὗτοι τὴν νομοθεσίαν ἐνέγραψαν ἀπασαν ἐπὶ 12 πινάκων, οἵτινες φέρουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα δωδεκάδειλος. Κατ' αὐτὴν αἱ μὲν φυλετικαὶ ἐκκλησίαι ἦσαν τὸ κυρίως νομοθετικὸν σῶμα τῆς Ῥώμης, ἐκλέγουσαι καὶ τοὺς δημάρχους, ἀγορανόμους καὶ πάσας τὰς δευτερευούσας ἀρχάς, αἱ δὲ λοχίτιδες ἀπεφάσιζον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ τῶν κεφαλικῶν ὑποθέσεων, ἐκλέγουσαι ἅμα τοὺς ὑπάτους καὶ τὰς ἀνωτέρας ἀρχάς, αἱ δὲ φρατρικαὶ ἐπεκύρουν μόνον τὰ ψηφίσματα τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν, ὅπερ βραδύτερον κατήντησεν ἀπλοῦς τύπος. Τέλος ἡ Σύγκλητος διετήρησε τὴν προτέραν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ τάξιν. Ἀπηγορεύθη δὲ καὶ πάλιν ῥητῶς ἡ μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων ἐπιγαμία.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῶν Δεκάρχων ἐνῶ τὸ πρῶτον ἔτος ἐπολιτεύθη ἄριστα, τὸ δεύτερον παρεξέστραπην εἰς πλείστα παρανομίας καὶ βιασιοπραγίας, αἵτινες προὐκάλεσαν τὴν μῆνιν τῶν πολιτῶν καὶ μάλιστα τῶν πληθείων. Ἐκαστος αὐτῶν ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ἀγορὰν ἀκολουθούμενος ὑπὸ 12 ῥαβδούχων, οἵτινες ἐν τῇ δέσμῃ τῶν ῥάβδων ἔφερον καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο σημεῖον τῆς ὑπερτάτης ἐξου-

σίας, τὸν πέλεκυν, ὃν ἄλλοτε ἐν τῇ καταλύσει τῆς βασιλείας εἶχεν ἀπαγορεύσει διὰ νόμου ὁ Ποπλικόλας. Ληξάσης δὲ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν δὲν ἠθέλησαν νὰ παραιτηθῶσιν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν παρανόμως ἄρχοντες καὶ παρανομοῦντες, ἕως οὗ ἡ μιὰ διαγωγή τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν αὐτῶν. Ἐνῶ οἱ λοιποὶ δέκαρχοι ἦσαν ἐν ἐκστρατείᾳ πολεμοῦντες τοὺς προσβχλόντας τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους, ὁ Ἀππίος μένων ἐν Ῥώμῃ ἠθέλησε νὰ γείνη διὰ τῆς βίας κάτοχος δεκαεξαέτιδος κόρης πληθείας ὀνόματι Βιργινίας, θυγατρὸς τοῦ ἐκατοντάρχου Βιργινίου καὶ μνηστῆς τοῦ πρώην δημάρχου Ἴκιλίου. Πρὸς τοῦτο ἔπεισε τὸν Κλώδιον, ἓνα τῶν πελατῶν του, ἵνα κηρύξῃ ὅτι αὕτη ἦτο θυγάτηρ δούλου τινὸς αὐτοῦ καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ αὐτὴν δικαστικῶς. Ὁ Κλώδιος πιστὸς εἰς τὰς προσταγὰς τοῦ πάτρωνός του ἐνάγει τὴν κόρην ἐνώπιον τοῦ Ἀππίου, ὅστις καὶ ἀποδίδει ταύτην εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ἐκ τῶν φωνῶν αὐτῆς τε καὶ τοῦ μνηστῆρος καὶ τῶν λοιπῶν συγγενῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τῆς ἀρπαγῆς καὶ ἀποδεικνυόντων τὴν γνησίαν καταγωγὴν τῆς κόρης, ὁ Ἀππίος φοβηθεὶς ἀνέβαλε τὴν δίκην μέχρι τῆς ἐκ τοῦ στρατοπεδίου ἐπανόδου τοῦ Βιργινίου. Κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν δικάσιμον ἡμέραν προσῆλθεν ὁ πατὴρ μετὰ τῆς κόρης, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὰς ἀποδείξεις τούτου ἐπέισθη ὁ Ἀππίος· ὅθεν διέταξε τοὺς ραβδούχους νὰ ἀπαγάγῃσι τὴν κόρην. Τότε ὁ πατὴρ βλέπων κινδυνεύουσαν τὴν τιμὴν τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ οἴκου του προσποιεῖται ὅτι πείθεται καὶ παρακαλεῖ τὸν Ἀππίον, ὅπως ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ ἀσπασθῇ διὰ τελευταίαν φορὰν τὴν θυγατέρα του. Ἀρπάσας δὲ

μάχαιράν τινα βυθίζει αὐτὴν εἰς τὸ στήθος τῆς θυγατρὸς του καὶ ἀπειλῶν ὅτι θὰ φονεύσῃ πάντα, ὅστις ἤθελε πλησιάσῃ, τρέχει ὡς μαινόμενος διὰ τῆς ἀγορᾶς, πορεύεται εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ αὐτόθι διὰ τῶν δακρύων τοσοῦτον συγκινεῖ τὸ πλῆθος, ὥστε ἀρπάσας τὰ ὄπλα ἔρχεται εἰς Ῥώμην καὶ μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν ἀποχωρεῖ τὸ δεύτερον ἤδη πάλιν εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος (449 π. Χ.) ἀπαιτοῦν τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαρχίας καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Δημαρχίας καὶ ὑπατείας." Εντρομοὶ οἱ πατριῖοι συνήνεσαν ἄκοντες εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πληθύος, καὶ οὕτως ἀφοῦ κατελύθησαν οἱ Δέκαρχοι, ἐξελέγησαν δὲ ὑπατοὶ ὁ Λεύκιος Οὐαλέριος καὶ Μάρκος Ὁράτιος καὶ δέκα δήμαρχοι, ἀποκατέστη ἡ τάξις καὶ ἐκηρύχθη ἀμνηστία. Ἄλλ' ὅμως οἱ δέκαρχοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ πλῆθους, διότι ὁ μὲν "Αππίος Κλαύδιος δικασθεὶς καὶ φυλακισθεὶς ἐγένετο ἐν τῇ φυλακῇ αὐτόχειρ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξωρίσθησαν.

Ἀποκτήσαντες ἤδη οἱ πληθεῖοι τὰ στηρίγματα τῆς ἑαυτῶν τάξεως, τοὺς Δημάρχους, ἤρξαντο πάλιν ἐπιδιώκοντες τὴν πλήρη αὐτῶν ἰσοπολιτείαν πρὸς τοὺς πατρικίους. Καὶ δὴ διὰ τοῦ δημάρχου Κανουληίου ἐπανέλαβον τὴν αἴτησιν ὅπως ἀρθῇ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μεταξὺ πληθειῶν καὶ πατρικίων ἐπιγαμίας καὶ ἀπῆρτησαν ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἢ πληθεῖος. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αἴτημα ἐπεψηφίσθη (445 π. Χ.), ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ δευτέρου, ὅπερ καιρίαν πληγὴν ἤθελε κατενέγκῃ εἰς τὰ δικαιώματα τῶν πατρικίων, πάσῃ δυνάμει οὔτοι ἀντέστησαν. Προβλέποντες ὅμως ὅτι καὶ εἰς

τοῦτο βραδύτερον θὰ ἐνέδιδον, συνήνεσαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τριῶν *γυλιάρχων*, οἵτινες βραδύτερον (405) ἐγένοντο ἔξ, ἐχόντων ὑπατικὴν ἐξουσίαν, ὧν οἱ ἡμίσεις ἦσαν πληθεῖοι. Ὡς ἀντισηκῶμα δὲ τούτου οἱ πατρίκιοι ἐπέτυχον τὴν ἐκλογὴν δύο *τιμητῶν* ἐκ μόνης τῆς τάξεώς των (443 π. X.), ὧν ἡ ἀρχὴ διήρκει κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πενταετίαν εἴτα δὲ ἐπὶ δεκκοτῶ μῆνας. Τὸ ἔργον αὐτῶν, πρότερον εἰς τοὺς ὑπάτους ἀναθεθεμένον, ἦτο ἡ τιμῆσις (census) τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν γιγνομένη κατὰ πενταετίαν πρὸς κατάταξιν ἐκάστου εἰς τὸν ἀνάλογον λόχον, ἡ φοροθεσία, ἡ ἐπιτήρησις καὶ ἐνοικίαισις τῶν δημοσίων κτημάτων ὡς καὶ ἡ διαχείρισις αὐτῶν. Ἀναλαμβάνοντες δὲ καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἡθῶν ἠδύναντο νὰ τιμωρήσωσι πάντα πολίτην καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς συγκλητικοὺς ἕνεκεν ἐπιληψίμου διαγωγῆς μεταγράφοντες αὐτοὺς εἰς κατώτερον λόχον ἢ ἐξαλείφοντες ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν βουλευτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ πληθεῖοι κατώρθωσαν τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ ἕτερος τῶν τιμητῶν νὰ ἦναι πληθεῖος καὶ ἔτι βραδύτερον (131 π. X.) ἀμφοτέρωι πληθεῖοι. Ὡσαύτως ἐπέτυχον καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τῶν *Ταμιῶν* ὅπως ἀνακηρυχθῶσιν ἐκλέξιμοι καὶ οἱ πληθεῖοι. Οὗτοι δὲ ὄντες κατ' ἀρχὰς δύο (421 π. X.) μετὰ πάροδον ἱκανῶν ἐτῶν ἀνεβιβάσθησαν εἰς 40 καὶ καθῆκον εἶχον ὅπως πρὸς τῷ ἔργῳ τῆς Ταμείας ἐκποιῶσι καὶ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου λείας καὶ ἀντιπροσωπεύωσι τὴν βουλὴν παρὰ τοῖς ξένοις πρεσβευταῖς.

Ἀλλὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθ' ἣν οἱ πληθεῖοι τὴν πλήρη αὐτῶν πρὸς τοὺς πατρίκίους ἰσοπολιτείαν ἐπέτυχον, ἐμεσολάβησαν πόλεμοι, καθ' οὓς οἱ Ῥωμαῖοι, καί-

τοι ἐπεδειξάντο ἰκανὴν ἀνδρείαν, διεκινδύνευσαν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους, εἶτα δὲ πρὸς τοὺς Οὐηντανούς. Ἡ πρωτεύουσα τῶν τελευταίων κειμένη ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιβέρεως ἦτο ὀχυρωτάτη, ἡ δὲ πολιορκία αὐτῆς διήρκεσε δέκα ἔτη μετὰ περιπετειῶν ὁμοίων πρὸς τὰς τῆς πολιορκίας τῆς Τροίας. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν Τροίᾳ, ὁ διορισθεὶς δικτάτωρ Μάρκος Φούριος Κάμιλλος ὡς ἄλλος πολύμητις Ὀδυσσεὺς οὐχὶ διὰ δουρείου ἵππου ἀλλὰ δι' ὑπονόμου ἀγούσης μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Ἑρας ἐν τῇ πόλει εἰσῆλθε καὶ ἐγένετο αὐτῆς κύριος (396 π. Χ.). Ἐπειδὴ ὁμως εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην μετὰ τὴν νίκην ἐν θριάμβῳ καθήμενος ἐφ' ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων λευκῶν, ἥτις τιμὴ μόνῳ τῷ Διὶ καὶ τῷ Ἡλίῳ ἀπενέμετο, κατηγορήθη δὲ καὶ διότι ἐσπετερίσθη μέγα μέρος τῆς πλουσιωτάτης λείας τῶν Οὐνίων, κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν. Φεύγων δ' ἐκ τῆς πόλεως νύχθη τείνας τὰς χεῖρας πρὸς τὸ Καπιτώλιον ὅπως ταχέως οἱ Ῥωμαῖοι ἀναγκασθῶσι νὰ ἀνακαλέσωσιν αὐτόν, ἀντιθέτως ὅλως πρὸς τὸν Ἀθηναῖον Ἀριστείδην.

Καὶ τῶντι μετ' οὐ πολὺ (390 π. Χ.) ἡ σωτηρία τῆς Ῥώμης ἐξηρητήθη ἐξ αὐτοῦ. Διότι οἱ ὀλίγον πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰσελθόντες εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν Γαλάται καὶ ἐγκαταστάντες ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πάδου εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας ἐπιδραμόντες τὴν Τυρρηνίαν ἐπολιόρχησαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Κλούσιον (390 π. Χ.), ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βρέννον (οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ ἡγεμόνες τῶν Γαλατῶν).

Οἱ Ῥωμαῖοι, ὧν τὴν προστασίαν ἐζήτησαν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ Τυρρηνοί, ἀπέστειλαν τρεῖς ἄνδρας ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Φαβίων, ὅπως μεσιτεύσωσι παρὰ τοῖς Γαλάταις ὑπὲρ τῶν Τυρρηνῶν. Μὴ δυνηθέντες οὗτοι νὰ κάμψωσι τοὺς βαρβάρους οὐ μόνον δὲν ἀπῆλθον ἐκ τοῦ Κλουσίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῶν Τυρρηνῶν ἀνέλαβον, εἰς τινὰ δὲ ἐξοδὸν εἰς τῶν Φαβίων ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευσεν ἓνα τῶν ἡγεμόνων τοῦ Γαλατικοῦ στρατοῦ. Τότε οἱ Γαλάται μὴ εἰσακουσθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὅπως δοθῇ αὐτοῖς ἱκανοποίησις διὰ τοῦτο, ἔστρεψαν τὰ ὄπλα κατ' αὐτῶν καὶ συνάψαντες μάχην παρὰ τὸν χεῖμαρρον *Alia* τῇ 18 Ἰουλίου 380 π. Χ. ἐνίκησαν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔσπευσαν νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ παρακεείμενα χωρία ἐγκαταλιπόντες τὴν Ῥώμην ἔρμαιον τῶν Γαλατῶν· μόνον δὲ μάχιμοί τινες ὑπὸ τὸν *Máρχον Máλλιον* ἐκλείσθησαν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, ἕτεροι δὲ τινες γέροντες περὶ τοὺς 80 ἐνδυθέντες τὰς χρυσοῦφάντους αὐτῶν στολὰς ἐκάθησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ φέροντες σκῆπτρα καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποθάνωσιν ἐνδοξὸν θάνατον. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς νίκης, ἣτις ἔκτοτε ἀποφρὰς θεωρουμένη παρὰ τοῖς Ῥωμαῖοις ἔφερε τὸ ὄνομα *Alia* ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ ἡμερολογίῳ, οἱ Γαλάται διῆλθον τρυφῶντες καὶ ἀπολαμβάνοντες τοὺς καρποὺς τῆς νίκης των. Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐπλησίασαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἠπόρησαν βλέποντες αὐτὴν ἀφύλακτον καὶ τὰς πύλας ἀνοικτάς· διὸ ἐφοβήθησαν ἐνέδραν τινά. Ἀλλὰ τολμηρότεροί τινες εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν εἶδον ἐν τῇ ἀγορᾷ καθημένους τοὺς γηραιοὺς ἐκεί-

νοὺς πατρικίους, οὓς κατ' ἀρχὰς ὑπέλαβον ὡς ὑπερφυσικά ὄντα, καὶ τὶς ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε νὰ ἐγγίση τὸ γένειον ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ Παπιρίου. Ἄλλ' ἡ βέβηλος αὕτη πράξις τοῦ Γαλάτου ἐπήνεγκε τὸν θάνατον μὲν αὐτοῦ πληγέντος εἰς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τοῦ Παπιρίου διὰ τοῦ σκήπτρου, τὴν τὴν σφαγὴν δὲ πάντων τῶν γερόντων καὶ εὐθὺς κατόπιν τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς πόλεως, ὅτε καὶ πάντα τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς Ῥώμης ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός· μόνον τὸ Καπιτώλιον ἀντέστη ἐπὶ ἕξ μῆνας ἔτι. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμῶς τούτῳ οἱ εἰς τὰ παρακείμενα χωρία φυγόντες Ῥωμαῖοι ἀναγορεύουσι δικτάτωρα τὴν *Κάμιλλον*, ὅπως ὀδηγήσῃ αὐτοὺς κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἄλλ' οὗτος δὲν ἐδέχετο πρὶν ἢ ὁ διορισμὸς αὐτοῦ τύχη τῆς κυρώσεως τῆς Συγκλήτου καὶ ἀνακτῆσθαι τὰ διὰ τῆς ἐξορίας ἀπολεσθέντα πολιτικὰ δικαιώματα. Τότε ὁ τολμηρὸς νεανίας *Κομίνιος* λαθῶν τοὺς Γαλάτας ἀνέβη ἐκ τῆς Ταρπητίας πέτρας εἰς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἔλαβε τὴν προσήκουσαν ἐπικύρωσιν. Τὰ ἔχνη τούτου ἰδόντες τὴν ἐπιούσαν οἱ Γαλάται ἐπεχείρησαν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὴν ἀνάβασιν καὶ θὰ ἐπετύγχανον ἀφύκτως, ἂν μὴ οἱ ἱεροὶ χῆνες τῆς Ἑρας διὰ τῶν φωνῶν αὐτῶν ἐξήγειρον τὸν Μάρκον Μάλλιον, ὅστις σπεύσας ἐκρήμνισε⁽¹⁾ κατὰ τῆς πέτρας τοὺς πρῶτους ἀναβάντας Γαλάτας. Ἐπειδὴ ὁμῶς αἱ ζωτροφίαι τῶν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ εἶχον ἐκλείψῃ, ὁ δὲ Κάμιλλος δὲν ἐφαίνετο, ἀπεφάσισαν νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἐπὶ τῷ ὄρφ νὰ ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Ῥώμης οἱ Γαλά-

(1) Ἐκτοτε ὁ Μάλλιος ἔφερε τὸ ἐπώνυμον Καπιτωλίνος.

ται λαβόντες χιλίας λίτρας χρυσοῦ (=250 ὀκ. περίπου). Κατὰ τὴν ζύγισιν λέγουσιν ὅτι, ἐπειδὴ παρεπονοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τὴν πονηρίαν τῶν Γαλατῶν, ὁ Βρέννος ἔθηκεν εἰς τὴν πλάστιγγα καὶ τὸ ξίφος αὐτοῦ μετὰ τοῦ ζωστῆρος ἐπιλέγων : « Ὀδύγη τοῖς ἠττημένοις ». Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιφανεῖς ὁ Κάμιλλος καὶ εἰπὼν ὅτι διὰ τοῦ σιδήρου μόνου οἱ Ῥωμαῖοι θέλουσι νὰ λυτρωθῶσιν, ἐπέπεσε κατὰ τῶν Γαλατῶν καὶ διεσκόρπισεν αὐτούς.

Τὴν πυρποληθεῖσαν αὐτῶν πατρίδα οἱ Ῥωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι καὶ νὰ διασκορπισθῶσιν εἰς τὰς παρακειμένας χώρας Ἄλλ' ὁ Κάμιλλος δημηγορήσας πρὸς τὸ πλῆθος καὶ παραστήσας τὸ μέγεθος τῆς ταπεινώσεως καὶ τοῦ αἴσχους ἐὰν ἤθελον ἀπομακρυνθῆ τῶν ἱστορικῶν καὶ θρησκευτικῶν αὐτῶν ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων, κατέπεισεν αὐτούς· εἰς διάστημα δὲ ἐνὸς ἔτους ἐκτίσθη πάλιν ἡ Ῥώμη ἄλλ' ἄνευ ῥυθμοῦ καὶ κάλλους. Ὁ δὲ Κάμιλλος διὰ τοῦτο δεύτερος οἰκιστὴς τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Ῥωμύλον ὠνομάσθη.

Ἔνεκα τῶν δαπανῶν, εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν οἱ πολῖται διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως, καὶ ἔνεκα τῶν συνεχῶν πολέμων πάλιν ὑπέπεσον εἰς βαρύτατα χρεῖα, διὰ τὴν ἀπότισιν τῶν ὁποίων βαρέως ὑπὸ τῶν πατρικίων κατεδυναστεύοντο. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Μάλλιος ὁ Καπιτωλῖνος ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους ὀφειλέτας ἀπήλλαξε τῶν χρεῶν, πληρώσας αὐτὰ ἐξ ἰδίων, καὶ ἕτερα δάνεια εἰς πολλοὺς ἀτόκως ἔδωκεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῆς αὐξανούσης διὰ τοῦτο δημοτικότητός του οἱ πατρικιοὶ ἐφοβήθησαν μὴ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, κατηγόρησαν αὐτὸν

ὡς ἐπιδιώκοντα τὴν τυραννίδα, καὶ μόλις ἐσώθη ἐπιδείξας εἰς τοὺς βουλευτὰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπερ ἔσφωσε, καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὰς πληγὰς, ἃς ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔλαβεν. Ἡ ἐπὶ τῇ ἀθώωσει του ὁμως χαρὰ ὑπῆρξεν ἐφήμερος· διότι πάλιν οἱ πατρίκιοι ἐπὶ τινι προφάσει ἐνήγαγον αὐτὸν εἰς δίκην καὶ κατηγοροῦν ἐπὶ τυραννίδι. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν ἡ ἐκκλησία συνῆλθεν εἰς τόπον, ὅθεν δὲν ἐφκίνετο τὸ Καπιτώλιον, καὶ καταδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Διὸ κατεκρημνίσθη ἀπὸ τῆς Ταρπηίας πέτρας, ἀπὸ τῆς ὁποίας αὐτὸς εἶχε κατακρημνίσῃ τοὺς ἀναρριχηθέντας Γαλάτας (383 π. Χ.)

Τὸ ἔργον ὁμως τοῦ Μαλλίου ἀνελαβον νὰ συνεχίσωσι μετὰ τινὰ ἔτη (377 π. χ.) δύο ἀξιόλογοι δήμαρχοι, ὁ *Γάϊος Λικίνιος Στόλων* καὶ ὁ *Λεύκιος Σέξτιος Λατέριος*. Οὗτοι ὑπέβαλον πάλιν τὴν πρὸ πολλοῦ γενομένην πρότασιν ὅπως ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων ἐκλέγηται ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληθείων, καταργηθῆ δὲ ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπατικῶν χιλιάρχων. Ἴνα δὲ ἀναγκάσωσι τοὺς πατρίκίους εἰς τὴν ἐπιψήφισιν ταύτης, συνώδευσαν αὐτὴν καὶ διὰ δύο ἄλλων προτάσεων: α') οὐδεὶς Ῥωμαῖος πολίτης νὰ κατέχη πλείονα τῶν 500 πλῆθρων δημοσίας γῆς, καὶ ἡ ἐπικαρπία τῶν δημοσίων γαιῶν νὰ ἐπιτρέπηται εἰς πάντα πολίτην. β') Ὅσα χρήματα ἐπληρώθησαν ἕως τότε ὡς τόκοι τῶν δανείων, νὰ ἀφαιρηθῶσιν ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου, τὸ δὲ ὑπόλοιπον χρέος νὰ πληρωθῆ ἐντὸς τριετίας εἰς ἴσας δόσεις. Ἀλλ' οἱ πατρίκιοι λυσσωδῶς ἐπολέμησαν τὰς προτάσεις ταύτας ἔχοντες συνεργοὺς καὶ τοὺς ἐπιλοίπους ὀκτῶ δημάρχους. Οἱ δύο ὁμως ἐκεῖνοι ὑπερασπισταὶ τῶν δικαίων τῆς πληθούς

ἄκαμπτοι μένοντες οὐ μόνον κατώρθωσαν ἐπὶ τέσσαρα συνεχῶς ἔτη νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπάτων ἢ ὑπατικῶν χιλιάρχων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δεκαεπταετίαν ὀλόκληρον αὐτοὶ μόνοι κατ' ἐπανάληψιν ἐξελέγοντο δῆμαρχοι. Μάτην οἱ πατρίκιοι προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Καμίλλου ὡς δικτάτωρος ἀναγκασθέντος ὑπὸ τῶν εἰρημένων δημάρχων νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχήν. Μάτην ἐψήφισαν πολέμους, κατέφυγον εἰς οἰωνισμοὺς καὶ συνήνεσαν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν δύο μόνον νόμων, τοῦ κληρουχικοῦ καὶ τοῦ τῶν χρεῶν. Οἱ δῆμαρχοι ἔμειναν ἄκαμπτοι. Τέλος ἐκλεγέντος καὶ πάλιν τοῦ Καμίλλου δικτάτωρος οἱ πατρίκιοι ἐνέδωκαν, καὶ οἱ νόμοι τοῦ Λικινίου καὶ Λατερίου ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τῷ 366 π. Χ. Πρῶτος δὲ πληθεῖος ὕπατος ἐξελέγη ὁ ἕτερος τῶν εἰρημένων δύο δημάρχων Λεύκιος Λατέριος. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ἐπελθούσης συνδιαλλαγῆς ὁ Κάμιλλος ἀφιέρωσε ναὸν εἰς τὴν Ὀμόνοϊαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Καπιτωλίου ἰδρυθέντα. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ πρότασις αὐτοῦ ὅπως ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν ὑπάτων ἢ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης δικαστικὴ ἐξουσία καὶ ἀνατεθῇ εἰς ἴδιον ἄρχοντα ἐκλεγόμενον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πατρικίων καὶ καλούμενον *πραιώρα* (=στρατηγόν) τῆς πόλεως. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ὁ Κάμιλλος ὑπερογδοηκοντούτης ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος ἐν Ῥώμῃ λοιμοῦ (365 π. Χ.).

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἐπιμονῆς αὐτῶν οἱ πληθεῖοι ἐπέτυχον τὴν πλήρη ἰσοπολιτείαν πρὸς τοὺς πατρικίους, καὶ ἤδη ὁ εἰς δύο τάξεις ὅλως διακεκριμένας μέχρι τοῦδε διηρημένος λαὸς τῆς Ῥώμης ἀπέβη ἐνιαῖος ἀπάντων τὰ

αὐτὰ δικαιώματα κεκτημένων. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἔλαβον μέρος οἱ πληθεῖοι εἰς ἅπαντα τὰ δημόσια ἀξιώματα, οἷον τὴν δικτατωρίαν (337), τιμητείαν (350), πραιτωρίαν (337) καὶ ἱερωσύνην (302). Ἀπὸ τοῦδε δὲ μία μόνη εὐγενὴς ἀμιλλα διηγέρθη παρ' ἑκατέροις, τίς νὰ ἀποδώσῃ μείζονας τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας, μετ' ἴσης ἀφοσιώσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ κατελθόντες ἅπαντες εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς αὐξήσαντας τὰ ὅρια τῆς πόλεως καὶ καταστήσαντας αὐτοὺς κοσμοκράτορας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

Οἱ πρὸς Γαλάτας, Λατίνους, Σαυνίτας, καὶ Ταραντίνους πόλεμοι.

Ἀφοῦ κατέπαυσεν ἐσωτερικῶς ἡ πάλη μεταξύ πληθειῶν καὶ πατρικίων διὰ τῆς πλήρους ἰσοπολιτείας τῶν δύο τάξεων οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέλαβον ἤδη ἐξωτερικοὺς πολέμους, δι' ὧν ἐγένοντο κύριοι τῆς μέσης καὶ κάτω Ἰταλίας. Κατῆλθον δὲ εἰς αὐτοὺς μετὰ θάρρους καὶ ζήλου, ὃν ἐνέπνεεν οὐ μόνον ἡ κατάρκτησις καὶ ὁ δι' αὐτῆς πλουτισμὸς τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδέα ὅτι διὰ τῶν πολέμων τούτων εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θέλουσι περιπίπτῃ εἰς χρέη, ὀρισθείσης ἤδη ἀπὸ τοῦ 406 π. Χ. καὶ στρατιωτικῆς μισθοφορίας διὰ μὲν τοὺς πεζοὺς 2 ὀβολῶν διὰ δὲ τοὺς ἵππεῖς 6.

Πρῶτον δὲ πόλεμον διεξήγαγον κατὰ τῶν *Γαλατῶν*, οἵτινες τριάκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν πυρπόλησιν τῆς Ῥώμης ἐπανῆλθον διεξαγαγόντες μακρὸν δωδεκαέτη

πόλεμον (360—348 π. Χ.), καθ' ὃν ὅλοσχερῶς κατετροπώθησαν. Εἰς τοὺς πολέμους τούτους διεκρίθησαν ἰδίᾳ εἰς μὲν τὸν πρῶτον ὁ *Τίτος Μάλλιος*, υἱὸς τοῦ Καπιτωλίνου, ὅστις μονομαχήσας πρὸς τινὰ γίγαντα Γαλάτην καὶ φονεύσας αὐτὸν ἐκόσμησε τὸν ἑαυτοῦ λαιμὸν διὰ τοῦ περιδεραιῦ, ὅπερ ἐκεῖνος ἔφερε· διὸ καὶ *Τορκουᾶτος* (= στρεπτοφόρος) ἐπωνομάσθη. Εἰς δὲ τὸν τελευταῖον διεκρίθη ὁ *Μάρκος Οὐαλέριος*, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐφόνευσεν ἐν μονομαχίᾳ Γαλάτην τινὰ τῇ συνδρομῇ ἐνὸς κόρακος, ὅστις παρηνώχλει τὸν Γαλάτην διὰ τῶν πτερυγῶν καὶ τοῦ ῥάμφους του· ὅθεν καὶ *Κόρβος* (= κόραξ) ἐπωνομάσθη.

Σπουδαιότεροι ὅμως διὰ τε τὸ μῆκος καὶ τὴν δεινότητα αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ πρὸς τοὺς *Σαυνίτας* πόλεμοι διαρκέσαντες 60 περίπου ἔτη. Οὗτοι *Σαβινικὰ* φύλα ὄντες καὶ κατοικοῦντες τὴν ὄρεινὴν χώραν τῶν Ἀπεννίνων εἶχον ἐπιδράμῃ τὴν πρὸς Α. τῆς χώρας αὐτῶν κειμένην *Καμπανίαν* καὶ προσέβηλον τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς *Καπύνην*. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, παρ' ὧν οἱ Καπυνηοὶ ἐζήτησαν βοήθειαν, εἶπον ὅτι ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς Σαυνίτας συνθηκῶν δὲν δύνανται νὰ παράσχωσι τὴν αἰτουμένην βοήθειαν, «*Λοιπὸν, εἶπον οἱ πρέσβεις, παραδίδομεν εἰς ὑμᾶς τὴν πόλιν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ὑπερασπίσατε ὅ,τι ὑμῖν ἀνήκει*». Οἱ Ῥωμαῖοι δεχθέντες τὴν προσφορὰν καὶ μὴ εἰσακουσθέντες ὑπὸ τῶν Σαυνιτῶν ὅπως παύσωσιν οὗτοι πολεμοῦντες χώραν ἀνήκουσαν ἤδη εἰς αὐτοὺς, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (343 π. Χ.) πέμψαντες κατ' αὐτῶν τοὺς ὑπάτους *Μάρκον Οὐαλέριον Κόρβον* καὶ *Ἀδ.λον Κορηήλιον Κόσσον*. Τούτων ὁ μὲν Κόρβος ἐνίκησε τοὺς Σαυνίτας παρὰ

τὸ ὄρος *Γαῦρον* μεταξύ Νεαπόλεως καὶ Κύμης, ὃ δὲ Κόσσοσ περιέπεσεν εἰς δυσχωρίας, ἐν αἷς ἐκινδύνευσεν νὰ διαφθαρή ἅπας ὁ στρατὸς αὐτοῦ, ἐὰν μὴ ὁ χιλιάρχος *Πόπλιος Δέκιος Μῦς* ἔχων 1600 ἄνδρας ἔσφζεν αὐτὸν ἀπασχολήσας τοὺς Σαυνίτας, ἕως οὗ ὁ Κόσσοσ ἐξῆλθε τῶν δυσχωριῶν. Ὁ δὲ Κόρβος καὶ δευτέραν μάχην συνάψας ἐνίκησε τοὺς Σαυνίτας περὶ τὴν *Σουέσσουλαν*, ἐν ἣ ἔπεσον, ὡς λέγεται, 20000 Σαυνιτῶν καὶ συνελέγησαν 40000 ἀσπίδες καὶ 170 σημαῖαι ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Οὐχ ἦττον ὁμως οὗτοι ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καθ' ὃ οἱ Ῥωμαῖοι συνωμολόγησαν πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην ἐπιεικῆ (341 π. Χ.), δι' ἧς ἡ Καπύη ἀνεγνωρίσθη ἰδιοκτησία τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τὴν συνομολόγησιν δὲ τῆς εἰρήνης ταύτης ἔσπευσαν οἱ Ῥωμαῖοι ἕνεκα τῆς στάσεως τῆς ἐν Καπύῃ Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς καὶ ἕνεκα τῶν περὶ ἰσοπολιτείας παραλόγων ἀξιώσεων τῶν Λατίνων. Καὶ τὴν μὲν στάσιν τῆς φρουρᾶς, εἰς ἣν εἶχον προστεθῆ καὶ ἄπειρα στίφη ἀπόρων ἐκ Ῥώμης, καταχρηστικῶς δὲ τρίτην ἀποχώρησιν τῆς πληθείος κληθεῖσαν, κατέστειλεν ὁ Κόρβος ἀναγορευθεὶς δικτάτωρ· ὁ αὐτὸς δὲ ἐξέδωκε καὶ πλείστας διατάξεις πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἀπόρων.

Οἱ δὲ Λατῖνοι καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Λατινικὴν συμπολιτείαν Αἰκουοὶ, Ἑρνικεσ καὶ Οὐόλσκοι συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Καμπανῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπολέμου πρὸς τοὺς Σαυνίτας, ὅπως ἀπομακρύνωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γειτονίας των, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπέστειλαν πρέσβεις εἰς Ῥώμην ἀξιούντες ὅπως ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων καὶ οἱ ἡμίσεις τῶν

Συγκλητικῶν λαμβάνωνται ἀπ' αὐτῶν, διὰ νὰ ἔχωσι πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξίσωσιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἀξίωσιν ταύτην οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον, ὅστις ὀνομασθεὶς *Λατινικὸς* διήρκεσε τρία ἔτη (340-338). Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου τούτου οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθεσαν εἰς τοὺς ὑπάτους *Τίτον Μάλλιον* *Τορκουάτον* καὶ *Πόπλιον Δέκιον Μύν*, οἵτινες φοβούμενοι μήπως μεταξύ τῶν δύο στρατῶν ἀναπτυχθῶσι σχέσεις συμπαθείας ὡς ἐκ τῆς ἀρχαίας φιλικῆς ἐπικοινωνίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ Λατινικοῦ λαοῦ ἀπηγόρευσαν αὐστηρότατα τὴν ἀποδοχὴν καὶ πρόσκλησιν μονομαχίας. Ὁ υἱὸς ὅμως τοῦ Μάλλιου Τορκουάτου μὴ ὑποφέρων τὰς ὕβρεις καὶ προκλήσεις τοῦ Λατινοῦ ἀρχηγοῦ *Μετίου* ἐξῆλθε τῶν τάξεων καὶ μονομαχῆσας ἐφόνευσεν αὐτόν. Καίτοι δὲ ὁ πατήρ του ἀπένειμεν αὐτῷ τὸν τῆς ἀνδρείας στέφανον, ἀλλ' ὅμως διέταξε τοὺς ῥαβδούχους νὰ ἀποκεφαλίσωσιν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ σύμπαντος πρὸς παραδειγματισμόν. Τὰ δύο στρατεύματα ἦσαν ἔτοιμα εἰς μάχην ἐστρατοπεδευμένα παρὰ τὸν *Βεσούβιον*, ὅτε ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων *Μύς* καθωσιώθη εἰς τοὺς καταχθονίους θεοὺς καὶ τὴν μητέρα *Γαῖαν*, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην εἰς τοὺς ἑαυτοῦ κατὰ τοὺς μάντις. Καὶ δὴ λευκὰ νεκρικὰ ἐνδύματα καὶ τὴν πανοπλίαν ἐνδυθεὶς καὶ ἀπαγγείλας τὰς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑπὸ τοῦ ποντίφικος λεγομένης εὐχὰς ὤρμησεν ἔφιππος εἰς τὸ μέσον τῶν πυκνῶν τάξεων τῶν πολεμίων καὶ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν. Ἡ ἐκ τούτου ἐπακολουθήσασα ταραχὴ τῶν Λατίνων ἐνέβαλε θάρρος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ῥωμαίων καὶ γενομένης μάχης κατετρόπωσαν αὐτούς.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Μάλλιος κατενίκησεν αὐτοὺς πάλιν θελήσαντας νὰ συγκεντρωθῶσι περὶ τὸ *Τρίφανον*. Τότε δὲ ἅπασα ἡ Καμπανίη καὶ πλείστα πόλεις Λατινικαὶ ὑπετάχθησαν· συμπληρωθείσης δὲ τῆς χειρώσεως καὶ τῶν λοιπῶν (338 π. Χ.) οἱ Ῥωμαῖοι συνωμολόγησαν εἰρήνην πρὸς τοὺς Λατίνους, καθ' ἣν ἀπηγορεύθησαν αἱ μεταξὺ τῶν Λατινικῶν φύλων ἐπιγαμίαι καὶ αἱ ἐμπορικαὶ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαι καὶ σύνοδοι, ὅπως ἐκλίπη πᾶς ἠθικὸς καὶ ὕλικὸς μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμος. Εἷς τινες δὲ πόλεις αὐτῶν ἔδωκαν πολιτικὰ δικαιώματα μετὰ ψήφου, εἰς ἄλλας δὲ τὰ αὐτὰ ἄνευ ψήφου.

Ἡ διάταξις αὕτη τῶν κατὰ τὸ Λάτιον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅπως ἀναπτύξωσι τὸ ἀποικιακὸν αὐτῶν σύστημα ἀποστέλλοντες ἀποίκους Ῥωμαίους εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας πρὸς χαλίνωσιν μὲν ἀφ' ἐνὸς τῶν ὑποτασσομένων λαῶν πρὸς ἀνακούφισιν δ' ἀφ' ἐτέρου τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος μέρους τῶν πολιτῶν. Οἱ ἀποικοὶ οὗτοι διετήρουν ἅπαντα τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώματα στενῶς ὄντες συνδεδεμένοι πρὸς τὴν μητρόπολιν.

Βλέποντες οἱ Σαυνῖται τοὺς Ῥωμαίους ἰσχυροὺς γιγνομένους ὁσημέραι καὶ ἐπεκτείνοντας τὴν ἐαυτῶν κυριαρχίαν διὰ τῆς ἀποστολῆς κληρούχων ἢ ἀποίκων εἰς τὰς κατακτωμένας πόλεις ἀπεφάσισαν νὰ κατελθῶσι πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Διὸ ἐξήγειραν εἰς ἐπανάστασιν τὴν *Παλαίπολιν* τῆς Καμπανίας καὶ ἔπεμψαν πρὸς αὐτὴν βοήθειαν, παράπονα δὲ πρὸς τὴν Ῥώμην ἔκαμον διότι ἀπέστειλε κληρούχους εἰς τὰς *Φραγάλλας* ἀνηκούσας εἰς τὴν

Σαυνίτιν χώραν. Τοῦτο παρώργισε τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐκλήρυσαν *δεύτερον πόλεμον* πρὸς αὐτοὺς δεκαπέντε ἔτη μετὰ τὸν πρῶτον (326 π. Χ.) Κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως Παλαιπόλεως ἀπεστάλη ὁ ὑπάτος *Ποπλίλιος Φίλων* ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀντίστασις τῶν Παλαιπολιτῶν παρετεινέτο ἡ δὲ ὑπατεία τοῦ Φίλωνος ἔληξεν, ἐδημιουργήθη τότε πρῶτον κατὰ πρότασιν τῶν δημάρχων ἡ *ἀνθυπατεία*, ἧτοι ἡ παράτασις τῆς ἀρχῆς τοῦ ὑπάτου μέχρι ἀποπερατώσεως τοῦ πολέμου. Κατὰ δὲ τῶν Σαυνιτῶν ἀνηγόρευσαν δικτάτωρα τὸν στρατηγὸν *Λεύκιον Παπίριον Κούρσωρα*, ὅστις ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως αὐτοὺς συμπαραστατούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου αὐτοῦ *Φαβίου Μαξίμου Ῥολλιαροῦ*. Αἱ ἦτται αὐταὶ ἠνάγκασαν τοὺς Σαυνίτας νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, ἣν ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐδέχθησαν. Τότε ἐκεῖνοι ἐπανελάθον τὸν πόλεμον μετ' ἀπογνώσεως καὶ μείζονος καρτερίας ἀναδείξαντες στρατηγὸν ἑαυτῶν τὸν *Πόντιον Τελεσῖνον*, ὅστις περικλείσας τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὰ κατὰ *Καύδιον στεγὰ* (321 π. Χ.) ἠνάγκασεν αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς 40,000 περίπου ἄνδρας νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτῶν εἰρήνην· ἀλλὰ ταύτην γενομένην ἄνευ τοῦ εἰρηνοδίκου ἱερέως (*fitialis*) δὲν ἐδέχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς δὲ συνομολογήσαντας τὴν εἰρήνην ὑπάτους παρέδωσαν εἰς τοὺς Σαυνίτας. Ὁ Πόντιος ὅμως μεγαλοφρόνως φερόμενος οὐ μόνον αὐτοὺς ἀπέλυσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς 600 ἵππεις, οὓς ἐκράτησε παρ' ἑαυτῶ ὡς ὁμήρους. Ἐπαναλαβόντες οἱ Ῥωμαῖοι τὸν πόλεμον ὑπὸ τοὺς ὑπάτους Παπίριον Κούρσωρα καὶ Ποπλίλιον Φίλωνα, κατήγαγον οὕτω ταχείας νίκας, ὥστε

οὐ Σαυνῖται ἔστειλαν εἰς Ῥώμην ζητοῦντες νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην· ἀλλὰ μόνον διετοῦς ἀνακωχῆς ἐπέτυχον. Ταύτης δὲ παρελθούσης ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος διαρκέσας ἀκόμη 16 ἔτη, καθ' ἃ οὐ Σαυνῖται ὀλοσχερῶς κατατροπωθέντες συνομολόγησαν εἰρήνην, δι' ἧς παρητήθησαν τὴν ἐπὶ τῆς Λευκανίας κυριαρχίαν αὐτῶν, διέλυσαν τὰς ὑφισταμένας συμμαχίας πρὸς τὰ μικρότερα ὁμόφυλα ἔθνη καὶ περιορίσθησαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐαυτῶν χώρας (304 π. Χ.). Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἔλαβον καιρὸν ὅπως γένωνται κύριοι τῆς Ἀπουλίας καὶ ὑποτάξωσι τοὺς Αἴσονας πρῶτον, αἵτινες ἀπεστάτησαν διαρκοῦντος τοῦ δευτέρου Σαυνιτικοῦ πολέμου, καὶ εἶτα τοὺς Ἐτρούσκους μετὰ τῶν συμαχῶν αὐτῶν Ὀμβρων καὶ ἕτερα μικρὰ ἔθνη.

Δὲν εἶχον δὲ παρέλθῃ ἕξ ἔτη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ὅτε ἐξεργράγη καὶ τρίτος Σαυνιτικός πόλεμος, διότι οὐ Σαυνῖται ἠθέλησαν νὰ ἀνακτήσωσι τὴν Λευκανίαν. Πρὸς τοῦτο δὲ κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάστημα τῶν ἕξ ἐτῶν ἀπὸ τοῦ δευτέρου Σαυνιτικοῦ πολέμου οὐ Σαυνῖται παρεσκευάσαν κρυφίως ἀξιόλογον συμμαχίαν Αἰκούων, Ἐτρούσκων, Ἐρνίκων, Ὀμβρων καὶ Γαλατῶν (298 π. Χ.), ἧτις ἐνέβαλεν εἰς φόβον τὴν Ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον καὶ ἠναγκάσθη νὰ παρασκευάσῃ στρατὸν τοιοῦτον, οἷον δὲν εἶδε μέχρι τοῦδε ἡ Ῥώμη. Τὴν στρατηγίαν ἀνέθηκαν εἰς δύο γενναίους ὑπάτους Κοῖντον Φάβιον Ῥολλιανὸν καὶ Πόπλιον Δέκιον Μῦν τὸν νεώτερον. Ὁ Φάβιος ἀφοῦ κατῴρωσε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς συμμαχίας τοὺς Ἐτρούσκους ἀπελθόντας εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἦν ἐλήϊζε μοῖρά τις τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ, συνῆψε μετὰ τοῦ ἐτέρου ὑπάτου κρισιμωτάτην

μάχην παρά τὸ Στέτιον πόλιν τῆς Ὀμβρικής (275 π. Χ.), ἐν ἣ ἀφοῦ κατεστράφη σχεδὸν τέλειον τὸ ἀριστερὸν κέρασ, ὁ ὕπατος Δέκιος Μῦς ὁ διοικῶν αὐτὸ καθωπιώθη, ὡς ἄλλοτε ὁ πατήρ του, καὶ ἐξῆψε διὰ τῆς θυσίας τῆς ζωῆς του τὸν ζῆλον τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν ἐπαγαγῶν ὀριστικὴν νίκην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν μάχην ταύτην δὲν ἀπεθαρρύνθησαν οἱ Σαυνῖται καὶ ἐξηκολούθησαν ἔτι τὸν πόλεμον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, καθ' ἃ ἠττήθησαν ἐν Ἀκυλωνίᾳ ὑπὸ τοῦ Κούρσωρος καὶ τοῦ Κουρίου Δεντάτου. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀποφασίσαντες νὰ πολεμήσωσιν ἕως ἐσχάτων ἀνέδειξαν στρατηγὸν τὸν Πόντιον Τελεσίον καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Ῥωμαίων διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Δεντάτου. Ὁ ἀστὴρ ὅμως τῶν Σαυνιτῶν ἔκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν, ἡ δὲ ἐπιγενομένη μάχην ἀνέδειξε νικητὰς πάλιν τοὺς Ῥωμαίους. Τότε ὁ Δεντάτος προέτεινε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης γενομένους εὐθὺς ἀποδεκτοὺς παρὰ τῶν Σαυνιτῶν καὶ κατήγαγε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον, ὃν ἐκόσμηε καὶ ἡ παρουσία τοῦ Ποντίου Τελεσίου καρατομηθέντος τότε ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πρὸς ἐκδίκησιν (290 π. Χ.), καὶ τοι ἐνεθυμοῦντο τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδειχθεῖσαν ἄλλοτε πρὸς ἑαυτοὺς μεγαλοφροσύνην. Ἐκτοτε οἱ Σαυνῖται διετέλεσαν σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων. Εὐχερῶς εἶτα οἱ Ῥωμαῖοι κατετρόπωσαν πρῶτον τοὺς Ἐτρούσκους καὶ ἔπειτα τοὺς Γαλάτας, ὧν τὴν χώραν ἐκπορθήσαντες τοὺς μὲν νέους πάντας ἀπέκτειναν τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἐξηνδραπόδισαν, ἵνα μηδεὶς αὐτῶν εὐρισκόμενος ζῶν καυχᾶται διὰ τὴν ἐπ' Ἀλλίᾳ νίκην τῶν προγόνων του.

Ἔμενον ἤδη ἡ κάτω Ἰταλία ἵνα συμπληρωθῇ ἡ τῆς

Ἰταλίας κατάκτησις. Ἀφορμὴν δὲ πρὸς τοῦτο ἔδωκαν οἱ Ταραντῖνοι, οἵτινες παρὰ τὰς ὑφισταμένας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκας προσέβαλον πλοῖα Ῥωμαϊκὰ εἰσελθόντα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τάραντος καὶ τέσσαρα ἐξ αὐτῶν ἐβύθισαν. Ἐπιπεσόντες δὲ καὶ κατὰ τῆς γείτονος πόλεως τῶν Θουρίων κατέλαβον αὐτὴν καὶ ἐδίωξαν ἐκεῖθεν τὴν Ῥωμαϊκὴν φρουράν. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς ἀποσταλέντας εἰς Τάραντα πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων, ἵνα ζητήσωσιν ἱκανοποίησιν, οὐ μόνον δὲν ἠθέλησαν οἱ Ταραντῖνοι νὰ ἀκούσωσιν, ἀλλὰ καὶ αἰσχρῶς περιύβρισαν, ἡ Ῥώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν (281 π. Χ.). Οἱ Ταραντῖνοι προλαβόντες ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν ἐξ Ἡπείρου τὸν βασιλέα αὐτῆς Πύρρον, ὅστις παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ φίλου καὶ συμβούλου αὐτοῦ Κικέρου ἦλθεν εἰς Ἰταλίαν ἄγων 25000 ἄνδρας καὶ 20 ἐλέφαντας πεισθεὶς πρὸ πάντων εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῶν Ταραντίνων, ὅτι ἅπασα ἡ Ἰταλία θὰ συνετάσσετο μετ' αὐτοῦ συμμαχοῦσα. Ἀλλὰ τὴν μὲν συμμαχίαν ταύτην εὔρην ὁ Πύρρος μόνον ἐν τοῖς ὄνειροις τῶν Ταραντίνων ὑπάρχουσαν, τὴν δὲ πόλιν ἔκδοτον εἰς πᾶσαν τρυφὴν καὶ ἀκολασίαν. Ὅθεν ἔκλεισε τὸ θέατρον, τὰ γυμνάσια, ἀπηγόρευσε πᾶσας τὰς διασκεδάσεις καὶ ἤρχισε νὰ ἀσκήῃ πάντας εἰς τὰ πολεμικὰ. Εἶτα δὲ συναγαγὼν τὴν ἑαυτοῦ στρατιάν παρετάχθη ἀπέναντι τῶν Ῥωμαίων ἐστρατοπεδευμένων παρὰ τὸν Σίριν ποταμὸν (280 π. Χ.). Ἡ θέα τῶν Ῥωμαίων, οὗς ὁ Πύρρος ἕως τότε βαρβάρους ἐνόμιζεν, ὁ ὀπλισμὸς αὐτῶν καὶ τὸ παράστημα κατέπληξαν αὐτὸν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐζήτησεν εὐθύς νὰ συνομολογήσῃ

εἰρήνην. Ἄλλ' ὁ ὕπατος Πόπλιος Βαλέριος Λαιβίνος ἀποκρούσας τὰς προτάσεις τοῦ Πύρρου διατάττει ἔφοδον καθ' αὐτοῦ. Ἡ μάχη ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἦν ἀμφίροπος, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔκλινεν ὑπὲρ τοῦ Πύρρου, ὅστις ἀπολύσας κατὰ τῶν Ῥωμαίων τοὺς ἐλέφαντας, οὓς αὐτοὶ πρῶτην φορὰν ἔβλεπον, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ἄτακτον· τὴν δὲ νίκην συνεπλήρωσαν οἱ ἐπελθόντες πρὸς καταδίωξιν Θεσσαλοὶ ἵππεις. Δέκα καὶ πέντε χιλιάδες Ῥωμαῖοι καὶ 13 χιλ. στρατιῶται τοῦ Πύρρου ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον ὁ Πύρρος ἐπεσκέφθη αὐτό, ἐθαύμασε μὲν τὴν ἀνδρείαν τῶν Ῥωμαίων, ὥκτειρε δὲ ἐαυτὸν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ νίκῃ εἰπὼν : «*Ἄν μίαν ἔτι μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα παρτελῶς*». Ἐκ τῆς νίκης ταύτης ἤλπισεν ὁ Πύρρος ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι θὰ ἐδέχοντο τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις αὐτοῦ, ἃς ἐκόμισεν εἰς Ῥώμην αὐτὸς ὁ σύμβουλος του Κινέας. Ἄλλ' ὁ γηραιὸς καὶ τυρλὸς ἤδη Ἄππιος Κλαύδιος, ἀπόγονος τῶν διασήμων ὁμωνύμων ἀριστοκρατικῶν, παραστάς εἰς τὴν Βουλὴν καθ' ἣν ὥραν οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν πρόθυμοι νὰ δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Πύρρου οὐ μόνον ἐματαιώσε τὴν εἰρήνην διὰ τοῦ ὑπερηφάνου αὐτοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Κινέα νὰ καταλίπη αὐθημερὴν τὴν Ῥώμην. Ὁ Κινέας ἐπιστρέψας ἀπρακτος διηγείτο εἰς τὸν Πύρρον, ὅτι ἡ μὲν πόλις ἐράνη αὐτῷ ὡς ναός, ἡ δὲ Σύγκλητος ὡς συνέδριον ἡμιθέων. Πρὸς ἀνταλλαγὴν δὲ τῶν αἰχμαλώτων ἐστάλη ὁ Φαβρίκιος μεθ' ἑτέρων δύο, ὃν μάτην προσεπάθησεν ὁ Πύρρος νὰ δελεάσῃ διὰ δώρων καὶ χρημάτων ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου.

Ἐπαναληφθέντες δὲ τοῦ πολέμου ὁ Πύρρος ἠθέλησε νὰ μεταφέρῃ αὐτὸν εἰς Ῥώμην. Λαβὼν ὄθεν συμμάχους ἀπάσας τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, πλὴν τοῦ Ῥηγίου, ὅσαι εἶχον Ῥωμαϊκὰς φρουράς, προσέτι δὲ τοὺς Λευκανοὺς καὶ Σαυνίτας ὑπερέβη τὰ Ἀπέννινα καὶ διὰ τῆς Καμπανίας καὶ τοῦ Λατίου ἔφθασε πλησίον τῆς Ῥώμης. Ἀπειληθεὶς ὁμοῦς κατὰ μέτωπον καὶ κατὰ νῶτα ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ὑπέστρεψεν εἰς Τάραντα καὶ περὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 279 π. Χ. συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τὸ Ἰσχυρίον τῆς Ἀπουλίας ἐνίκησε μὲν ἄλλ' ἀφοῦ ἀπέβαλε καὶ ἐνταῦθα 3500 μαχητάς. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐγένετο ἀνακωχὴ, καθ' ἣν ἀντηλλάγησαν οἱ αἰχμάλωτοι· ἐκινδύνευσε δὲ τότε καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Πύρρου τὰ μέγιστα. Διότι ὁ ἰατρὸς αὐτοῦ ἔγραψεν εἰς Ῥώμην πρὸς τὸν Φαβρίκιον ζητῶν γενναίαν ἀμοιβήν, ὅπως ἀπαλλάξῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐπικινδύνου πολεμίου δηλητηριάζων τὸν Πύρρον. Ἄλλ' ὁ Φαβρίκιος ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Πύρρον, ὅστις ἐθαύμασε καὶ πάλιν τὴν ἀρετὴν τοῦ Φαβρικίου, τοὺς δὲ συνωμότας μετὰ τοῦ ἰατροῦ ἐφόνευσεν. Ἐπιθυμῶν δὲ ἤδη ἔντιμον ὑποχώρησιν ἀπὸ τοῦ τόσοσ ἐπιζημίου ἐκείνου πολέμου ἐπορεύθη εἰς Συρακούσας, κληθεὶς ὑπ' αὐτῶν εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν πολεμούντων αὐτοὺς Καρχηδονίων. Ἐπὶ τρία δὲ ἔτη, καθ' ἃ διέμεινεν αὐτόθι, ὁ Πύρρος, οἱ Ῥωμαῖοι ἐνισχυθέντες ὑπέταξαν πάλιν τὰς ἀποστάσας Ἑλληνίδας πόλεις, ἐπίεσαν δὲ δεινῶς τοὺς Λευκανοὺς καὶ Σαυνίτας. Διὸ κατὰ παράκλησιν αὐτῶν ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἰταλίαν μετὰ 30000 νεοσυλλέκτων καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Βενέ-

βεντον. Οἱ Ῥωμαῖοι διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ Κουρίου Δεν-
 τάτου καὶ Κορνηλίου Λέντλου καὶ μεταχειρισθέντες ἐν τῇ
 μάχῃ κατὰ τῶν ἐλεφάντων πυρφόρα ἀκόντια καὶ σφαί-
 ρας ἐξηγρίωσαν τοσοῦτον τὰ ζῶα ταῦτα, ὥστε παρήγα-
 γον μεγίστην ἀταξίαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Πύρρου. Ταύ-
 την δ' ἐπωφελοῦμενοι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ
 καὶ κατετρόπωσαν αὐτὸν ἐντελῶς (275 π. Χ.). Τότε ὁ
 Πύρρος στρατηγὸς μὲν ὢν ἄνευ στρατοῦ ἡγεμῶν δὲ ἄνευ
 κράτους ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγκαταλιπὼν μι-
 κράν φρουρὰν ἐν Τάραντι ὑπὸ τὸν *Milona*. Ἄλλ' ὅτε
 οὗτος μετὰ τρία ἔτη ἔμαθε τὸν ἐν Ἄργει θάνατον τοῦ
 Πύρρου, ἔφυγε παραδοὺς τὸν Τάραντα εἰς τοὺς Ῥωμαίους
 οὗ οἱ κάτοικοι διετέλεσαν εἰς τὸ ἐξῆς σύμμαχοι αὐτῶν.
 Ὑποτάξαντες δὲ οἱ Ῥωμαῖοι εἶτα καὶ τὸ Ῥήγιον, μετὰ
 τινα δὲ ἔτη καὶ τὸ Βρεντήσιον, ἐγένοντο κύριοι ἀπάσης
 τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Πάδου μέχρι τοῦ
 πορθμοῦ τῆς Μεσσήνης, πλὴν τῆς Σικελίας. Ἐπλήρωσαν
 δ' αὐτὴν κατὰ τὸ σῆμα πολλῶν ἀποικιῶν, ἀποστείλαν-
 τες ἀποίκους Ῥωμαίους, καὶ συνέδεσαν αὐτὰς μετὰ τῆς
 Ῥώμης διὰ μεγάλων στρατιωτικῶν ὁδῶν, οἷαι ἦσαν ἡ
 Ἀππία καὶ Φλαμινία καὶ ἄλλαι. Πρώτην δὲ φορὰν ἤδη
 (268 π. Χ.) ἔκοψαν καὶ ἴδιον νόμισμα ἀργυροῦν ἀντὶ τοῦ
 Λατινικοῦ καὶ Ἐτρουσκικοῦ, ὃπερ μέχρι τοῦδε μετεχει-
 ρίζοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Τὰ κατὰ τὸν α'. καὶ β'. Καρχηδονικὸν
πόλεμον.

Ἡ Καρχηδὼν ἀποικία τῶν Φοινίκων κτισθεῖσα ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ περὶ τὸ 900 π. Χ. ἔτος ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ σημερινοῦ Τύνητος ἐνωρίτατα ἐξέτεινε τὸ κράτος αὐτῆς πρὸς Α. μὲν μέχρι τῆς σημερινῆς Τριπόλεως πρὸς Δ. δὲ μέχρι τοῦ Ἀλγερίου (πάλαι Νουμιδίας) καὶ πρὸς Β. μέχρι τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τῆς Μεσογείου θαλάσσης μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ νήσων ἕνεκα τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος τῶν ἑαυτῆς κατοίκων· καὶ πρὶν ἢ οἱ Ῥωμαῖοι ἄρξωνται τῶν κατακτητικῶν αὐτῶν πολέμων, συνωμολόγησαν πρὸς αὐτοὺς συνθήκας (509 π. Χ.). Ἦτο πλουσιωτάτη πόλις, τὸ δὲ πολίτευμα αὐτῆς συνίστατο ἐκ Γερουσίας, ἐκκλησίας τοῦ δήμου, δύο ἀνωτέρων ἀρχηγῶν τῆς πολιτείας *Σουφρετῶν* καλουμένων, συνεδρίου 100 ἀνδρῶν καὶ τῆς *Πεταρχίας* ἀστυνομικῆ ἀκτελοῦσης καθήκοντα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς κατακτήσεις αὐτῶν οἱ Καρχηδόνιοι ἤγοντο πάντοτε ὑπὸ πνεύματος ἰδιοτελείας καὶ πλεονεξίας, διὰ τοῦτο οἱ ὑπήκοοι τῶν πάσχοντες δεινὰ ὑπ' αὐτῶν οὐδέποτε ἦσαν ἀφωσιωμένοι, καὶ δοθείσης μικρᾶς εὐκαιρίας ἐπανίσταντο. Τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ αὐτῶν συνέκειτο ἐκ μισθοφόρων λαμβανομένων ἐκ τῆς βορείου Ἀφρικῆς, Ἰσπανίας, Γαλατίας καὶ Σικελίας. Διὰ τοῦτο ὑστεροῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους μάχαις, διότι οἱ Ῥωμαῖοι κατήρχοντο πάντοτε εἰς τὸν ἀγῶνα ἀγόμενοι ὑπὸ ἀκραί-

φνοῦς φιλοπατρίας καὶ πρὸς ἕξαρσιν τοῦ μεγαλείου τῆς ἑαυτῶν πατρίδος.

Πρώτην ἀφορμὴν εἰς τοὺς σπουδαιοτάτους ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ πολέμους μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Καρχηδονίων ἔδωκεν ἡ εὐφορωτάτη νῆσος, ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου, *Σικελία*, ἣν ἐπωφθαλμίων οἶτε Ῥωμαῖοι καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ περὶ ἧς ὁ Πύρρος οἰοῖται προμαντεύων τὴν μέλλουσαν μεγάλην ἐν αὐτῇ πάλιν τῶν δύο λαῶν εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν, ὅτε ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰταλίαν ἐκεῖθεν: « *Οἷαν καταλείπομεν, ὦ φίλοι, Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαιστραν* ». Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν *Γέρων Β'*, θέλων νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Μεσσήνης τοὺς *Μαμερτίνοους* (οὕτως ἑκαλοῦντο οἱ ἐκ Καμπανίας μισθοφόροι τοῦ πρώην τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλέους πολεμοῦντες μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Καρχηδονίων), οὔτινες εἶχον καταστήσῃ αὐτὴν κέντρον τῆς κατὰ τὴν Μεσόγειον πειρατείας καὶ ληστείας, συνεμάχησε μετὰ τῶν Καρχηδονίων. Οἱ Μαμερτίνοι τότε ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Ῥώμης, ἣτις κατ' ἀρχὰς ἐδίστασε νὰ συμπολεμήσῃ μετ' ἀνδρῶν κακούργων καὶ ληστῶν. Ἀλλ' ἐξενίκησε τὸ συμφέρον καὶ ὁ τῆς κατακτήσεως πόθος καὶ οὕτως ἐξεργράγη ὁ πρῶτος *Καρχηδονικὸς ἢ Λιβυκὸς πόλεμος* (264 π. Χ.), ὅστις μετὰ τῶν ἄλλων δύο ἀποτελεῖ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, καθ' ἣν ἡ Ῥώμη μετέβη ἀπὸ τῆς κυριαρχίης τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου.

Ὁ ἀποσταλεὶς εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Μαμερτίνων ὕπατος Ἀππίος Κλαύδιος κατάρθωσε νὰ λύσῃ τὴν ὑπὸ τῶν

Καρχηδονίων και Συρακουσίων πολιορκίαν τῆς Μεσσήνης. Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἀποσταλέντες ὑπατοὶ ἐξακολούθησαν τὴν δῆλωσιν τῆς τῶν Συρακουσίων χώρας ἐπέτυχον νὰ ἀποσπάσωσι μετὰ ἓν ἔτος (263 π. Χ.) τὸν Ἱέρωνα ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Καρχηδονίων, συνομολογήσαντα ἤδη συνθήκας εἰρήνης καὶ συμμαχίας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ νὰ περιορίσωσι τὸν πόλεμον μόνον κατὰ τῶν Καρχηδονίων προσπαθοῦντες νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτοὺς ἐκ Σικελίας καὶ κυριεύοντες τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης Ἑλληνίδας πόλεις. Ἄλλ' ἐνόσω οἱ Καρχηδόνιοι ὑπερεῖχον κατὰ τὸ ναυτικόν, αἱ νίκαι τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ἐφήμεροι· μόναι δὲ αἱ Ἑλληνίδες πόλεις ἔπασχον τὰ πάνδεινα πίπτουσαι εἰς τὴν ἐξουσίαν ὅτε μὲν τοῦ ἐνός ὅτε δὲ τοῦ ἐτέρου τῶν διαμαχομένων μερῶν. Διὸ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέτυχον ἐντὸς δύο μόνων μηνῶν νὰ ἐξαρτύσωσι στόλον ἀξιόμαχον ἐξ 120 νεῶν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα Καρχηδονίας πεντήρους ἐξοκειλάσης εἰς τὰ Ἱταλικά παράλια καὶ ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Καρχηδονίων ὑπὸ τὸν ὑπατον *Γάϊον Δουίλιον*. Οὗτος συνήντησε τὸν στόλον τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὰς *Μυλίας*, πόλιν τῆς βορείου Σικελίας, ἐνθα κατεναυμαχῆσεν αὐτὸν (260 π. Χ.), καταβυθίσας 14 ναῦς καὶ συλλαβῶν 31. Εἰς τὴν νικην ταύτην συνετέλεσαν μεγάλως οἱ ἐπινοηθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων *κόρακες*, δι' ὧν συνελάμβανον τὰ πλοῖα τῶν Καρχηδονίων, καθίστων αὐτὰ ἀκίνητα καὶ εἶτα διαβαίνοντες δι' αὐτῶν ὡς διὰ γεφύρας εἰς ἐκεῖνα μετέβαλλον τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν, ἐν ἣ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ μέγιστα κῆδοκίμου.

Ὅπως δὴποτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην

ἐπὶ τῇ πρώτῃ ταύτῃ κατὰ θάλασσαν νίκη. Πρὸς διαίω-
νισιν τῆς ναυμαχίας ταύτης ἀνήγειραν ἐν τῇ Ἀγορᾷ
στήλην, ἣν ἐκόσμησαν διὰ τῶν ἐμβόλων τῶν ἐχθρικῶν
πλοίων, εἰς δὲ τὸν νικητὴν Δουίλιον ἐκτὸς τοῦ θριάμβου
ἐδόθη καὶ ἡ τιμὴ νὰ προηγῆται αὐτοῦ ἐπιστρέφοντος καθ'
ἐσπέραν οἴκαδε ἀύλητῆς αὐλῶν καὶ δῶς ἀνημμένη.

Ἐπαρθέντες ἐκ τῆς νίκης ταύτης οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφά-
σισαν νὰ μεταφέρωσι τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀ-
πέστειλαν ὅθεν στόλον ἐκ 330 νεῶν ὑπὸ τοὺς ὑπάτους
Λεύκιον Μάλλιον Ουόλωνα καὶ *Μάρκον Ἀτίλιον Ῥή-
γουλον*, οἵτινες νικήσαντες καθ' ὁδὸν τοὺς Καρχηδόνιους
παρὰ τὸ ὄρος τῆς Σικελίας Ἐκρομον κατέστησαν τὴν πρὸς
τὴν Ἀφρικὴν ὁδὸν ἐλευθέραν, ὅπου φθάσαντες ἐκυρίευσαν
καὶ κατέλαβον τὴν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Καρχηδόνας πό-
λιν Ἀσπίδα. Ἀνακληθέντος δὲ μετ' ὀλίγον τοῦ Μαλλίου
ὁ Ῥήγουλος ἐνίκησεν ἐπανειλημένως τοὺς Καρχηδόνιους
καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην. Ἄλλ' ἐπειδὴ
οἱ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντες ὅροι ἦσαν βεβημένοι, οἱ Καρ-
χηδόνιοι ἐπανέλαβον τὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν στρατηγίαν
τοῦ ἐμπειροτάτου Ἑλληνος στρατηγοῦ, τοῦ Σπαρτιά-
του *Ξαρθίππου*, καὶ κατήγαγον λαμπρὰν νίκην κατὰ τοῦ
Ῥηγούλου (255 π. Χ.), ἐν ἣ αὐτὸς μὲν συνελήφθη αἰχμά-
λωτος, ἐκ δὲ τῶν 15000 στρατιωτῶν του 2000 μόνον ἐ-
σώθησαν εἰς τὴν Ἀσπίδα. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν
νὰ περιορίσωσι τὸν πόλεμον μόνον ἐν Σικελίᾳ προσπαθοῦν-
τες νὰ ἐκδιώξωσιν ἐκείθεν ἐντελῶς τοὺς Καρχηδόνιους, κυ-
ρίους ἔτι ὄντας ἰσχυροτάτων φρουρίων αὐτόθι, ὡς τοῦ
Δρεπάνου καὶ Λιλυθαίου. Ἄλλ' ὅτε νικήσαντες ἐν ναυ-

μαχίᾳ τοὺς Καρχηδονίους ὑπέστρεφον εἰς Σικελίαν παραλαβόντες ἐξ Ἀσπίδος καὶ τὰ λείψανα τοῦ ὑπὸ τὸν Ῥήγουλον στρατοῦ, φοβερὰ τρικυμία κατέστρεψε τὸν ἐκ 350 νεῶν στόλον αὐτῶν, διασωθεισῶν μόνον 80. Ταχέως ὁμως ναυπηγηθεισῶν ἑτέρων 140 παραλαβὼν αὐτὰς ὁ ὕπατος *Καικήλιος Μέτελλος* ἐκυρίευσε τὸν *Πάγορμον* τῆς Σικελίας κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων (250 π. Χ.). Τοσαύτη δὲ ἦν ἐνταῦθα ἡ πανωλεθρία τῶν Καρχηδονίων, ὥστε οὗτοι ἀπεφάσισαν πάλιν νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς Ῥώμην, ἧς συμμετέσχε καὶ ὁ Ῥήγουλος ἐπὶ τῇ ἐνόρκῳ ὑποσχέσει ὅτι θὰ ὑποστρέψῃ εἰς Καρχηδόνα, ἐὰν ἡ εἰρήνη δὲν συνομολογηθῇ. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπαυδήσαντες ἐκ τοῦ μακροῦ τούτου πολέμου ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νὰ συνομολογήσωσι τὴν εἰρήνην, ὅτε ὁ Ῥήγουλος, ὅστις ἀπεστάλη ἰδίᾳ ἵνα προτρέψῃ τοὺς συμπολίτας του εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, ἤρξατο ἐπὶ προφανεῖ κινδύνῳ τῆς ζωῆς του νὰ προτρέπῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πάσῃ θυσίᾳ ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἤκουσαν τὰς συμβουλὰς τοῦ Ῥηγούλου καὶ οὕτως ἡ πρεσβεία ἐπέστρεψεν ἄπρακτος. Ἐνταῦθα ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ὁ Ῥήγουλος παρὰ τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του καὶ ἀπάντων τῶν Συγκλητικῶν τηρήσας τοὺς ὄρκους του ὑπέστρεψεν εἰς Καρχηδόνα, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι διὰ πολλῶν βασάνων ἐθανάτωσαν αὐτόν.

Ἐπαναληφθέντος τοῦ πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι τὸ ἐπόμενον ἔτος (249 π. Χ.) ἠττήθησαν ἀποθαρρυνθέντες ἐκ τῶν ἀπαισίων οἰωνισμῶν· διέτι ὁ ὕπατος *Κλαύδιος Ποῦλχερ*

ἀκούσας παρὰ τῶν οἰωνοσκόπων ὅτι οἱ ἱεροὶ ὄρνιθες ἀπειποιῦντο τὴν προσφερομένην αὐτοῖς τροφήν « Ἄς πίωσι λοιπὸν », εἶπε, καὶ ἔρριψεν αὐτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος τρικυμία ἔφθειρε πάλιν τὸν στόλον αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη ὁ πόλεμος ἦν μᾶλλον ληστρικός, διότι ὁ γενναῖος τῶν Καρχηδονίων στρατηγὸς Ἄμιλκας Βάρκας, εὐπατρίδης Καρχηδόνιος, πατὴρ τοῦ μετέπειτα στρατηγοῦ Ἀννίβου, καταλαβὼν τὸν παρὰ τὸ Δρέπανον Ἔρυκα ἠνώχλει τοὺς Ῥωμαίους δι' ἐπιδρομῶν καὶ δηλώσεων, ἕως οὗ ἐκεῖνοι ἐξαντληθείσης τῆς ὑπομονῆς τῶν ἐποίησαν ἔκκλησιν εἰς τὴν φιλοπατρίαν τῶν συμποτῶν τῶν ὑπὲρ ναυπηγήσεως νέου στόλου. Ὁ ἐκ 200 πενήτηρων συνιστάμενος οὗτος στόλος παρεδόθη εἰς τὸν ὑπατον Δουάτιον Κάιλον, ὅστις συναντήσας τοὺς Καρχηδονίους παρὰ τὰς Αὐγούστας νήσους (241 π. Χ.) ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος καὶ 50 μὲν ναῦς κατεβύθισεν 70 δὲ συνέλαβεν αὐτάνδρους. Μετὰ τὴν ὀλοσχερῆ ταύτην ἦτταν οἱ Καρχηδόνιοι ὑπέεικοντες τῇ συμβουλῇ αὐτοῦ τοῦ Ἄμιλκα συνωμολόγησαν εἰρήνην ὑπὸ βαρυτάτους ὄρους ὑποχρεωθέντες α'.) νὰ ἀποχωρήσωσιν ἐξ ἀπάσης τῆς Σικελίας, β'.) νὰ ἀποδώσωσι τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων καὶ γ'.) νὰ πληρώσωσιν ἀμέσως μὲν 1000 τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἐντὸς δὲ δεκαετίας ἕτερα 1200, τὸ ὅλον 105 περίπου ἑκατομμύρια σημ. φράγκων.

Οὕτω μετὰ εἰκοσιτετραετεῖς ἀγῶνας κατέπαυσεν ὁ πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος καὶ ἡ Σικελία ἐγένετο ἡ πρώτη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, εἰς ἣν ἀπεστάλη πρὸς διοίκησιν εἰς

πραίτωρ μεθ' ἐνὸς ταμίου· ὁ δὲ τοῦ Ἴανου ναὸς τὸ δεύτερον ἐκλείσθη ἐπὶ ἕξ ἔτη (σελ. 17).

Κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου διάστημα οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς φοβερᾶς στάσεως τοῦ μισθοφορικοῦ στρατοῦ τῶν Καρχηδονίων ἐγένοντο κύριοι τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ νήσων *Σαρδοῦς* καὶ *Κορσικῆς* (238 π. Χ.). Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι καταβελόντες μετὰ τριετείς ἀγῶνας τὴν στάσιν καὶ θέλοντες νὰ ἀποζημιωθῶσι τρόπον τινὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Σικελίας ἐπεχείρησαν διὰ τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα καὶ εἶτα διὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀσδρούβα τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰβηρίας, ἥτοι τῆς σημερινῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας, καὶ ἐκυρίευσαν ἅπασαν τὴν μέχρι τοῦ Ἰθέρου (Ἐθρου) ποταμοῦ χώραν κτίσαντες αὐτόθι νέαν Καρχηδόνα, τὴν *Καρθαγένην* (228 π. Χ.). Καὶ ἔβλεπον μὲν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ ζηλοτυπίας τὴν αὐξοῦσαν ταύτην δύναμιν τῶν Καρχηδονίων, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ καταστείλωσι τὴν ὀργὴν αὐτῶν, συνθήκας μόνον ποιήσαντες πρὸς αὐτοὺς ἵνα μὴ διαβῶσι τὸν Ἰθῆρα. Διότι εἶχον νὰ πολεμήσωσι πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς, κατοικοῦντας εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἠπείρου καὶ διὰ τῶν πειρατειῶν καὶ ληστειῶν αὐτῶν δροῦντας τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς, ὧν τὴν βασιλίσσαν *Τεῦταν* νικήσαντες κατεπέβηλον εἰς ἐτήσιον φόρον (228 π. Χ.), καὶ δεύτερον πρὸς τοὺς *Γαλάτας*, οὓς οἱ ὑπατοὶ *Κλαύδιος Μάρκελλος* καὶ *Κορνήλιος Σκηπίων* κατὰ κράτος νικήσαντες κατέστησαν τὴν χώραν τῶν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐντὸς τῶν Ἀλπεῶν *Γαλατίαν* ἰδρῦσαντες αὐτόθι πολλὰς ἀποικίας.

Ἄμα δὲ ἀπαλλαγέντες οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Ἰλλυρικῶν καὶ Γαλατῶν ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν Ἰθηρίαν, ὅπου ὁ διαδεχθεὶς τὸν δολοφονηθέντα Ἀσδρούβαν εἰκοσιτετραέτης υἱὸς τοῦ Ἀμίλκα Βάρκα Ἀννίβας, ὅστις παῖς ὢν ἠκολούθησε τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς Ἰθηρίαν καὶ ἐκληρονόμησε παρ' αὐτοῦ ἄσπονδον τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, εἶχε συμπληρώσει τὴν κατάρτησιν τῆς Ἰθηρίας καὶ ἤτοιμάζετο νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, πρὶν ἢ ἐκεῖνοι ὑποτάξαντες τοῦ; Ἰλλυριοῦ; καὶ Γαλάτας δυνηθῶσι νὰ ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτοῦ δι' ὄλων τῶν δυνάμεων των. Ὄθεν κυριεύσας μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν τὴν Ζάκαρθαν (Σάγουτον), Ἑλληνίδα πόλιν, ἧς οἱ κάτοικοι μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσι παρέδωσαν ἑαυτοὺς καὶ τὴν πόλιν εἰς τὰς φλόγας (219 π. Χ.), διῆλθε τὸν Ἰθηρα παρὰ τὰς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὑφισταμένας συνθήκας καὶ ὑπερβὰς τὰ Πυρηναῖα μετὰ 50000 πεζῶν 9000 ἰππέων καὶ 37 ἐλεφάντων ἐχώρει ἐπὶ τὸν Ῥοδανόν, σκοπῶν ἵνα ἐκεῖθεν διὰ τῶν Ἀλπεων κατέλθῃ εἰς Ἰταλίαν, διότι ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς ἦτο ἤδη κεκλεισμένη, καὶ ἵνα καταβάλλῃ τοὺς Ῥωμαίους ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ των, ὅπου ἔλπιζεν ὅτι θὰ ἐτύγχανε καὶ τῆς βοήθειας ἀπάντων τῶν πρὸ μικροῦ ὑποταχθέντων λαῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι μάτην ὑποδειξάντες αὐτῶ τε ἐν Ἰθηρίᾳ ἔτι εὐρισκομένῳ καὶ τῇ Καρχηδόνι τὴν παραβίασιν τῶν συνθηκῶν ἐκήρυξαν τὸν δεύτερον Καρχηδονικὸν πόλεμον (218 π. Χ.) καὶ ἀπέστειλαν εἰς Μασσαλίαν τὸν Πόπλιον Κορνήλιον Σκηπίωνα μετὰ στρατοῦ, νομίζοντες ὅτι ἐκεῖθεν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Ἀννίβας. Ἄλλ' ὅτε ὁ Σκηπίων ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἀννίβας διῆλθε τὸν Ῥο-

δανὸν καὶ ἐτρέπη πρὸς τὰς Ἄλπεις, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ στρατοῦ του ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Graior* ἀπέστειλεν εἰς Ἰβηρίαν, αὐτὸς δὲ ἔσπευσε εἰς συνάντησιν τοῦ Ἀννίβου εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

Ἦν Ὀκτώβριος μῆν τοῦ ἔτους 218 π. Χ. ὅτε ὁ Ἀννίβας δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ῥοδανοῦ ἐφθασεν εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν χιονοσκεπῶν Ἄλπεων, τῶν ἔτι φοβερωτέρων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ φθινοπώρου, καὶ ἐπεχείρησε τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην διάβασιν δι' αὐτῶν, ἐν ἧ ὄφειλε νὰ ὑπερνικήσῃ οὐ μόνον τὰς χιόνας καὶ τοὺς πάγους, οὐ μόνον τὸ δύσβατον καὶ ἀπόκρημον τῶν κορυφῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς προσβολὰς πλείστων Γαλατικῶν φύλων, ἅτινα μόνον διὰ τῶν ἀγρίων αὐτῶν μορφῶν, τοῦ μακροῦ γενείου καὶ τῶν δερματίνων ἐνδυμάτων ἐνέπνεον τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἀτρομήτους ἐκείνους καταφρονητὰς τοῦ ψύχους καὶ τῶν παγῶνων. Δέκα καὶ πέντε ἡμέρας διήρκεσεν ἡ ἐπίπονος πορεία, ἐννέα μὲν διὰ τὴν ἀνάβασιν ἐξ δὲ διὰ τὴν κατάβασιν, θυσιάσας αὐτόθι τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ. Διότι ὅτε ὑπερβὰς τὰς Ἄλπεις ἐφθασεν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἠρίθμησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εὔρε μόνον 30000 πεζῶν 6000 ἰππέων καὶ 7 ἐλέφαντας. Ἄλλ' εὐθύς μετὰ τὴν πρώτην μάχην, δι' ἧς ἐκυρίευσεν τὴν *Αὐγοῦσταρ* πρωτεύουσαν τῶν *Ταυρίνων* ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ καὶ ἐξηστράλισε τὰ νῶτα αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως, πλείστοι *Γαλάται* ἀποστατήσαντες ἔσπευσαν ὑπὸ τὰς σημαίας του καὶ ταχέως ηὔξηθη ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν του σπουδαίως. Ὅθεν ἐπέτυχεν ἀκολούθως νὰ νικήσῃ τὸν μὲν *Σκηπίωνα* πικρὰ τὸν ποταμὸν *Τικίον* (*Ρωμαϊκὴ Ἱστορία*)

τὸν δὲ συνάρχοντα ἐκείνου Σεμπρόνιον παρὰ τὸν ποταμὸν *Τρεβίαν* (218 π. Χ.) καὶ τέλος τὸν Γάιον Φλαμίνιον Νέπωτα παρὰ τὴν λίμνην *Ταρσιμένην* ἐν Τυρρηνίᾳ (217 π. Χ.), ὅπου ἔφθασε μετὰ τὴν διάβασιν τῶν Ἀπεννίνων ὀδεύων ἀδιακόπως ἐπὶ τέσσαρα ἡμερονύκτια διὰ μέσου ἀδιαβάτων τελεμάτων, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ἔπαθεν ἐκ τῆς ἀγρυπνίας, τῶν κόπων καὶ τῆς νυκτερινῆς δρόσου καὶ ὑγρασίας ἀπολέσας τὸν ἕτερόν ὀφθαλμόν, καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ του ἀπώλεσθη. Μετὰ τὴν τελευταίαν νίκην, ἣν ὄφειλε τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ἱππικόν, ἀκολουθῶν τὴν πορείαν κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ἀναμένων, ὡς ἤλπιζε, τὴν ἐξέγερσιν τῶν τῆς Ἰταλίας λαῶν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκπλαγέντες ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων τούτων νικῶν κατέφυγον εἰς τὴν ἐκλογὴν δικτάτωρος καὶ τοιοῦτον ἀνέδειξαν τὸν *Κοῖντον Φάβιον Μάξιμον*. Οὗτο ἔχων ὡς ὕπαρχον τὸν *Μάρκον Μιρούκιον* μετέβλεπε μέχρι τοῦδε σύστημα τοῦ πολέμου εἰς καθαρῶς ἀμυντικόν σκεφθεὶς νὰ καταβάλλῃ τὸν πολέμιον διὰ τῶν ταλαιπωριῶν ἕνεκα τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, περιοριζόμενος νὰ ἐπιβλέπῃ μόνον τὰς κινήσεις αὐτοῦ ἀφ' ὑψηλῶν μερῶν ἀπὸ τῶν προσίτων εἰς τὸ ἱππικόν· διὰ τοῦτο καὶ βραδύς (*cunctator*) ἐπωνομάσθη. Ἄλλ' ὁ ὕπαρχός του μίαν ἡμέραν ἀπολέσας τὴν ὑπομονὴν συνεπλάκη πρὸς σῶμα Καρχηδονικοῦ στρατοῦ καὶ ἕνεκα τῆς ἐπιτυχίας του διωρίσθη συνάρχων τοῦ Φαβίου. Ἐπαναλαβὼν δὲ τὸ πείραμα καὶ ἐμπεσὼν ἤδη εἰς ἐνέδραν μόλις ἐσώθη τῇ βοήθειᾳ τοῦ Φαβίου. Ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων δὲν ἦτο εὐχαρι-

στημένος ἐκ τῆς ἀδρανείας τοῦ Φαβίου· διὸ ἀνέθεσαν τὴν στρατηγίαν εἰς τοὺς ἀναδειχθέντας ὑπάτους *Γάϊον Τερρέντιον Οὐάρρων* καὶ *Δεύκιον Αἰμίλιον Παῦλον*, οἵτινες ἄγοντες στρατὸν ἐξ 80000 πεζῶν καὶ 6000 ἰππέων ἀντιπαρετάχθησαν παρὰ τὰς *Κάννας* κατὰ τοῦ Ἀννίβου ἔχοντος 50000 ἄνδρας ὧν 10000 ἰππεῖς. Τὸ ἐπίπεδον τοῦ τόπου, αἱ κατὰ πρόσωπον τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν πίπτουσαι ἠλιακαὶ ἀκτῖνες καὶ ἡ φορὰ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐπέρριπτε τὸν ἐγειρόμενον κονιορτὸν ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ἔπειθον τὸν Αἰμίλιον Παῦλον περὶ τῆς κακῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης καὶ πάντοτε ἀνέβαλλε τὴν ἐναρξιν αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Οὐάρρων ζηλῶν νίκας καὶ θριάμβους ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς μάχης ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς στρατηγίας του. Ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου δὲν ἀναγράφει φοβερώτερον ὄλεθρον ἐκεῖνου, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν ἐν Κάνναις (216 π. Χ.)· διότι μόνον 4000 ἐξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀννίβας πολλάκις ἠκούσθη λέγων πρὸς τοὺς ἐκυτοῦ : «*Στρατιῶται, φεῖδεσθε τῶν ἠττημένων*».

Θρῆνοι καὶ οἰμωγαὶ ἠκούσθησαν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐν Κάνναις ἠττης, ἀθρόαι δὲ αἱ Ῥωμαῖαι δέσποναι ἔσπευδον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἄρεως, ὅπως ἐξιλιώσωσι τὸν θεὸν τοῦ πολέμου. Ἄλλ' οἱ Συγκλητικοὶ δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Εὐθὺς διορίζουσι στρατηγοὺς τὸν Φάβιον Μάξιμον καὶ Κλαύδιον Μάρκελλον, ὧν ὁ μὲν ξίφος ὁ δὲ ἀσπίς τῆς πατρίδος ἐπωνομάσθη, καὶ στρατολογοῦσι τάχιστα δεκαεπταέτη μεράκια, δούλους περὶ τὰς 8000 καὶ ἐτέρους περὶ τὰς 4000 διὰ χρεὴ πεφυλακισμέ-

νοὺς, ἀπηγόρευσαν εἰς τὰς γυναῖκας νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὰς ὁδοὺς, ὑποχρεώσαντες συγχρόνως αὐτὰς νὰ προσφέρωσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος πάντα τὰ πολύτιμα αὐτῶν κοσμήματα καὶ τὰ περιττὰ σκεύη. Ἴνα δὲ μὴ ἐπαυξήσῃσι τὴν θλίψιν καὶ ἀπελπισίαν τοῦ λαοῦ, ὑπεδέχθησαν μετὰ τιμῶν τὸν αἷτιον τῆς συμφορᾶς Οὐάρωνα, ἐκφράσαντες αὐτῷ καὶ εὐχαριστίας, διότι καὶ μετὰ τὴν ἤτταν δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πολιτείας.

Ὁ δὲ Ἀννίβας μετὰ τὴν μάχην δὲν ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης, ὡς ἤλπιζον πάντες, ἅτε στερούμενος τῶν ἀναγκαίων πολιορκητικῶν μηχανημάτων, ἀλλ' ἐτράπη εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διεχείμασεν ἐν Καπύρῃ, ἣτις ἤνοιξεν αὐτῷ τὰς πύλας ἀποστατήσασα ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἔστειλε δὲ πρεσβείαν εἰς Ῥώμην ὅπως διαπραγματευθῆ περὶ εἰρήνης καὶ ἀνταλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι οὐδὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Ῥώμην ἢ πρεσβεία ἐπέτρεψαν. Τότε ὁ Ἀννίβας ἐζήτησε βοήθειαν ἐκ Καρχηδόνας· ἀλλ' αὐτόθι ἰσχύοντος τοῦ Ἄνωνος ἀρχηγοῦ τῆς ἀντιπολιτευομένης αὐτῷ μερίδος ἀπερρίφθη ἡ αἴτησις τοῦ Ἀννίβου θεωρηθείσης περιττῆς τῆς βοήθειας, διὸ καὶ ἀσήμαντοι ὄλως ἐστάλησαν ἐπικουρίαι. Ἐκτοτε ὁ ἀστήρ αὐτοῦ ἤρξατο κλίνων πρὸς τὴν δύσιν, διότι οἱ μὲν ἀποστάντες τῆς Ῥώμης λαοὶ οὐδεμίαν σχεδὸν παρέσχον αὐτῷ βοήθειαν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐματαιώσαν ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν πρὸς Φίλιππον τὸν Ε'. βασιλέα τῆς Μακεδονίας συναφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀννίβου στενὴν συμμαχίαν, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν κατάληψιν ὑπ' αὐτοῦ λιμένος τινὸς ἵνα συγκοινωνῆ μετὰ τῆς Καρχηδόνας, νικήσαντες αὐτὸν ἐπιτεθέντα ἐπὶ τούτῳ ἐπανει-

λημμένως κατὰ τῆς Νεαπόλεως καὶ Κύμης. Τέλος δὲ ἐπανακτῆσαντες τὴν Καπύην ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀπουλίαν. Ἰδόντες δὲ νῦν οἱ Ῥωμαῖοι ὅτι τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ὁμαλῶς πως διετέθησαν καὶ ἐξησφαλίσθησαν πάσης ἐπικινδύνου ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τοῦ Ἀννίβου, ἀπέστειλαν τὸν μὲν Κλαύδιον Μάρκελλον εἰς Σικελίαν, ἔνθα ἐκυρίευσεν αὐτός (212 π. Χ.) μετὰ μακρὰν πολιορκίαν τὰς μετὰ τῶν Καρχηδονίων πάλιν συνταχθεῖσας Συρακούσας (1) ὡς καὶ τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Καρχηδονίων Ἀκράγατα, τὸν δὲ εἰκοσιτετραέτη Πόπλιον Κορνήλιον Σκηπίωνα τὸν ἐπικληθέντα βραδύτερον Ἀφρικανὸν εἰς Ἰθηρίαν, ὅπου εἶχον φρονευθῆ οἱ προαποσταλέντες Σκηπίωνες Γναῖος καὶ Κορνήλιος. Οὗτος ἐν ὀλίγῳ διαστήματι χρόνου ὑπέταξεν ὅλην τὴν Ἰθηρίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Καρθαγένην τὸ μόνον προπύργιον τῶν Καρχηδονίων. Τότε ἡ Καρχηδὼν ἀνανήψασα ἐκ τῆς ἀδρανείας αὐτῆς ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Ἀν-

(1) Κατὰ τὴν ἄλωσιν ταύτην τῶν Συρακουσῶν ἐφρονεῦθη καὶ ὁ διάσημος μαθηματικὸς Ἀρχιμήδης, ὅστις διὰ τῶν μηχανημάτων, ἅτινα αὐτὸς ἐπενόησε, σπουδαίως ἔβλαψε τοὺς Ῥωμαίους καὶ παρέτεινε τὴν πολιορκίαν. Τοῦτον μετὰ τὴν ἄλωσιν εἶρε στρατιώτης τις ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του ἐσκυμμένον κατὰ γῆς ἐπὶ τοῦ δαπέδου καὶ διαγράφοντα γεωμετρικὰ σχήματα. Ἀφωσιωμένος δὲ ὢν εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ μὴ ἐννοήσας τὰ περὶ αὐτὸν συμβαίνοντα χωρὶς νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν λέγει πρὸς τὸν στρατιώτην «Μὴ μου τοὺς κύκλους τάραττε». Ἐξοργισθεὶς τότε ὁ στρατιώτης ἐφόνησεν αὐτὸν μὴ γνωρίζων ὅτι ἦτο ὁ Ἀρχιμήδης· διότι ὁ Μάρκελλος εἶχε διατάξῃ αὐστηρῶς νὰ φεισθῶσιν αὐτοῦ οἱ στρατιῶται ἐν τῇ λεηλασίᾳ τῆς πόλεως.

νίβαν εἰς Ἰταλίαν σπουδαίας ἐπικουρίας διὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀσδρούβου. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι λαθόντες ἐγκαίρως τὰ κατάλληλα μέτρα ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀπήντησαν τὸν ἐξ 60000 ἀνδρῶν συγκείμενον στρατὸν τοῦ Ἀσδρούβου ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ καὶ συνάψαντες μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν *Μέταυρο* (207 π. Χ.) κατετρόπωσαν αὐτὸν ὀλοσχερῶς, πεσόντων ἐν τῇ μάχῃ 56000 ἀνδρῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀσδρούβου. Ὁ δὲ Ἀννίβας ἀκριβῶς καθ' ἣν ἡμέραν ἀνέμενε τὸν ἀδελφόν του εἶδε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ῥιφθεῖσαν ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, καὶ τότε περίλυπος ἀπερᾶνθη ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ ἐκείνῃ διεβλεπε τὴν τύχην τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος. Ἐμεινεν ἐν τούτοις ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐν Ἰταλίᾳ ἀγωνιζόμενος ἄνευ ἐπικούρων καὶ ἄνευ συμμάχων ὑπὸ πάντων ἐγκαταλελειμμένος.

Ἐνῶ τοιαῦτα συνέβαινον ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ ἐν Ἰθρίᾳ εὐρισκόμενος Π. Κορνήλιος Σκηπίων ἐπανήρχετο νικηφόρος καὶ τροπαιοῦχος εἰς Ἰταλίαν καὶ συνελάμβανε τὸ σχέδιον ὅπως μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς Ἀφρικὴν καὶ ἀναγκάσῃ τοὺς Καρχηδόνιους νὰ ἀνακαλέσωσιν ἐξ Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν, καίτοι οἱ Συγκλητικοὶ καὶ μάλιστα ὁ Κ. Φάβιος Μάξιμος ἦσαν τῆς ἐναντίας γνώμης. Ἐγκριθέντος δὲ τοῦ σχεδίου τούτου καὶ ἐκλεγείς ὕπατος ὁ Σκηπίων ἔλαβε 30000 ἀνδρας, τοὺς πλείστους ἐθελοντὰς ἐκ Σικελίας, καὶ 440 ναῦς καὶ ἔπλευσεν ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 204 π. Χ. εἰς Ἀφρικὴν, ἀφοῦ μάτην οἱ Καρχηδόνιοι προσεπάθησαν νὰ τὸν ἐμποδίσωσιν ἀποστείλαντες τὸν ἀδελφόν τοῦ Ἀννίβου *Μάγωνα* εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὅστις ὅμως δὲν

κατώρθωσε νὰ ἐνωθῆ μετ' αὐτοῦ, ἔπεισαν δὲ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον διὰ χρυσοῦ νὰ προσβάλῃ τὰ Ἰταλικά παράλια. Ἐν Ἀφρικῇ ὁ Σκηπίων ἐξασφαλίσας τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας *Μασσαγάσσου* ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν Καρχηδονικὸν στρατὸν καὶ ἠπειλήσεν αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα. Τὸν Ἀννίβαν τότε ἐθεώρησαν μόνον ικανὸν νὰ ἀντιταχθῆ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους· ὅθεν ἀνακαλοῦσιν αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ δακρύων ἀφῆκε τὴν χώραν, ἐν ἣ τσοσαῦτα ἔστησε λαμπρὰ τρόπαια, καὶ ἔσπευσεν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος του. Αὐτόθι δὲ στρατολογήσας πλείστους ἐκ Νουμιδίας συμπράττοντος αὐτῷ τοῦ ἐτέρου βασιλέως αὐτῆς *Σύφακος* ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Σκηπίωνος, ὃν ὑπήντησεν ἐν Ζάμα (202 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ τὴν προτεραίαν τῆς μάχης ὁ Ἀννίβας λαβὼν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σκηπίωνος δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ συνάψωσιν εἰρήνην ἀνευ μάχης, συνεκροτήθη τὴν ἐπιούσαν κρατερὰ μάχη, ἐν ἣ ἐνικήθησαν κατὰ κράτος οἱ Καρχηδόνιοι, ὁ δὲ Ἀννίβας ὀλίγους ἔχων μόλις ἠδυνήθη νὰ διασωθῆ εἰς Καρχηδόνα, ἣν δὲν εἶχεν ἐπανιδῆ ἀπὸ 34 ἐτῶν, ὅτε παῖς ὢν ἠκολούθησε τὸν πατέρα του εἰς Ἴβηρίαν.

Τὴν μάχην ταύτην διεδέχθη εὐθὺς εἰρήνη, ἀποδεκτῶν γενομένων παρὰ τῶν Καρχηδονίων πάντων τῶν προταθέντων ὄρων τῇ συμβουλῇ τοῦ Ἀννίβου· οὗτοι δ' ἦσαν· α') Νὰ ἀποδώσωσιν οἱ Καρχηδόνιοι πάντας τοὺς αἰχμαλώτους, αὐτομόλους καὶ ἐλέφαντας καὶ πάντα τὰ πλοῖα αὐτῶν πλὴν δέκα. β') Νὰ πληρώσωσι 10000 τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν ἐν διαστήματι 50 ἐτῶν. γ') Νὰ

μὴ κηρύττωσι πόλεμον ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ῥώμης οὐδὲ μισθοφόρους νὰ στρατολογῶσι καὶ δ') Νὰ καταλίπωσιν ἀπάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις καὶ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Μασσανάσσην τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεθείσας χώρας.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ μὲν Σκηπίων ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον λαβὼν καὶ τὸ ἐπώνυμον Ἀφρικανός, ὁ δὲ Ἀννίβας ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πατρίδος του διοργάνωσιν ἐκλεχθεὶς Σουφρέτης· ἕνεκα ὁμῶς τῶν παρεμβληθέντων αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιπολιτεύσεως πολλῶν προσκομμάτων ἠναγκάσθη νὰ καταλίπη τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ἀπέλθῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ Ἀνατολῇ μέχρι τέλους τοῦ τρίτου Καρχηδονικοῦ πολέμου.

Οἱ Ῥωμαῖοι γενόμενοι ἤδη διὰ τῆς τελευταίας πρὸς τοὺς Καρχηδόνιους συνθήκης κύριοι ἀπάσης τῆς Σικελίας καὶ Ἰβηρίας μετὰ τῶν ταύταις παρακειμένων νήσων ἐπολέμησαν κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ Γαλάτας, οἵτινες σπουδαίας εἶχον παράσχη ὑπηρεσίας τῷ Ἀννίβᾳ καὶ δι' αὐτοῦ εἶχον ἀνακτῆσθαι ἅπασαν σχεδὸν τὴν προτέραν αὐτῶν χώραν. Δέκα ἔτη κατὰ συνέχειαν (201—191 π. Χ.) ἐπολέμουν πρὸς αὐτοὺς καὶ τέλος διὰ

τοῦ ὑπάτου *Κορηλίου Σκηπίου* *Νασικᾶ* κατίσχυσαν αὐτῶν καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραχωρήσωσι τὸ ἥμισυ τῆς ἑαυτῶν χώρας πρὸς ἐγκατάστασιν Ῥωμαίων ἀποίκων.

Εἶτα ἔστρεψαν τὰ ὄπλα αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ *Φιλίππου τοῦ Ε'*. βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐν τῷ δευτέρῳ Καρχηδονικῷ πολέμῳ εἶχε συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ ἠπέιλει νὰ προσβάλλῃ τὰ Ἰταλικά παράλια, ἐὰν μὴ προλαβόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐξήγειρον κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς (211 π. Χ.). Οἱ πρὸς αὐτὸν πόλεμοι ἤρξαντο τὸ φθινόπωρον τοῦ 200 π. Χ. ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν αὐτὸν νὰ παύσῃ πολεμῶν τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, τοὺς Ῥοδίους καὶ τὸν Ἄτταλον βασιλέα τοῦ Περγάμου, οἵτινες εἶχον ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Καὶ ἠτύχησε μὲν κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ὅτε ἀνηγορεύθη ὑπατος ὁ *Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος* ἀνὴρ πεπορρικισμένος διὰ πάντων τῶν στρατιωτικῶν πλεονεκτημάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ ἐστάλη κατ' αὐτοῦ συμμαχούντων καὶ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθεῖξῃ, ἀλλ' ἠττήθη κατὰ κράτος ἐν τῇ παρά τὰς *Κυνὸς κεφαλὰς* μάχῃ ἐν Θεσσαλίᾳ (197 π. Χ.). Ἐδέχθη δὲ τότε ἀσμένως τοὺς προταθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Φλαμινῖνου ἔρους τῆς εἰρήνης καὶ ἔδωκε σὺν ἄλλοις καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριον ὡς ὄμηρον.

Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρήνης ὁ Φλαμινῖνος κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τελουμένων τῶν Ἰσθμίων ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου ἀνέγνω ψήφι-

σμα τῆς Συγκλήτου, δι' οὐ παρείχετο ἐλευθερία καὶ αὐτονομία εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Χαρὰ τότε καὶ ἀγαλλίασις κατέλαβε πάντας τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀθρόοι ἔσπευδον ἐπιδαψιλεύοντες τιμὰς καὶ στεφάνους τῷ ἐλευθερωτῇ μὴ ἐνοοῦντες ὅτι διὰ τῆς πανούργου πολιτικῆς του ἐκείνου προπαρεσκευάζε τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ δ' Ἀχαιοὶ καὶ Αἰτωλοὶ ἰδόντες ὅτι ἐψεύσθησαν τῶν ἐλπίδων, τὰς ὁποίας ἐκάτεροι εἶχον συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Φλαμίνιου, οἱ μὲν ὅτι θὰ προσελάμβανον τὴν Σπάρτην ἐν τῇ Ἀχαικῇ συμπολιτείᾳ διωκομένου ἐκείθεν τοῦ τυράννου Νάβιος, οἱ δὲ ὅτι θὰ ὑπέτασσον εἰς τὴν Αἰτωλικὴν συμμαχίαν τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Ἀκαρνανίαν καὶ Λευκάδα, δὲν ἠδύνατο νὰ κρύψωσιν ἐπὶ τούτοις τὴν ἐκυτῶν δυσαρέσκειαν. Δοθείσης δὲ ἀφορμῆς πρῶτοι οἱ Αἰτωλοὶ ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐκπορθήσαντες τὴν ὄχυρὰν πόλιν *Δημητριάδα*. Ἐπεισαν δὲ καὶ τὸν τότε ἰσχύοντα ἐν Ἀσίᾳ βασιλεῖα Ἀντίοχον τὸν Γ'. ἐπονομαζόμενον *Μέγαρον* νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῶν Ῥωμαίων, λέγοντες αὐτῷ ὅτι ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει του ἅπαντα ἡ Ἑλλάς θὰ ἐξηγείρετο. Τφόντι δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος θέλων νὰ προλάβῃ τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ζηλοτύπως μὲν ἔβλεπον τὴν αὐξήσιν αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Θράκῃ, ἀλλ' ἦσαν ἀπασχολημένοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς τὸν πρὸς Γαλάτας πόλεμον, παρακινούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ εἰς τὴν αὐλήν του καταφυγόντος Καρχηδονίου Ἀννίβου νὰ ἐνεργήσῃ ὡς οἶόν τε τάχιστα ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (192 π. Χ.) καὶ ἐκυρίευσεν ἀμέσως τὴν ἐν Εὐβοίᾳ *Χαλκίδα*, τὰς ἐν Θεσσα-

λίᾳ Φερράς, Φάρσαλον καὶ Σκότουσσαν καὶ ἐπολιόρησε τὴν Λάρισσαν. Ἄλλ' οἱ κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντες ὕπατοι Μάρκος Πόρκιος Κάτων καὶ Λεύκιος Βαλέριος Φλάκκος κατενίκησαν αὐτὸν ὀλοσχερῶς εἰς Θερμοπύλας (191 π.Χ.) καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ φύγη ἐσπευσμένως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἔφεσον μετὰ 500 μόνον ἀνδρῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτόθι καταδιώξαντες αὐτὸν κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἐνίκησαν κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸν Εὐρύμειδοτα ποταμὸν συμμαχούντων καὶ τῶν Ῥοδίων, εἶτα δὲ παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ἰωνίας Μυόννησον καὶ τέλος κατὰ ξηρὰν παρὰ τὴν Μαγησίαν τὴν ἐπὶ Σιπύλῳ (190 π. Χ.) στρατηγούντος τοῦ Λευκίου Σκηπίωνος, ὅστις εἶχεν ὑπαρχον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σκηπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Ἡ τελευταία αὕτη ἦτα τοῦ Ἀντιόχου ἦν ὀριστική. Ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τοὺς προταθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος ὅρους τῆς εἰρήνης, αἵτινες ἦσαν· α') νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χώραν καὶ τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, ἃς ἔδωκαν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Περγάμου Εὐμένην· β') νὰ παραδώσῃ τὰ πλοῖα, τοὺς ἐλέφαντας καὶ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν καταφυγόντας πολεμίους ἄνδρας τῆς Ῥώμης, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἀννίβαν⁽¹⁾, καὶ γ') νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν

(1) Ὁ Ἀννίβας τότε κατόρθωσε τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἀντιόχου νὰ φύγῃ εἰς Βιθυνίαν παρὰ τὸν βασιλέα αὐτῆς Προυσσίαν. Ἄλλ' ὅτε πρεσβεία τῆς Ῥώμης, ἣς ἡγεῖτο ὁ Φλαμίνιος, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Προυσσίου τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ, ὁ Ἀννίβας κατέστρεψε τὸν βίον πίων κώνειον ὅπερ μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερεν (183 π. Χ.). Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἀπέθανεν ἐν Καμπανίᾳ ἐξόριστος καὶ ὁ νικητῆς αὐτοῦ Σκηπίων ὁ Ἀφρικανός.

ἐκ 15000 ταλάντων. Ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ὁ Σκηπίων ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον Ἀσιατικός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν ἐν Ἀσίᾳ μὲν τοὺς μεταξὺ Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας ἐγκαταστάντας περὶ τὴν γ' ἑκατονταετηρίδα π. Χ. Γαλάτας, ἐν Ἑλλάδι δὲ τοὺς μετὰ τοῦ Ἀντιόχου πολεμήσαντας Αἰτωλοὺς, οὓς ὑπέβαλον εἰς πληρωμὴν 500 ταλάντων καὶ εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου (189 π.Χ.).

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος, ὅστις διὰ τὴν ἀναρριπιζομένην πάντοτε ἐν ἑαυτῷ τὸ κατὰ τῶν Ῥωμαίων μίσος διέταξε νὰ ἀναγινώσκωσιν αὐτῷ καθ' ἑκάστην τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπιβληθεῖσαν συνθήκην εἰρήνης, ἤρξατο παρασκευαζόμενος ὅπως ἀνακτήσῃται τὴν τε χώραν καὶ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἰσχύον· ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν προπαρασκευῶν του ἀπέθανεν. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν νόθος υἱὸς του Περσέως λαβὼν ὑποσχέσεις περὶ βοήθειας παρὰ τῶν Καρχηδονίων, παρὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Δ' βασιλέως τῆς Συρίας, παρὰ τοῦ Προυσίου βασιλέως τῆς Βιθυνίας, παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, Βοιωτῶν καὶ Ῥοδίων ἐξηκολούθησε τὰς τοῦ πατρὸς παρασκευάς. Ἄλλ' ἐπιστάσης τῆς ὥρας τοῦ πολέμου πάντες ἀπεσύρθησαν καὶ διὰ τῆς βοήθειας μόνου τοῦ Κότυος βασιλέως τῶν Θρακῶν κατῆλθον εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν ἐπέσπευσεν ἰδίᾳ ὁ τοῦ Περγᾶμου βασιλεὺς Εὐμένης ὁ Β' ἀναγγεῖλας αὐτοπροσώπως τοῖς Ῥωμαίοις τὰς τοῦ Περσέως παρασκευάς. Καὶ ἐπὶ τρία μὲν ἔτη (171—168 π. Χ.) οὐδὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσιν οἱ κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντες στρατηγοὶ τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ' ὁ Λεύκιος Αἰμίλιος

Παῦλος υἱὸς τοῦ ἐν Κάνναις πεσόντος ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνάψῃ κρίσιμον μάχην παρὰ τὴν Πύδραν (168 π. Χ.) ὅπου ἠττηθεὶς ἔφυγεν εἰς τὴν νῆσον Σαμοθράκην. Κινδυνεύων δὲ καὶ αὐτόθι νὰ συλληφθῆ ἠθέλησε νὰ φύγῃ εἰς Θράκην, ἀλλὰ προδοθεὶς συνελήφθη καὶ ἀπήχθη εἰς Ῥώμην αἰχμάλωτος μετὰ δύο αὐτοῦ υἱῶν καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κότους. Ὁ δὲ Αἰμίλιος Παῦλος ἀφοῦ μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τῆς Συγκλήτου διερρύθμισε τὰ τῆς Μακεδονίας, διαιρέσας αὐτὴν εἰς τέσσαρας τετράδας καὶ ἀπαγορεύσας τὴν ἐπιγαμίαν καὶ ἐπικοινωνίαν μεταξὺ ἀλλήλων, ὑπεχρέωσε πάντας τοὺς πλουσίους καὶ ἐγκρίτους τῆς χώρας νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Ἰταλίαν, τὰς δὲ πόλεις τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Ἡπειρωτῶν, αἵτινες ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Περσέως, ἐπόρθησε καὶ ὑπὲρ τὰς 150000 ἀνδρῶν ἐξηνδραπόδισε, τοὺς δὲ ἀποτελοῦντας τὸ συνέδριον τῆς Αἰτωλικῆς συμμαχίας 550 βουλευτὰς κατέσφαξε, πολλοὺς δὲ ἐξ Ἀχαρνῆς καὶ Βοιωτίας ἀπέστειλεν εἰς Ἰταλίαν. Ἐπὶ δὲ τῇ καταγγελίᾳ τοῦ Καλλικράτους, ὑποψηφίου στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἰταλίαν ὡς ὀμήρους 1000 τῶν ἐγκρίτων Ἀχαιῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἱστορικὸν Μεγαλοπολίτην Πολύβιον. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ κατήγαγε τριήμερον μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον, ὃν ἐκόσμου ὁ Περσεὺς μετὰ τῶν δύο υἱῶν του, ὁ τοῦ βασιλέως Κότους παῖς, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰλλυριῶν Γένδιος καὶ ἄπειροι θησαυροὶ τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλὰ πολὺ ἀπέιχεν ἔτι νὰ εἰρηνεύσῃ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἑλλάς· διότι ἐν μὲν τῇ Μακεδονίᾳ Ἀνδρίσκοις τις παρα-

στήσας ἑαυτὸν ὡς τὸν υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον, ὄθεν καὶ *Ψευδοφίλιππος* ἐκλήθη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τῇ βοηθείᾳ τῶν Θρακῶν, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὡς ἐλευθερωτῆς καὶ ἐπεθύμησε νὰ ἄρξῃ αὐτῶν ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἄλλ' ὁ πραιτὼρ *Καικίλιος Μέτελλος* τάχιστα ἐξηφάνισεν αὐτὸν τε καὶ τὸ βασίλειον, ὅπερ ὠνεϊρεύθη, παρὰ τὴν *Πύδραν* (148 π. Χ.), καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Μέτελλος διὰ τὴν ταχύτητα τοῦ πολέμου ἐκλήθη *Μακεδονικός*, ἡ δὲ Μακεδονία ἐγένετο ὀριστικῶς ἐπαρχία Ῥωμαϊκῆ. Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι, ἔνθα μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζήσαντες ἐκ τῶν 1000 ὁμήρων 300 τὸν ἀριθμὸν, οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας *Δάιος*, *Δαμόκριτος* καὶ *Κριτόλαος* ὄντες ἐκ τῶν 300 ἐπιζησάντων ὁμήρων ἐπειράθησαν νὰ ἀνορθώσωσι τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ταπεινωθεῖσαν συμπολιτείαν αὐτῶν. Θελήσαντες ὄθεν διὰ τῆς βίας νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπο τὴν ἑαυτῶν συμπολιτείαν τὰς ἀπ' αὐτῆς ἀποσπασθεῖσας πόλεις *Σπάρτην*, Ἄργος καὶ Ὀρχομενὸν ἐπέσυραν καθ' ἑαυτῶν τὴν ὀργὴν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες διέταξαν τὸν ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενον Μέτελλον νὰ ἐπιστρατεύσῃ κατ' αὐτῶν. Οὗτος ἐλθὼν νικᾷ τὸν Κριτόλαον παρὰ τὴν *Σκάρφειαν* τῆς Λοκρίδος (147 π. Χ.), εἰς δὲ τὸν διαδεξάμενον αὐτὸν Δάιον προτείνει ἔντιμον καὶ ἐπιεικῆ συνθήκην. Ἄλλ' ὁ ἐν τῷ μεταξύ ἀποσταλεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάτος *Λεύκιος Μόμμιος* ἀποπέμπει μὲν τὸν Μέτελλον εἰς τὴν Ῥώμην, νικᾷ δὲ τὸν Δάιον κατὰ κράτος παρὰ τὴν *Λευκόπετραν* (146 π. Χ.) κειμένην εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ

ισθμοῦ καὶ γίνεται κύριος ἀμαχητὶ τῆς πλουσιωτάτης καὶ εὐδαίμονος Κορίνθου, ἣν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας, ἀφοῦ κατέσφαξεν ἅπαντας τοὺς ἐφήβους καὶ ἐξηγῆραπόδισε τοὺς γέροντας καὶ τὰς γυναῖκας. Περισυνέλεξε δὲ καὶ πάντα τὰ καλλιτεχνήματα αὐτῆς, ὅπως δι’ αὐτῶν κοσμήτη τὸν θρίαμβόν του· ταῦτα δὲ παραδίδων εἰς τοὺς ναυκλήρους παρήγγελλεν αὐτοῖς νὰ μὴ θραύσωσι τι, διότι θὰ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ κατασκευάσωσιν ἕτερα ὁμοία ἰδίᾳ δαπάνῃ(!). Ὅμοίαν τύχην ὑπέστησαν αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Χαλκίς. Ἐκτοτε ἡ Ἑλλάς κληθεῖσα Ἀγαία διετήρησεν ὀνόματι μόνον ἀσθενῆ αὐτονομίαν, βραδύτερον δ’ ἐπὶ Αὐγούστου ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκή. Ὁ δὲ Μόμιος ἔλαβεν ἐκ ταύτης τὸ ἐπώνυμον Ἀγαϊκός.

Καθ’ ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς τὸν πρὸς τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἀχαιοὺς πόλεμον, ἀφορμῆς δοθείσης ἐκήρυξαν πάλιν νέον πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πόλεμον (140 π. Χ.). Διότι οἱ Καρχηδόνιοι ἀπέλπισαντες ὅπως τύχωσι παρὰ τῶν Ῥωμαίων τῆς αἰτηθείσης ἰκανοποιήσεως κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας Μασσανάσσου, ὅστις ἤρπαζεν ἀτιμωρητὶ ἀνὰ μίαν τὰς ἐν τῇ Ἀφρικῇ κτήσεις αὐτῶν, ἐκήρυξαν κατ’ αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Ἡ Ῥώμη θεωρήσασα τοῦτο παράβασιν τῶν συνθηκῶν καὶ ἀφορμὴν μόνον ἀναμένοντες ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Καρχηδόνος, ἥς τὴν καταπληκτικὴν αὐξήσει καὶ δύναμιν μετὰ ζηλοτυπίας ἔμαθον παρὰ τῶν ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν πρὸς ἐξέτασιν τῆς μετὰ τοῦ Μασσανάσου ἐρίδων, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον. Ἰδίᾳ δὲ ὁ Κάτων εἶς ὃν τῶν πρεσβευτῶν τοσοῦτον ἀνγχαϊοτάτην καὶ τα-

χειαν ἰθεώρει τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος, ὥστε εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἀγορεύσεώς του ἐν τῇ Συγκλήτῳ προσέθετε: «Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδόνα μὴ εἶναι» (Delenda est Carthago). Οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ μεγάλης ἐκπλήξεως ἀκούσαντες τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου καὶ μεγάλως φοβηθέντες ἔσπευσαν νὰ ἀποστείλωσιν εἰς Ῥώμην μεγάλην πρεσβείαν, ἵνα παρακαλέσῃ τὴν Σύγκλητον νὰ ἀποσύρῃ τὸ περὶ πολέμου δόγμα αὐτῆς. Αὐτὴ δὲ ἐζήτησε πρῶτον μὲν 300 ὁμήρους, οὓς οἱ Καρχηδόνιοι παρευθὺς ἔδωκαν. Ἐπειτα ἐζήτησαν ἅπαντα τὸν ὀπλισμὸν αὐτῶν· καὶ εἰς τοῦτο ἐνέδωκαν, ὃ δὲ ἀφοπλισμὸς ἐγένετο ἀμέσως. Τέλος ἡ Σύγκλητος εἶπεν εἰς αὐτοὺς νὰ καταλίπωσιν τὴν πόλιν, ἢ ἢ παρῆιδον εἰς τὰς φλόγας, καὶ νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα εἰς τριῶν ὥρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Καρχηδόνος, παύοντες νὰ ὦσιν ἐν τῷ μέλλοντι λαὸς ἐμπορικός· εἶχε δὲ τότε ἡ Καρχηδὼν περὶ τὰς 700,000 κατοίκων. Οἱ δυστυχεῖς Καρχηδόνιοι ἀκούσαντες τὴν τελευταίαν σκληρὰν καὶ ἀποτρόπαιον ἀπάντησιν καὶ βραδέως κατανοήσαντες τὴν ἐνέδραν, ἣν ἔστησαν αὐτοῖς τοσοῦτον ὑπούλως οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπεραμυνθῶσι τῆς χώρας των μέχρις ἐσχάτων καὶ ἀδρῶς νὰ πληρώσωσι τὴν τε ζωὴν καὶ ἐκάστην λωρίδα τῆς πατρίου γῆς. Κλείσαντες ὅθεν τὰς πύλας τῆς ὀχυρᾶς αὐτῶν πόλεως ἀνέθεσαν τὴν ὑπερτάτην ἡγεμονείαν εἰς τὸν ἐκ τῆς ἐξορίας ἀνακληθέντα Ἀσδρούβαν καὶ στρατολογήσαντες ἱκανὸν ἀριθμὸν νομάδων μετέβαλον τὴν πόλιν εἰς εὐρύτατον ἐργαστάσιον, ἐν ᾧ οἱ μὲν ἄνδρες ἐχώνευον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον πρὸς κατα-

σκευὴν ὄπλων, αἱ δὲ γυναῖκες κατεσκευάζον ἐκ τῆς μακρᾶς αὐτῶν κόμης σχοινία διὰ τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς.

Ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ συγκειμένῳ ἐξ 80000 ἀνδρῶν καὶ ἀποσταλέντι εἰς Ἀφρικὴν ὑπῆρχε τότε ἀνὴρ τις ὑπηρετῶν ὡς χιλιάρχος *Σκηπίων Αἰμιλιανὸς* καλούμενος υἱὸς τοῦ Παύλου Αἰμιλίου τοῦ Μακεδονικοῦ. Εἰς τοῦτον διορισθέντα ὑπατον ἀνέθεσαν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Καρχηδόνας. Ἄλλ' ἐπὶ ἓν ἔτος οὕτος περιωρίσθη μόνον εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς πόλεως, διότι πᾶσαι αἱ γενόμεναι κατ' αὐτῆς ἔφοδοι γενναϊότατα ἀπεκρούσθησαν. Τὴν ἀνοιξιν δὲ τοῦ ἐπομένου ἔτους (146 π. Χ.) κατορθώσας νὰ γείνη κύριος τοῦ πρὸς τὸν λιμένα τείχους εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλὰ πολλοὺς τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν ἐδέησε νὰ ἀπολέσῃ, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, τὴν *Βύρσαν*, διότι οἱ Καρχηδόνοι κεκρυμμένοι ἐν ταῖς οἰκίαις ἐκώλυον τὴν δίοδον. Τέλος 50000 τῶν πολιτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀσδρούβας, δισώθησαν τῆς σφαγῆς παραδοθέντες, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν εἰς τὰς φλόγας, εἰς ἃς παρέδωκε τὴν πόλιν ὁ Σκηπίων ἅμα γενόμενος αὐτῆς κύριος. Ἐπὶ 17 ἡμέρας ἑκαίετο ἡ Καρχηδών, ὁ δὲ Σκηπίων ἰσταμένος ἐπὶ λόφου μετὰ τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ Πολυβίου διδασκάλου του ἐθεώρει τὴν πόλιν πυρπολουμένην καὶ ἀντὶ χαρᾶς μελαγχολία τις κατέλαβεν αὐτὸν καὶ ἠκούσθη ἀπαγγέλλων τοὺς ἐξῆς στίχους τοῦ Ὀμήρου :

Ἔσσει' ἡμαρ ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἰλιος ἱρὴ
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐϋμμελίῳ Πριάμοιο.

οὕτως ὀνομάζων τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ὑπὲρ ἧς «ἄρα ἐς τὰνθρώπεια ἀφορῶν ἐδεδίει». Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἡ μὲν Καρχηδονικὴ χώρα ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, ἡ δὲ Καρχηδὼν κατεσκάφη καὶ ὁ χώρος, ἔνθα ἦτο ἐκτισμένη, ἐκηρύχθη ἐπικατάρατος, ὁ δὲ Σκηπίων καταγαγὼν λαμπρὸν θριάμβον ἐπωνομάσθη Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος.

Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα αὐτὸς οὗτος ὁ Σκηπίων ἐκυρίευσε καὶ τὴν ἐν Ἰβηρίᾳ ἰσχυρὰν πόλιν *Νουμαντίαν* κληθεὶς διὰ τοῦτο καὶ *Νουμαντίνος*. Ἄλλος δὲ ὕπατος πρὸ αὐτοῦ ὁ Φάβιος Σερούλιος ὑπέταξε τελείως τοὺς ἐν Ἰβηρίᾳ *Λυσιτανούς* (140 π. χ.) καὶ ἐξησφαλίσθη διὰ παντὸς εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσα τῆς χώρας ταύτης ἀποστασία. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος τῆς πτώσεως τῆς *Νουμαντίας* οἱ Ῥωμαῖοι ἐκληρονόμησαν διὰ διαθήκης τοῦ βασιλέως Ἀττάλου τοῦ Γ' τὸ βασίλειον τοῦ *Περγάμου*, ὅπερ αὐξήσαντες διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς *Λυκίας*, *Καρίας* καὶ *Φρυγίας* μετέβαλον εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ὀνομάσαντες αὐτὴν Ἀσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

**Μάρκος Πόρκιος Κάτων
καὶ αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν Γράκκων.**

Ἡ κατάκτησις τῶν ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας χωρῶν ἐπόρισε τῇ Ῥώμῃ οὐ μόνον φήμην καὶ πλοῦτον ἄφθονον ἀλλὰ καὶ ἤθη καὶ ἔθιμα οὐσιωδῶς ἀλλοιώσαντα τὰ ἀρχαῖα ἀπλᾶ καὶ χρηστὰ ἤθη τῶν Ῥωμαίων. Ἰδίᾳ δὲ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη ὡς χεῖμαρρος κατέκλυσαν τὴν πόλιν, ἣ δὲ ἐκ τῆς ἀφθόνου εἰσροῆς τοῦ χρυσοῦ προκύψασα διαφθορὰ καὶ ἔκλυσις εἰσέδυσε κατ' ὀλίγον εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας. Τὸ κακὸν δὲν περιωρίσθη μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐνότης τῶν πολιτῶν, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον εὐγενεῖς ἄλλοτε ἀγῶνες συνήφθησαν, διεσπάσθη. Ἦδη διακρίνονται δύο μὲν ἀριστοκρατίαι, ἡ τῶν γηωρίμων ἐκ γένους καὶ ἡ τῶν ἀφανῶν ἐκ πλοῦτου, περιλαβοῦσαι εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀπάσας τὰς ἀκινήτους κτήσεις καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ μία τάξις ἡ τῶν πτωχοτάτων, περιλαμβάνουσα οὐχὶ πλεον τὸν χρηστὸν ἐκεῖνον λαὸν τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὅστις διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν αὐστηρῶν ἠθῶν ἠύξησε τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ ξένους τὸ πλείστον δούλους ἀπελευθέρους τὰ τοῦ πολίτου δικαιώματα κεκτημένους ἄνευ ἠθικοῦ γοήτρου καὶ πατριωτισμοῦ, ἐτοίμους μόνον νὰ πωλῶσι τὰς ψήφους των ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις ἢ τοὺς βραχίονας ἐν ταῖς στάσεσιν. Εἰς τούτους δὲ προσθετέον μυριάδας ἀργυρωνήτων δούλων ἐργαζομένων ἐν ταῖς

ἀπεράντοις ἰδιοκτησίαις τῶν πλουσίων ⁽¹⁾ ἢ ἐν τοῖς ἐργοστασίοις καὶ ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἀγοραζομένων πολλακίς ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς (3,50 φρ. μέχρι 500 καὶ 1000 ἕκαστος) καὶ πωλουμένων ἐν τῇ ἀγορᾷ δίκην κτηνῶν.

Τοιαύτη μὲν ἦτο τότε ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης. Κατὰ τοῦ νεωτεριστικοῦ δὲ πνεύματος τῶν Ῥωμαίων, ὅπερ ἀντεπροσώπευεν ὁ οἶκος τῶν Σκηπιῶνων ἀσπασαμένων τὰ Ἑλληνικὰ ἦθη, ὁ τοῦ Μαρκελλοῦ, τοῦ Παύλου Αἰμιλίου καὶ τῶν Φλαμινίων, ἀντεπεξῆλθεν ὁ Μάρκος Πόρκιος Κάτων ὁ πρεσβύτερος, ἀνὴρ πολεμικὸς ὁμοῦ καὶ ἀγρότης, χρηστὸς καὶ ἀδιάφθορος ὑπὸ τοῦ πλούτου, ἐγκρατὴς καὶ μέχρι φιλαργυρίας οἰκονόμος, ἐν γένει πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν λιτότητα τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων κεκτημένος. Ἄπαντα τὸν βίον αὐτοῦ διῆλθεν ὡς τιμητής, διὸ καὶ Κηγσωρῖνος (censor=τιμητής) ἐκλήθη, παλαιῶν νῦν μὲν κατὰ τῆς πολυτελείας τῶν Ῥωμαίων δεσποινῶν, νῦν δὲ κατὰ τῶν ἐξ Ἑλλάδος ῥητόρων καὶ φιλοσόφων, ἄλλοτε δὲ κατὰ τῆς ἐπιρροῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Σκηπιῶνων πατρῶνων τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλ' ὁ χεῖμαρρος τῶν ξένων ἠθῶν καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνικῶν, ὅστις παρέσυρε τὰ ξένα ἦθη καὶ ἤγε τὴν Ῥώμην εἰς νέαν ζωὴν, ἦτο τοσοῦτον ὀρμητικὸς, ὥστε οὐδ' αὐτὸς ὁ Κάτων περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του δὲν ἠδυνήθη

(1) Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ὅτι πλούσιός τις κατεστραμμένος κατὰ τὸ ἥμισυ οἰκονομικῶς ἀποθανὼν κατέλειπε εἰς τοὺς κληρονόμους του 4116 δούλους.

νά ἀντιστῆ, ἀναγκασθεῖς νά σπουδάτῃ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἀσπασθῆ τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη (149 π. Χ.)

Ἄλλ' οἱ ἄνδρες οἵτινες ἐπειράθησαν οὐχὶ νὰ σταματήσωσι τὸ ἀκατάσχετον ρεῦμα τοῦ νεωτερισμοῦ ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκ τῆς ἀνισότητος τῶν περιουσιῶν προελθοῦσαν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξαχρείωσιν ἦσαν οἱ δύο ἀδελφοὶ *Τιβέριος* καὶ *Γάιος Γράκχος*, ὧν ἡ μήτηρ *Κορνηλία* εἶλε το γένος ἐκ τῶν Σκηπιῶνων θυγάτηρ οὖσα Σκηπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Καὶ πρῶτος ὁ Τιβέριος κατὰ ἐννεὰ ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Γαίου ἐκλεγείς δήμαρχος (133 π. Χ.) καὶ ἔχων συνεργοὺς τὸν πενθερόν του Ἀππιον Κλαύδιον πρόεδρον τῆς Βουλῆς, τὸν Πόπλιον Μουκιανὸν μέγιστον ἀρχιερέα καὶ τὸν ὑπατον Μούκιον Σκαιόλαν εἰσήγαγε πρὸς ἐπιψήφισιν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἐξῆς νόμους.

α') Νὰ ἀνανεωθῆ ὁ εἰς ἀχρηστίαν πεσὼν ἀγροτικὸς νόμος τοῦ Λικινίου (σελ. 59) καὶ μόνον 250 πλέθρα γῆς νὰ λαμβάνῃ ἕκαστος περιπλέον ὑπὲρ ἐκάστου τῶν υἱῶν αὐτοῦ· ἅπαντα δὲ ἡ πλεονάζουσα δημοσία γῆ ἢ εἰς χεῖρας τῶν γαιοκτημόνων εὐρισκομένη νὰ διανεμηθῆ εἰς τοὺς ἀπόρους ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ μεταβιβάζηται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἰς ἕτερον. β') Νὰ ἀποζημιωθῶσιν οἱ γαιοκτῆμονες διὰ πάσας τὰς ἀπ' αὐτῶν ἀφαιρεθησομένας δημοσίας γαίας, ἐν αἷς θὰ ὑπῆρχον οἰκοδομήματα ἢ ἄλλα παρόμοια. γ') Ἐκτὸς τῶν δούλων ἐργατῶν νὰ ὑποχρεωθῶσιν οἱ γαιοκτῆμονες νὰ λάβωσι καὶ ἀριθμὸν τινα ἐλευθέρων πτωχῶν ἀνδρῶν ἐν ταῖς ἐργασίαις αὐτῶν. Καὶ τοι δὲ οἱ σφόδρα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω νόμων ζημιούμενοι πλούσιοι πάντα τὰ μέσα μετῆλλον ὅπως μὴ ἐπιψηφισθῶσιν οἱ νόμοι οὗτοι, ὅμως οὐ-

δὲν ἴσχυσαν ἐναντίον τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Τιβερίου καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶ. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν συνδήμαρχόν του Ὀκτάβιον τολμήσαντα προτροπῇ τῶν πλουσίων νὰ προβάλλῃ ἔνστασιν (veto) κατὰ τῶν νόμων κατάρθωσεν ὁ Τιβέριος παραβιάζων πρώτην ταύτην φορὰν τὸ δημαρχικὸν ἄσυλον νὰ καθαιρέσῃ.

Κυρωθέντων οὕτω τῶν νόμων ἐξελέγη ὁ Τιβέριος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γαίου καὶ τοῦ πενθεροῦ του Ἀππίου ἵνα φροντίσωσι περὶ τῆς ἐκτελέσεως. Ἄλλ' αὕτη προσέκρουσε κατὰ πλείστων προσκομμάτων παρεμβληθέντων ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ μάλιστα κατὰ τῆς δυσκολίας τοῦ νὰ ἀναγνωρισθῶσι τίνες γαῖαι ἦσαν δημόσιαι καὶ τίνες ἰδιωτικαί. Ἀλλὰ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ οἱ πλούσιοι ἐκμανέντες κατὰ τοῦ Τιβερίου ἕνεκα τῆς παρ' αὐτοῦ εἰσαγωγῆς καὶ πλείστων ἄλλων νόμων σκοπούντων νὰ σείσωσιν ἐκ θεμελίων τὴν ὑφισταμένην ἀριστοκρατίαν, κατάρθωσαν προϋσταμένου τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως Σηπίωνος *Νασικᾶ* νὰ ματαιώσωσι μὲν τὰς νέας δημαρχικὰς ἐκλογάς, εἰς ἃς ὁ Τιβέριος προέτεινε πάλιν τὴν ἑαυτοῦ ὑποψηφιότητα, νὰ φονεύσωσι δὲ αὐτὸν τὸν Τιβέριον καὶ 300 τῶν ὀπαδῶν του ρίψαντες τὰ σώματα αὐτῶν εἰς τὸν *Τίβεριν* (132 π. Χ.). Οὐχ ἦττον ὅμως ὁ κληρουχικὸς νόμος διετηρήθη πρὸς εὐχαρίστησιν τοῦ πλήθους καὶ νέα ἐπιτροπεία ἐξελέγη πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ.

Ἡ ἀριστοκρατία ἐν τούτοις δὲν ἔμεινεν ἀδρανῆς, ἀλλὰ προσεπάθει νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν φατρίαν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. Διὸ ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς πολέως τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γαίον βαίνοντα ἐπὶ τὰ ἔχνη ἐκείνου, ἀποστείλασα αὐτὸν

ὡς ταμίαν εἰς Σαρδώ. Ἄλλ' αἴφνης οὗτος ἐπανέρχεται εἰς Ῥώμην, καὶ οὐ μόνον δὲν ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δήμαρχος ἐκλέγεται διὰ τὸ ἔτος 123, καίτοι ἡ μήτηρ του μετὰ παρακλήσεων προέτρειπεν αὐτὸν νὰ ἀποστῇ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Καὶ οἱ πλούσιοι δὲ βλέποντες ἐν τῷ Γαίῳ ζωνοτέρας τάσεις πρὸς μεταρρυθμίσεις παρέστησαν ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ μετὰ πολλῶν γνωρίμων καὶ φίλων ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐν ταῖς δημαρχικαῖς ἐκλογαῖς. Ἄλλ' ἔπαθον ὅ,τι ἐφοβοῦντο. Ὁ Γάϊος οὐ μόνον ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ βιαίτερος ὢν τοῦ ἀδελφοῦ ἀγενέωσε τὸν περὶ ἀναδασμοῦ τῆς δημοσίας γῆς νόμον ἐκείνου, ἐπέτυχεν δὲ καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν ἐξῆς νόμων. α') Νὰ διανεμηθῆται τοῖς πολίταις σίτος κατὰ μῆνα ἐκ τοῦ δημοσίου εἰς τὸ ἕκτον τῆς ἀγοραίας τιμῆς. β') Νὰ μὴ στρατολογῶνται πολῖται μὴ συμπληρώσαντες τὸ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας των. γ') Ἡ ἐνδυμασία τῶν στρατιωτῶν νὰ παρέχεται δωρεάν ὑπὸ τοῦ δημοσίου καὶ δ') ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ἣτις τέως εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Συγκλητικῶν, νὰ ἀνατεθῇ τῇ ἐτέρα μέρει τῆς ἀριστοκρατίας, τῇ τῶν ἰππέων. Διὰ τοῦ τελευταίου νόμου ὁ Γάϊος προσοικειωθείς ἰδίᾳ τοὺς ἵππεῖς ἐγένετο παντοδύναμος καὶ δημαγωγικώτατος, ἐπέτυχεν δὲ εἰς μὲν τὰς ὑπατικὰς ἐκλογὰς νὰ ἐκλεγῇ ὕπατος ὁ ἄριστος τῶν φίλων του ἀλλὰ βραδύτερος ἐχθρὸς γενόμενος *Φάνιος Στράβων*, εἰς δὲ τὰς δημαρχικὰς αὐτὸς δήμαρχος τὸ δεύτερον. Προέβη δὲ νῦν ἐν ἔτι βῆμα πρὸς τὰ πρόσω μετὰ πλείονος θάρρους. Μεταρρύθμισεν τὸν τρόπον τῆς ψηφοφορίας ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις, ἵνα παύσῃ ἡ ἀκατάπαυστος ἐν αὐταῖς ἐπικρά-

τησις τῶν πλουσιῶν, ὥρισεν ὅπως ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ἀνατίθεται τοῖς ὑπάτοις πρὸ τῶν ὑπατικῶν ἀρχαιρεσιῶν καὶ τέλος ἐπελήφθη τῆς σπουδαιοτάτης αὐτοῦ μεταρρυθμίσεως, ὅπως δηλαδὴ εὐρύνη τὰς βάσεις τῆς πολιτείας, παρέχων τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου μετὰ τοῦ τῆς ψήφου εἰς πάντας τοὺς Ἴταλοὺς συμμάχους· διότι ἔκρινεν ὅτι οἱ σύμμαχοι οὗτοι οἱ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἀγαγόντες τὴν Ῥώμην εἰς τὴν κοσμοκρατορίαν ἄδικον ἦτο νὰ στερῶνται τῶν δικαιωμάτων, ὧν ἀπήλαυον οἱ κάτοικοι τῆς Ῥώμης, οἵτινες ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξένοι καὶ δοῦλοι ἀπελεύθεροι.

Ἡ τελευταία αὕτη πρότασις ἐξηρέθισεν οὐ μόνον τοὺς ἀριστοκρατικούς ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς φίλους του ὡς καὶ τὴν μεγαλειτέραν μερίδα τοῦ ὄχλου, ὅστις ἐν τῷ δικαιώματι τῆς ψήφου εἶχε μέγιστα συμφέροντα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προτείνῃ καὶ ἐγένετο δεκτὸν νὰ ἰδρυθῇ ἀποικία ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατασκαφείσης Καρχηδόνας, ἀπεστάλη αὐτὸς μετ' ἑτέρων δύο, ὅπως ἐπιστατήσωσιν εἰς τὴν ἰδρυσιν. Τότε οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἀπουσίας του καὶ ἐνισχύσαντες τὸν συνδήμαρχον αὐτοῦ *Δίβιον Δροῦσον* κατώρθωσαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς παρὰ τούτου δημαγωγικωτέρων νόμων καὶ διὰ τῆς διαδόσεως παρὰ τῷ ὄχλῳ ὅτι ὁ Γάιος ἀσεβεῖ ἐπιχειρῶν τὴν ἰδρυσιν ἀποικίας ἐν τόπῳ, ὃν ἐκήρυξαν ἐπικατάρaton, νὰ ψυχρανθῇ μεγάλως ἢ πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη καὶ ἀφοσίωσις τοῦ λαοῦ. Καὶ ἔσπευσε μὲν νὰ ἐπανέλθῃ ὁ Γάιος μετὰ 70 ἡμέρας, ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰς τε τὰς ὑπαδικὰς ἐκλογὰς καὶ εἰς τὰς δημαρχικὰς, ἐν αἷς εἶχε προτείνῃ τὸ τρίτον τὴν

υποψηφιότητά του. Ὄτε δὲ παρέστη μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὴν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ψηφοφορίαν, ἥτις ἔμελλε νὰ κρίνῃ τὴν ἀνάκλησιν ἢ μὴ τοῦ περὶ ἰδρύσεως ἀποικίας ἐν Καρχηδόνι νόμου, διὰ συνθήματος δοθέντος ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ὀπίμιου ἐπετίθη ὁ ὄχλος διὰ ζύλων καὶ καθισμάτων ἀφαιρεθέντων ἀπὸ τοῦ ναοῦ κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν του καὶ ἐγένετο φοβερὰ αἵματοχυσία. Ὁ Γάϊος κατέφυγε πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ἐκεῖθεν δὲ σωθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ δάσος τῶν Ἐριννύων καταδιωκόμενος. Αὐτοθι δὲ ἰδὼν μετὰ λύπης ἑαυτὸν ὑπὸ πάντων ἐγκαταλειφθέντα καθικέτευσε τὸν μόνον ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πιστὸν δούλον *Φιλοκράτην* νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὁ δούλος ἐξέτελεσε προθύμως τὴν διαταγὴν καὶ εἶτα ἠὺτοκτόνησε καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου του (121 π. χ.) *Σεπτιμουλήιος* δὲ τις λαβὼν τὴν κεφαλὴν τοῦ Γαίου καὶ ἐκβαλὼν τὸν μυελὸν ἐπλήρωσεν αὐτὴν μολύβδου καὶ κομίσας πρὸς τὸν Ὀπίμιον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν προκηρυχθεῖσαν ἀμοιβήν, ἴσον δηλ. βάρους χρυσοῦ.

Βραδύτερον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκτιμῶντες τὰς ὑπηρεσίας καὶ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Γράκχων ἀνήγειραν εἰς τιμὴν αὐτῶν ἀνδριάντα ἐν τῷ τόπῳ τῆς καταστροφῆς των, ἡ δὲ τιμὴ αὐτῆ ἦν ἡ μόνη παρηγορία καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐπιζήσασθαι αὐτῶν μητρὸς Κορνηλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

**Ὁ πρὸς Ἰουγούρθαν, τοὺς Κίμβρους καὶ
Τεύτονας καὶ ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.**

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαίου Γράκχου πικροτάτη ἀπέβη ἡ μεταξὺ πλουσίων καὶ πενήτων πάλη, ἡ δὲ διαφθορὰ καὶ κακοήθεια τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Κατάδηλον δὲ μάλιστα κατέστησεν αὐτὴν ὁ πρὸς Ἰουγούρθαν πόλεμος. Οὗτος ἦν ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νουμιδίας. Διὰ τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ τὰς λοιπὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς ἠγαπήθη παρ' αὐτοῦ καὶ υἱοθετήθη καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἔλαβεν ὡς κληρονομίαν τὸ τρίτον τοῦ βασιλείου, τῶν λοιπῶν διανεμηθέντων μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως. Ἄλλ' ὁ Ἰουγούρθας ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μέχρι λατρείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ φίλων του, οὓς ἐδωροδόκει ἀφθόνως, φονεῦει μὲν τὸν ἕνα τῶν διαδόχων, ἀναγκάζει δὲ τὸν ἕτερον νὰ καταλίπη τὸ βασίλειον καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Ῥώμην. Τὴν ἀποσταλεῖσαν ἐπὶ τούτῳ πρεσβείαν τῶν Ῥωμαίων ὡς καὶ τοὺς ἀποσταλέντας κατ' αὐτοῦ ὑπάτους ὁ Ἰουγούρθας τάχιστα καὶ εὐκολώτατα ἔτρψε πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, διασθεύρας διὰ χρυσοῦ, καὶ οὐ μόνον ἐπεικεστάτης ἔτυχεν εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ ἐφόνευσεν. Ἡ αἰσχρὰ αὕτη διαγωγὴ τῶν πρεσβευτῶν καὶ ὑπάτων ὡς καὶ ἡ πανουργία τοῦ Ἰουγούρθα ἐξηρέθισαν ἐν Ῥώμῃ τὸν δήμαρχον *Μέμιον* καὶ ἐζήτησεν οὗτος νὰ γείνωσιν ἀμέσως ἀνακρίσεις,

νά προσκληθῆ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουγούρθας εἰς Ῥώμην διὰ τὴν δῶσιν ἐξηγήσεις περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Ὁ Ἰουγούρθας ἐλθὼν εἰς Ῥώμην περιεποιήθη διὰ τοῦ παντοδυναμοῦ χρυσοῦ τοὺς πλείστους τῶν Συγκλητικῶν καὶ ἓνα τῶν δημάρχων καὶ κατώρθωσεν οὕτω τὴν καταπνίξιν μὲν τῆν κατ' αὐτοῦ κατακραυγὴν, νὰ φονεύσῃ δ' ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ καὶ ἕτερον συγγενῆ ἐγείραντα ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἄλλα τότε ἐξανεστῆ πᾶσα ἡ ὑγιεστέρα μερίς τοῦ λαοῦ καὶ ἐζήτησε νὰ ἀπελθῆ εὐθύς ἐκ τῆς Ῥώμης ὁ Ἰουγούρθας καὶ νὰ ψηφισθῆ πόλεμος κατ' αὐτοῦ. Ὁ πονηρὸς Νομιδῆς ἐξερχόμενος τῆς Ῥώμης ἔτεινε τὰς χεῖράς του πρὸς αὐτὴν καὶ εἶπεν· «*ὦ πόλις ὦριος, τάχιστα ἤθελες διαφθαρεῖν, εἰν εὔρισκες τὸν ἀγοράσορά σε*». Οἱ ἀποσταλέντες κατ' αὐτοῦ ὑπατοὶ ἐπίτηδες παρέτεινον τὸν πόλεμον δωροδοκούμενοι ὑπο τοῦ Ἰουγούρθα. Ἄλλ' εἶτα ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ ὁ *Κοῖντος Λαικίλιος Μετέλλος* ἔχων ὡς ὑπαρχον ἓνα τῶν πελατῶν τοῦ δραστηριωτάτου καὶ ὀλιγαρχεστάτου ἐξ ἀφανῶν μὲν τὸ γένος ἔλκοντα διὰ δὲ τῆς ἰδίας δυνάμεως ἀναδειχθέντα, τὸν *Γάϊον Μάριον*. Ὁ Μετέλλος κατώρθωσε νὰ νικήσῃ ἐπανειλημμένως τὸν Ἰουγούρθαν, ὅστις μάτην προσπαθήσας νὰ τὸν δελεάσῃ διὰ τοῦ χρυσοῦ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν πενθερον τοῦ *Βόκχρον* βασιλέα τῆς Μαυριτανίας (σήμερ. Μαρόκου). Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἡ νίκη ἐπεφυλάσσετο ἤδη τῷ Μετέλλῳ, ὁ Μάριος τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ πορευθεὶς εἰς Ῥώμην καὶ κατηγορήσας τὸν πάτρωνα του καὶ στρατηγόν, ὅτι ἐπίτηδες παρατείνει τὸν πόλεμον ἐπ' ἀργυρολογίᾳ, ἐκλέγεται ὑπατος αὐτὸς (107 π. Χ.) καὶ ἀποστέλλεται στρα-

τηγός ἀντί τοῦ Μετέλλου, ἔχων παρ' ἑαυτῷ ὡς ταμίαν τὸν ἐξ ἐπιφανῶν καταγόμενον *Λεύκιον Κορνήλιον Σύλλαν*. Ἀφοῦ δὲ εἰς δύο μάχας κατετρόπωσε τοὺς δύο βασιλεῖς, ἀπέστειλε τὸν Σύλλαν ὅπως διαπραγματευθῆ τὴν εἰρήνην μετὰ τοῦ Βόκχου. Ὁ Σύλλας συνομολογήσας τὴν εἰρήνην κατώρθωσε διὰ τῆς πανουργίας αὐτοῦ νὰ πείσῃ τὸν Βόκχον νὰ παραδώσῃ εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων τὸν Ἰουγούρθαν, ὅστις καὶ ἐκόσμησεν εἴτα μετὰ τῶν δύο υἱῶν του σιδηροδέσμιος τὸν θρίαμβον τοῦ Μαρίου καὶ εἴτα ἐρρίφθη εἰς ὑπόγειον φυλακὴν, ἔνθα ἀπέθανεν ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν ἐκ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους (104 π. X.). Ἐκ τοῦ βασιλείου τῆς Νουμιδίας τὸ μὲν ἀνατολικὸν μέρος ἐγένετο ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, τὸ δ' ἕτερον ἐδόθη εἰς τὸν Βόκχον. Τὴν νίκην ὅμως ταύτην διημφισβήτησεν ὁ Σύλλας πρὸς τὸν Μάριον ἕνεκα τῆς παρ' αὐτοῦ ἐπιδειχθείσης διπλωματικῆς ἱκανότητος ἐν τῇ συνομολογήσει τῆς εἰρήνης, καὶ ἔκτοτε ἤρξατο ὑπεκκαιομένη ἀντιζηλία τις μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, ἧτις ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ βραδύτερον μυρία κακὰ εἰς τὴν Ῥώμην.

Ἐκ τοῦ πολέμου πρὸς τὸν Ἰουγούρθαν τὸ ὄνομα καὶ ἡ πολεμικὴ δόξα τοῦ Μαρίου ἐγένοντο ἤδη μέγιστα. Διὸ οἱ Ῥωμαῖοι ἀναδείξαντες αὐτὸν τὸ δεύτερον ὑπάτον (105 π. X.) ἀνέθεσαν αὐτῷ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν *Κίμβρων* καὶ *Τευτόνων* βαρβάρων λαῶν Γερμανικῆς καταγωγῆς, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἔτους 114 π. X. μεταναστεύσαντες σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης καὶ ὑποτάξαντες διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου πάσας τὰς πρὸς Ν. χώρας μέχρι τῆς σημερινῆς Βιέννης κατετρόπουν

ἐπὶ πέντε κατὰ συνέχειαν ἔτη τοὺς ἀποσταλέντας Ῥωμαίους λεγεῶνας καὶ ἠπέλουν ἤδη τὴν βόρειον Ἰταλίαν. Ἄλλ' εὐτυχῶς διὰ τε τὴν Ῥώμην καὶ τὸν Μάριον, ὅστις ἤθελε νὰ ἐκγυμνάσῃ καλῶς τὸν ἀφωσιωμένον αὐτῷ στρατόν, οἱ βάρβαροι ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν τῆς πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰβηρίας ἐνσπεύροντες πανταχοῦ τὸν τρόμον. Μετὰ διετίαν ἐπανῆλθον, καὶ οἱ μὲν Τεύτονες ἀπῆλθον διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Γαλατίας εἰς Ἰταλίαν, οἱ δὲ Κίμβροι ἐτράπησαν πρὸς τὰς Ἄλπεις, ἵνα δι' αὐτῶν καταβῶσιν εἰς Ἰταλίαν. Ὁ Μάριος ἐπιτυχῶν τότε τοὺς βαρβάρους διεσπασμένους ἐπιπίπτει πρῶτον κατὰ τῶν Τευτόνων τετραπλασίων ὄντων κατὰ τὸ πλῆθος καὶ νικᾷ αὐτοὺς κατὰ κράτος (102 π. Χ.) παρὰ τὰ Σεξτία θερμὰ ὕδατα τῆς Προβηγκίας (Αἰκ) καὶ ἀμέσως ἐπανέρχεται εἰς Ἰταλίαν, ὅπου οἱ Κίμβροι ἀγνοοῦντες ἔτι τὴν τύχην τῶν ὁμοεθνῶν τῶν περιέμενον αὐτοὺς ὅπως κοινῇ εἰσβάλωσιν εἰς Ἰταλίαν. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τοῦ ὑπάτου Λουτατίου Κάτλου, ὃν εἶχε ταχθῆ καὶ ὁ Σύλλας εἰς φανεράν ἤδη ῥῆξιν περιελθὼν πρὸς τὸν Μάριον, νικᾷ καὶ τούτους τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους (101 π. Χ.) περὶ τὰς Βερκέλλας ὀλοσχερῶς, πεσόντων ἐν τῇ μάχῃ περὶ τὰς 120000 βαρβάρων καὶ συλληφθέντων περὶ τὰς 60000 οἷτινες ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἡρωϊκώτατα δὲ οὗτοι ὡς καὶ οἱ Τεύτονες ἠγωνίσθησαν καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες αὐτῶν, αἷτινες μὴ στέργουσαι νὰ παραδοθῶσι τοῖς Ῥωμαίοις ἐφόνεον πρῶτον τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς καὶ συζύγους καὶ τέκνα καὶ εἶτα ἐφονεύοντο καὶ αὐταὶ ἢ ἀπὸ

τῶν δένδρων κρεμασθεῖσαι ἢ εἰς τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τὰ κέρατα τῶν βοῶν προσδεθεῖσαι.

Καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Σύλλας μετὰ τοῦ Κάτλου διημφισβήτησαν πάλιν τὴν νίκην, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέδωκαν τιμὰς θεοῦ εἰς τὸν Μάριον ἐπανελθόντα καὶ τρίτον οἰκιστὴν τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Ῥωμύλον καὶ τὸν Κάμιλλον ἐπωνόμασαν (σελ. 58) ὡς σῶσαντα τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῶν βαρβάρων μέχρι τῆς καταστροφῆς τῶν ὁποίων ἐδέησε νὰ ἐκλεγῇ ὕπατος τετρακίς ἐπανειλημμένως (104—101 π. Χ.) παρὰ τοὺς ὑφισταμένους νόμους. Ἐγένετο λοιπὸν ἤδη ὁ ἐπισημότερος ἀνὴρ τῆς πολιτείας καὶ ἦτο διὰ τοῦτο ὁ μόνος ὅστις ἠδύνατο νὰ σῶσῃ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῶν ἀρξαμένων πάλιν ἐν αὐτῇ πολιτικῶν ταραχῶν, ἀλλ' ἐστερεῖτο τῆς πολιτικῆς ἐκείνης συνέσεως καὶ ἰκανότητος, ἥτις διέκρινε τοὺς μεγάλους αὐτοῦ προγόνους. Ὁ Μάριος ἦτο μόνον πολεμικὸς οὐχὶ δὲ καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ. Οὐχ ἦττον ὅμως ἡ φιλοδοξία του ἦτο τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἕκτην ὑπατείαν συνετάχθη μετὰ δύο ἐξωλεστάτων ἀνδρῶν, τῶν δημάρχων *Λευκίου Σατορνίνου* καὶ *Γαίου Γλαυκίου*, διότι ἐνόησεν ὅτι οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἀπεστρέφοντο αὐτὸν διὰ τὸ ἀφανὲς γένος του· συνεφωνήθη δὲ μεταξὺ αὐτῶν, ὅπως ὁ μὲν Μάριος ἐκλεγθῆ ὑπατος, οἱ δὲ ἄλλοι δύο καὶ διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος δῆμαρχοι. Καὶ ὁ μὲν Μάριος ἐπέτυχεν (100 π. χ.) ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Γλαυκίας οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ Σατορνίνος. Διὸ φονεύουσι μὲν τὸν ἐκλεγέντα ἀντ' αὐτοῦ, ἀνακηρύττουσι δὲ τὸν Σατορνίνον δῆμαρχον. Τὸ αὐτὸ ἠθέλησαν νὰ ἐπαναλάβωσιν οἱ ἀγαθοὶ δῆμαρχοι καὶ κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας τοῦ ἐπομένου ἔτους

ἀλλ' ἄνευ τῆς συμπράξεως τοῦ Μαρίου, ὃν νῦν ἐγκατέλιπον ὡς περιττόν. Τὴν φορὰν ταύτην θὰ ἐξελέγετο ὕπατος μὲν ὁ Γλαυκίας δῆμαρχος δὲ ὁ Σατορνίνος. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ πρῶτος δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὰς ὑπατικές ἀρχαιρεσίας, φωνεύουσι τὸν ἐκλεγέντα ὕπατον ἐν μέσῃ ἀγορᾷ καὶ συναγαγόντες στίφη δούλων καταλαμβάνουσι τὸ Καπιτώλιον. Ἄλλ' ἡ ἀνήκουστος αὕτη ἀθαιρεσία ἐτρόμαξε τοὺς Συγκλητικούς καὶ ὁ Μάριος τῇ ἀδείᾳ αὐτῶν κατεδίωξε τοὺς στασιαστὰς τέως φίλους του καὶ ἐξαγαγὼν αὐτοὺς ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας, ἔνθα κατέφυγον, ἀποστέλλει εἰς τὸ βουλευτήριον, σκοπῶν ἴσως νὰ τοὺς σώσῃ. Ὁ λαὸς ὁμοῦ ἀφαιρέσας τὴν ὄροφὴν ἐφόνευσεν αὐτοὺς διὰ τῶν κεράμων. Ἢδὴ οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐγένοντο βιαιότεροι, καταργοῦσι πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ρηθέντων δημάρχων θεσπισθέντα καὶ ἀνακαλοῦσιν ἐκ τῆς ἐξορίας Μέτελλον τὸν Νουμιδικόν. Ὁ Μάριος δὲ μὴ θέλων νὰ παραστῇ εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἀντιπάλου του, παρ' οὗ ἄλλοτε ἤρπασε τὴν στρατηγίαν, καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, ἀπῆλθεν ἵνα περιηγηθῇ τὴν Ἀσίαν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μαρίου ἐκ Ῥώμης ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς εἰς τοὺς Ἰταλοὺς συμμαχοὺς παραχωρήσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ῥωμαίου πολίτου μετὰ τοῦ τῆς ψήφου, ὅπερ προέτεινε μὲν ἄλλοτε ὁ Γάιος Γράκχος καὶ βραδύτερον ὁ Μάριος καὶ Σατορνίνος, ἀλλ' ἔμεινεν αἰείποτε ἀπραγματοποίητον. Τὴν φορὰν ταύτην ὁ δῆμαρχος Μάρκος Λίβιος Δροῦσος ὀριστικώτερον διέτύπωσε τὴν πρότασιν ταύτην ἀφοῦ πρότερον ἐκέρδησε τὴν εὐνοίαν τῶν μὲν πενήτων προτείνας τὴν διανο-

μὴν σίτου καὶ γαιῶν καὶ τὴν ἰδρυσιν ἀποικιῶν, τῶν δὲ Συγκλητικῶν τροποποιήσας τὸν περὶ δικαστῶν νόμον τοῦ Γ. Γράκχου. Ἄλλ' αἴφνης ὁ Δροῦσος δολοφονεῖται ἡμέραν τινά, καταργοῦνται οἱ νόμοι αὐτοῦ, τὸ δὲ τῆς πολιτογραφήσεως τῶν Ἰταλῶν συμμάχων ζήτημα πάλιν ἀναβάλλεται. Τότε τὰ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου μυστικῶς συνεννοούμενα Ἰταλικά ἔθνη προϋσταμένων τῶν *Μάρσων* κηρύττουσιν ἑαυτὰ ἀνεξάρτητα, ἰδρύουσιν ἰδίαν πρωτεύουσιν τὸ *Κορφίνιον*, ἐκλέγουσι βουλὴν ἐκ 500 ἀνδρῶν, δύο ὑπάτους καὶ 12 πραιτῶρας καὶ λαμβάνουσι τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Ῥωμαίων (Συμμαχικός ἢ Μαρσικός πόλεμος 91 π. Χ.). Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῆς Ῥώμης οἱ Λατῖνοι, Ἐτροῦσκοι, Ὀμβρικοί, Γαλάται καὶ Λύγιες ἔμειναν ἀμέτοχοι τῆς στάσεως καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς ἀμοιβὴν τὰ πολιτικά δικαιώματα. Τριετίαν ὅλην οἱ Ῥωμαῖοι τῇ βοήθειᾳ τῶν ῥηθέντων λαῶν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διὰ τῶν στρατηγῶν *Γραίου Πομπηίου* καὶ *Σύλλα* καὶ ἰδίᾳ τοῦ δευτέρου ἐξῆλθον μὲν νικηταὶ ἐκ τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπώλεσαν περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἀνδρας (86 π. Χ.). Οὐχ ἦττον ὁμως οἱ Ῥωμαῖοι ἔπραξαν νῦν ὅ,τι ὄφειλον ἐξ ἀρχῆς νὰ πράξωσι. Παρεχώρησαν δηλ. τὰ πολιτικά δικαιώματα εἰς ἅπαντας τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους τάξαντες αὐτοὺς εἰς ὀκτώ μόνον ἐκ τῶν 35 φυλῶν, ὅπως μὴ πλειοψηφῶσιν. Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἰταλία πᾶσα ἐξωμοιώθη ἤδη πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς κυριάρχου πόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Μάριος καὶ Σύλλας.

Πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Ῥώμῃ.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν ἀπνησχόλημένοι εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ ἐν Ἀσίᾳ βασιλεὺς τοῦ Πόντου *Μιθριδάτης ὁ 5'*. ὁ καὶ *Μέγας* καὶ *Εὐπάτωρ* καλούμενος, διακριθεὶς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐπὶ σωματικῇ καὶ πνευματικῇ ῥώμῃ, ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ μικρὸν κράτος του ἀπὸ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου μέχρι Κολχίδος, ἐγένετο κύριος καὶ τοῦ ἐν τῷ βορείῳ μέρει τοῦ Εὐξείνου κειμένου Κιμμερίου Βοσπόρου, καὶ εἶτα κυριεύσας ἀλληλοδιαδόχως τὴν Καππαδοκίαν, Φρυγίαν, Βιθυνίαν καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν μικρὰν Ἀσίαν μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ εἰς *Πέργαμον*. Ἀφοῦ δὲ κατέλαβε καὶ πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πλὴν τῆς Κρήτης, διέταξεν ὅπως ἐν ῥητῇ ἡμέρᾳ φονευθῶσι πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν εὕρισκόμενοι Ῥωμαῖοι μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν (περὶ τὰς 80000), ἵνα εὐχαριστήσῃ διὰ τούτου τοὺς ὑποταχθέντας λαοὺς, οἵτινες κατεπιέζοντο μεγάλως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπαρχῶν. Περὶ δὲ τὸ ἔτος 87 π.χ. ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ *Αργέλαον* πρὸς συνάντησιν τῶν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντων Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων. Ἐπὶ τῇ ἀφίξει δ' αὐτοῦ ἅπασαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ ἰδίᾳ αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τοῦ Πειραιῶς, αἱ Θῆβαι, ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἐχαιρέτισαν αὐτὸν ὡς σωτῆρα.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν *Σύλλαν* ἀναγορευθέντα
(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία) 8

ὕπατον νὰ ἀναστείλῃ τὴν κατακτητικὴν τοῦ Μιθριδάτου ὁρμὴν. Ἄλλ' ὁ Μάριος, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην καὶ ἤλπιζε νὰ ἀνυψωθῇ πάλιν διὰ τινος ἐξωτερικοῦ πολέμου, ἰδὼν ἐν τῇ προκειμένη περιστάσει ἑαυτὸν παραγκωνισθέντα διὰ τὸ γῆρας δῆθεν, τὸν δὲ ἀντίπαλόν του διορισθέντα στρατηγὸν οὕτω σπουδαίας ἐκστρατείας, συνεμάχησε καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην μετὰ τινος νέου Σατορνίνου, τοῦ ταραχωδεστέρου δηλ. τῶν μέχρι τοῦδε δημάρχων *Ποπλίου Σουλπίκιου Ρούφου* ἀνδρὸς ἐξωλεστάτου καὶ καταχρέου, ὅπως κατορθώσῃ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν σπουδαίαν ταύτην στρατηγίαν. Ὁ Σουλπίκιος λαβὼν 600 ἐκδεδιητημένους καὶ ἐξώλεις ὡς αὐτὸς πολίτας ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἰππέων, οὓς ἐκάλεσεν *ἀντισύγκλητον* ἑαυτοῦ, καὶ 3000 ἄλλους ὀπλοφοροῦντας ληστὰς εἰσάγει νόμον, ὅπως οἱ Ἴταλοὶ σύμμαχοι καταταχθῶσιν εἰς ἀπάσας τὰς 35 φυλάς ἀντὶ τῶν 8. Τούτου γενομένου καὶ τυχῶν οὕτω μεγάλης πλειοψηφίας ἀναγορεύει τὸν Μάριον ὕπατον καὶ στρατηγὸν τῆς κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐκστρατείας ἀντὶ τοῦ Σύλλα καὶ ἐνσπείρει τὸν τρόμον πανταχοῦ καταδιώκων τοὺς ὀλιγαρχικούς. Ὁ Σύλλας τότε εὑρεθείς ἐν Ῥώμῃ, μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐσώθη ἀπελθὼν εἰς τὸ κατὰ τὴν *Nōlan* στρατόπεδον, καὶ λαβὼν τὸν στρατὸν ἑτοιμον ὄντα νὰ ἀπέλθῃ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐπέρχεται κατὰ τῆς Ῥώμης, κηρύττων οὕτω τὸν *πρῶτον ἐμφύλιον πόλεμον*, νικᾷ τοὺς περὶ Σουλπίκιον καὶ Μάριον, κηρύττει αὐτοὺς ἐχθροὺς τοῦ τῶν Ῥωμαίων δήμου, καταργεῖ τοὺς νόμους τοῦ Σουλπίκιου καὶ διατάττει νέας ὑπατικὰς ἐκλογάς, καθ' ἃς ἐκλέγεται αὐ-

τὸς ὕπατος μετὰ τοῦ *Λευκίου Κορηλλοῦ Κίρρα* ὀπαδοῦ τοῦ Μαρίου. Ἀφοῦ δὲ ἔλαβεν ὄρκους παρὰ τοῦ συνυπάτου ὅτι θὰ σεβασθῇ τὰς μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ἐκστρατείαν, ἀποστείλας ἅμα πανταχοῦ διαταγὰς νὰ συλλάβωσι καὶ φονεύσωσι τὸν Μάριον καὶ Σουλπίκιον· καὶ ὁ μὲν Σουλπίκιος ἐφορεύθη ὑπὸ τινος τῶν δούλων αὐτοῦ.

Ὁ δὲ Μάριος ἀφοῦ περιεπλανήθη ἱκανὸν χρόνον ἐν Ἰταλίᾳ ἀποφεύγων τὰς πόλεις καὶ λεωφόρους, ἵνα μὴ συλληφθῇ, ἐνέπεσεν εἰς τὰ ἔλη τῶν *Μιντουρνῶν*, ἔνθα ἐκρύβθη ἐμβαπτίσας ἑαυτὸν μέχρι τῆς κεφαλῆς ἐν τοῖς ἔλεσι καὶ καλύψας διὰ θάμνων τὴν κεφαλὴν. Οὕτως ἔχων συνελήφθη καὶ ἀπήχθη εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Μιντουρνῶν. Ἐπειδὴ ὁμως οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ φονεύσῃ αὐτόν, Κίμβρος τις ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν φυλακὴν κρατῶν τὸ ξίφος γυμνόν. Ἄλλ' ὅτε ὁ βάρβαρος οὗτος ἤκουσε τὴν αὐστηρὰν φωνὴν τοῦ Μαρίου λέγοντος· «*Ἄθλιε! σὺ τολμᾷς νὰ φονεύσῃς τὸν Γάϊον Μάριον;*» τοσοῦτον ἐφοβήθη, ὥστε ἔριψε τὸ ξίφος κατὰ γῆς καὶ ἐξῆλθε τῆς φυλακῆς κραυγάζων· «*Δὲν δύναμαι νὰ φονεύσω τὸν Γάϊον Μάριον*». Ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως θεωρήσας τοῦτο αἴσιον διὰ τὸν Μάριον οἰωνὸν ἀπέλυσεν αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ τινος περιπλανήσεις ἔφθασε τέλος εἰς Ἀφρικήν, ὅπου ἤκουσεν ὅτι ὁ θετός του υἱὸς Γάϊος Μάριος συνήρκει ὑπὲρ αὐτοῦ στρατόν. Ἐκάθητο δὲ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς *Καρχηδόνας*, ὅτε ὁ Ῥωμαῖος τῆς χώρας ἔπαρχος μαθὼν τοῦτο ἀπέστειλε διατάττων αὐτόν νὰ ἀναχωρήσῃ εὐθύς, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ τὸν μεταχειρισθῇ

ὡς ἐχθρόν. Ὁ Μάριος ἀναβλέψας πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον μετὰ θλίψεως εἶπεν· «ῥῆμαγε, εἰπέ εἰς τὸν κύριόν σου, ὅτι εἶδες τὸν Γάϊον Μάριον καθήμενον φυγὰδα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνας» καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔμαθεν ὅτι ἐν Ῥώμῃ ὁ ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ Κίννας ὑπατος γενόμενος κατήργησε τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Σύλλα παρὰ τὰς δοθείσας πρὸς ἐκείνον ὑποσχέσεις καὶ ἐπανήγαγε πάλιν τοὺς Ἴταλοὺς συμμάχους εἰς τὰς 35 φυλάς, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰταλίαν ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Κίννας ἡγούμενος οὐκ ὀλίγου στρατοῦ ἐπορεύετο κατὰ τῆς Ῥώμης, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς ἀριστοκρατικούς, οἵτινες διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπάτων Ὁκταβίου ὑπερμάχου τοῦ Σύλλα ἀνθίσταντο ἰσχυρῶς εἰς αὐτόν. Γενόμενος κύριος τῆς πόλεως ὁ Κίννας μετὰ τοῦ Μαρίου φονεύουσιν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν περὶ τὰς 10000 ἀριστοκρατικούς, διατάττουσι τὴν ἐξολόθρευσιν πάντων τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σύλλα καὶ κηρύττουσιν αὐτὸν τὸν Σύλλαν οὐ μόνον ἐκπτωτον τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος ἀλλὰ καὶ ἐχθρόν τοῦ τῶν Ῥωμαίων δήμου, κατασκάψαντες συγχρόνως τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ δημεύσαντες τὴν περιουσίαν του. Εἶτα δὲ ἀνέδειξαν ἑαυτοὺς ὑπάτους διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (86 π. Χ.) καὶ ἐξέπεμψαν κατὰ τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μιθριδάτου τὸν Γάϊον Βαλέριον Φλάκκον. Ἄλλ' ὁ Μάριος δὲν ἐπέζησε πολὺ μετὰ τὴν ἐβδόμην αὐτοῦ ὑπατείας· διότι παραδοθεὶς εἰς πᾶν εἶδος ἀπολαύσεων καὶ ἀκολασίας, ὅπως μετριάσῃ τὸν γεννηθέντα ἐν ἑαυτῷ ἀπὸ τοῦ Σύλλα φόβον, ἀπέθανεν ἄγων τὸ 70ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.

'Ο Σύλλας ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ διαπεραιωθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑποτάξας τοὺς Πελοποννησίους καὶ Θηβαίους ἐπολιόρκησε τὸν Πειραιᾶ (87 π. Χ.) ἔνθα εἶχε κλεισθῆ ὁ Ἀρχέλαος, καὶ τὰς Ἀθήνας, ἔνθα εὐρίσκετο ὁ εἰς ἀποστασίαν παρακινήσας τοὺς Ἀθηναίους φιλόσοφος Ἀριστίων. Μὴ ἔχων δὲ χρήματα ἐσύλησε τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν Δελφῶν ὡς καὶ τὰ πολύτιμα τῆς Ὀλυμπίας ἀναθήματα, ἀφ' ὧν ἔκοψε νόμισμα, καὶ μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν ἐγένετο κύριος πρῶτον τοῦ Πειραιῶς, ὃν παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας, καὶ εἶτα τῶν Ἀθηναίων, αἵτινες παρεδόθησαν ἐκ τῆς πείνης καὶ δίψης. Προέβη δὲ τότε εἰς φοβερωτάτην σφαγὴν τῶν κατοίκων, ἐξ ἧς ἐπλημμύρησεν αἵματος ὁ Κεραμεικός, καταπαύσας αὐτὴν μόνον χάριν τῶν μεγάλων τῆς πόλεως νεκρῶν, ὡς ἔλεγεν. Ἀφοῦ δὲ εἶτα ἐνίκησε τὸν μὲν ἐξ 120000 ἀνδρῶν συγκείμενον στρατὸν τοῦ Ἀρχελαοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ, τὸν δὲ ἐξ 80000 τοῦ Δορυλαίου ἐν Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας, ἀπῆλθε διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας εἰς Ἀσίαν σπεύδων νὰ καταλύσῃ ταχέως τὸν πόλεμον, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην. Ἐν Ἀσίᾳ δὲ κατὰ θάλασσαν μὲν ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν στόλον τοῦ Μιθριδάτου ὁ ταμίας τοῦ Σύλλα Λεύκιος Δικένιος Λούκουλλος, κατὰ ξηρὰν δὲ ὁ Γάιος Φιμβρίας, ὅστις εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν στρατηγίαν φονεύσας τὸν κατὰ τοῦ Σύλλα καὶ Μιθριδάτου ἀποσταλέντα ὑπατον Φλάκκον. Ὁ Μιθριδάτης μετὰ τὰς ἡττάς ταύτας ἰδὼν οὐ μόνον τὴν Βιθυνίαν καὶ τὸ Πέργαμον κυριευθέντα, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς λοιπὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐπαρχίας ἀφισταμένας ἀπ' αὐτοῦ, ἔλαβε συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σύλλα

ἐν *Δαρδάνῳ* τῆς Φρυγίας καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην (84 π. Χ.), δι' ἧς ἐγκατέλιπε πάσας τὰς κατακτηθείσας χώρας, παρέδωκεν 70 ναῦς καὶ 500 τοξότας, καὶ ἐπλήρωσε 2000 τάλαντα.

● Ὁ Σύλλας γενόμενος κύριος καὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Φιμβριαν, ὃν ἠνάγκασε νὰ αὐτοκτονήσῃ, καὶ διατάξας τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἑλλάδα ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἄγουςαν καὶ ἔγραψεν εἰς τὴν Σύγκλητον ἐκ Πατρῶν, ὅτι περατώσας τὸν ἐν Ἀσίᾳ πόλεμον ἐπανέρχεται εἰς Ῥώμην ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς ἑαυτοῦ ἐχθροὺς καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ὅτε ἀπεβιβάσθη εἰς Βριντήσιον λιάν ἀφωσιωμένους αὐτῷ 40000 ἄνδρας καὶ ἐγένετο αὐτόθι δεκτὸς ὑπὸ τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Μετέλλου τοῦ Πίου, Λικινίου Κράσσου καὶ Γναίου Πομπηίου. Κατ' αὐτοῦ ἐπῆλθον οἱ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὑπατοὶ *Νορβαρὸς* καὶ *Σκηπίων*, ἀλλ' ἠττήθησαν ἀμφότεροι ὁ μὲν ἐν Καπύῃ ὁ δ' ἐν Τεάνῳ (83 π. Χ.). Φοβερώτερος ὁμως παρεσκευάσθη πόλεμος διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπὸ τῶν νέων ὑπάτων *Παπιρίου Κάρβωνος* καὶ *Γαίου Μαρίου* υἱοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ πρώτου ἀπελθόντος εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν ἀπέστειλεν ὁ Σύλλας τὸν Μέτελλον καὶ Πομπηίον, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ Κράσσου ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης ἐναντίον τοῦ Μαρίου, ὃν συναντήσας παρὰ τὴν *Πραίνεσιον* κατετρόπωσε οὕτως ὀλοσχερῶς, ὥστε ὀλίγοι μόνον μετ' αὐτοῦ ἐσώθησαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Γενόμενος δὲ τότε ἀκωλύτως κύριος τῆς Ῥώμης μετέβη εἰς συνάντησιν τοῦ Μετέλλου καὶ Πομπηίου, μεθ' ὧν κατετρόπωσε τὸν στρατὸν τοῦ Κάρβωνος

ἐν Κλουσίῳ τῆς Τυρρηνίας καὶ εἶτα ἐν τάχει ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας εἶχον στρατοπεδεύσῃ περὶ τὰς 70000 Λευκανοὶ καὶ Σαυνίται βοηθοῦντες τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν. Νικήσας δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ συναφθείσῃ μάχῃ καὶ γενόμενος κύριος τῆς Πραϊνεστοῦ εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος καὶ ἐπελήφθη εὐθὺς τοῦ ἔργου πρῶτον μὲν τῆς ἐξοντώσεως πάντων τῶν ἐχθρῶν του καὶ εἶτα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς πολιτείας.

Ἦν δὲ Νοέμβριος τοῦ ἔτους 82 π. Χ. ὅτε ὁ Σύλλας ὀνομάσας ἑαυτὸν *Εὐτυχῆ* (*felix*) καὶ ἀναγορευθεὶς *δικτάτωρ* ἐπ' ἀόριστον χρόνον συνεκάλεσε τὴν Βουλὴν. Ἐνῶ δὲ ἠγόρευεν ἐν αὐτῇ ἐκτιθεὶς τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα, σπαρακτικαὶ κραυγαὶ 8000 Σαυνιτῶν αἰχμαλώτων σφαζομένων δίκην ἀρνίων ἐν παρακειμένῳ οἰκήματι κατετρόμαξαν τοὺς βουλευτάς· « *Μὴ φοβείσθε, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Σύλλας ἐν ψυχραιμίᾳ, τιμωροῦνται τῇ ἀδείᾳ μου ταρξίαιτινες.* » Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐξεδόθησαν αἱ πολυθρύλητοι ἐκεῖνα *προγραφαὶ* ἦτοι κατάλογοι, ἐν οἷς ἐνεγράφετο ἀνεκκλήτως τὸ ὄνομα παντός, ὅστις προωρίζετο εἰς θάνατον. Τότε ἡ Ῥώμη παρέστη πρὸ θεάματος φρικτοῦ καὶ σπαραξικαρδίου, τῆς ἀνηλεοῦς δηλ. σφαγῆς μυριάδων πολιτῶν ἄλλων μὲν ἐχθρῶν τοῦ Σύλλα καὶ ὀπαδῶν τοῦ Μαρρίου, τῶν πλείστων δὲ πλουσίων φονευομένων διὰ τὰ πλούτη αὐτῶν, ἅτινα ἐδημεύοντο, καὶ ἐτέρων πολλῶν δι' ἴδια μίση καὶ ἔχθρας παλαιάς. Ἐφονεύετο ὁ υἱὸς ὁ κρύπτων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἢ ὁ δούλος ὁ κρύπτων τὸν κύριον αὐτοῦ. Τὸ κακὸν ἔλαβεν ἰδίᾳ μεγάλας διαστάσεις, διότι τὰ κτήματα τῶν προγραφομένων ἐδημεύοντο καὶ ἐπωλοῦντο εἶτα

εἰς εὐτελεστάτας τιμὰς⁽¹⁾. Ἴνα δώσωμεν παράδειγμα τῆς ἀνηκούστου θηριώδους τῶν ὀργάνων τοῦ Σύλλα, ἀναφέρομεν ὅτι ὁ μετέπειτα διαβόητος γενόμενος Σέργιος Κατιλίνας ἀφοῦ κατὰ πρῶτον ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Μαρίου Γρατιδιανοῦ, συγγενοῦς τοῦ Μαρίου, ἀπέκοψεν εἶτα τὴν γλῶσσαν, τὰ ὦτα, τὰς χεῖρας, ἐστραγγάλισε τοὺς βραχίονας καὶ τὰς κνήμας καὶ τέλος ἀπέκοψε καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ζῶντος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀμόρφου ἐκείνου σώματος, διὰ νὰ λάβῃ τὴν προκεκηρυγμένην δι' ἐκάστην κεφαλὴν προγεγραμμένου ἀμοιβῆν ἐκ 12000 δηναρίων (13000 φρ. περίπου). Αὐτὸς ὁ τάφος τοῦ Μαρίου τότε ἀνεψῆθη καὶ τὰ ὀστέα αὐτοῦ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν Ἀνίωνα· ἅπαντα δὲ τὰ μνημεῖα τὰ ἀναμιμνήσκοντα τοὺς θριάμβους ἐκείνου κατεστράφησαν· «Καὶ πότε σκέπτεσαι, ἠρώτησεν ἡμέραν τινὰ τὸν Σύλλαν ὁ Μέτελλος, καὶ δώσης πέρας εἰς τὰς σφαγὰς ταύτας;» «Δὲν γινώριζω» ἀπήντησε, καθ' ἐκάστην δὲ ἡμέραν ἐξέδιδε νέας προγραφάς. Ἀριθμοῦνται 90 συγκλητικοί, 2600 ἵππεῖς καὶ 4700 οἱ λοιποὶ προγραφέντες. Ἀναρίθμητοι δὲ εἰσιν οἱ φονευθέντες διὰ φιλοκτημοσύνην καὶ δι' ἰδίας ἔχθρας καὶ μίση, κατὰ μυριάδας δὲ οἱ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Τέλος μετὰ ἕξ ὀλοκλήρους μῆνας (Δεκέμβρ.—Ἰουν. 28 π. X.) ἐδόθη πέρας εἰς τὰς σφαγὰς ταύτας⁽²⁾.

(1) Ὁ Χρυσόγονος, εἷς τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Σύλλαν, ἠγόρασεν ἀντὶ 4000 σηστερτίων (500 φρ. περίπου) τὰ κτήματα τοῦ Ροσκίου ἀξίας 60 ἑκατομμυρίων σηστερτίων (2 ἑκατομμ. φρ. περίπου).

2). Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ὁ 18ῆτης Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ γαμβρὸς τοῦ Κίννα καὶ συγγενῆς τοῦ Μαρίου ἀναγκαζόμε-

Ἄλλ' ὁ Σύλλας ἐσκόπει νὰ πατάξῃ κατὰ κόρης τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν καί, ὅ,τι ἀφῆκεν ἢ σπάθη, συνεπλήρωσαν οἱ νόμοι αὐτοῦ. Πρὸς ἐπιψήφισιν δὲ αὐτῶν περιεστοιχίσθη ὑπὸ φρουρᾶς 10000 δορυφόρων ἐκ δούλων, οὓς αὐτὸς ἠλευθέρωσε καὶ ἐκάλεσε διὰ τοῦτο *Κορρηλίους*, ἐτοιμούς εἰς ἓν νεῦμά του νὰ ἐπιβάλωσιν αὐτοὺς διὰ τῆς βίας. Ἦσαν δ' οὗτοι: α') Ἀνεκῆρυξεν ἐκλεξίμους εἰς τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα μόνους τοὺς συγκλητικούς ἀποκλειομένους τότε πάσης ἄλλης ἀρχῆς· β') Συνεπλήρωσε τὰ κενὰ τῆς Συγκλήτου διὰ 300 ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἱππέων· γ') Ὄρισεν ὅπως αἱ ἀρχαὶ δίδωνται ἱεραρχικῶς, ὀρίσας καὶ ὄριον ἡλικίας διὰ μὲν τοὺς ταμίαις τὸ 80ὸν ἔτος διὰ δὲ τοὺς στρατηγούς τὸ 35ον καὶ διὰ τοὺς ὑπάτους τὸ 40όν· δ') Ἡὔξησε τοὺς μὲν ταμίαις εἰς 20, τοὺς δὲ πραιτωρας εἰς 8 καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ οἰωνοσκόπους εἰς 15· ε') Ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἀνθυπάτους νὰ κηρύττωσι πόλεμον ἄνευ ἀδείας τῆς Συγκλήτου· ς') Συνεκρότησε τὰ δικαστήρια ἐκ βουλευτῶν καὶ ἐξέδωκε πλείστους νόμους πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως· ζ') Ἀπέκλεισε τοὺς ἀπογόνους τῶν προγραφέντων παντὸς ἀξιώματος καὶ η') Ἰδρυσε χάριν τῶν ἰδίων 120000 στρατιωτῶν ἀποικίας ἐν πόλεσι τῆς Ἰταλίας, ὧν οἱ κάτοικοι ἐξωντῶθησαν ἢ ἐδιώχθησαν ἐκεῖθεν. Ἄλλ' οἱ

νος ὑπὸ τοῦ Σύλλα νὰ ἀποπέμψῃ τὴν ἐκυτοῦ γυναῖκα καὶ μὴ πειθόμενος ἔφυγεν ἐκ Ρώμης, καὶ μόλις εἰς τὰς πολλὰς παρακλήσεις τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν Ἑστιάδων ἐνέδωκεν ὁ Σύλλας ὅπως χάριση αὐτῷ τὴν ζωὴν, καίτοι, ὡς ἔλεγε, πολλοὺς ἐν τῷ παιδίῳ ἐκείνῳ ἐνέβλεπε Μαρτίους.

νόμοι οὔτοι οἱ σκοποῦντες τὴν ἐπικράτησιν καθαρᾶς ἀριστοκρατίας, πολὺ ἀπέιχον τοῦ νὰ φέρωσι τὴν ἀνόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Τούναντίον δὲ τὰ τε ἤθη μᾶλλον ἐξηχρειώθησαν καὶ ἡ σπατάλη μετὰ τῆς ἀκολασίας ἀπέβη ἄμετρος.

Δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα, καθ' ἃ ὁ Σύλλας διετέλεσεν ὕπατος καὶ δικτάτωρ, αἴφνης οὗτος ὅλως ἀπροσδοκῆτως ἀπεσύρθη (79 π. X.) εἰς ἓν κτῆμά του ἐν Κύμῃ, παραιτησάμενος τὴν ἀρχήν. Αὐτόθι δὲ παρεδόθη, ὡς ὁ Μάριος, εἰς πᾶσαν ἡδυπάθειαν καὶ συνέγραφε τὰ ὑπομνήματά του. Δὲν ἐπέζησεν ὁμως πολὺ· διότι καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ παθῶν φθειρίασιν καθ' ὅλον τὸ σῶμα ἀπέθανε, τηκόμενος ὑπὸ τῆς τύψεως τοῦ συνειδότες διὰ τὴν τοσαύτην αἱματοχυσίαν καὶ τὰς ἀνοσίους προγραφάς του (78 π. X.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα.

Πρώτη τριαρχία.

Μόλις ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ Σύλλας εὐθὺς προῆλθον εἰς τὸ μέσον οἰονεὶ κληρονόμοι τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ οἱ κράτιστοι τῶν τότε ὀπαδῶν του Μέτελλος ὁ Πῖος, ὁ Λικίνιος Κράσσος, ὁ Λούκουλλος καὶ πρὸ πάντων ὁ Πομπήιος. Διότι ἤδη τὰ τῆς πολιτείας προέκειντο λεῖα εἰς πάντα, ὅστις ἤθελε δυνηθῆναι νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους δι' οἰωνδήποτε ἡδύ-

νατο μέσων. Τοῦτο δὲ κατώρθωσεν ὁ Πομπήιος διὰ τῶν ἑαυτοῦ κατορθωμάτων προσοικειωθείς καὶ τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, ἣν ἄλλοτε μετὰ τοῦ Σύλλα κατεδίωξε, διότι ἐπανήγαγε διὰ νόμου τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ πρὸ τοῦ Σύλλα καθεστῶς. Τὰ κατορθώματα δέ, δι' ὧν ἐπηύξησε τὴν πρὸς ἑαυτὸν εὐνοίαν τοῦ πλήθους, ἦσαν ὁ πρὸς *Σερτώριον* πόλεμος, ὁ πρὸς τοὺς *μοιουάγους* καὶ *δούλους*, ὁ πρὸς τοὺς *πειρατὰς* καὶ ὁ πρὸς *Μιθριδάτην*.

Ἐτι ζῶντος τοῦ Σύλλα πολλοὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ *Μαρίου* διαφυγόντες τὴν σφαγὴν ἠνώθησαν ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ *Σερτωρίου* κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν *Σικελίᾳ* εἶτα δὲ ἐν *Ἰθρίᾳ* καὶ συμμαχήσαντες μετὰ τῶν ἐν *Ἰθρίᾳ* *Λυσιτανῶν* ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον. Κατὰ τοῦ *Σερτωρίου* ἀπεστάλη ὁ *Μετέλλος*· ἀλλ' οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ εἰς βοήθειάν του ἐλθὼν *Πομπήιος* ἴσχυσαν νὰ καταβάλωσι τὸν δεξιώτατον τοῦτον καὶ ἰκανώτατον περὶ τὰ πολεμικὰ στρατηγόν, ὅστις ἐνώθεις καὶ μετὰ τοῦ *Περπέννα* ἐνός τῶν ὀπαδῶν τοῦ *Μαρίου*, ἐξηκολούθει τὸν πόλεμον γενναίως καὶ ἐνίκᾳ ἐπανελημμένως τὰ *Ῥωμαϊκὰ* στρατεύματα. Τέλος δὲ ὁ *Περπέννας* ἐκ φιλοδοξίας φονεύει διὰ δόλου τὸν *Σερτώριον* ἐν συμποσίῳ καὶ σφετερίζεται τὴν ἀρχήν. Ἄλλὰ πρῶτοι οἱ *Λυσιτανοὶ* ἀπέφυγον τὸν φονέα τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτοῖς *Σερτωρίου*, ὁ δὲ *Πομπήιος* εὐχερῶς τότε ἐνίκησε τὸν ὀλιγάριθμον ἐκ *Ῥωμαίων* στρατὸν τοῦ *Περπέννα*, καί, ἀφοῦ καθυπέταξε πᾶσαν τὴν *Ἰθρίαν*, ἀπῆλθεν (71 π. Χ.) εἰς *Ῥώμην*, τοῦ *Μετέλλου* μείναντος καὶ τελευτήσαντος τὸν βίον ἐν *Ἰθρίᾳ*.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ *Κράσσος* ἡγούμενος πολλῶν

μυριάδων στρατοῦ ἐμάχετο γενναίως καὶ κατέστελλε τὴν φοβερὰν ἐπανάστασιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ *μοινομάχων*, οἵτινες ἐτρέφοντο κατὰ χιλιάδας καὶ ἠσχοῦντο, ὅπως ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις εὐαρεστῶσι τοῖς Ῥωμαίοις ἀγωνιζόμενοι μέχρι θανάτου ἢ πρὸς ἀλλήλους ἢ κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων. Ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν *Σπαρτάκου* ἔσπευσαν ἀμέσως χιλιάδες δούλων καὶ ἄλλων ἀπόρων πολιτῶν συμποσωθέντων ἀπάντων εἰς 70000 ἄνδρας (73 π. Χ.). Ὁ Πομπήιος ἐπανερχόμενος ἐξ Ἰθρηίας καὶ συναντήσας ἐξηφάνισε τελείως τὰ λείψανα τούτων ἐν τῇ βορείῳ Ἰταλίᾳ, ὅτε ἔφευγον τὸν Κράσσον νικήσαντα αὐτοῦς κατὰ κράτος ἐν μάχῃ, ἐν ἣ ὁ μὲν Σπάρτακος ἐφονεύθη, περὶ τοὺς 6000 δὲ αὐτῶν συλληφθέντες αἰχμάλωτοι ἀνεσταυρώθησαν κατὰ τὴν Ἀππίαν ὁδόν. Ὁ Πομπήιος μεγαλορρημονῶν ἐν Ῥώμῃ ἔπειτα εἰς ἑαυτὸν ἀπέδιδε τὴν πρόρριζον κατάπαυσιν τοῦ δουλικοῦ πολέμου (71 π. Χ.), ἐξ οὗ προῆλθε φανερὰ ἔχθρα μεταξὺ τῶν δύο τούτων στρατηγῶν, ἣτις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέληγεν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, ἐὰν μὴ ὁ Κράσσος μετριοφρονέστερος ὢν τοῦ Πομπηίου ἔτεινεν αὐτῷ τὴν χεῖρα καὶ διέλυε τὴν ἑαυτοῦ στρατιάν.

Ἄλλ' ὑπερτέρα δόξα καὶ μεγαλεῖον ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν Πομπήιον κατὰ τὸν *πειρατικὸν πόλεμον*. Κατὰ πρότασιν τοῦ δημάρχου *Αὔλου Γαβηρίου*, ἣν ὑπεστήριξε μεγάλως καὶ ὁ τότε ταμειεὺς Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ, λυσσώδως δὲ ἐπολέμησεν ἡ ὀλιγαρχικὴ μερίς, διωρίσθη δὲ Πομπήιος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθυπάτου γενικὸς ναύαρχος καθ' ἅπασαν τὴν Μεσόγειον ἀπο τῶν Ἑρακλείων στηλῶν

μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας καὶ ἀρχιστράτηγος κατὰ ξηρὰν μέχρι 72 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς θαλάσσης, λαβὼν ἅμα τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ 15 ὑπάρχους, νὰ ἐξαρτύσῃ στόλον ἐκ 200 πλοίων, νὰ στρατολογήσῃ στρατιώτας καὶ ναύτας καὶ νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου 6000 τάλαντα ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς πειρατάς. Οὗτοι δὲ οἱ πειραταὶ ὀρμώμενοι οἱ πλείστοι ἐκ τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας καὶ φεύγοντες τὴν πλεονεξίαν καὶ τυραννίαν τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων ἐκέκτηντο περὶ τὰ 2000 πλοῖα, εἶχον καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς Μεσογείου ναυστάθμους καὶ πύργους, καὶ ὀρμητήρια αὐτῶν ἔχοντες τὴν Κιλικίαν καὶ Κρήτην ἐλήστευον τὰς παραλίους πόλεις καὶ τὰ διαπλέοντα τὴν θαλάσσαν πλοῖα, τολμήσαντες καὶ αὐτὴν τὴν Ὀσσίαν, τὸ ἐπίνειον τῆς Ῥώμης, νὰ προσβάλωιν. Ὁ Πομπήιος λοιπὸν διπλάσια τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ψηφισθέντων λαβῶν καὶ διαίρεσας τὴν Μεσόγειον εἰς 13 μέρη ὑπὸ ἕνα ὑπαρχον τάξας δὲ καὶ τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς τὰ κυριώτερα τῶν πειρατῶν ὀρμητήρια κατεδ' ὤξεν αὐτοὺς πανταχοῦ. Ἐντὸς δὲ τριῶν μηνῶν (66 π. Χ.) ἐκαθάρισεν ἐντελῶς τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῶν πειρατῶν καὶ 20000 παραδοθέντας κατ' ἔκλεισεν εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Κιλικίας ἐν Σόλοις, ἧτις ἐκλήθη τότε Πομπηίουπολις.

Ἦδη τὸ πλῆθος ἐνεθουσία ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου, ὁ δὲ τότε διάσημος τῶν Ῥωμαίων ῥήτωρ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων πραιτὼρ ὧν ἔπλεξε δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Πομπηίου. Διὸ δεύτερος νόμος ὅμοιος τῷ τοῦ Γαβινίου προταθεὶς ὑπὸ τοῦ δημάρχου Γαίου Μανιλίου ἀνέθηκεν

αὐτῷ μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας νέαν στρατηγίαν ἐν τῷ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμῳ, ἦν καὶ πάλιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ λυσσῶδῶς ἐπολέμησαν, διότι ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἐνέβλεπον κατάπτωσιν τῆς ἀρχῆς τῆς Συγκλήτου καὶ μεταβολὴν αὐτῆς εἰς μοναρχίαν. Εἶχε δὲ ἀρχίσῃ ὁ Μιθριδάτης τὸν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πόλεμον εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα καὶ ὑπεστήριξε μάλιστα τὸν τότε πολεμοῦντα κατὰ τῶν Συλλείων ἐν Ἰβηρίᾳ Σερτώριον διὰ στόλου καὶ διὰ χρημάτων. Συμμαχήσας δὲ μετὰ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Τιγράνου τοῦ Β'. βασιλέως τῆς Ἀρμενίας κατέλαβε τὴν Βιθυνίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ ἠγούμενος 100000 ἀνδρῶν ὠχυρώθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Τιγράνου Τιγρανόκερτα. Κατὰ τούτου οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀποστείλῃ τὸν Δούκουλλον, ὅστις μετὰ τοῦ Αὐρηλίου Κόττα λίαν ἐπιτυχῶς ἐντὸς δύο ἐτῶν ἐπανέκτησε τὰς εἰρημένους ἐπαρχίας καὶ ἐκυρίευσε τὰ Τιγρανόκερτα (69 π. Χ.) γενόμενος κύριος μεγάλων θησαυρῶν. Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ αὐτοῦ ἐγένετο κύριος καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Ἐπειδὴ ὁμως διὰ τὴν τραχείαν διαγωγὴν του καὶ τὴν κακῶς γενομένην διανομὴν τῶν θησαυρῶν ἐπέσυρε τὴν δυσμένειαν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν, ἀφ' ἐτέρου δὲ οἱ ἐν Ῥώμῃ ἐχθροὶ του μὴ παύοντες νὰ κατασκευοφαντῶσιν αὐτὸν κατώρθωσαν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ ἡ στρατηγία καὶ δοθῇ τῷ Πομπηίῳ, ἠναγκάσθη μετὰ μεγάλης λύπης νὰ ἀποσυρθῇ καὶ νὰ καταλίπη τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου εἰς τὸν διάδοχόν του, καθ' ἣν στιγμὴν αὐτὸς ἐπὶ ἑπτὰ ὀλόκληρα ἔτη πολεμῶν καὶ στρατηγῶν ἐξέκοπτε τὰς ρίζας αὐτοῦ καὶ ἐπλησίαζε νὰ δώσῃ πέρασ εἰς αὐτόν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀ-

πεσύρθη ὀριστικῶς ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ ἐζήσεν ὡς ἰδιώτης ἐν ταῖς λαμπραῖς αὐτοῦ ἐπαύλεσι εἰς Βαΐας παρὰ τὴν Νεάπολιν, διαβόητος καὶ παροιμιώδης γενόμενος διὰ τὰ πολυτελῆ δεῖπνά του, εἰς ἃ προσεκάλει πάντοτε τοὺς ἀρίστους καὶ λογιωτέρους ἄνδρας τῆς Ῥώμης, παρατιθέμενος αὐτοῖς σπανιώτατα καὶ ποικίλα φαγητὰ καὶ ποτά. Ὁ δὲ Πομπήιος ἐλθὼν εἰς Ἀσίαν μετὰ μεγάλου στρατοῦ καὶ πτόλου καὶ συμμαχήσας μετὰ τοῦ Φραάτου βασιλέως τῶν Πάρθων κατεδίωξε τὸν Μιθριδάτην μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν ὑπέταξε τὴν Παλαιστίνην. Εὐρισκόμενος δ' ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ εἶχε συλῆσιν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Μιθριδάτης διωκόμενος ὑπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπαναστάντων υἱῶν του ἠτύοκτόνησεν (63 π. Χ.), ἀπαλλαγείσης οὕτω τῆς Ῥώμης δεινοτάτου πολεμίου, ὅστις ἐπὶ 26 ἔτη κατεπολέμησε τὴν Ῥώμην. Ὁ δὲ Πομπήιος ἀπελθὼν εὐθύς εἰς Πόντον καὶ δοὺς τὸ βασίλειον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μιθριδάτου Φαρνάκην διέταξε τὰ κατὰ τὴν λοιπὴν Ἀσίαν, ὡς ἤθελε, καὶ ἔλαβε τὴν εἰς Ῥώμην ἄγουσαν (63 π. Χ.)

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος πρὸ τῆς ἐπανόδου τοῦ Πομπηίου φοβερὰ συνωμοσία σκευωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐκ πατρικίων καταγομένου *Λευκίου Σεργίου Κατιλίνα* λίαν ἐνεργὸν μέρος λαβόντος, ὡς εἶδομεν, ἐν ταῖς προγραφαῖς τοῦ Σύλλα, ἄνδρὸς δὲ ἐκδεδιτημένου καὶ ἀσώτου φονεύσαντος ἄλλοτε τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφόν, τὸ τέκνον καὶ τὴν σύζυγον του, ἠπέιλησε νὰ σείσῃ ἐκ θεμελίων τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἐν τῇ συνωμοσίᾳ ταύτῃ ἔλαβον μέρος πλείστοι, οἵτινες μέγιστα χρέη ἔχοντες ἤλπιζον νὰ πληρώσωσι ταῦτα

δηρῶντες τὰ κτήματα καὶ ἀρπάζοντες τὴν περιουσίαν τῶν πολιτῶν. Διότι εἶχε συμφωνηθῆ μεταξὺ αὐτῶν ἵνα ἐν ῥητῇ ἡμέρᾳ ὁ μὲν Κατιλίνας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν λεηλασίαν, ἄλλος δὲ τῶν συνωμοτῶν, ὁ Μάλλιος, νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης ἔξωθεν μετὰ στρατοῦ. Ἄλλ' ὁ ὀξυδερκῆς ὀφθαλμὸς τοῦ ῥήτορος Κικέρωνος, ὅστις κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐξελέγη ὑπάτος ἀποτυχόντος καὶ πάλιν τοῦ Κατιλίνα τετράκις ἕως τότε ὑποβαλόντος τὴν ὑποψηφιότητά του, ἀνεκάλυψεν αὐτὴν διὰ τῆς ἐρωμένης ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν καί, ἀφοῦ ἐγένετο κάτοχος ἐπιστολῶν τινῶν ἀπευθυνομένων πρὸς τοὺς Ἀλλόβρογας δι' ὧν ἐκάλουν τούτους οἱ συνωμόται εἰς βοήθειαν, ἀννήχθη πρὸς τὴν Σύγκλητον τετράκις ἐκφωνήσας τοὺς περιφήμες αὐτοῦ κατὰ Κατιλίνα λόγους, δι' ὧν ἐπέτυχε παρ' αὐτῆς τὴν σύλληψιν καὶ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν συνωμοτῶν ἀκρίτως. Τότε ὁ Κικέρων ὠνομάσθη πατὴρ τῆς πολιτείας, ὁ δὲ συνύπατός του Γάιος Ἀρτώνιος ἀπῆλθε μετὰ στρατοῦ εἰς Τυρρηνίαν, ἵνα πολεμήσῃ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ φυγόντα ἐκ Ῥώμης Κατιλίαν καὶ τὸν Μάλλιον. Ἐν τῇ μάχῃ τῇ γενομένῃ ἐν Πιστωρία (Ἰαν. 62 π. X.) ἔπεσεν ὁ Κατιλίνας, ὁ δὲ στρατός του διεσκορπίσθη.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰσήρχετο εἰς Ῥώμην ὁ Πομπήιος, ὅστις βέβαιος ὦν ὅτι ἤθελεν ἐπιτύχει παρὰ τῆς Συγκλήτου πάντων ὅσα ἐπεθύμει, ἅμα ἀποβὰς εἰς Ἰταλίαν διέλυσε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁμως χρόνον ὅτε ζητῶν νὰ καταγάγῃ πολυήμερον θρίαμβον ἐπὶ ταῖς νίκαις αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπικυ-

ρώτη ἢ Σύγκλητος τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντα ἐν Ἀσίᾳ εἶ-
 δεν ἀνθισταμένην τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα, ἐπὶ κεφα-
 λῆς τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ προσωπικοὶ αὐτοῦ ἐχθροὶ Κράσ-
 σος καὶ Λούκουλλος καὶ οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ καθεστῶτος
Κάτων ὁ νεώτερος καὶ ὁ *Κικέρων*, τότε μόνον ἀνεμέτρη-
 σε τὸ μέγεθος τοῦ λάθους, ὅπερ διέπραξε διαλύσας τὸν
 στρατόν. Καὶ ἐτέλεσε μὲν θρίαμβον μεγαλοπρεπέστατον καὶ
 λαμπρότερον πάντων τῶν προηγουμένων, παραχωρηθεῖσάν
 αὐτῷ δύο μόνων ἡμερῶν, δὲν ἐπέτυχεν ὁμῶς τοῦ ποθουμένου,
 ὅπερ ἦν νὰ διανεῖμῃ τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ γαίας ἐν
 Ἰταλίᾳ καὶ νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τὰ ὑπ'
 αὐτοῦ ἐν Ἀσίᾳ πεπραγμένα. Βλέπων τότε διαλυόμενα
 ὡς ἰστὸν ἀράχνης πάντα τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἐσκέφθη νὰ
 προσοικειωθῇ τοὺς δύο ἰσχυροτάτους τότε ἐν τῇ πολιτείᾳ
 ἄνδρας, τὸν *Κράσσο* καὶ τὸν *Καίσαρα*, καὶ συμμαχῶν
 μετὰ μὲν τοῦ πρώτου διὰ τὸν μέγιστον αὐτοῦ πλοῦτον⁽¹⁾
 μετὰ δὲ τοῦ δευτέρου διὰ τὴν μεγάλην δημοτικότητα ἐ-
 πιτύχη τοῦ σκοποῦ του.

Ἦτο δὲ ὁ *Γάιος Ίούλιος Καίσαρ* ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκεί-
 νων, οἵτινες ὑπερμέτρως φιλόδοξοι ὄντες καὶ φίλαρχοι κο-
 λακευόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν καταγωγῆς τὰ
 πάντα μηχανῶνται πρὸς κατάληψιν τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς.
 Ὁ *Καίσαρ* πρῶτον μὲν ὅτε ἐξεφώνει τὸν ἐπικήδειον τῆς
 χήρας τοῦ *Μαρίου* καὶ δεύτερον ὅτε ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιον
 τοῦ *Κίννα* ἐν τῇ κηδείᾳ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου *Κορνηλίας*

(¹) Εἰς 40 ἑκτομμ. γρ. ὑπελογίζετο ἡ ἀκίνητος αὐτοῦ περιουσία
 καὶ εἰς τοσαῦτα ἢ κινήτη. Δούλους δὲ εἶχε περὶ τὰς 20000.

οὔσης θυγατρὸς ἐκείνου ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ μεγαλοποιήσῃ τὸ γένος του ἀναγαγὼν αὐτὸ ἐκ πατρὸς μὲν εἰς τὸν Ἰουλιον ἢ Ἀσκάριον τὸν υἱὸν τοῦ Αἰνείου καὶ ἐπομένως εἰς τὴν θεὰν Ἀφροδίτην, ἐκ μητρὸς δὲ εἰς τὸν βασιλέα Ἄγκον Μάρκιον. Ἐκτὸς δὲ τούτου συνήνου ἐν ἑαυτῷ καὶ πάντα τὰ προσόντα, ὅσα καθιστῶσι τὸν ἄνδρα μέγαν, τὴν τόλμην δηλ. καὶ τὸ θάρρος τοῦ στρατιώτου, τὴν σύνεσιν καὶ ἰκανότητα τοῦ στρατηγοῦ, τὴν εὐγλωττίαν καὶ δεινότητα τοῦ ῥήτορος, σῶμα ἀκαταπόνητον, εὐρύτητα πνεύματος καὶ διαύγειαν νοῦς τοιαύτην, ὥστε νὰ ὑπαγορεύῃ πολλὰς συγχρόνως ἐπιστολάς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου τῶν ὀπλων ἐν πολέμῳ νὰ συγγράφῃ συγγράμματα θαυμαζόμενα μέχρι σήμερον διὰ τε τὴν σαφήνειαν τῆς γλώσσης καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐννοιῶν. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ εἶχε συναίσθησιν τῆς ἰδίας μεγαλοφυΐας καὶ πολλάκις ἔλεγεν εἰς τοὺς ἐταίρους του, ὅτι ἡ τύχη τὸν προώρισε διὰ μέγα τι. Νέος ἔτι ὧν συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν, οἵτινες ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ 20 τάλαντα ὡς λύτρα. «Θὰ σᾶς δώσω, εἶπε, πενήκοντα, ἀλλ' ἅμα ἐλευθερωθεὶς θὰ σᾶς σταυρώσω». Καὶ ἐφύλαξε τὸν λόγον του. Καταδιώξας καὶ συλλαβῶν αὐτοὺς ἀνεσταύρωσεν. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ Καῖσαρ ἐφαίνετο ὅτι μόνον περὶ ἡδονῶν καὶ τρυφῆς ἐφρόντιζεν, εἰς ἃς κατεδαπάνησεν ὀλόκληρον τὴν πατρικὴν περιουσίαν καὶ ἐχρεώθη. Ἄλλ' αὕτη ἡ ἀσωτεία αὐτοῦ ἦν μέσον πρὸς ἀπόκτησιν ἐταίρων. Πραίτωρ δὲ γενόμενος ἀπεστάλη εἰς Ἰβηρίαν, ἔνθα οὐ μόνον τῶν χρεῶν ἀπηλλάγη ἀλλὰ καὶ μέγιστον πλοῦτον ἀπέκτησεν ἀκολουθήσας τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων, οἵτινες ἐπλούτουν ἀπογυμνοῦντες τοὺς κατοίκους τῶν ὑπ'

αὐτοὺς ἐπαρχιῶν. Ἐν Ἰβηρίᾳ εὕρισκόμενος ἦλθεν εἰς Γά-
 δεира καὶ ἐπὶ τῇ θείᾳ τοῦ αὐτόθι ἀνεγηγερμένου ἀνδριάν-
 τος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοσαύτης κατελήφθη
 ζηλοτυπίας, διότι ἐκεῖνος εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ ἐκυρίευσε
 τὸν κόσμον, ἐνῶ αὐτὸς οὐδὲν ἔτι ἔπραξεν, ὥστε ἀνελύθη
 εἰς ἄφθονα δάκρυα. Τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἤρξατο ἐν
 ἔτει 68 π. X. γενόμενος *Ταμίης* ἄγων τὸ 32ον ἔτος τῆς
 ἡλικίας του· μετὰ τρία ἔτη ἐγένετο ἀγορανόμος καὶ ὡς
 τοιοῦτος ἐξωράισε τὴν ἀγορὰν καὶ παρέσχε τῷ λαῷ οὕτω
 λαμπρὰ θεάματα, ὥστε ὑπερηκόντισε πάντας τοὺς πρὸ
 αὐτοῦ καὶ ἀπέκτησε μεγίστην δημοτικότητα. Τότε δὲ εἶ-
 χεν ἀνεγείρη ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἰ-
 δρυθέντα ἀνδριάντα τοῦ Μαρίου, ὃν ἀνέτρεψεν ὁ Σύλλας,
 ὡς καὶ πάντα τὰ μνημεῖα τῶν τροπαίων αὐτοῦ. Τῷ δὲ 63
 π. X. ἐγένετο μέγας ἀρχιερεὺς καὶ τῷ 62 *πραίτωρ*.

Μετὰ τοιοῦτου λοιπὸν ἀνδρὸς ὁ Πομπήιος ἐσκέφθη νὰ
 συνδεθῆ, ὅστις ἔτι μᾶλλον ἢ αὐτὸς θηρεύων τὴν ἀνωτά-
 την ἀρχὴν προθύμως ἐδέχθη τὴν σύμπραξιν καὶ συμμα-
 χίαν, τοῦ Κράσσου συγκατατεθέντος μόνον χάριν κερδο-
 σκοπίας, διότι ἦτο λίαν φιλοχρήματος. Οὕτω λοιπὸν ἐσχη-
 ματίσθη ἡ πρώτη τριαρχία ἢ τριανδρία (60 π. X.) ἐπὶ
 τῷ ὄρω ὁ μὲν Καῖσαρ νὰ ἐκλεχθῆ ὕπατος τοῦ ἔτους ἐκεῖ-
 νου καὶ μετὰ τοῦτο νὰ δοθῆ αὐτῷ ἐπὶ πενταετίαν ἡ διοί-
 κησις τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίας καὶ τῆς
 Ἰλλυρίας· ὁ δὲ Πομπήιος νὰ τύχη νὰ συμπράξει τοῦ Καί-
 σαρος ἀναδασμοῦ γαιῶν εἰς τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ
 τῆς ἐπικυρώσεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ πεπραγμένων, εἶτα δέ,
 ἀφοῦ ὕπατεύσῃ μετὰ τὸν Καῖσαρα μετὰ τοῦ Κράσσου,

λάβη αὐτὸς μὲν τὴν διοίκησιν τῆς Ἰβηρίας ἐπὶ πενταετίαν ὁ δὲ Κράσσος τὴν τῆς Συρίαν ἐπὶ ἴσον χρόνον. Διὰ τῆς συστάσεως τῆς τριανδρίας ταύτης, ἣτις δὲν ἦτο ἀρχὴ ἀνεγνωρισμένη ἀλλὰ στενὴ συμμαχία τῶν τριῶν ἀνδρῶν, ἡ ὀλιγαρχικὴ μερὶς ὑπέστη καίριον τραῦμα, καίτοι ἐν ταῖς ἐκλογαῖς προσεπάθησε καὶ ἐπέτυχε νὰ ἀναδείξῃ συνύπατον τοῦ Καίσαρος τὸν *Bibulor* ἀνήκοντα εἰς τὴν ἑαυτῆς μερίδα. Ἄλλ' οὗτος ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ ἄπρακτος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὑπατείας του μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν τριῶν ἀνδρῶν. Ὁ δὲ Καίσαρ μόνος σχεδὸν ὑπατεύων περιποιήθη κατ' ἀρχὰς μὲν τὸ πλῆθος παραχωρήσας διὰ νόμου εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀπειραρίθμους ἀέργους γαίας πρὸς καλλιέργειαν, εἶτα δὲ τὴν ἰσχυροτέραν τάξιν τῶν ἰππέων ὑποβιβάσας εἰς τὸ ἕν τρίτον τὸ μίσθωμα τῶν ἀσιατικῶν προσόδων, ἃς οὗτοι συνήθως ἐμισθοῦντο, τοὺς δὲ κατακτηθέντας λαοὺς ἀνεκούφισε διατάξας αὐστηροτάτας ποινὰς κατὰ τῶν ἐπάρχων, οἵτινες ἔπραττον μυρίας καταχρήσεις καὶ καταπιέσεις ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐπαρχίαις. Τέλος δ' ἐξεπλήρωσε καὶ τὰς πρὸς τὸν Πομπήιον ὑποσχέσεις, ἐνεργήσας νὰ διανεμηθῶσι γαῖαι εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου πάντα τὰ ὑπ' ἐκείνου ἐν Ἀσίᾳ πεπραγμένα.

Ληξάσης τῆς ὑπατείας τοῦ Καίσαρος ὕπατοι μὲν ἐξελέγησαν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς τριανδρίας φίλοι αὐτῆς, ὁ δὲ Καίσαρ τῇ προτάσει τοῦ δημάρχου *Γαβιρίου* καὶ ψήφῳ τῆς Συγκλήτου λαμβάνει τὴν διοίκησιν τῆς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας διορισθεὶς ἅμα καὶ ἀρχιστράτηγος τριῶν λεγεῶνων. Προετίμησε δὲ

τὴν Γαλατίαν πρῶτον μὲν ἵνα ἀποκτήσῃ μέγα ὄνομα καθυποτάσσωσιν ἔθνη ἄγρια καὶ μάχιμα καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου νὰ ἐπενεργῇ ἠθικῶς ἐπὶ τοῦ λαοῦ, δεύτερον δὲ ἵνα ἀποκτήσῃ πλοῦτον καὶ στρατὸν ἀφωσιωμένον αὐτῷ καὶ τῇ πολιτείᾳ. Ὀλίγον ὄθεν χρόνον διατρίψας ἔξω τῆς Ῥώμης ἀνεχώρησεν εἰς Γαλατίαν περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου (58 π. Χ.). Ἦτο δὲ λίαν ἐπίκαιρος ἡ τοῦ Καίσαρος εἰς Γαλατίαν μετάβασις· διότι οἱ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων ἀπόγονοι περὶ τὰς 500000 ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετὰ τῶν τέκνων ἀπὸ τριετίας παρασκευαζόμενοι ἤρξαντο μεταναστεύοντες ἐκ τῆς Ἑλβετίας, ἔνθα εἶχον ἐγκαταστή, εἰς Γαλατίαν καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτόθι ἐπαρχίαν *Narborνίτιδα*. Ἡγεμῶν δὲ τις ἐτέρας Γερμανικῆς φυλῆς, τῶν Σουηθῶν, Ἀριόβιστος εἶχεν εἰσελάσῃ πρὸ αὐτῶν εἰς Γαλατίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Αἰδούους καὶ Σηκουανούς. Ἄλλ' ὁ Καῖσαρ ἐπιστὰς τοὺς μὲν Ἑλβετοὺς κατατροπώνει ὀλοσχερῶς παρὰ τὰ *Βίβρακτα*, ἀναγκάσας τοὺς ἐπιζήσαντας νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν χώραν των, τὸν δὲ Ἀριόβιστον μετὰ τῶν Σουηθῶν νικᾷ ἐν τῇ ἄνω Ἀλσατίᾳ (Σεπτέμβρ. 58 π. Χ.). Ἀπαλλαγείς οὕτω δύο μεγάλων προσκομμάτων ἐτρέπη ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῶν λοιπῶν τῆς Γαλατίας ἔθνων τῶν κατοικούντων ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τῆς Βρεττανικῆς θαλάσσης. Δὲν ἔπαυε δὲ ἀναγγέλλων εἰς Ῥώμην τὰς ἀλλεπαλλήλους αὐτοῦ νίκας, ἐπὶ ταῖς ὁποίαις ἐτελέσθησαν ἐν Ῥώμῃ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τὸ μὲν πρῶτον δεκαπενθήμεροι εἶτα δὲ εἰκοσαήμεροι εὐχαριστήριοι θυσίαι καὶ ἑορταί.

Ἐπειδὴ ὁμῶς ληξάσης τῆς πενταετίας ἡ κατάκτησις

τῆς Γαλατίας δὲν εἶχε συμπληρωθῆ, συνῆλθον οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐν Δούκῃ (55 π. Χ.) καὶ ἀνενέωσαν τὴν ἑαυτῶν συμμαχίαν, ἀποφασίσαντες ἢ μὲν ἀρχὴ τοῦ Καίσαρος νὰ παραταθῆ ἐπὶ ἐτέραν πενταετίαν, ὁ δὲ Πομπήιος καὶ Κράσσος λάβωσι τὴν ὑπατείαν τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ μετὰ τοῦτο τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς εἶχον συμφωνήσῃ ἐν ἀρχῇ. Οὕτως ὁ Καίσαρ ἐξακολουθήσας τὸν πόλεμον πρὸς τὰ Γαλατικὰ ἔθνη ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Γαλατίαν καὶ ἐξησφάλισεν αὐτὴν πρὸς Β. μὲν ἀπὸ τῶν Βρεττανῶν, πρὸς οὓς δις διαπλεύσας τὸ στενὸν τῆς Μάγχης ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς, πρὸς Α. δὲ ἀπὸ τῶν Γερμανικῶν φύλων, τὰ ὁποῖα καὶ πάλιν εἰς ἡμισυ ἐκχτομμύριον συμποσούμενα ἤρχισαν νὰ μεταναστεύωσιν εἰς Γαλατίαν, ἀλλὰ κατατροπωθέντα ἀπεσύρθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Προσηνέχθη δὲ ὁ Καίσαρ εἰς τοὺς ὑποταχθέντας λαοὺς μετὰ πλείστης πραότητος ἀφήσας αὐτοὺς ἐλευθέρους περὶ τὴν χρῆσιν τῶν νόμων, τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν διατρέψας ἐν μέσφ αὐτῶν ἐπὶ ἓν ὀλόκληρον ἔτος (50 π. Χ.) πρὸς θεμελίωσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς. Ὁ δὲ στρατὸς αὐτοῦ πλουτήσας ἐκ τῶν ἀπειρῶν Γαλατικῶν θησαυρῶν καὶ ἀσκηθεὶς ἐπὶ ὀλόκληρον ὀκταετίαν (58—50 π. Χ.) ἐν τοῖς Γαλατικοῖς πολέμοις ἀπέβη ἀξιόμαχος καὶ λίαν ἀφωσιωμένος αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Καῖσαρ καὶ Πομπήιος

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος ἐν Ῥώμῃ.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Καῖσαρ διέτριβεν ἐν Γαλατίᾳ ἐπὶ τῆς πρώτης ἔτι πενταετίας, γενόμενος δήμαρχος ὁ δεινότετος τῶν μέχρι τοῦδε δημαγωγῶν Πόπλιος Κλωδίος (58 π. Χ.) ἐπολέμησε μεγάλως τὴν ὀλιγαρχικὴν μερίδα γενόμενος ὄργανον τῆς τριανδρίας, τοὺς δὲ δύο κυριωτάτους αὐτῆς ἀντιπροσώπους Κικέρωνα καὶ Κάτωνα τὸν νεώτερον ἀπεμάκρυνε τῆς πόλεως, τὸν μὲν ἐξορίσας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν δὲ Κάτωνα ἀποστείλας εἰς κατὰκτησιν τῆς Κύπρου. Ἴνα δὲ ἔχη τὸ πλῆθος ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἰσήγαγεν ἓνα μὲν νόμον, ὅπως ὁ σίτος διανέμεται εἰς τὸν λαὸν ὅλως δωρεάν, καὶ ἄλλους, δι' ὧν περιώριζε μεγάλως τὰ δικαιώματα τῆς Συγκλήτου. Περιστοιχιζόμενος δὲ ὑπὸ πλῆθους μονομάχων, δούλων καὶ ἄλλων ἀέργων πολιτῶν ἦγε καὶ ἔφερε τὴν πόλιν, τὰς Ἀρχὰς καὶ τὴν Σύγκλητον, ἣ δὲ ἐκκλησία ἐψήφριζε τοὺς νόμους τοῦ ἄνευ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς Συγκλήτου. Τοιαύτην λαβὼν ἰσχὺν ὁ Κλωδίος ἐσκέφθη εἶτα νὰ ἀπαλλαγῇ καὶ τοῦ Πομπηίου, δι' οὗ ἴσχυσε τοσοῦτον. Ἀλλὰ τότε ὁ Πομπήιος συνετάχθη μετὰ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ἀρρίου Μίλωνος ἀσπόνδου ἐχθροῦ τοῦ Κλωδίου καὶ ἱκανῶν μονομάχων ἀνακαλεῖ πρῶτον τὸν Κικέρωνα ἐκ τῆς ἐξορίας, καὶ ἔπειτα ἀναδεικνύει δήμαρχον τὸν Μίωνα (57 π. Χ.). Τότε οἱ δύο ἐχθροὶ εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι πρὸς

ἀλλήλους ἄγων ἐκάτερος στίφη μονομάχων καὶ δούλων, ἐπὶ σειράν ἐτῶν πολεμοῦντες ἀλλήλους καὶ πληροῦντες τὴν πόλιν φόνων καὶ τρόμου, ἕως οὐ φονεύεται: (52 π. Χ.) ἐν τινι συμπλοκῇ ὁ Κλώδιος ἔξω τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' οἱ ἐν Ῥώμῃ φίλοι αὐτοῦ παρασκευάζουσι τότε εἰς τὸν ἐν θριάμβῳ μετὰ τῶν ἑαυτοῦ μονομάχων εἰσερχόμενον εἰς τὴν πόλιν Μίλωνα ἀγρίαν ἐπίθεσιν, ἥτις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατεῖχε τὴν πόλιν ἐν φοβερᾷ ἀναστατώσει. Ἡ Σύγκλητος τότε ἐπιδοκιμάζοντος καὶ τοῦ Κάτωνος, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπανεέλθῃ ἐκ Κύπρου, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Πομπήιον διοικοῦντα τὴν Ἰβηρίαν δι' ἐπάρχων καὶ νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸν δικτάτωρα, ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν, ὅπερ καὶ ἔπραξεν ὁ Πομπήιος συλλαβῶν καὶ ἐξορίσας τὸν Μίλωνα εἰς Μασσαλίαν.

Ὑψωθείς οὕτως ὁ Πομπήιος εἰς τὴν δικτατωρίαν καὶ πεπειθῶς εἰς τὴν σύμπραξιν τῶν ἀριστοκρατικῶν ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ διὰ πλαγίων μέσων, ὅπως ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ Καίσαρος, οὗ ἡ δημοτικότητα ἐγένετο μεγίστη ἕνεκα τῶν ἐν Γαλατίᾳ τροπαίων· ἄλλως καὶ ὁ ὑφιστάμενος μεταξύ ἀμφοτέρων συγγενικὸς δεσμὸς ἐξέλιπεν ἀποθανούσης πρὸ ὀλίγου τῆς *Ιουλίας* θυγατρὸς τοῦ Καίσαρος ἣν εἶχε συζευχθῆ ὁ Πομπήιος. Ἐξέλιπε δ' ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ καὶ τὸ τρίτον μέλος τῆς τριανδρίας, ὁ Κράσσος, φονευθεὶς ἐν τῷ πρὸς τοὺς Πάρθους πολέμῳ (53 π. Χ.). Ὅθεν ὁ ὕπατος τοῦ ἐπιόντος ἔτους (51 π. Χ.) *Μάρκελλος*, οὗ τὴν θυγατέρα συνεζεύχθη ὁ Πομπήιος, προτείνει τὴν ἐκ Γαλατίας ἀνάκλησιν τοῦ Καίσαρος, ἥτις καταπολεμηθεῖσα ὑπὸ τῶν φίλων ἐκείνου μετετράπη εἰς τὴν κατὰ

θεσιν τῆς ἀρχῆς μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πενταετίας συμπληρουμένην τὸ ἐπόμενον ἔτος (50). Ἀνακινήθεις τότε καὶ πάλιν τοῦ ζητήματος τούτου ὁ δήμαρχος Κουρίων φίλος τοῦ Καίσαρος ζητεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸν Πομπήιον τυγχάνοντα ἀνθύπατον τῆς Ἰβηρίας. Μὴ γενομένου ὅμως τούτου δεκτοῦ τὸ ζήτημα ἔμεινεν ἐκκρεμές, ὅτε ὁ ἐξάδελφος τοῦ πρώην ὑπάτου Μαρκέλλου ὑπατεύων κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο προτείνει τὴν ἀνάκλησιν μόνου τοῦ Καίσαρος. Ἀνθισταμένου ὅμως τοῦ Κουρίωνος καὶ βλέπων ὁ ὕπατος ὅτι ἡ Σύγκλητος ἦτο πρόθυμος νὰ ἀσπασθῇ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἐξέρχεται ἐν σπουδῇ ἐκ τῆς πόλεως καὶ παραδοὺς τὸ ξίφος εἰς τὸν Πομπήιον διατάττει αὐτὸν νὰ τραπῇ κατὰ τοῦ Καίσαρος κηρυχθέντος ἐχθροῦ τῆς πατρίδος. Οἱ δήμαρχοι Κουρίων, Κάσσιος Λογγίνος καὶ Μάρκος Ἀντώνιος φίλοι τοῦ Καίσαρος βλέποντες τότε τὴν σύγκλητον ἐπικυροῦσαν τὰ γενόμενα ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τὴν δὲ ζωὴν αὐτῶν ἀπειλουμένην κατέφυγον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καίσαρος.

Ὁ Καῖσαρ μαθὼν τὴν ἐν Ῥώμῃ ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα κατῆλθεν ἐκ τῆς Γαλατίας καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν ποταμὸν Ῥουβίκωνα ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, ὅστις ἦν τὸ ὄριον τῆς ἐπιτραπείσης αὐτῷ χώρας, ὅπερ ἐὰν διήρχετο ἤθελε κηρυχθῆ πολέμιος τῆς πατρίδος. Ἀφοῦ δὲ μάτην προσεπάθησε νὰ λύσῃ τὴν διαφορὰν φιλικῶς, ἀπεφάσισεν ἐπιρρίψας πᾶσαν τὴν εὐθύνην εἰς τὴν Σύγκλητον νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ φθάσας πρὸ τοῦ ποταμοῦ αἴφνης ἐστάθη δισταζὼν ἂν πρέπη νὰ ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς

πατρίδος του, ἣς τὸ φάσμα ἐνόμιζεν ὅτι ἔβλεπεν ὀρθοῦμενον ἐνώπιόν του καὶ φράσσον αὐτῷ τὴν ὁδόν. Λαβῶν τέλος ὀριστικὴν ἀπόφασιν εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν· «*Ἄν μὲν διαβῶ τὸν Ῥουβίκωνα, πόσας δυστυχίας φέρω εἰς τὴν πατρίδα μου! ἔὰν ὅμως δὲν διαβῶ αὐτόν, ἀπόλλυμαι. Ἄγωμὲν λοιπὸν ὅτου μᾶς καλοῦσιν οἱ θεοὶ καὶ ἡ ἀδικία τῶν ἐχθρῶν*». Καὶ εὐθὺς εἰσέρχεται εἰς τὸν ποταμὸν ἀναφωνῶν· «*Ἀνερρίφθω κῦβος (alea est jacta)*» καὶ ἄρχεται οὕτω ὁ δευτέρος ἐμφύλιος πόλεμος (Ἰαν. 49 π. X.).

Ὁ Πομπήιος δὲν ἀνέμενε ταχεῖαν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Καίσαρος, ἢ μᾶλλον ἐπίστέυεν ὅτι ὁ στρατὸς αὐτοῦ κεκμηκῶς ἐκ τῆς πολυετοῦς ὑπηρεσίας δὲν εἶχε δυνάμεις νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ. Διὸ καὶ εἰς τοὺς παρακινουήσας αὐτόν νὰ παρασκευάζηται ἔλεγεν· «*Μὴ ἀρησυχεῖτε· ἀρκεῖ νὰ κτυπήσω τὸν πόδα καὶ μυριάδες στρατιῶται θὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς γῆς*». «*Κτύπα λοιπὸν! εἶναι καιρὸς*», εἶπεν αὐτῷ Συγκλητικὸς τις φίλος του. Ὅτε δὲ ἔμαθεν ὅτι ὁ Καίσαρ ἐπλησίαζεν εἰς Ῥώμην, ἔσπευσε τάχιστα νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ 300 περίπου Συγκλητικῶν διεπέρασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Μακεδονίαν, ἵνα ἐτοιμάσῃ στρατὸν πεζικὸν καὶ ναυτικόν.

Ὁ δὲ Καίσαρ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως εἰσῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐγένετο κύριος τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ὃν ὁ Πομπήιος ἐν τῇ παραζάλῃ του δὲν ἐσκέφθη νὰ παραλάβῃ. Ἀφοῦ δὲ διέταξε τὰ κατ' αὐτήν, ἀφήσας ἑπαρχον μὲν τῆς πόλεως τὸν Λέπιδον στρατηγὸν δὲ τὸν Μάρκον Ἀντώνιον ἀπῆλθεν εἰς Ἰβηρίαν, ὅπως, ὡς ἔλεγε, πολε-

μήσῃ πρῶτον στρατὸν ἄνευ στρατηγοῦ, εἶτα δὲ στρατηγὸν ἄνευ στρατοῦ. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου κατετρόπωσεν αὐτόθι τοὺς ὑπάρχους τοῦ Πομπηίου καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἀνηγορεύθη δικτάτωρ καὶ ὕπατος, ἐκήρυξεν ἀμνηστείαν γενικὴν καὶ διὰ διαφόρων νόμων εὐηρέστησεν εἰς τὸ πλῆθος. Περί δὲ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου τοῦ 48 π. Χ. ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑπειρον, καὶ ἀφοῦ μετὰ πολλὰς ζημίας ἐγένετο κύριος τοῦ Δυρραχίου, συνῆψε μάχην ὀριστικὴν ἐν Φαρσάλῳ κατ' Αὐγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐν ἧ ὁ Πομπήιος καίπερ ἔχων 40000 πεζοὺς καὶ 7000 ἵππεις ἀπέναντι 22000 πεζῶν καὶ 1000 ἵππέων τοῦ Καίσαρος ἠττήθη κατὰ κράτος ἀπολέσας 15000 ἄνδρας καὶ ἀπεσύρθη ἄπελπις εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Ἄλλ' ἀκούσας τὰς κραυγὰς τῶν κατὰ τοῦ στρατοπέδου του ἐπερχομένων νικητῶν, «οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὸν γάρακα ἡμῶν;» εἶπε καὶ εὐθὺς ἀπεκδύεται τὴν στρατηγικὴν στολήν, ἀναβαίνει εἰς ἵππον καὶ ὁδεύων ἡμέρας καὶ νυκτὸς φθάνει εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτόθι εὐρῶν πλοῖον ἀπέρχεται εἰς Λέσβον, καὶ ἐκεῖθεν παραλαβὼν τὴν σύζυγόν του Κορνηλίαν ἀποπλέει εἰς Αἴγυπτον ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως αὐτῆς Πτολεμαίου, ὃν ἐβοήθησεν ἄλλοτε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ἀλλὰ μόλις ἀποβάντα εἰς τὴν ξηρὰν φονεύουσιν αὐτὸν κατὰ διαταγὴν τοῦ Πτολεμαίου οἱ ἐπὶ τῆς ὑποδοχῆς του ταχθέντες ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Κορνηλίας θεωρούσης τὴν σφαγὴν ἐκ τοῦ πλοίου καὶ ὀλοφυρομένης. Ἀφίνουσι δὲ οἱ φονεῖς τὸ πτώμα ἀκέφαλον ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπερ παραλαβόντες δύο ἄλλοτε ἀπελεύθε-

ροι αὐτοῦ ἔκαυσαν διὰ συντριμμάτων πλοίου ἀλιευτικοῦ.

Ὅτε μετὰ τινας ἡμέρας ὁ Καῖσαρ καταδιώκων τὸν Πομπήιον ἀπεβιβάζετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν, προσήνεγκον αὐτῷ τὴν κεφαλὴν ἐκείνου. Ἄλλ' οὗτος ἀπέστρεψε μετὰ φρίκης τὸ πρόσωπον καὶ διέταξε νὰ καύσωσιν αὐτὴν μετὰ πολλῶν ἀρωμάτων ἰδρύσας καὶ ναὸν τῆς Νεμέσεως ἐν τῷ τόπῳ τῆς σφαγῆς. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἤριζον περὶ τοῦ θρόνου τῆς Αἰγύπτου ὁ Πτολεμαῖος μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Κλεοπάτρας, ὁ Καῖσαρ συνταχθεὶς τῇ Κλεοπάτρᾳ ἀνεβίβασεν αὐτὴν εἰς τὸν θρόνον μετὰ μακρὸν πόλεμον, καθ' ὃν ἐκάη καὶ ἡ περιώνυμος βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας περιέχουσα περὶ τὰς 300000 τόμων. Ἀφοῦ δὲ ἔμεινεν ἰκανὸν χρόνον παρὰ τῇ Κλεοπάτρᾳ καὶ διέταξε τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὡς ἀπόλυτος κύριος, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Φαρνάκου υἱοῦ τοῦ Μιθριδάτου, ὅστις ζηλώσας τὴν δόξαν τοῦ πατρὸς ἤεζατο νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ μικρὸν κράτος τοῦ Πόντου. Ἄλλ' ἅμα ἤκουσε τὴν τοῦ Καίσαρος ἐξοδον, εὐθὺς κατέθεσε τὰ ὄπλα· ὁ δὲ Καῖσαρ γράφων εἰς τινὰ φίλον του ἐν Ῥώμῃ περὶ τῆς νίκης ταύτης ἐδήλωσε τὸ ταχὺ αὐτῆς διὰ τριῶν μόνων λέξεων: *ἤλθοι, εἶδον, ἐνίκησα* (*veni, vidi, vici*). Τακτοποιήσας δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν λοιπὴν Ἀσίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἡ Σύγκλητος καὶ ἅπας ὁ λαὸς παρεσκευάσεν αὐτῷ λαμπροτάτην ὑποδοχὴν. Ἀνεδειξαν αὐτὸν δικτάτωρα καὶ ὕπατον ἐπὶ πενταετίαν κα παρέσχον αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ ὀρίζειν τοὺς ἐκλεκτέους ἄρχοντας καὶ τὸ προνόμιον τῆς δημαρχικῆς ἀσουλίας. Δὲν προέβη ὅμως εἰς προγραφάς, ὡς ὁ Σύλλας ἀλλ' ἠρκέσθη

μόνον νὰ δημεύσῃ τὰς περιουσίας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξευτελίσῃ τὸ ἀξίωμα τῆς Συγκλήτου εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὴν ἑκατοντάρχους καὶ βαρβάρους περὶ τοὺς 900. Λαβὼν δὲ τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ Λεπίδου ἀπῆλθεν εἰς Ἀφρικὴν, ὅπου οἱ Πομπηιανοὶ μετὰ τοῦ Κάτωνος καὶ Σκηπίωνος Μαρκελλοῦ τοῦ πενθεροῦ τοῦ Πομπηίου ἀπετέλεσαν ἰσχυρὸν στρατὸν βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νομαδικῆς *Ἰόβα*. Τούτους ὁ Καῖσαρ κατετρόπωσεν ἐν *Θάψω* (46 π. Χ.) καὶ ὁ μὲν Μάρκελλος μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Πομπηίου Σέξτου καὶ Γναίου διεπεραιώθη εἰς Ἰβηρίαν, ὁ δὲ Κάτων ἐκλείσθη ἐν Ἰτύκῃ, ὅπου μὴ θέλων νὰ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ ἀπεφάσισε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἀναγνὼνς λοιπὸν πρῶτον τὸν περὶ ψυχῆς διάλογον τοῦ Πλάτωνος (τὸν Φαίδωνα) διετρύπησε τὴν κοιλιάν του διὰ ξίφους καὶ ἀπέθανεν ἥρωικώτατα ἀποκρούσας τὴν ἰατρικὴν συνδρομὴν τῶν οἰκείων του.

Αἱ νέραι αὗται νίκαι τοῦ Καίσαρος καὶ μάλιστα ἡ κατάλυσις τοῦ βασιλείου τῆς Νομαδικῆς ἐπέπλησαν μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ τοὺς Ῥωμαίους, οἵτινες ἀπέδωκαν αὐτῷ ἐπανελθόντι θείας τιμᾶς. Ἀνηγορεύθη τότε δικτάτωρ διὰ βίου μετὰ τοῦ δικαιώματος νὰ διορίζῃ ἀπάσας τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως καὶ ἰσόβιος τιμητής. Ἐψηφίσθησαν δὲ καὶ θυσίαι τεσσαρακονθήμεροι καθ' ἃς ἐτετέλεσθησαν ἑορταί, ἐδόθησαν κοιναὶ ἐστιάσεις εἰς τὸν λαὸν καὶ δωρεαί, ἐγένοντο ἀγῶνες μονομάχων καὶ θηριομαχίαι. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (45 π. Χ.) νικήσας περὶ *Μοῦνδαν* τῆς Ἰβηρίας τοὺς ἐκεῖ καταφυγόντας υἱοὺς τοῦ Πομπηίου μετὰ τοῦ Μαρκελλοῦ βοηθουμένους καὶ ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων κατέστρεψεν ἐντελῶς

τοὺς Πομπηιανούς, εἰρήνευσε πᾶσαν τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἀνίκανον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ διεγείρῃ στάσεις. Φονευθέντων δὲ τοῦ Γναίου καὶ τοῦ Μαρκέλλου ὁ Σεξτος μετὰ τινων μικρῶν δυνάμεων διεσώθη φεύγων.

Κατὰ τὴν ἐξ Ἰβηρίας ἐπάνοδόν του ὁ Καῖσαρ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατα τέσσαρας θριάμβους καθήσας, ὡς ποτε ὁ Κάμιλλος (σελ. 55) ἐφ' ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων λευκῶν· αἱ δὲ ἐπιδαψιλευθεῖσαι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Συγκλήτου τιμαὶ ἀνῆλθον εἰς σημεῖον ἀποθεώσεως, ἣ δὲ ἐξουσία δι' ἧς περιέβαλεν αὐτὸν ἦτο αὐτὸ τοῦτο μοναρχικῆ. Διότι ἐπεκυρώθη ἡ πρότερον δοθεῖσα αὐτῷ ἀπόλυτος ἀρχή, ὠνομάσθη πατὴρ τῆς πατρίδος, ἐλευθερωτῆς, *Ἀυτοκράτωρ*, ἀνήγειραν αὐτῷ ἀνδριάντας εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ῥώμης, ἱδρυσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ναὸν τῆς Ἐλευθερίας καὶ ἐκήρυξαν ὡς ἐθνικὴν ἑορτὴν τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του, ὀνομάσαντες τὸν μῆνα καθ' ὃν ἐγεννήθη *Ἰούλιον*, πρότερον *Κοϊντίλιον* ὀνομαζόμενον. Ἐδόθη αὐτῷ πρὸς τούτοις τὸ προνόμιον νὰ φέρῃ διαρκῶς τὸν ἐκ δάφνης στέφανον καὶ τὸν πορφυροῦν μανδύαν τῶν θριαμβευτῶν ὡς καὶ τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Ἑλλάδος. Εἰς δὲ μόνος τίτλος ὑπελείπετο αὐτῷ ἵνα ἔχῃ καὶ ὀνόματι τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ὁ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ὅτε ὁ φίλος του Μάρκος Ἀντώνιος ἡμέραν τινα ἐτόλμησε νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν διάδημα, ὁ λαὸς δυσηρεστήθη διὰ τοῦτο ἀναμνησθεὶς τὴν βασιλείαν τῶν πρώτων αἰώνων· ὁ δὲ Καῖσαρ ἰδὼν τοῦτο ἀπέρριψε τὸ διάδημα εἰπὼν· «*Εγὼ δὲν ὀνομάζομαι βασιλεὺς, ἀλλὰ Καῖσαρ*».

Γενόμενος οὕτως ὁ Καίσαρ μέγας ὄνοματι καὶ πράγματι καὶ συγκεντρώσας εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀπάσας τὰς ἀρχὰς ἐπεδόθη ἤδη εἰς τὴν σύνταξιν διαφόρων νόμων, δι' ὧν ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ ἡσυχίαν ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐπαρχίαις. Διῶρθωσε πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀστρονόμου *Σωσιγέτους* καὶ τὸ ἡμερολόγιον εἰσαγαγὼν τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἐκ 365 ἡμερῶν καὶ 6 ὥρῶν ἀντὶ τοῦ σεληνιακοῦ κληθὲν ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ *Ἰουλιανόν*⁽¹⁾. Ἐβουλευθὲν δὲ καὶ ἄλλα ἔργα ἀντάξια τῆς μεγαλοφυΐας του, ἀλλ' ἡ ἀρξάμενη νὰ λαμβάνη χώραν ἐναντίον αὐτοῦ δυσαρέσκεια πολλῶν ὀλιγαρχικῶν διὰ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς Συγκλήτου καὶ διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀνάθεσιν ἀπάντων τῶν ὑπουργημάτων ἀνέκοψε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν. Διότι 60 Συγκλητικοί, ὧν οἱ πλείστοι εἰς αὐτὸν ὄφειλον τὴν ἐν τῇ Συγκλήτῳ παρουσίαν των, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς πραιπόρας τοῦ ἔτους ἐκείνου (44 π. Χ.) *Βροῦτον* καὶ *Κάσσιον* καὶ τὸν δήμαρχον τοῦ αὐτοῦ ἔτους *Σερβίλιον Κάσκαν* συνώμοσαν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν δολοφονήσωσιν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατὰ τὰς εἰδούς τοῦ Μαρτίου (= 15 Μαρτίου)⁽²⁾ ἣτις ἡμέρα εἶχεν ὀρισθῆ ἵνα δοθῆ αὐτῷ ὁ τί-

(1) Τοῦτο ἔλλιπες ὄν κατὰ τινα λεπτὰ καὶ δευτερολεπτα διῶρθωσε τὸ 1586 ὁ πάπας τῆς Ῥώμης Γρηγόριος (Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον), ὅπερ καίπερ ὀρθὸν δὲν ἠσπάσθημεν ἡμεῖς ἔτι.

(2) Ὁ Ῥωμαϊκὸς μῆν διηρεῖτο εἰς τρεῖς περιόδους: Καλένδας, Νόννας καὶ Εἰδούς. Καὶ Καλένδαι μὲν ἦσαν ἡ 1 ἐκάστου μηνός, Εἰδοὶ δὲ ἡ 13 (τῶν δὲ μηνῶν Μαρτίου, Μαΐου, Ἰουλίου καὶ Ὀκτωβρίου ἡ 15) καὶ Νόνναι ἡ 5 ἢ ἡ 7, δηλ. ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν Εἰδῶν.

τλος τοῦ βασιλέως, ὅψ' ὄν καὶ μόνον κατὰ τοὺς Σιβυλλείους χρησμοὺς ἠδύνατο νὰ κατατροπώσῃ τοὺς μέχρι τοῦδε ἀκαταμαχίτους Πάρθους. Πλείστα σημεῖα ἐν τῷ οὐρανῷ, κρότοι νυκτερινοὶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀπαίσια κατὰ τοὺς χρησμολόγους σημεῖα δὲν ἴσχυσαν νὰ πείσωσι τὸν Καίσαρα ὅπως προφυλάσσηται. Καταγγελίας κατὰ τοῦ Βρούτου, ὃν ἰδιαζόντως ἠγάπα, τὰς προτροπὰς τῆς συζύγου του Καλπυρνίας ὅπως μὴ μεταβῇ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὸ Βουλευτήριον, ὡς ἰδοῦσα ἀπαίσια ὄνειρα, ἐπιστολὴν δοθείσαν αὐτῷ καθ' ὁδὸν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ἐξαγγέλλουσαν λεπτομερῶς τὰ τῆς συνωμοσίας δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν. «*Καλιλίτερος*, ἔλεγεν, ὁ τὰριστος καὶ αἰφνίδιος θάνατος». Ἀνύποπτος ὄλως προσῆλθεν εἰς τὸ Βουλευτήριον ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ Καίσαρ μετὰ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου. Καὶ τὸν μὲν Ἀντώνιον ἐκράτησέ τις τῶν συνωμοτῶν ἔξω ἀπασχολῶν ἐπίτηδες διὰ διαφόρων συνομιλιῶν, τὸν δὲ Καίσαρα ἅμα εἰσελθόντα καὶ καθήσαντα ἐπὶ τῆς ἔδρας περιεκύκλωσαν οἱ συνωμόται. Καὶ ὅτε εἰς ἔξ αὐτῶν ζητῶν δῆθεν χάριν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του ἔσυρε τὴν τήβεννον τοῦ Καίσαρος (τοῦτο ἦν τὸ σύνθημα), ὁ Κάσκας ἔπληξεν αὐτὸν δι' ἐγχειριδίου εἰς τὸν ὄμον ἀβλαβῶς. Ὁ Καίσαρ εὐθύς στραφεὶς ἐκράτησε τὴν χεῖρα ἐκείνου κράζων· «*Κακοῦργε! τί πράττεις;*» καὶ προσπαθεὶ νὰ ἀρπάξῃ τὸ ἐγχειρίδιον ἀπὸ τῶν χειρῶν του. Ἀλλὰ τότε ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτοῦ πάντες οἱ λοιποὶ συνωμόται καὶ πλήττουσιν αὐτὸν ἀδιαφόρως ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Καίσαρ ἠμύνετο γενναίως. Ἀλλ' ὅτε εἶδε καὶ τὸν Βρού-

τον πλήττοντα αὐτὸν διὰ τοῦ δόρατος εἰς τὸν μηρόν, εἶπε πρὸς αὐτόν· «Καὶ σὺ τέκνον;» καὶ εὐθὺς ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον διὰ τῆς χλαμύδος του καὶ ἔπεσε νεκρὸς παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πομπηίου λαβὼν 23 πληγὰς. Καθ' ὅλην δὲ ταύτην τὴν σκηνὴν οἱ Συγκλητικοὶ ὑπὲρ τοὺς 800, ὧν οἱ πλείστοι εὐηργετήθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἔμειναν ἀπαθεῖς θεαταὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ μεγάλου ἀνδρός, καὶ μόνον, ὅτε ὁ Βρυῦτος ἤρξατο νὰ ὀμιλῇ κελῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐλευθέραν, ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Δημοκρατίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος ἡ σύνεσις τοῦ Κικε-
ρωνος ἔσφαισε τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς ἀναρχίας, εἰς ἣν ἐφαί-
νοντο ὅτι ἔμελλον νὰ ρίψωσι τὴν πόλιν οἱ συνωμῶται ὀ-
χυρωθέντες ἐν τῷ Καπιτωλίῳ μετὰ στίφους μονομάχων καὶ
δούλων. Διότι τῇ προτάσει αὐτοῦ καὶ συμβουλῇ ἡ Σύγ-
κλητος ἐκήρυξεν ἀμνηστίαν εἰς πάντας καὶ ἐπεκύρωσε
συγχρόνως πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος πεπραγμένα, εὐ-
χαριστήσασα οὕτως ἀμφοτέρας τὰς μερίδας. Τοῦτο ὁμῶς
δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν φίλον τοῦ Καίσαρος καὶ τότε ὕπατον
Μάρκον Ἀντωνίου, ὅστις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διαδοχὴν
αὐτοῦ. Διὸ τελομένης μεγαλοπρεπέστατα τῆς κηδείας
τοῦ Καίσαρος οὗτος ἐκφωνῶν τὸν ἐπικήδειον καὶ πλέκων
τὸ ἐγκώμιον αὐτοῦ διηρέθισε μεγάλως τὸ πλῆθος ἐναντίον

τῶν συνωμοτῶν. Ἐκορύφωσε δὲ τὴν μανίαν αὐτοῦ, ὅτε ἀνέγνω τὴν διαθήκην τοῦ Καίσαρος, δι' ἧς εἰς μὲν τὸν δῆμον ἐκληροδοτεῖ τοὺς ἐκτεταμένους αὐτοῦ κήπους κειμένους κατὰ μῆκος τοῦ Τιβέρεως, εἰς ἕκαστον δὲ πολίτην κατέλειπεν ἀνά 300 σηστερτίους(=84 φρ. περίπου). Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς διαθήκης ἐπέδειξεν εἰς αὐτὸ τὴν τήβεννον τοῦ Καίσαρος καθηραγμένην καὶ διάτρητον ὑπὸ τῶν ξιφῶν. Μετὰ μεγάλης δὲ δυσκολίας ἠδυνήθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ συγκρατήσῃ τὴν μανίαν τοῦ πλήθους ὀρμήσαντος ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν συνωμοτῶν ὅπως πυρπολήσῃ αὐτάς, ὑποσχεθεὶς αὐτὸς μεθ' ὄρκου τὴν τιμωρίαν τῶν φονέων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔσπευσαν νὰ σωθῶσι φεύγοντες ἐκ Ῥώμης εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐπιτραπείσας αὐτοῖς ἐπαρχίας. Γενόμενος δὲ ὁ Ἀντώνιος κύριος τῆς μεγάλης περιουσίας τοῦ Καίσαρος διότι ἐκεῖνος ἀπέθνηκεν ἄκληρος) καὶ πάντων τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ, ἠδυνήθη ἐντὸς μηνὸς διανέμων ἐπ' ὀνόματι ἐκείνου θέσεις, τιμὰς καὶ ἐπαρχίας καὶ δημοσιεύων νόμους ἐξ ἐκείνου δῆθεν ἀπορρέοντας νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ συλλέξῃ στρατὸν πρὸς καταπολέμησιν τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος. Ἄλλ' ἡ Σύγκλητος, ἣτις μετὰ λύπης εἶδεν ἀκυρωθεῖσαν τὴν περὶ ἀμνηστίας ἀπόφασίν τῆς ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὴν τυραννίαν μεταβιβασθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Καίσαρος εἰς αὐτόν, ἐξέδωκε ψήφισμα, δι' οὗ ἐκήρυττεν αὐτὸν πολέμιον τῆς πατρίδος, ἀπελθόντα ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἰς τὴν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δεκίμου Βρούτου, ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν. Τὸ ψήφισμα δὲ τοῦτο τῆς Συγκλήτου ὠφείλετο ἰδίως εἰς τοὺς κεραυ-

νοὺς τοῦ Κικέρωνος, ὅστις διὰ 14 αὐτοῦ κατὰ Ἀντωνίου ῥητορικῶν λόγων, *Φιλιππικῶν* καλουμένων κατὰ μίμησιν τῶν τοῦ Δημοσθένους, κατεκεραύνωσε τὸν Ἀντώνιον καὶ ἀληθῆ τῆς πατρίδος τύραννον ἀπεκάλεσεν. Ἀνέθηκε δὲ ἡ Σύγκλητος τὸν κατ' Ἀντωνίου πόλεμον εἰς τὸν τότε ἀρξάμενον τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σταδίου νεανίαν *Γάϊον Καίσαρα Ὀκταβιανόν* ἀναδειχθέντα ὑπατον τοῦ ἔτους 45 π. Χ. ἐν ἡλικίᾳ 20 ἐτῶν.

Ἦν δὲ ὁ Ὀκταβιανός ἀνεψιὸς τοῦ Καίσαρος καὶ διέτριβεν ἐν Ἀπολλωνίᾳ τῆς Ἠπείρου σπουδάζων, ὅτε ἔλαβε τὸ ἄγγελμα τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ θείου του. Τοῦτον δὲ ὁ Καίσαρ υἱοθέτησε δούς καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης του μόνον αὐτὸν γενικὸν κληρονόμον καὶ διάδοχον. Σπεύσας λοιπὸν ὁ Ὀκταβιανός ἄμα τῷ θανάτῳ τοῦ Καίσαρος εἰς Ῥώμην εἶδεν, ὅτι καίπερ διάδοχος καὶ κληρονόμος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποσκελίσῃ εὐκόλως τὸν Ἀντώνιον γενόμενον, ὡς εἶπομεν, κάτοχον τῆς περιουσίας καὶ τῶν ἐγγράφων τοῦ θείου αὐτοῦ. Ἐσκέφθη ὅθεν νὰ προσοικειωθῆ τὸ πλῆθος καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἀνυψωθῆ εἰς τὴν περιωπὴν τὴν ὁποίαν ἤθελε. Πωλεῖ λοιπὸν ἄπασαν τὴν ἀκίνητον αὐτοῦ περιουσίαν καὶ ἀπ' ἐνὸς μὲν διὰ τοῦ ὀνόματος ὅπερ ἔφερεν, ἀπ' ἑτέρου δὲ διὰ τῶν γεννητῶν δωρεῶν του πρὸς τὸν λαὸν κατέκτησεν ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ καί, χωρὶς νὰ μεταπορευθῆ κατὰ τὸν νόμον ἄλλην ἀρχήν, ἀναδεικνύεται ἀμέσῳ ὑπατος εἰκοσαέτης μόλις τὴν ἡλικίαν. Εἶχε δὲ προστάτην ἔνθερον καὶ σύμβουλον τὸν Κικέρωνα, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν Σύγκλη-

τον, ἥτις κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον προσωκειώθη αὐτόν, ἕως οὗ ἀπαλλαγῆ τοῦ Ἀντωνίου.

Ἐκτελῶν ὁ Ὀκτάβιος τὸ δόγμα τῆς Συγκλήτου ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἐνίκησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐν *Μοδέρη*. Ἄλλ' ὅτε ἤδη ἡ Σύγκλητος ἀπαλλαγείσα τοῦ Ἀντωνίου ἀφῆρσε τὸν Ὀκταβιανὸν τὴν στρατηγίαν καὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς ἓνα τῶν συνωμοτῶν, ἀρχηγὸν δὲ τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ἀνέδειξε τὸν υἱὸν τοῦ Πομπηίου *Σέξτον*, ὅστις σωθεὶς ἐν Ἰβηρίᾳ συνέλεγε δυνάμεις ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, τότε ὁ Ὀκταβιανὸς συμπιλιῦται μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἀμφότεροι μετὰ τοῦ *Λεπίδου* συνέρχονται ἐν τινι νησιδίῳ παρὰ τὴν Βονωνίαν (48 π. Χ.) καὶ ἐκεῖ μετὰ τριημέρους συζητήσεως ἔθεντο τὰς βάσεις νέας *Τριαρχίας*, καθ' ἣν αὐτοὶ μόνοι θὰ εἶχοντὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων, διανεμηθέντες πρὸς ἀλλήλους τοὺς Ῥωμαίους λεγεῶνας καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ κηρύττοντες ἅμα τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τῆς Συγκλήτου, ἐὰν μὴ αὕτη ἤθελε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ συμφωνηθέντα, καὶ κατὰ τῶν φονέων τοῦ *Καίσαρος Βρούτου* καὶ *Κασσίου*. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἕστεροῦντο χρημάτων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων, ἀπεφάσισαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς πολυθρυλήτους *προγραφάς*, ὅπως καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἀπαλλαγῶσι καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν κύριοι γένωνται. Ὑπεχρεώθησαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς ὅπως ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ συμφέροντος καταπνίξωσι πᾶν αἴσθημα φιλίας καὶ συγγενείας οὕτως, ὥστε οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑνὸς νὰ θεωρῶνται κοινοὶ καὶ τῶν τριῶν ἐχθροὶ. Μετὰ ταῦτα πρῶτος ὁ Ὀ-

κταβιανὸς μετὰ στρατοῦ, εἶτα δὲ ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Λέπιδος μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰσέρχονται εἰς Ῥώμην, ἣ δὲ Σύγκλητος ἐκ φόβου εὐθὺς ἔσπευσε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ γινόμενα. Οὕτω λοιπὸν ἡ τριαρχία ἔλαβε κῦρος, ἥτις δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπὶ Καίσαρος ἀπλῆ συμμαχία τῶν τριῶν ἀνδρῶν. Εὐθὺς δὲ τότε προέβησαν εἰς τὰς προγραφάς, αἵτινες ἐθεωρήθησαν μᾶλλον θηριώδεις ἢ ἐπὶ Σύλλα· διότι 300 Συγκλητικοὶ καὶ περὶ τὰς 2000 ἰππέων καὶ πλείστοι ἄλλοι πολῖται ἐν τε Ῥώμῃ καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἐφονεύθησαν δημοθεισῆς τῆς περιουσίας αὐτῶν. Ἀμοιβὴ 25000 δραχμ. εἰς πάντα ἐλεύθερον καὶ 10000 εἰς πάντα δούλον ὠρίσθη δι' ἐκάστην κεφαλὴν τῶν προγραφέντων. Τότε ἐγένετο θῦμα καὶ ὁ πολὺς Κικέρων παραδοθεὶς ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Ὀκταβιανοῦ εἰς τὸ μῖσος τοῦ Ἀντωνίου, οὗ ἡ σύζυγος Φουλβία λέγουσιν ὅτι λαβοῦσα τὴν κεφαλὴν τοῦ ῥήτορος διετρύπησε διὰ χρυσοῦς βελόνης τὴν γλῶσσαν, ἥτις τοσαῦτα πικρὰ λόγια ἐξετόξευσεν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ κατὰ τοῦ συζύγου της.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 42 π. Χ. ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἀποκαταστήσαντες τὴν τάξιν καὶ ἀφέντες ἐν Ῥώμῃ τὸν Λέπιδον διέβησαν εἰς τὴν Ἥπειρον, ὅπου ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος συναγαγόντες ἱκανὰς δυνάμεις ἐξ Ἀσίας, Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Σέξτου Πομπηίου, ὅστις μέγαν στόλον εἶχεν ἐξαρτύτη ἐν Σικελίᾳ, ἠτοιμάσθησαν νὰ πολεμήσωσιν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας. Καίπερ δὲ ἐλαττούμενοι κατὰ τὰς δυνάμεις ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκταβιανός, ἠδυνήθησαν ὁμῶς περὶ τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας νὰ

νικήσωσι πρῶτον τὸν Κάσσιον γινόμενον μετὰ τὴν μάχην αὐτόχειρα, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν Βροῦτον, ὅστις ὡσαύτως ἐγένετο αὐτόχειρ, ἀπαλλαγείς οὕτω καὶ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὸν φάσματος, ὅπερ ἐφάνη αὐτῷ κατὰ πρῶτον ἐν Ἀβύδῳ ἐσπέραν τινὰ ὑπὸ μορφὴν ῥωμαλέου ἀνδρὸς καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν ἐρωτῶντα τίς εἶναι. «Ὁ σός, Βροῦτε, δαίμων καχός· ὄψει δέ με περὶ Φιλίππους».

Μετὰ τὴν περὶ Φιλίππους μάχην (42 π. Χ.) οὐδενὸς ὑπάρχοντος προσκόμματος εἰς τοὺς τρεῖς ἄνδρας, ἀφοῦ καὶ δεύτερον διενεμήθησαν ὡς ἀπόλυτοι κύριοι τὰς ἐπαρχίας, ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὁ δὲ Ἀντώνιος, ἀφοῦ διεχείμασεν ἐν Ἀθήναις, ἀπῆλθεν εἰς Ἀσίαν τυγχάνων πανταχοῦ μεγάλων τιμῶν καὶ ἐνδείξεων ὑποταγῆς. Ἀφικόμενος εἰς Ταρσὸν ἐκάλεσεν αὐτόθι ἐξ Αἰγύπτου τὴν Κλεοπάτραν ἵνα ἀπολογηθῆ διὰ τὴν βοήθειαν, ἣν παρέσχεν εἰς τὸν Βροῦτον καὶ Κάσσιον. Ἐκείνη πεποιοῦσα εἰς τὸ κάλλος αὐτῆς ἦλθεν εἰς Ταρσὸν πολυτελέστατα ἐνδεδυμένη καὶ παρακολουθουμένη ὑπὸ νυμφῶν πολυτελῶς ὡσαύτως ἐνδεδυμένων καὶ καθημένη ἐντὸς πλοίου κεχρυσωμένου, οὐ τὰ ἱστία ἦσαν πορφυρᾶ αἱ δὲ κῶραι ἀργυραῖ. Πράγματι δὲ διὰ τῆς μαγείας τοῦ τε κάλλους καὶ τῶν θελγῆτρων τῆς κατέθελξε τὸν Ἀντώνιον εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε οὗτος λησμονήσας ὄλω τὴν τε σύζυγον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα ἠκολούθησεν ἐκείνην εἰς Αἴγυπτον. Ἄλλ' ἡ σύζυγός του Φουλβία μαθοῦσα ταῦτα καὶ θέλουσα νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Κλεοπάτρας ἐνήργησε μετὰ τοῦ ἀνδραδέλφου αὐτῆς Λευκίου Ἀντωνίου ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ πολλῶν κατοίκων τῆς Ἰταλίας, ὀργισθέντων διὰ τὴν ὑπ'

αὐτοῦ γενομένην διανομήν τῶν γαιῶν αὐτῶν εἰς τοὺς στρατιώτας του. Τὸ στρατήγημα τῶν ἐπέτυχεν· διότι ὁ Ἀντώνιος μαθὼν τὸν ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ κηρυχθέντα πόλεμον κατὰ τῆς συζύγου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀνένηψεν ἐκ τῶν ἡδονῶν καὶ ἔσπευσεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Σεξτου Πομπηίου. Ἀλλὰ καὶ τότε παρ' ἐλπίδα οἱ δύο ἄνδρες ἔτειναν πρὸς ἀλλήλους τὴν χεῖρα (39 π. Χ.) καὶ ἀνενέωσαν ἐν Βριτησίῳ τὴν συμμαχίαν αὐτῶν, λαβόντες ὁ μὲν Ἀντώνιος ἀπασαν τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Πάρθων, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λέπιδος τὴν Ἀφρικὴν. Συνεφιλώθησαν δὲ καὶ πρὸς τὸν Σεξτον δόντες αὐτῷ τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἴνα δὲ στενώτερος ἀποβῇ ὁ μετὰ τὸν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβιανοῦ σύνδεσμος, ἔλαβεν ὁ πρῶτος ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ δευτέρου Ὀκταβίαν ἀποθανούσης πρὸ ὀλίγου τῆς Φουλβίας ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Ἀντώνιος διῆλθε μετὰ τῆς Ὀκταβίας τὸν χειμῶνα ἐν Ἀθήναις. Τὸ δὲ ἔαρ πέμψας τὴν σύζυγόν του εἰς Ῥώμην ἀπῆλθε κατὰ τῶν Πάρθων· μὴ δυνηθεὶς ὁμως νὰ διεξαχάγῃ ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμον, ἐκείνῳ, ἐπανῆλθεν εἰς Αἴγυπτον καὶ παρεδόθη πάλιν εἰς τοὺς μετὰ τῆς Κλεοπάτρας ἔρωτας, μεθ' ἧς δὲν ἠτχύνθη καὶ γάμους νὰ τελέσῃ δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ ἐνδεδυμένος ὡς Διόνυσος. Ὁ τυφλὸς δ' αὐτοῦ πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου ἔρωσ προέβη ἔτι περαιτέρω. Ἀνηγόρευσε αὐτὴν βασίλισσαν τῆς Φοινίκης, Συρίας, Κύπρου, Ἀραβίας καὶ Κιλικίας καταστήσας συμμέτοχον τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν ἐκ τοῦ Καί-

σαρος υιόν της *Καισαρίωνα*· εἰς δὲ τοὺς ἰδικούς του ἐξ αὐτῆς υἱούς, ἔδωκε τὰς πέραν τοῦ Εὐρράτου χώρας καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν· ἐπαρουσιάζετο δὲ εἰς τὸ δημόσιον μετὰ τῆς Κλεοπάτρας φορῶν διάδημα βασιλικόν. Καὶ ἡγανάκει μὲν ὁ Ὀκταβιανὸς διὰ ταῦτα καὶ τὸν ἄσωτον αὐτοῦ βίον, λυπούμενος ἰδίᾳ τὴν σὺφρονα αὐτοῦ ἀδελφὴν καὶ σύζυγον ἐκείνου Ὀκταβίαν, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμη ἀρχὴν τοῦ κατ' ἐκείνου πολέμου, πρὶν ἢ ἀπαλλαγῆ τῶν δύο ἄλλων ἐπιφανῶν ἀντιπάλων, τοῦ Σέξτου Πομπηίου καὶ Λεπίδου. Καὶ τὸν μὲν *Σέξτον* ἀρνηθέντα νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν ἐκ Σικελίας εἰς Ῥώμην μετακόμισιν τοῦ σίτου κατετρόπωσεν ἐν Σικελίᾳ διὰ τοῦ ἱκανωτάτου στρατηγοῦ *Αγρίππα* (36 π. Χ.), τὸν δὲ *Λέπιδον* ζητήσαντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σέξτου νὰ καταλάβῃ τὴν Σικελίαν καὶ κηρύξαντα διὰ τοῦτο τὸν πόλεμον ἐνίκησε καὶ χάρισας αὐτῷ τὴν ζωὴν ἐπέτρεψε νὰ ζῆ ὡς ἰδιώτης ἐν Ῥώμῃ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἐξασφαλίσας νῦν ὁ Ὀκταβιανὸς τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀρχὴν ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ἐπιβουλῆς, ἔστρεψεν ἤδη πᾶσαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ διατρίβοντα Ἀντώνιον. Ἀπητείτο ὁμῶς ἐπίσημος παρὰ τῆς Συγκλήτου κήρυξις τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἀνδρός, ὅστις διένειμε τὸ κράτος ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα εἰς τὴν Κλεοπάτραν καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς υἱούς του καὶ ἐκηλίδου τὸ ὄνομα τῆς Ῥώμης διὰ τῶν ἀσέμων αὐτοῦ ἐρώτων. Τοῦτο δὲ ἐπέτυχεν ὁ Ὀκταβιανὸς προσαγαγὼν εἰς τὴν Σύγκλητον ἐπίσημον διαθήκην τοῦ Ἀντωνίου, ἣν ἐκείνος εἶχε καταθέσῃ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἑστίας καὶ δι' ἧς

ἐπεκύρου πάντα ὅσα ἐποίησεν. Ἄπασα τότε ἡ Σύγκλητος ἐξανέστη κατὰ τοῦ προδότου, καθήρεσεν αὐτὸν τῆς ὑπατείας καὶ τριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ὀνόματι μὲν κατὰ τῆς Κλεοπάτρας πράγματι δὲ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου, ἀναθεῖσα τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Ὀκταβιανόν. Οὕτως ἄρχεται τρίτος ἐμφύλιος ἐμφύλιος (31 π. Χ.), ὅστις ἐπήγαγε τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τῆς Δημοκρατίας πέντε αἰῶνας μετὰ τὴν σύστασιν αὐτῆς.

Ὁ Ἀντώνιος πρὸ πολλοῦ μαθὼν τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καθ' ἑαυτοῦ τεκτανόμενα ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ γενναίως τὸν κίνδυνον. Συγκαλέσας ὅθεν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀνατολῆς ἐζήτησε τὴν βοήθειαν αὐτῶν· ὅτε δὲ ἐκίνησε κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του εὐρέθη ἔχων στρατὸν μὲν ἐξ 100000 ἀνδρῶν συγκείμενον, στόλον δὲ ἐκ 500 νεῶν, ὧν αἱ 60 ἦσαν Αἰγυπτιακαὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς τῆς Κλεοπάτρας. Μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τοῦ στόλου ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἔτι ὁ Ὀκταβιανὸς προσεπάθει ἐν Ἰταλίᾳ νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν, ἣν ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη νὰ ἐπωφεληθῇ ἀλλὰ διεχειμάζεν ἐν Πάτραις. Κατὰ Σεπτέμβριον δὲ τοῦ 31 π. Χ. ὁ Ὀκταβιανὸς διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἡπειρον, ὁ δὲ ναύαρχος αὐτοῦ Ἀγρίππας ἐγένετο ἀμαχητεὶ κύριος τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορίνθου, ὅτε πλείστοι τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν τοῦ Ἀντωνίου ἠυτομόλησαν πρὸς τὸν Ὀκταβιανόν. Βλέπων δὲ ὁ Ἀντώνιος τοῦτο καὶ προμαντεύων ἴσως τὴν καταστροφὴν του ἀποφασίζει νὰ συνάψῃ μάχην ὀριστικὴν. Καὶ ἐνῶ τὸ συμφέρον του ἀπῆρτε νὰ πεζομαχήσῃ, καὶ τοῦτο συνεβούλευον αὐτῷ πάν-

τες οἱ ὕπαρχοι αὐτοῦ, τούναντίον ἐκεῖνος πειθόμενος εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς Κλεοπάτρας προετίμησε τὴν ναυμαχίαν. Ὁ ἀγὼν ἐγένετο ἐν Ἀκτίῳ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἦτο ἀμφίροπος. Ἀλλ' αἰφνης ἡ Κλεοπάτρα διατάττει τὴν ἀποχώρησιν τῶν 60 αὐτῆς νεῶν, ἐνῶ ἔτι ὁ ἀγὼν ἦτο ἄκριτος, ὁ δὲ Ἀντώνιος βλέπων φεύγουσαν τὴν βασιλισσαν ἐγκαταλείπει στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐμβὰς εἰς ἀκάτιον σπεύδει πρὸς τὴν ναυαρχίδα τῆς φευγούσης Κλεοπάτρας. Ὁ στόλος καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ δὲν ἐβράδυναν κατὰ συνέπειαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Ὀκταβιανόν, ὅστις πρὸς διαιώνισιν τῆς νίκης ταύτης διέταξε νὰ κτισθῇ πόλις εἰς ἀπόστασιν $1 \frac{1}{2}$ ὥρας ἀπὸ τῆς Πρεβεζῆς κληθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ *Νικόπολις* (31 π. X.)

Ἀφοῦ ὁ Ὀκταβιανὸς διερρύθμισε τὰ κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα, ἐτράπη ἐπὶ τὴν καταδίωξιν τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας καὶ ἐπλευσε πρὸς τοῦτο εἰς Αἴγυπτον. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἤρχισε νὰ ἀπομακρύνηται ἀπὸ τοῦ Ἀντωνίου· συναγαγοῦσα δὲ πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐνεκλείσθη εἰς πύργον, διατάξασα νὰ εἰπωσιν εἰς τὸν Ἀντώνιον ὅτι ἀπέθνηεν. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ ὁ Ἀντώνιος εὐθὺς διαρυπᾷ ἑαυτὸν διὰ ξίφους καί, ἐνῶ ἔτι ἐπάλλαιε κατὰ τοῦ θανάτου, ἀνήγγειλάν αὐτῷ ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ζῆ. Τότε παρεκάλεσε νὰ τὸν ὀδηγήσῃ παρ' αὐτήν, ὅπως ἀποθάνῃ ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς τοσοῦτον ὀλεθρίας δι' αὐτὸν γυναικός· ὅπερ καὶ ἐγένετο (Αὔγ. 30 π. X.). Ὁ Ὀκταβιανὸς εἰσελθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀνήγγειλεν εἰς τὴν

Κλεοπάτραν ὅτι οὐδὲν ἔχει νὰ φοβηθῆ παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν παρεκίνει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς φυλακῆς τῆς. Ἐκείνη ἐξεληθοῦσα μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐδεξιῶθη τὸν Ὁκταβιανὸν μετὰ μεγάλης πολυτελείας, προσπαθήσασα νὰ δειλιάσῃ καὶ αὐτὸν διὰ τοῦ κάλλους καὶ τῆς λαμπρότητος. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔμεινεν ἀπαθὴς εἰς τὰς θωπείας αὐτῆς καὶ προσεπάθησε μόνον νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ ὥστε νὰ μὴ φοβῆται. Ὅτε ὁμως ἐκείνη ἔμαθεν ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀπεστέλλετο εἰς Ῥώμην, ἵνα κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ Ὁκταβιανοῦ, ἀπεράσισε νὰ δώσῃ τέρμα εἰς τὸν βίον τῆς. Παραγγείλασα ὅθεν εἰς πιστὸν δούλον νὰ φέρῃ πρὸς αὐτὴν ἐντὸς καλάθου σύνων ἀσπίδα (εἶδος ἰοβόλου ὄρεως) ἐλούσῃ καὶ εἶτα ἐστολίσθῃ λαμπρῶς καὶ καθήσασα εἰς πολυτελέστατον δεῖπνον ἔφαγε. Μετὰ δὲ ταῦτα κατακλιθεῖσα, ὡς εἶχεν, εἰς χρυσὴν κλίνην ἐδήχθη ὑπὸ τοῦ ὄρεως, ὃν εἶχε θέσῃ αὐτόθι πρότερον, καὶ ἀπέθανε.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Β'. ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ΄.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Αὐταρχία τοῦ Αὐγούστου.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἀντωνίου ὁ Ὀκταβιανὸς ἔμεινε μόνος κύριος τῶν πραγμάτων ἄνευ ἐτέρου ἀνταγωνιστοῦ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην (29 π. Χ.), ἀφοῦ διέταξε τὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀσίας πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ λαὸς καὶ ἡ Σύγκλητος ἐσπευσαν δουλοπρεπῶς νὰ παράσχωσιν αὐτῷ θείας τιμὰς καὶ πάσας τὰς ἀρχάς, ὅσας ἄλλοτε εἶχον χορηγήσει εἰς τὸν Καίσαρα. Ἄλλ' οὐτος τελέσας πρῶτον τριήμερον μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον ἐδείχθη λίαν ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὰς ἀποδοθείσας αὐτῷ τιμὰς καὶ ἀρχάς καὶ ἐξ ὧν ἐδέχθη μόνον τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τὸ ἐπώνυμον Αὐγούστος (=σεβαστός), τὸν μὲν ὡς παρέχοντα αὐτῷ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν καὶ παντοδυναμίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τὸ δὲ ὡς καθιστὰν αὐτὸν ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον καὶ ὄν τι ὑπεράνθρωπον· ὅθεν καὶ ἡ ὑπογραφή αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ τῶν δύο

τούτων λέξεων : *Αὐτοκράτωρ Αὐγουστος* (=imperator Augustus), ἀποβαλὼν ὅλως τὸ ὄνομα *Ὀκταβιανός*, ὅπερ ἀνεμίμνησκεν εἰς τὸν λαὸν τὰς θηριώδεις προγραφὰς τῆς τριαρχίας. Σὺν τῷ ὀνόματι δὲ ἀπέβαλε καὶ τὸν πρῶτον αὐτοῦ χαρακτῆρα τὸν αὐττηρὸν καὶ θηριώδη, κατέστη δὲ λίαν ἐπιεικῆς καὶ ἐκκλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἡ δὲ ἀρίστη διοικήσεις τοῦ κράτους κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀληθῶς *σεβαστὸν* παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς τῆς ἀπεράντου Αὐτοκρατορίας καὶ ἡ ἱστορία ἐσημείωσε τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ αὐταρχίαν χρυσοῖς γράμμασιν ἀποδοῦσα αὐτῇ τὸν τίτλον τοῦ *χρυσοῦ αἰῶνος*.

Ὁ Αὐγουστος εἶχε περὶ αὐτὸν ἀρίστους συμβούλους, οὓς φίλους ἑαυτοῦ ἀπεκάλει· μεταξὺ τούτων ὑπερεῖχον ὁ στρατηγὸς *Ἀγρίππας* καὶ ὁ συνετώτατος καὶ πλουσιώτατος *Μαικήνας*, ὧν ὁ μὲν γενόμενος γαμβρὸς τοῦ ἐπὶ τῇ θυγιντρὶ *Ἰουλίᾳ* ἀνέλαβε τὸν διοργανισμὸν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ προσωρίζετο ὡς δ.άδοχος, ὁ δὲ *Μαικήνας* ἐνεθάρρυνε καὶ ἐπροστάτευε τῇ ἀδείᾳ τοῦ Αὐγουστοῦ πάντας τοὺς λογοτέχνας καὶ ποιητάς, οὓς συνήθροιζε καθ' ἑκάστην περὶ τὴν ἑαυτοῦ τράπεζαν καὶ διελέγετο μετ' αὐτῶν. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν τότε ἀκμάζοντες οἱ ποιηταὶ *Βιργίλιος*, *Ὀράτιος*, *Ὀβίδιος*, *Φαῖδρος* καὶ ὁ ἱστορικὸς *Τίτος Λίβιος*. Τῇ βιηθείᾳ καὶ συμπράξει τῶν συμβούλων τοῦ τούτων ὁ Αὐγουστος ἐπέδωκε εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτείας διοργάνωσιν, λαβὼν πρότερον ἀλληλοδιαδόχως πάσας τὰς ἀρχάς, ἥτοι τὴν ὑπατείαν, τιμητείαν, προεδρίαν τῆς Συγκλήτου, δημαρχίαν καὶ τέλος τὴν ἀνωτάτην ἀρχιερωσύνην, οὐδέποτε δὲ τὸν τίτλον τοῦ

δικτάτωρος. Μετά δὲ ταῦτα προσεποιήθη ὅτι καταθέτει τὴν ἀρχὴν ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου, ὅπως ἀποβῆ ἔτι ἰσχυρότερος. Καὶ τῶντι αὕτη μετὰ παρακλήσεων καθικέτευσεν αὐτὸν νὰ ἀποσύρῃ τὴν παραίτησίν του, ὅπερ καὶ ἔπραξεν καμφοθεὶς δῆθεν εἰς τὰ δάκρυα καὶ τὰς παρακλήσεις τῶν πατέρων.

Γενόμενος οὕτως ὑπέρποτε πανίσχυρος ὁ Αὐγουστος ἐπεχείρησε τὴν μεταρρύθμισιν τῆς πολιτείας. Πρῶτον δὲ πάντων κατεσκεύασε δι' ἑαυτὸν ἀπλοῦν οἶκον, ὃν ὠνόμασε *Παλάτιον* καὶ οὐ τὰς θύρας εἶχεν ἀνοικτάς πάντοτε εἰς τοὺς βουλομένους νὰ ἐκθέτωσιν εἰς αὐτὸν τὰ δίκαιά των. Εἶτα δὲ πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς πόλεως συνέστησε δύο ἀρχάς, τὴν τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως καὶ τῶν δύο ἐπάρχων τῶν *Πραιτωριανῶν*, ἧτοι τῆς αυτοκρατορικῆς φρουρᾶς· αὗται δὲ καὶ μάλιστα ἡ δευτέρα ἀπέβησαν σὺν τῷ χρόνῳ σπουδαιόταται. Δὲν ἐπεχείρησεν ὅμως νὰ μεταβάλῃ ριζηδὸν τὸ καθιστῶς πολίτευμα, ἀλλὰ τὸναντίον καὶ τὴν Σύγκλητον διετήρησεν, ἣν τρίς ἐκαθάρισεν ἀπὸ τῶν ἀνχζίων Συγκλητικῶν, περιορίσας καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς 600, καὶ τὰς φατρικὰς καὶ λοχίτιδας ἐκκλησίας. Ἀφῆρσεν ὅμως ἀπ' αὐτῶν πᾶσαν πραγματικὴν ἰσχύν, διότι τὰ πάντα ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ ἀτομικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος. Διενεμήθη τὰς ἐπαρχίας μετὰ τῆς Συγκλήτου, αὐτὸς μὲν λαβὼν τὰς ταραχωδεστέρας, εἰς ἐκείνην δὲ ἀποδοὺς τὰς ἡσυχωτέρας, ὧν πάλιν ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις διεζήγητο μόνον ὑπ' αὐτοῦ δι' ἐπάρχων. Τὴν πολιτικὴν δικαιοσύνην ἐπέτρεψεν εἰς ἄνδρας λαμβανομένους ἐκ πασῶν τῶν τάξεων τῆς πολιτείας, τὴν δὲ

ποινικὴν μόνον εἰς τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν ἑπαρχον τῆς πόλεως, ἐπιφυλαξάμενος εἰς ἑαυτὸν τὴν ἔφεσιν, ὅτε μόνος ἀπένεμε τὴν δικαιοσύνην. Κατήρτισε μόνιμον στρατιωτικὴν δύναμιν ἀνερχομένην εἰς 200000 ἄνδρας καὶ σταθμεύουσαν διαρκῶς εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἐν μόνιμοις στρατοπέδοις. Ἐπεχείρησε καὶ τὴν ἀπογραφὴν τῶν κητοίκων οὐ μόνον τῆς Ῥώμης ἀλλὰ καὶ ἀπάσης τῆς Αὐτοκρατορίας⁽¹⁾, καθ' ἣν ἡ μὲν Ῥώμη εὐρέθη ἔχουσα 4137000 κατοίκων, ἅπαν δὲ τὸ κράτος περὶ τὰ 100 ἑκατομύρια.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Αὐγουστος ἐπεχείρησε τριετῆ περιοδείαν ἀνὰ τὸ κράτος ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Δύσεως· ἀφοῦ δὲ ἀνεδιωργάνωσε τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰβηρίαν, ἀπῆλθεν εἰς Ἀνατολήν, ἣς τοὺς λαοὺς μεγάλως ἀνεκούφισε πολυειδῶς ἐπὶ Ἀντωνίου ζημιωθέντας. Καθυπέταξε τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην χώρας καὶ συνωμολόγησεν ἔντιμον πρὸς τοὺς Πάρθους εἰρήνην. Διατρίβων δὲ αὐτόθι ἐδέξατο πρέσβεις τῆς βασιλείσεως τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἀπέστειλε τοὺς υἱοὺς τοῦ Δροῦσον καὶ Τιβέριον κατὰ τῶν Γερμανικῶν φύλων κατοικούντων πέραν τῆς Ἰταλίας· καὶ ἐνίκησαν μὲν αὐτά,

(1). Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην καὶ ἡ πρῆβενος Μαρία μετὰ τοῦ μνηστῆρος αὐτῆς Ἰωσήφ ἠναγκάστη νὰ μεταβῇ ἐκ Ναζαρέτ, ἐνθα κατῴκει, εἰς τὴν πόλιν τῶν πατέρων τῆς Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας πρὸς καταγραφὴν. Αὐτόθι δὲ ἐπιστάσης τῆς ὥρας τοῦ τοκετοῦ καὶ μὴ εὐρύθσα ἕτερον κατάλυμα κατέλυσε εἰς τι σπήλαιον, ἐνθα ἐγέννησε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ κατέκλιεν αὐτὸν εἰς τὴν φάτνην τῶν ἀλόγων ζώων (753 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης).

δὲν ἠδυνήθησαν ὁμως νὰ καταβάλωσιν ἐντελῶς μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, ἣν ὁ Αὐγουστος ἐπεθύμει νὰ καταστήσῃ βόρειον τοῦ κράτους σύνορον, φρονευθέντος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὰ μάχαις οὐ μόνον τοῦ δεξιωτάτου Δρούσου ἀλλὰ καὶ τοῦ στρατηγοῦ *Οὐάρου* μεθ' ὀλοκλήρων δύο λεγεώνων, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Αὐγουστος εἰς βοήθειαν τοῦ Δρούσου (9 μ. Χ.).

Ἐν Ῥώμῃ δὲ μένων ὁ Αὐγουστος ἠσχολήθη περὶ τὴν σύνταξιν νόμων σκοπούντων τὴν ἄρσιν τῆς σιτοδείας, τὴν καταπολέμησιν τῆς ἀγαμίας καὶ τῆς διαφθορᾶς καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς θρησκείας τῶν προγόνων. Ἠσχολήθη ὡσαύτως περὶ τὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς πόλεως κτίσας ναοὺς, βιβλιοθήκας, θέατρον, μεγάλας στοάς, λουτρῶνας κλπ. ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ἀγρίππα καὶ χρηροῦντος τοῦ Μαικήνα. Καυχώμενος ἐπὶ ταῖς κτίσμασι τούτοις ὁ Αὐγουστος ἔλεγεν· «*Eūron τὴν πόλιν ἐυλίην, θὰ καταλίπω δ' αὐτὴν λιθίην*». Κατεσκεύασε πρὸς τούτοις μεγάλας στρατιωτικὰς ἑδoὺς διασταυρουμένας καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Δὲν ἔλειψαν ὁμως μεθ' ὀλην τὴν ἀρίστην διοίκησιν καὶ συνωμοσίαι κατὰ τῆς ζωῆς του, ὧν ἐπισημοτέρα ὑπῆρξεν ἡ τοῦ *Πομπωνίου Κίρρα*, εἰς ὃν οὐ μόνον ἐχάρισε τὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπατείαν ἔδωκε, καταστήσας αὐτὸν εἰς τὸ ἐξῆς ἓνα τῶν ἐπιστηθιωτέρων φίλων.

Ὅσον ὁμως εὐτυχῆς ὑπῆρξεν ὁ Αὐγουστος ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ βίῳ, τόσον ἀτυχῆς ἐγένετο ἐν τῷ οἰκογενειακῷ. Τρεῖς συζύγους ἔσχεν, ὧν μόνη ἡ δευτέρα *Σκριβωρία* καλουμένη ἐγέννησεν αὐτῷ τὴν *Ἰουλίαν*, τὴν δὲ τρίτην καλουμένην *Λιβίαν* ἔλα-

Βεν ἔχουσαν δύο υἱούς, τὸν Δροῦσον, ὃν εἶδομεν ἀνωτέρω φονευθέντα ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τὸν Τιβέριον, ὃν δὲν ἠγάπα διὰ τὸν αὐθάδη καὶ ἀπότομον αὐτοῦ χαρακτῆρα. Τοῦτον ὁμως ἠναγκάσθη νὰ ἀναγορεύσῃ διάδοχόν του συζεύξας μετὰ τῆς θυγατρὸς του Ἰουλίας, ἀποθανόντος τοῦ προτέρου αὐτῆς συζύγου Ἀγρίππα τοῦ στρατηγοῦ. Ἄλλ' ὅ,τι ἔπληξε βαθύτερον τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἀκολασίαι τῆς Ἰουλίας ἐν καιρῷ τῆς ἀποδημίας τοῦ Τιβερίου, διὰ τὰς ὁποίας ἠναγκάσθη νὰ ἐξορίσῃ αὐτὴν εἰς Καμπανίαν καὶ νὰ στερήσῃ τῆς εὐζωίας καὶ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπικοινωνίας. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ βίου του οὐδεὶς ἀπέμεινεν αὐτῷ οὔτε ἐκ τῶν καλῶν φίλων οὔτε ἐκ τῶν οἰκείων του, ἢ μόνος ὁ διάδοχός του Τιβέριος, εἷς υἱὸς τοῦ Ἀγρίππα ἐκ τῆς Ἰουλίας καὶ ὁ τοῦ Δρούσου υἱὸς Γερμανικός, οὗς ὁ Τιβέριος ἠναγκάσθη νὰ υἰοθετήσῃ τῇ αἰτήσει τοῦ Αὐγούστου.

Ἐν ἔτει δὲ 14 μ. Χ. εὑρισκόμενος ὁ Αὐγουστος ἐν Νώλῃ τῆς Καμπανίας ἀπέθανεν ἐκ νόσου ἄγων τὸ 76^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἄρξας 44 ἔτη. Σὺν αὐτῷ δὲ ἐξέλιπε καὶ ἡ ἡσυχία καὶ εὐτυχία τῆς Ῥώμης, διότι οἱ πλείστοι μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες ὑπῆρξαν ὡμοὶ καὶ ἀπάνθρωποι, μόνον ἔρωτα ἔχοντες πρὸς τὴν ἀκολασίαν, τὸν φόνον καὶ τὴν ληστείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'.

Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου
αὐτοκράτορες.

Τιβέριος.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου εὐθύς οἱ Πραιτωριανοὶ καὶ ἡ ἐν Ῥώμῃ φρουρὰ μετὰ τῆς Συγκλήτου ἔδωκαν τὸν ὄρκον πίστεως εἰς τὸν Τιβέριον, ὅστις εἶχεν ἀποκτήσῃ ἱκανῶς εὐφημον ὄνομα ἐκ τῶν πολέμων, οὓς εἶχε διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς Ἰσπανίας, τῶν Γαλατῶν, Γερμανῶν καὶ τῆς Παννονίας (Οὐγγαρίας). Ἄλλ' ἡ ἄνοδος του ἐπὶ τὸν θρόνον δὲν ἐγένετο ἄνευ δυσκολίας, διότι πολλοὶ λεγεῶνες ἕστασίασαν κατ' αὐτοῦ, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐπανελάβον τὰς ἐχθροπραξίας. Ἀπὸ τούτων ὁμως ἀμφοτέρων ἀπήλλαξεν αὐτὸν ὁ ἄξιος υἱὸς τοῦ Δρούσου Γερμανικός, καὶ τὴν στάσιν τῶν λεγεῶνων καταστείλας ἐπὶ κινδύνῳ τῆς ζωῆς του μὴ θελήσας νῆ δεχθῆ τὸ εἰς αὐτὸν προσενεχθὲν ὑπ' ἐκείνων σκῆπτρον τῆς ἀρχῆς, καὶ τοὺς Γερμανοὺς κατατροπώσας καὶ καταδιώξας πέραν τοῦ Ῥήνου, ἐκδικήσας οὕτω τὸν θάνατον τοῦ τε πατρὸς του καὶ τῶν λεγεῶνων τοῦ Οὐάρου.

Ὁ Τιβέριος εἶχε χαρακτῆρα πανοῦργον ἅμα καὶ ὑποκριτικόν· ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἔλαβε πάντα τὰ σημεῖα τῆς ἀρχῆς καὶ ἐδέχθη τὸν ὄρκον πίστεως παρὰ τῶν Πραιτωριανῶν καὶ τῆς Συγκλήτου εἰς δὲ τοὺς ἔξω λεγεῶνας ἔγραφεν ὡς ἄρχων, ἀφ' ἑτέρου παραστὰς πρὸ τῆς Συγκλήτου ὑπεκρίθη ὅτι καταθέτει τὴν ἀρχὴν ὡς βαρὺ οὔσαν φορτίον. Ἄλλὰ πειθόμενος εἰς τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις αὐτῆς

ἀπέσυρε τὴν παραίτησιν καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πενταετίαν διοικῶν μετὰ μεγάλης συνέσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ σεβόμενος εἰς ἄκρον τὴν Σύγκλητον, εἰς ἣν ἀπέδωκε πλεῖστα δικαιώματα ἀφαιρεθέντα ἄλλοτε ἀπ' αὐτῆς, ὡς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς λοιπὰς δημοσίας ὑποθέσεις. Δὲν ἀπένεμε τιμὰς καὶ ἀξιώματα, εἰμὴ ἀποβλέπων εἰς τὸ γένος τοῦ ἀτόμου, τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ ὑπηρεσίας καὶ εἰς ἄλλα προσόντα. Ἐν δὲ τῷ ἰδιωτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἦτο ἄγαν λιτός, ὀλίγας ἐκέκτητο κτήσεις καὶ δούλους, ὁ ἴδιος δὲ πολλάκις ἔδιδε τὸ παράδειγμα τῆς διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ ἄρσεως τῶν ἐρίδων καὶ διαφορῶν. Ἄλλ' ὁ βίος αὐτοῦ οὕτος δὲν διήρκεσε πολὺ· δείγματα δὲ τῆς τραχύτητος καὶ θηριωδίας αὐτοῦ ἔδωκε συλλαβῶν κατὰ νοῦν νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δύο ἐπιφθῶν ἀντιζήλων, οὓς ὁ Αὐγούστος ἔταξε συνάρχοντάς του. Καὶ τὸν μὲν Ἀγρίππαν διέταξε καὶ ἐφόνευσαν ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐξορίας του, ἔνθα εἶχεν ἐξορισθῆ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου διὰ τὸν ἄσωτον αὐτοῦ βίον· τὸν δὲ Γερμανικόν, ὃν ὁ λαὸς ἐλάτρευε διὰ τὰς ἐξόχους ὑπηρεσίας καὶ τὰ λαμπρότατα κατορθώματά του ἀνεκάλεσεν ἐκ Γερμανίας καὶ ἐπέτρεψε μὲν αὐτῷ νὰ καταγάγῃ θρίαμβον ἐπὶ ταῖς νίκαις του, ὅπως εὐχαριστήσῃ οὕτω τὸν λαόν, εὐθύς ὁμῶς ἀπέστειλεν εἰς Ἀσίαν, ὅπως ἀποκαταστήσῃ δῆθεν τὴν τάξιν εἰς τὰς αὐτόθι ἐπαρχίας. Ἄλλ' ἐκεῖ αἴφνης μετ' ὀλίγον ἀπέθανε νοσήσας (19 μ. Χ.), τὸν δὲ θάνατον αὐτοῦ ἀπέδωσαν πάντες εἰς τὸν Τιβέριον κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἐνήργησεν ὁ ἐνοχοποιηθεὶς τότε ἀνθύπατος τῆς Συρίας Πείσωρ. Ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης καὶ ὁ στρατὸς ἐθρήνησαν τὸν θάνα-

τον τοῦ Γερμανικοῦ ὡς ἐθνικὴν ἀπώλειαν, μέγα δὲ ὑπῆρξε τὸ πένθος ἐν Ῥώμῃ, ὅτε ἡ σύζυγος τοῦ Γερμανικοῦ Ἀγριππῖνα ἐκόμισε τὸν σποδὸν τοῦ νεκροῦ καὶ κατέθηκεν ἐν τῷ μαυσωλείῳ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Τιβέριος, ἵνα μὴ δώσῃ ὑπονοίας εἰς τὸν λαόν, κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Πείσωνα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἡ δὲ ποινὴ ἐξετελέσθη ἐνώπιόν του. Ἀλλ' αἱ τιμαὶ αἱ ἀποδοθεῖσαι εἰς τὸν Γερμανικὸν καὶ τὸ ἐπικρατήσαν μετὰ τὴν ταφὴν του ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον βαρὺ πένθος ἐξήγειραν ἐν τῇ καρδίᾳ του δεινὴν ζηλοτυπίαν. Ἀποβαλὼν ὅθεν τὸ προσωπεῖον διατάττει πρῶτον μὲν τὴν παῦσιν τοῦ πένθους καὶ εἶτα τὴν εἰς θάνατον καταδίκην πάντων ὅσοι ἀπέδωσαν εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον τοῦ Γερμανικοῦ. Τότε δὲ ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψίᾳ πολλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποδείξει τῶν ἀπέριων ὠτακουστῶν καὶ προδοτῶν, οἵτινες κατεπλημύρησαν τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν, συνελχμβάνοντο καὶ κατεδικάζοντο εἰς θάνατον πλείστοι, ὧν αἱ περιουσίαι ἐδημεύοντο.

Σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τοῖς τερατουργήμασι τούτοις ἔπαιξεν ὁ ἄξιος τοῦ Τιβερίου ὀπαδὸς Σηιανὸς ἑπαρχος τῶν Πραιτωριανῶν, ὅστις, ἵνα κάλλιον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκτελῇ τοὺς θηριώδεις αὐτοῦ φόνους ὁ Τιβέριος καὶ δουλεύῃ εἰς τὰ αἰσχρὰ αὐτοῦ πάθη, συνεβούλευσεν αὐτῷ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἐν Καμπανίᾳ νῆσον *Καπρέαν*. Καὶ αὐτόθι ἐκεῖνος μὲν ἔρριπτεν ἀπὸ τῶν βράχων εἰς τὴν θάλασσαν τὰ θύματα αὐτοῦ, ὁ δὲ Σηιανὸς ἐν Ῥώμῃ ὡς ἀπόλυτος κύριος καὶ ἐκτελεστὴς τῶν διαταγῶν τοῦ Αὐτοκράτορος συνεπλήρου τὸ ἔργον ἐκείνου, ἐξαφανίζων πάντας τοὺς ἐπιφανεῖς Ῥωμαίους καὶ ἐνσπεύρων πανταχοῦ

τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον. Ἀποβλέψας δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἐξηφάνισε τὸν μόνον υἱὸν τοῦ Τιβερίου Δροῦσον διὰ βραδέος δηλητηρίου καὶ τὴν σύζυγον τοῦ Γερμανικοῦ Ἀγριππῖναν μετὰ τῶν δύο πρεσβυτέρων υἱῶν τῆς. Ὁ θάνατος ὁμῶς τοῦ Δρούσου ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Τιβερίου. Διορίσας ὅθεν ἔπαρχον τῶν Πραιτωριανῶν τὸν Μάκρωνα προέγραψε τὸν Σηιανόν, καὶ ἐφοδιάσας τὸν νέον ἔπαρχον δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὴν Σύγκλητον ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς Ῥώμην, παραγγέλλων νὰ ἀποφύγη ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ δώσῃ εἰς ἐκεῖνον ὑπονοίας περὶ τῆς εἰς θάνατον προγραφῆς του. Οὕτω δὲ ὁ Σηιανὸς καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἀπηγχονίσθη ὑπὸ τοῦ δημίου (33 μ. X.).

Ἄλλὰ καὶ τοῦ θηριώδους αὐτοκράτορος τὸ τέλος μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν. Ἀφοῦ ἐγκαίρως ἀνέδειξε διάδοχον τὸν υἱὸν τοῦ Γερμανικοῦ Γάιον Καλλιγόλαν καὶ τὸν ἕγγονον αὐτοῦ Τιβέριον Γέμελλον ἀπέθανε δολοφονηθεὶς ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ Λουκούλλου ἐν ἡλικίᾳ 78 ἐτῶν ἄρξας 23 ἔτη (37 μ. X.) ⁽¹⁾.

Καλλιγόλας.—Εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Τιβερίου Καλλιγόλαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίστευσαν ὅτι εὖρον ἄξιον υἱὸν τοῦ πατρός, ὡς καὶ ἐδείχθη πράγματι τοιοῦτος ἐν ἀρχῇ μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου, καθ' ὃν καταληφθεὶς ὑπὸ ἐπιληψίας παρ' ὀλίγον ἀπέθανε. Ἡ ἀσθένεια αὕτη ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν ἀνεξάλειπτα ἔχνη τῆς διαβάσεώς της· κατελαμβάνετο δηλ. ἔκτοτε ὑπὸ τινος μανίας, ἥτις ἐξώθει αὐτὸν εἰς

(1) Ἐν ἔτει 19φ τῆς αὐταρχίας τοῦ Τιβερίου ἐσταυρώθη ἐν Γολγοθᾶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

ἀνήκουστον ἀπανθρωπίαν, φιλαργυρίαν, ἀλαζονείαν, ἀσέβειαν καὶ ἀκολασίαν. Πρῶτον δεῖγμα τῆς ἀπανθρωπίας αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ φόνος τοῦ συνάρχοντός του Γεμέλλου, εἶτα τοῦ Μάχρωνος καὶ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Σιλάρου. Κατόπιν δὲ ἐπηκολούθησαν τοὺς φόνους τούτους ἕτεροι ἐκ φιλαργυρίας, ὅπως γένηται κάτοχος τῆς περιουσίας τῶν φονευομένων, ἧς μεγίστην εἶχεν ἀνάγκην εἰς τὰς ἀσωτίας καὶ ἀκολασίας του. Εἶχε δὲ καταστῆ τοσοῦτον αἰμοχαρῆς, ὥστε ἐλυπεῖτο διότι ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον μίαν κεφαλὴν, διὰ τὴν ἀπκλαχθῆ αὐτῶν δι' ἑνὸς κτυπήματος. Τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀδικάνους πρὸς ἐργασίαν ἔρριπτεν ὡς βορὰν εἰς τὰ ἄγρια θηρία, λέγων ὅτι καθαρίζει τὴν πόλιν ἀπὸ ἀνθρώπων ἀνωφελεῖς.

Ἄλλὰ τὴν σκληρότητα ταύτην ὑπερέβαλε πολὺ περισσότερο ἢ ἀλαζονεία αὐτοῦ καὶ ἀσέβεια. Ὀνομάσας ἑαυτὸν *κυβερνήτην* ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν εἰς μεγάλην Βρεττανίαν· ἀλλὰ μόλις φθάσας εἰς τὸν Ὠκεανὸν συνήγαγεν ἀπείρους χάλικας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐτέλεσε θρίαμβον ἐπιδειξας τοὺς χάλικας ὡς τρόπαια. Ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνώτερον τοῦ Διὸς καὶ πολλάκις προσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν συνωμίλει μετὰ τοῦ εἰδώλου τοῦ θεοῦ. Ἐκοπτε τὰς κεφαλὰς τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν καὶ ἐπέθετεν ἐπ' αὐτῶν ὁμοίωμα τῆς ἰδικῆς του. Τέλος δὲ ἤξιώσε νὰ λατρεύηται καὶ αὐτὸς ὡς θεὸς· ἐρχόμενος ὀθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐκάθητο μετὰ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Κάστορος καὶ Πολυδεύκου, οὓς ἐκάλει σωματοφύλακάς του, πάντες δὲ οἱ πολῖται προσερχόμενοι ἐλάτρευον αὐτὸν ἐνδεδυμένον ὄντα ὡς Ἡρακλέα ἢ ὡς Ἑρμῆν ἢ ὡς Ἀφροδίτην, συνη-

θέστατα δὲ ὡς Δία. Ἀπεριόριστος δὲ ἦτο καὶ ἡ περὶ τὴν τράπεζαν σπατάλη του. Ἐν ἐνὶ μόνῳ δεῖπνῳ ἔδαπόνησε περὶ τὰ 2000000 φρ. Τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἵππον Ἰγκίτατον, εἰς ὃν ἀνήγειρεν ἴδιον ἀνάκτορον μετὰ μαρμαρίνης φάτνης καὶ ἑλεφαντίνου χορτοφορίου, προσεκάλει πολλάκις εἰς τὸ δεῖπνον καὶ παρέθετεν αὐτῷ ἄχυρα χρυσᾶ καὶ τὰ παρόμοια. Εἰς δὲ τοὺς συνδαιτυμόνας παρέθετε πολλάκις ἐδέσματα, ὧν τὰ καρκεύματα συνέκειντο ἐκ διαλελυμένων μαργαριτῶν, καὶ τρυβλία πλήρη χρυσοῦ.

Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ὑπέμεινε ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς τὸ τέρας τοῦτο τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτε Κάσσιος ὁ Χαιρέας χιλιάρχος τῶν Πραιτωριακῶν ἐφόνευσε αὐτὸν ἐν λουτρῶνι εἰς ἡλικίαν 29 ἐτῶν (41 μ. Χ.).

Κλαύδιος.—Ἐνῶ ἡ Σύγκλητος ἐκήρυττε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς αὐταρχίας, οἱ Πραιτωρινοὶ εὐρόντες ἐν τῷ Παλατίῳ κεκρυμμένον ὄπισθεν παραπετάσματος τὸν θεῖον τοῦ Καλλιγόλα Κλαύδιον, ὅστις μέχρι τοῦδε εἶχε διαφύγη τὸν θάνατον ὑποκριθεὶς τὸν εὐήθη, ἤγαγον εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἀνεκήρυξαν Αὐτοκράτορα ἄγοντα τὸ 55 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τὴν πρᾶξιν ταύτην τῶν Πραιτωριανῶν ἠναγκάσθη ἡ Σύγκλητος νὰ ἐπικυρώσῃ, ἀνευφήμησαν δὲ αὐτὸ, ὡς αὐτοκράτορα οἱ ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους λεγεῶνες. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν ἡ χρηματικὴ δωρεά, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τοὺς Πραιτωριανούς, πρῶτος αὐτὸς ἐγκαινίσας τὸ μετὰ ταῦτα ὀλεριώτατον καταστὰν τοῦτο σύστημα. Ὁ Κλαύδιος ἦν ἀνὴρ ἐγκρατῆς μὲν παιδείας ἀλλ' ἀδυνάτου χαρακτῆρος, ἐκδοτός εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ δούλος τῶν παθῶν. Οἶχ ἦττον

ὁμως ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐσημειώθη ἐν τῇ Ἱστορίᾳ δι' ἐξόχων μὲν ἀνδραγαθημάτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, διότι οἱ λεγεῶνες αὐτοῦ ἀνεδείχθησαν νικηφόροι ἐν Ἀφρικῇ, Βρετανίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, δι' ἐξόχων δὲ μεταρρυθμίσεων καὶ συνετῆς διοικήσεως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, διὰ τῆς καταλύσεως τῆς λατρείας τοῦ Καλλιγόλα, δι' ἀστικῆς νομοθεσίας καὶ διὰ τῆς συντελέσεως μεγάλων καὶ ὑπερανθρώπων κατασκευασμάτων, ὡς, τῆς κατασκευῆς λιμένος ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Τιβέρεως, τῆς διοχετεύσεως ὕδατος ποσίμου διὰ δύο ὑδραγωγείων καὶ διὰ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς Φουκίτης λίμνης.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ αἴγλη τῶν ἔργων τούτων ἐπεσκιάσθη μεγάλως διὰ τῶν μαιφόνων πράξεων, ἃς ἐν ὀνόματι αὐτοῦ διέπραξαν οἱ ἀπελευθεροὶ τοῦ Νάρκισσος καὶ Πάλλας καὶ αἱ δύο τελευταῖαι ἐκ τῶν τεσσάρων συζύγων, ἃς ἔλαβεν, ἡ Μεσσαλίνα καὶ Ἀγριππίνα. Ἡ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἀποδείξῃ γυναικας αἰσχροτέρας καὶ θηριωδестέρας τούτων, αἵτινες βοηθούμεναι ὑπὸ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ῥηθέντων ἀπελευθέρων ἀπετόλμησαν τὰ πάντα καὶ ἐπλήρωσαν τὸν οἶκον τοῦ Αὐγούστου αἱμάτων καὶ πάσης ἀκολασίας. Ἡ Μεσσαλίνα εἰς τσαούτην ἀναίδειαν προέβη, ὥστε ἐπωφελουμένη ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Κλαυδίου ἐτόλμησε καὶ γάμους νὰ τελέσῃ ἐπισήμως ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι μετὰ τοῦ Σιλίου Σιλάρου. Ἄλλ' ὁ Κλαύδιος μαθὼν τὰ γενόμενα τὸν μὲν Σίλιον ἐφόνευτε, τὴν δὲ Μεσσαλίναν ἀπετελείωσεν ὁ Νάρκισσος. Ἡ Ἀγριππίνα δὲ, ἣν ἀνεψιάν του οὔσαν ἐνυμφεύθη ὁ Κλαύδιος παρὰ τὰ καθεστῶτα μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μεσσαλίνης, ὑπερέβη ἐκείνην οὐχὶ κατὰ

τὴν ἀκολασίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐστηρότητα καὶ ὑπεροψίαν. Τὸ κράτος ὑπ' αὐτῆς σχεδὸν ἐκυβερνᾶτο, καὶ μόνον μέλημα εἶχε πῶς νὰ περιέλθῃ ὁ θρόνος εἰς τὸν ἐκ τοῦ προτέρου ἀνδρὸς τῆς υἱὸν *Τιβέριον Νέρωνα*, παραγκωνιζομένου τοῦ γνησίου υἱοῦ τοῦ Κλαυδίου *Βρεττανικοῦ*, ὅστις εἶχε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ πανισχύρου ἀπελευθέρου *Ναρκίσσου*. Τὸ πρῶτον δὲ βῆμα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ γάμος τοῦ Νέρωνος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κλαυδίου *Ὀκταβίας* καὶ ἡ μετ' ὀλίγον ἀνακήρυξις αὐτοῦ ὡς υἱοῦ τοῦ *Αὐτοκράτορος*. Φοβουμένη ὅμως τὰς ὑπὲρ τοῦ *Βρεττανικοῦ* ἀντενεργείας τοῦ *Ναρκίσσου* ἐπέσπευσε τὸ τέλος τοῦ Κλαυδίου πρῶτον μὲν διὰ δηλητηριωδῶν μυκήτων, καὶ εἶτα ἀποτυχόντων ἐκείνων διὰ δραστηκοῦ δηλητηρίου δοθέντος αὐτῷ κατὰ διαταγὴν ἐκείνης ὑπὸ τινος Ἑλλήνου ἱατροῦ *Ξενοφῶντος*. Οὕτω δὲ ἀπέθανεν ὁ Κλαύδιος (54 μ. Χ.) ἐν ἡλικίᾳ 64 ἐτῶν ἄρξας 13 ἔτη.

Νέρων.— Δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν ἡλικίαν εἶχεν ὁ Νέρων ὁ υἱὸς τῆς Ἀγριππίνης ὅτε δωροδοκήσας τοὺς *Πραιτωριανούς* κατώρθωσε νὰ ἀνακηρυχθῇ ὑπ' αὐτῶν αὐτοκράτωρ καὶ ἐπευφημηθῇ εἶτα ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τε τῆς *Συγκλήτου* καὶ τῶν ἀνὰ τὸ κράτος λεγεόνων. Διὰ τῶν συνετῶν διατάξεων τῶν δύο αὐτοῦ ὑπουργῶν, τοῦ διδασκάλου τοῦ *Σενέκα* καὶ τοῦ ἐπάρχου τῶν *Πραιτωριανῶν Βούρρου*, εἰς οὓς ἡ Ἀγριππῖνα ὤφειλε κατὰ μέγα μέρος τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς, τὸ κράτος ἀπῆλαυσεν ἐν ἀρχῇ σχετικῆς τινος ἡσυχίας, πλήρους ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, περιορισμοῦ τῶν κατὰ τὰς ἐπαρχίας καταχρήσεων, ἡ δὲ τιμὴ αὕτη

ἀπεδίδετο εὐλόγως εἰς τὸν Νέρωνα, ὅστις ἐφαίνετο κατ' ἀρχὰς δικαίων τὴν περὶ ἑαυτοῦ ὡς ἀγαθοῦ ἡγεμόνος φήμην· «*Eiθε γὰρ μὴ ἐγνώριζον γὰρ γράφω*» εἶπεν ἡμέραν τιὰ ὅτε ἐμελλε νὰ ὑπογράψῃ διάταγμα θανατικῆς ἐκτελέσεως. Σὺν τῇ ἡλικίᾳ ὅμως ἤρχισε νὰ ἐκδηλῶται ὁ σκληρὸς αὐτοῦ καὶ αἰσχροὺς χαρακτήρ, οἱ δὲ ὑπουργοὶ αὐτοῦ οὐ μόνον ἀσθενεῖς ἐδείχθησαν εἰς τὸ νὰ καταστείλωσι τὰ ὀσημέραι ἐκδηλούμενα ἀχαλίνωτα αὐτοῦ πάθη, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναρριπιζῶσιν αὐτὰ διὰ τῆς αἰσχροῦς κολακείας καὶ τῆς ἀπλήστου αὐτῶν πλεονεξίας⁽¹⁾.

Τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν ἀνήκουστον καὶ πρωτοφανῆ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ἱστορίας ἀπανθρωπίαν αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ Νέρων προβάς εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ δεκατετραέτους υἱοῦ τοῦ Κλαυδίου Βρεττανικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν αὐτὴν συζυγοκτονίαν. Ἡ Ἀγριππῖνα βλέπουσα ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξασκῆ, ὡς ἤλπιζεν, ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τῆς καὶ νὰ διοικῆ αὐτὴ τὸ κράτος, ὡς ἐπὶ Κλαυδίου, δοθείσης μικρᾶς ἀφορμῆς ἠπέιλησε τὸν υἱὸν τῆς ὅτι θὰ ἀποδώσῃ τὰ τοῦ θρόνου δικαιώματα εἰς τὸν νόμιμον τοῦ Κλαυδίου διάδοχον, τὸν Βρεττανικόν. Τοῦτο ἤρκεσεν ὅπως ὁ δυστυχὴς ἀπόκληρος τοῦ θρόνου γένηται θῦμα τῆς ἀντιζηλίας τοῦ Νέρωνος, δηλητηριασθεὶς ἐν συμποσίῳ διὰ τοσοῦτον δραστικοῦ δηλητηρίου,

(1) Ὁ Σενέκας ὅστις ἐν τοῖς ἀρίστοις συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐξυμνεῖ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πενίαν στηλιτεύει δὲ καὶ ἐλέγχει τὴν τυραννίαν καὶ κολακείαν, ἐδείχθη λίαν ἀσυνεπὴς πρὸς τὰς ἀρχὰς του ταύτας ὑποταμιεύσας ἐντὸς τεσσάρων ἐτῶν περὶ τὰ 60 ἑκατομμύρια φρ. καὶ καταστὰς ὁ πρῶτος τοῦ Νέρωνος κολαξ.

ὥστε ἔπεσεν εὐθύς νεκρὸς καὶ ἐπιστεύθη ὅτι ἀπέθανεν ὑπὸ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας. Καὶ συνεφιλιώθη μὲν ὁ υἱὸς πρὸς τὴν μητέρα, ἀλλ' ἢ μετ' ὀλίγον εἰσοδος τῆς Ποππαίας Σαβίνης εἰς τὸ Παλάτιον καὶ ἡ ἄμετρος αὐτῆς φιλοδοξία τοῦ νὰ γείνη αὐτοκράτειρα ἐπήνεγκε τὸν φόνον οὐ μόνον τῆς σώφρονος Ὀκταβίας συζύγου τοῦ Νέρωνος ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀγριππίνης. Διότι ἡ Ποππαία θεωροῦσα αὐτὰς πρόσκομμα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐσυκοφάντησε πρὸς τὸν Νέρωνα τὴν Ἀγριππίαν, ὡς δῆθεν ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ. Ὁ Νέρων μὴ θέλων νὰ κάμη χρῆσιν δηλητηρίου ἵνα μὴ δώσῃ ὑπονοίας τοῦ βιαίου θανάτου, ἀνέθεσεν εἰς τὸν πιστόν του Ἀνίκητον νὰ πνίξῃ αὐτὴν ἐν θαλάσῃ διαλυομένου ἐν μέσῳ πελάγει διὰ μηχανήματος τοῦ πλοίου, ἐφ' οὗ αὕτη ἤθελεν ἐπιβῆ. Σωθεῖσαν ὁμως τότε ὡς ἐκ θαύματος ἀπετελείωσεν ὀλίγῳ βραδύτερον ὁ Ἀνίκητος διὰ ξίφους ἐν Καμπανίᾳ, ἐκδικῶν δῆθεν τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐπιβουλευθέντα αὐτοκράτορα. Μετὰ τινα χρόνον εὑρίσκει σκληρὸν θάνατον ἐν Πανδαταρίᾳ καὶ ἡ Ὀκταβία ἐν ἡλικίᾳ 20 ἐτῶν. Τότε δὲ οἱ ὑπουργοὶ Σενέκας καὶ Βοῦρρος ὁ μὲν διὰ τοῦ λόγου ὁ δὲ διὰ τῆς γραφίδος κατῴρθωσαν νὰ πείσωσι τὴν Σύγκλητον καὶ τὸν στρατόν, ὅτι ἡ μὲν Ἀγριππίνα ἠτύοκτόνησεν ἰδοῦσα ὅτι ἀπέτυχεν ἢ κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπιβουλή τῆς, ἡ δὲ Ὀκταβία ἐφρονεῦθη ὡς ἔχουσα δῆθεν ἐρωτικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀνικήτου. Ἡ δὲ χαμέρπεια τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου ἦν τοσαύτη, ὥστε ἐψήφισεν εὐχαριστηρίους θυσίας ἐπὶ τῷ διπλῷ τούτῳ φόνῳ. Ὀλίγον ὁμως μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Βοῦρρος ἀποθνήσκει δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τοῦ

Νέρωνος, ὁ δὲ Σενέκας φοβούμενος παρόμοια ἀπεσύρθη καὶ ἔζη ὡς ιδιώτης.

Τὸ τέρας λοιπόν, ὅπερ προέβη εἰς τὴν μητροκτονίαν καὶ συζυγοκτονίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σεβασθῆ οὐδὲν ἔρρον καὶ ὄσιον, πᾶτα δὲ ἡμέρα τοῦ ἐπιλοίπου βίου του ἀποτελεῖ σειρὰν κακουργιῶν, ἀπανθρωπιῶν καὶ μα-
νιῶδους ἀλαζονείας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξήγειρε δεινό-
τατον διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀποδοὺς εἰς αὐτοὺς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας συμβᾶσαν μεγάλην πυρ-
καϊάν ἐν Ῥώμῃ (64 μ. Χ.) καθ' ἣν ἐκάησαν τὰ $\frac{1}{3}$ τῆς πόλεως μετὰ τοῦ Παλατίου (1). Ἡ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπι-
δειχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ὠμότης εἶναι ἀνήκουστος. Διέταξεν ὅπως ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ῥάψωσιν εἰς δέρματα καὶ ῥίψωσιν εἰς τὰ ἄγρια θηρία πρὸς βοράν, ἄλλους δὲ σταυρώσωσιν ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις τοῦ Παλατίου κήποις· τούτους δέ, ἀφοῦ ἤλειπον εἶτα δι' ἐλαίου καὶ ῥητίνης, ἤναπτον κατὰ τὴν νύκτα καὶ ἐφώτιζον τοὺς κήπους καὶ τὰς ὁδοὺς ἀντὶ φανῶν, ὁ δὲ Νέρων διήρ-
χετο ἐφ' ἀμάξης θεωρῶν μεθ' ἡδονῆς τὰς βασάνους καὶ ἀνακρούων τὴν λύραν. Ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ ἐμαρτύρη-
σαν ἐν Ῥώμῃ ὁ μὲν ἀπόστολος *Παῦλος* καρατομηθεὶς ὡς Ῥωμαῖος ὢν πολίτης, ὁ δὲ ἀπόστολος *Πέτρος* ἀνασταυρωθεὶς. Τοσοῦτον δὲ φοβερὸς ἐγένετο ὁ διωγμὸς ἐκεῖνος, ὥστε ὁ χριστιανισμὸς ἐφάνη νεκρωθεὶς ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ γε-

(1) Ἐν τῇ πυρκαϊᾷ ταύτῃ λέγεται ὅτι ὁ Νέρων ἐκάθητο ἐφ' ὑψηλοῦ θρόνου καὶ ἔχαιρε, διότι, ὡς ἔλεγεν, ἐλφίβανεν οὕτως ἰδεάν τινὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας.

νέσει· διετηρήθη ὁμως ἐν ταῖς ὑπυγείοις κατακόμβαις, ὅπως ἐκείθεν ἀναβλαστήσῃ μετ' ὀλίγον ἀκμαιότερος.

Μετὰ τῆς θηριωδίας ταύτης ὁ Νέρων συνήνου ἐν ἑαυτῷ καὶ μουσικὸν τάλαντον. Καυχώμενος δ' ἐπὶ τούτῳ πολλὰ κίς ἐπαρουσιάσθη κρούων τὴν λύραν ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἀπαγγέλων ποιήματα· οὐαὶ δὲ εἰς τὸν μὴ ἐπιδοκιμάσαντα ἢ μὴ χειροκροτήσαντα αὐτόν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν εὗρισκεν ἱκανὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις φιλομουσίῳν, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνθα οἱ Ἕλληνες ἐτίμησαν αὐτόν διὰ 1800 στεφάνων, οὓς ἐπιδεικνύων ἐν θριάμβῳ τοῖς Ῥωμαίοις ἀνευφημεῖτο ὑπ' αὐτῶν Ὀλυμπιονίκης, Πυθιονίκης, Ἡρακλῆς, Ἀπόλλων κλπ. Συνέστησε τότε ἐν Ῥώμῃ κατὰ μίμησιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τὰ *Νερώρεια*, ἐν οἷς πρωτηγωνίστει πάντοτε αὐτός, ὁ δὲ λαὸς τὸν ἡγάπα, διότι ἐνετρώφα καθ' ἑκάστην εἰς ποικίλα θεάματα.

Δυστυχῶς συνωμία τις σκευωρηθεῖσα κατὰ τῆς ζωῆς του πρὸ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδρομῆς του (65 μ. Χ.). κατεβίβασεν εἰς τὸν Ἄδην πλείστους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ ἐναρετώτατοι συγκλητικοὶ καὶ ὀπαδοὶ τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας *Θρασέας* καὶ *Σωρανός*, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς καὶ διδάσκαλος αὐτοῦ *Σερέας*, καὶ ὁ γενναιότατος τῶν τότε στρατηγῶν *Δομίτιος Κορβούλιον* ὁ καταβαλὼν τοὺς Πάρθους καὶ ἄλλους βαρβάρους λαούς. Τοῦ τελευταίου ὁμως τούτου ὁ θάνατος διήνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν λοιπῶν ἀνὰ τὸ κράτος στρατηγῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἀναμενόντων ὁμοίαν τύχην. Διὸ προϊσταμένου τοῦ *Οὐέρδικος* ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν *Σουλπίκιον Γάλβα* ἔλκοντα τὸ γένος ἐκ τοῦ Αὐγού-

στου· ἡ δὲ Σύγκλητος ἰδοῦσα ὅτι ἡ ἐπιγενομένη στάσις ἦν γενική, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ μετὰ τῶν Πραιτωριανῶν ἀποκηρύττει τὸν Νέρωνα ἄπελπις οὗτος φεύγει ἐκ τοῦ χρυσοῦ οἴκου (οὕτως ὠνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ μετὰ τὴν πυρκαϊῶν ἀνεγερθὲν περικαλλέστατον καὶ μέγιστον αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον) καὶ καταφεύγει ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ ἀπελευθέρου αὐτοῦ *Φάωνος*. Ἐκεῖ δὲ μὴ θέλων νὰ ὑποστῇ τὸν ἐπιβληθέντα αὐτῷ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου θάνατον κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγόνων ⁽¹⁾ νῦτοκτόνησε τῇ βοήθειᾳ τοῦ γραμματέως του (Ἰούν. 68 μ. Χ.) εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν ἄρξας 14 ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Οἱ Φλάβιοι.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ἡ γενεὰ τοῦ Αὐγούστου, ἡ δὲ διαδοχὴ τοῦ θρόνου ἐπήνεγκεν ἐπὶ 18 ἔτη μεγίστην ἀναρχίαν, καθ' ἣν οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ Πραιτωριανοὶ ἤριζον περὶ τοῦ προσώπου, εἰς ὃ ἤθελον νὰ ἐμπιστευθῶσι τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.

Γάλβας.— Ὁ ὑπὸ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Γαλατίᾳ λεγεῶνων ἀναρρηθείς αὐτοκράτωρ *Σουλπίκιος Γάλβας* οὐδὲν μὲν ἀπῆντησε κώλυμα περὶ τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ φιλόργυρος ὢν εἰς ἄκρον ἐπέσυρε τὸ μῖσος τῶν Πραι-

(1) Οὗτος συνίστατο εἰς τὴν ἀπογύμνωσιν τοῦ καταδίκου καὶ τὴν μέχρι θανάτου μαστιγῶσιν αὐτοῦ προσδεδεμένου εἰς πάσσαλον.

τωριανῶν, διότι ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν νενομισμένην δωρεάν ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει. Πρὸς τούτοις ἐπιδειξάς μεγάλην αὐστηρότητα ἐστέρησε τὸν λαὸν τῶν ἐπὶ Νέρωνος θεαμάτων καὶ ἐορτῶν καὶ ἐπέσυρεν οὕτω καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν τούτων ὀργήν. Διὰ ταῦτα ἀποφασίσας νὰ ἀποσυρθῇ τοῦ θρόνου ἀνηγόρευσε διάδοχον τὸν Πείσωνα Λικινιανὸν ἱκανὸν καὶ χρηστὸν ἄνδρα. Ἄλλ' ὁ ἑπαρχὸς τῆς Λυσιτανίας *Σάββιος Όθων* ἀναμένων τὴν διαδοχὴν ὡς συγγενὴς τοῦ Γάλλου καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν παρηγκωνιζόμενον, ἐξήγειρεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Πραιτωριανούς, οἵτινες φονεύουσι τὸν Γάλλον μετὰ ἐπτάμηνον ἀρχὴν ὡς καὶ τὸν Πείσωνα καὶ ἀναγορεύουσι τὸν Όθωνα αὐτοκράτορα (69 μ. Χ.).

Όθων.—Ὁ Όθων δὲν ἐκυβέρνησεν ἐπὶ μακρόν, διότι οἱ ἐν Γερμανίᾳ λεγεῶνες μὴ ἀναγνωρίσαντες εἰς τοὺς Πραιτωριανούς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τοὺς αὐτοκράτορας ἀναγορεύουσι τοιοῦτον τὸν στρατηγὸν αὐτῶν *Αὔλιον Βιτέλλιον*, ὃν εὐθὺς ἀνεγνώρισεν ἅπασα ἡ Δύσις· ἄλλ' ἡ Ἀνατολὴ ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Όθωνος. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος, ἐξ οὗ νικητὴς ἐξῆλθεν ὁ Βιτέλλιος διὰ τῆς ἐν Κρεμῶνι μάχης ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ (Ἄπριλ. 69 μ. Χρ.). ὅτε ὁ Όθων ἠτύχτησεν ἄρξας τρεῖς μῆνας.

Βιτέλλιος.—Ἀναγνωρισθεὶς ὁ Βιτέλλιος μετὰ τοῦτο ὑπὸ τε τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν Πραιτωριανῶν ἦλθεν εἰς Ῥώμην ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ 60000 στρατιωτῶν πάντων ἀφωσιωμένων αὐτῷ. Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος εὐθὺς μετ' ὀλίγον ἀπέδειξεν ὅτι τὸν θρόνον ἐπεδίωξε πρὸς κορεσμὸν τοῦ χαμερποῦς αὐτοῦ πάθους τῆς λαίμαργίας. Ἐν

διαστήματι ὀκτώ μηνῶν, καθ' οὓς ἤρξεν, ἐξήντησε τὸν δημόσιον θησαυρὸν ὑπὲρ τῆς γαστροῦ του δαπανήσας ὑπὲρ τὰ 200 ἑκατ. φρ. Πεντάκις καθ' ἐκάστην ἐγευματίζε πολυτελέστατα, μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἐλάμβανεν ἐμετικὸν ἵνα φάγη ἐκ νέου. Ἦσχολεῖτο καθ' ἐκάστην ὅπως ἐπινοῇ νέα εἶδη φαγητῶν, ἐν οἷς ἐξεῖχεν ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀσπίς τοῦ Ἡρακλέους κληθεῖσα, φαγητὸν συνιστάμενον ἐξ ἐγκεφάλων φασιανῶν, ἐξ ἥπατος τῶν σπανιωτέρων ἰχθύων, ἐκ γλωσσῶν πτηνῶν φρονευθέντων ἐν ὄρα τοῦ ὕπνου των (διότι ἡ σὰρξ τῶν τοιούτων ἦτο κατ' αὐτὸν τρυφερωτέρα), ἐκ μηκύτων τρυφερωτάτων μόλις ἀναφθέντων κλπ. Ἄπασα ἡ Ἰταλία ἐξηρευνήθη ὅπως ἀνευρεθῶσιν ἐκλεκτὰ καὶ σπανιώτατα δι' αὐτὸν τρόφιμα. Ἐν τινι συμποσίῳ παρατεθέντι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του προσηνέχθησαν 2000 παροψίδες ἰχθύων καὶ 7000 πτηνῶν.

Ἄλλ' ἐνῷ οὗτος ἀκόρεστος ἐθεράπευεν ἐν Ῥώμῃ τὴν ἑαυτοῦ γαστέρα, οἱ ἐν Συρίᾳ λεγεῶνες μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν ἐν τῇ Δύσει ἀναγορευούσιν αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον αὐτῶν στρατηγὸν *Τίτον Φλάβιον Βεσπασιανὸν* γενναιότατον ἄνδρα καὶ δοξάζσαντα τὰ Ῥωμαϊκὰ ὅπλα ἐν τῷ κατὰ τῶν ἐπαναστάντων Ἰουδαίων πολέμῳ. Ὁ Βεσπασιανός, καίτοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἤθελε νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχὴν ἀποφεύγων τὸ βᾶρος αὐτῆς καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, πεισθεὶς ὁμως εἶτα εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ ἐπάρχου τῆς Συρίας *Μουκριαοῦ* ἐδέχθη, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν λεγεῶνες ἀνεγνώρισαν αὐτόν. Ἀφήσας δὲ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων πόλεμον καὶ τὴν ἐκπολιόρησιν τῆς Ἱερουσαλήμ εἰς τὸν υἱὸν του *Τίτον*,

αὐτὸς μὲν ἀπῆλθεν εἰς καθυπόταξιν τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἄφρικῆς, τὸν δὲ Μουκιανὸν ἔπεμψεν εἰς Ἰταλίαν, ὅπως παρασκευάσῃ αὐτῷ τὴν ὁδόν. Ἄλλ' ὁ Ἀντώνιος Πρίμος στρατηγὸς τῶν κατὰ τὸν Δούναβιν λεγεῶνων ἀναγνώρισας τὸν Βεσπασιανόν, ὡς πλησιέστερος εἰς τὴν Ἰταλίαν εὐρισκόμενος ἔσπευσεν ἐκεῖ πρὸ τοῦ Μουκιανοῦ καὶ νικήσας τοὺς ἀποσταλέντας κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Βιτελλίου Καικίαν καὶ Οὐάλεντα ἐτρέπη πρὸς τὴν Ῥώμην. Ἐτι δὲ ἔξω τῆς Ῥώμης αὐτοῦ εὐρισκομένου οἱ Πραιτωριανοὶ στασιάζσαντες ἐνέπρησαν τὸν μέγαν τοῦ Καπιτωλίου ναὸν καὶ ἐφόνευσαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Βεσπασιανοῦ *Sabinon* ἑπαρχον ὄντα τῆς πόλεως. Οἱ ὑπὸ τὸν Πρίμον Ἰλλυρικοὶ λεγεῶνες εἰσελθόντες τότε εἰς τὴν πόλιν ἐξωλόθρευσαν κατὰ γράμμα τοὺς Πραιτωριανούς, τὸν δὲ Βιτελλίον εὐρόντες κεκρυμμένον ἐν τινι οἰκίσκῳ κυνῶν ἐν τῷ Χρυσῷ οἴκῳ ἔσυραν εἰς τὰς ὁδοὺς, ἔνθα ὁ λαὸς τὸν διεσπάραξε καὶ ἔρριψεν ἔπειτα τὸ πτώμα του εἰς τὸν Τίβεριν (Δεκ. 69 μ. Χ.). Αἱ λαφυραγωγίαι διήρκεσαν ἐτι χρόνον τινὰ μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Μουκιανοῦ, ὅστις ἅμα φθάσας ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ὡς ἐπίτροπος τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀπέστειλε τοὺς λεγεῶνας τοῦ Πρίμου εἰς τὸν Ῥήνον, ἐκ δὲ τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν κατέλεξε νέαν φρουρὰν Πραιτωριανῶν.

Βεσπασιανός.— Ὁ Βεσπασιανός ἦλθεν εἰς Ῥώμην περὶ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ 70 μ. Χ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεχείρησε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τὴν μεταρρυθμίσιν τῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν, ἔπειτα δὲ τὴν τῶν οἰκονομικῶν, ἅτινα εὗρεν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἕνεκα τῶν

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία)

πολλῶν καταχρήσεων τῶν προτέρων ἡγεμόνων καὶ μάλιστα τοῦ προκατόχου του. Ἦναγκάσθη ὅθεν νὰ ἐπιβάλη νέους φόρους καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ εὐτελέστατα πράγματα καὶ νὰ διπλασιάσῃ τοὺς φόρους ἐπαρχιῶν τινων. Λέγεται ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν οὐρούντων ἐκτὸς τῶν ἐν ταῖς γωνίαις τῶν ὁδῶν οὐρητηρίων ἐπέβαλε φόρον· ὅτε δὲ ὁ υἱὸς του ἤλεγχεν αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ, ἐκεῖνος προσήγγισεν εἰς τὴν ρῖνα τοῦ υἱοῦ νόμισμα προερχόμενον ἐκ τοῦ φόρου ἐκείνου καὶ ἠρώτησεν ἂν δυσηρέσται αὐτὸν ἡ ὁσμὴ του. «*Οὐχί*» ἀπήντησεν ὁ Τίτος. «*Καὶ ὅμως*, λέγει ὁ Βεσπασιανός, *τοῦτο προέρχεται ἐκ τῶν οὐρῶν*». Ἄπασα ἡ ἀρχὴ τοῦ Βεσπασιανοῦ ὑπῆρξε δικαία καὶ συνετὴ ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς καὶ περιφανῆς ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς πράγμασιν. Οὕτως ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ ἔκτισε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, *Κολοσσαίων* κληθὲν, περιλαμβάνον 60000 θεατῶν, τὸ πυρποληθὲν Καπιτώλιον, τὴν θριαμβικὴν τοῦ Τίτου ἀψίδα, νέαν ἀγορὰν μετὰ στοᾶς καὶ βιβλιοθήκης κ. ἄ. Ἐπρόστάτευσεν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἀντήμειψε τοὺς λογίους καὶ ποιητὰς καὶ ὥρισεν ἰδιαιτέραν ἀμοιβὴν εἰς τοὺς Λατίνους καὶ Ἑλληνας ῥητοροδιδασκάλους. Ὁ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἀκμάσας φυσικὸς *Πλίνιος* ὁ νεώτερος ἐτιμήθη ὑπ' αὐτοῦ διορισθεὶς ἡγεμὼν τῶν κατὰ τὴν Μεσσηνίαν ναυτικῶν δυνάμεων.

Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότερα τούτων ὑπῆρξαν ἡ καταστολὴ τῆς στάσεως τῶν Γαλατῶν καὶ Γερμανῶν, ἡ ἐκπολιόρρησις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ γενναίου Ἄγρικόλα κατάκτησις τῆς Βρεττανίας. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι καταδιωχθέντες πρότερον πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ Βεσπα-

σιανού είχαν κλεισθῆ καὶ ὀχυρωθῆ ἐν τῇ ὀχυρᾷ πρωτευούσῃ τῆς Παλαιστίνης Ἱερουσαλήμ καὶ ἀνέμενον κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν βοήθειαν ἐξ ὕψους, τὴν ἔλευσιν δηλ. τοῦ Μεσσίου. Τοσοῦτον δὲ στενὴ ὑπῆρξεν ἡ πολιορκία αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Τίτου, ὥστε ἐκλιπόντων τῶν ἐπιτηδείων ἡ πείνα ἠνάγκαζε τὰς μητέρας νὰ τρώωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα. Ἀφοῦ ὁ Τίτος μετὰ πολλὰς γενναίας ἐφόδους ἐκυρίευσεν τὸ τριπλοῦν τεῖχος τῆς πόλεως, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν καὶ παρέδωκεν εἰς πῦρ καὶ λεηλασίαν. Ὁ λαὸς τότε κατέφυγεν εἰς τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, τὴν τελευταίαν ἀγκυρὰν τῆς σωτηρίας του, ὃν δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ ὁ Τίτος ἀπὸ τῶν φλογῶν, ὡς ἐπεθύμει. Οἱ ἐπιζήσαντες τῶν Ἰουδαίων παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὸν Τίτον, ὅστις τοὺς ἐξηνδραπόδισεν· ἀπωλέσθησαν δὲ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην περὶ τὸ 1100000 Ἰουδαίων. Μετὰ ταῦτα ὁ Τίτος κατέσκαψεν αὐτὴν (70 μ. Χ.) καὶ οὕτως ἐξεπληρώθη κατὰ γράμμα ἡ προφητεία τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος· *αὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ* (Λουκ. λθ'. 43). Ἐκτοτε δὲ ἤρξατο καὶ ἡ διασπορὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἀνά τὴν οἰκουμένην. Ὁ δὲ Ἀγρικόλας ἀφοῦ ὑπέταξεν ἐν ἔτι 78 μ. Χ. τὰ νότια μέρη τῆς Βρεττανίας, εἰσῆλασεν εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ πρῶτος ὁ στολος αὐτοῦ παρέκαμψε τὸ βόρειον ἀκρωτήριο τῆς Βρεττανίας καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν κόσμον ὅτι ἡ μεγάλη ἐκεῖνη χώρα ἦν νῆσος. Δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ συμπληρώσῃ τὴν ὀλοσχερῆ κατάκτησιν αὐτῆς, διότι ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ ζηλοτυποῦντος κατ' αὐτοῦ Δομιτιανοῦ ἅμα βασιλεύσαντος.

Ὁ Βεσπασιανός ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου ἄγων τὸ 70 ἔτος

τῆς ἡλικίας του (79 μ. Χ. Ἰούν.) ἀσχολούμενος ἀκαμάτως μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Εἰς τοὺς συμβουλευόντας αὐτὸν ἀνάπαυσιν κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς ἔλεγεν. «*Εἰς αὐτοκράτωρ πρέπει νὰ ἀποθνήσκῃ ὄρθιος*». Ἡ ἱστορία ἐτίμησεν αὐτὸν καλέσασα ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τὸν αἰῶνα, καθ' ὃν ἤκμασεν (αἰῶν τῶν Φλαβίων).

Τίτος.— Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βεσπασιανὸν Τίτος ἦν ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο υἱῶν του· οὗτος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του διέτριβεν ἐν ἀσωτίαις, ἀλλ' ἅμα ἀναβάς εἰς τὸν θρόνον ἀπέδειξεν ὅτι ἔμελλε νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Διότι ἐγκατέλιπε τὸν ἀκόλαστον καὶ ἄσωτον βίον, κατέστειλεν ἅπαντα τὰ πάθη καὶ ἀφωσιώθη ψυχῇ καὶ σώματι εἰς ἔργα φιλάνθρωπίας καὶ συνετῆς διοικήσεως. Ἐάν ποτε διήρχετο τὴν ἡμέραν οὐδεμίαν πράξας εὐεργεσίαν ἢ ἄλλην τινὰ πράξιν ἀγαθὴν, ἔλεγεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν «*Φίλοι, ἀπώλεσαμεν μίαν ἡμέραν*». Ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν διὰ τὰς πολλὰς καὶ φιλάνθρωπους αὐτοῦ πράξεις *ἐντρύφημα* τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Δυστυχῶς ὁμως δύο μόνον ἔτη ἐκυβέρνησε, κατὰ δὲ τὸ βραχὺ τοῦτο διάστημα μέγισται συμφοραὶ ἔπληξαν τὴν Ῥώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐν αἷς ὁ Τίτος ἐπέδειξε τὸν ἐλεήμονα καὶ γενναῖον χαρακτῆρά του. Πρῶτον μὲν φοβερὰ ἐκρηγῆς τοῦ ὄρους *Βεσουβίου* (Αὐγ. 79 μ. Χ.) κατέθαψε διὰ τῆς ἐκπεμφθείσης ἐκ τῆς κορυφῆς λάβας τὰς ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Νεαπόλεως κειμένας πόλεις *Πομπηίαν*, *Ἡράκλειον* καὶ *Σταβίας*, ὧν οἱ πλεῖστοι κάτοικοι ἀπέθανον ὑπὸ ἀσφυξίας ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις αὐτῶν εὐρεθέντες καὶ

μὴ προφθάναντες νὰ διασωθῶσιν ⁽¹⁾. Ὅμοίως τὸν θάνατον εὔρε τότε καὶ ὁ φυσικὸς Πλίσιος, ὅστις ἠθέλησεν ἐκ τοῦ συνέγγυος νὰ ἐξετάσῃ τὸ φυσικὸν τοῦτο φαινόμενον. Ἔτερον δὲ κακὸν ὑπῆρξε νέα πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα ἐν Ῥώμῃ (80 μ. Χ.), ἣτις κατέστρεψε μέγα μέρος αὐτῆς, τὸ Καπιτώλιον, τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Αὐγούστου, δύο θέατρα κλπ. Εἰς ἐπίμετρον δὲ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἐνέσκηψε μετ' ὀλίγον καὶ φοβερὸς λοιμὸς καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τούτων καὶ πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως ὁ Τίτος ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ πολύτιμα σκεύη τοῦ χρυσοῦ οἴκου. Μεγαλειτέρα ὁμως πασῶν συμφορὰ ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ Τίτου προελθὼν ἐκ σφοδροῦ πυρετοῦ ἐν ἡλικίᾳ 42 ἐτῶν.

Δομιτιανός.—Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Τίτον Δομιτιανός ἦν ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Βεσπασιανοῦ. Οὗτος ὁμως οὔτε τοῦ πατρὸς οὔτε τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀντάξιος ἐδείχθη ἐν τῇ συνέσει, τῇ πραότητι καὶ τῇ διοικητικῇ ἱκανότητι, ἀλλὰ τὸναντίον ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ ἦν φιλοτάραχος, φιλόδοξος καὶ αἰμοδιψής, καὶ διὰ τοῦτο ὅτε πατήρ καὶ ὁ ἀδελφός του εἶχον αὐτὸν μακρὰν τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἔτι μᾶλλον παρῶξυνε τὰ μοχθηρὰ αὐτοῦ πάθη. Ὅθεν καὶ λέγουσιν ὅτι αὐτὸς ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ Τίτου διὰ δηλητηρίου. Οὐχ ἦττον ὁμως ἀνφοδόμησε τὸ Καπιτώλιον, νέας

(1) Αἱ πόλεις Ἡράκλειον καὶ Πομπηία ἀνευρέθησαν κατὰ τύχην ἀνασκαπτομένου φρέατος ἢ μὲν τὸ 1738 ἢ δὲ τὸ 1755 παρσχοῦσαι μεγίστην εἰς τὴν ἐπιστήμην συμβολήν, ὡς παριστώσαι τὸν τύπον τῆς Ῥωμαϊκῆς πόλεως μετὰ τῶν καθημερινῶν ἔργων, ἐν οἷς οἱ πολῖται κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς λάβας καὶ τῆς ἀσφυξίας.

βιβλιοθήκας συνέστησεν, ἐθεράπευσε τοὺς ποιητὰς καὶ τὰ γράμματα καὶ ἐξέτελεσε μεγάλα ὀχυρωματικὰ ἔργα κατὰ μῆκος τοῦ Ῥήνου πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους ἀπὸ τῶν Γερμανῶν. Ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τῶν Δακῶν (Ῥωμούνων) καὶ ὑπεχρέωσε διὰ τοῦ χρυσίου τὸν βασιλέα αὐτῶν *Δακέβαλορ* νὰ ἀφήσῃ ἀνενόχλητον τὸ κράτος. Ἐν τούτοις τὸ ὄνομά του ἐσημειώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ὄνομα τυράννου μᾶλλον ἢ γενναίου αὐτοκράτορος, διότι οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν παρεξέκλινεν ἐκ τῆς αἰμοδιψοῦς τυραννίας μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ἡρέσκετο νὰ ἀκούῃ τὰς κραυγὰς καὶ τοὺς στεναγμοὺς τῶν βρασνιζομένων ἢ θανατουμένων, παριστάμενος ἐπὶ τούτῳ ἐν ταῖς βασάνοις. Ἐπὶ γελοίαις πολλαῖς προφάσεσι κατεδίκαζεν εἰς θάνατον ἄνδρας ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίους, ὧν τὴν περιουσίαν ἐδήμευε. Μεγαλειότερον δὲ πόλεμον καὶ μείζονα περιφρόνησιν εἶχε πρὸς τοὺς Συγκλητικούς, οὓς καθ' ἐκάστην ἐδεκάτιζε. Διηγοῦνται, ὅτι ἡμέραν τινὰ θέλων νὰ διασκεδάσῃ ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τοῦ φόβου αὐτῶν διεσκευάσεν αἰθουσάν τινα τοῦ Παλατίου πενθίμως, φωτιζομένην ἀμυδρῶς διὰ νεκρικῶν λυχνιῶν, καὶ ἔθηκεν ἐν αὐτῇ κλίνας ἰσαριθμούς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν Συγκλητικῶν, ὡσαύτως πενθίμως διεσκευασμένας καὶ φερούσας τὸ ὄνομα ἐκάστου καὶ τὰ ὄργανα τοῦ θανάτου. Εἶτα δὲ ἐκάλεσε τοὺς πατέρας καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς δεῖπνον ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ συνιστάμενον ἐκ φαγητῶν συνήθων ἐν ταῖς κηδεῖαις. Νεανῖαι δὲ μεμελανωμένα ἔχοντες τὰ πρόσωπα καὶ ἡμίγυμνοι ὑπηρετοῦν αὐτούς. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου βαθυτάτη ἐπεκράτει σιγή καὶ μόνος ὁ Δομιτιανὸς ὠμίλει περὶ νεκρῶν

καὶ φόνων. Ἡ ἀγωνία τῶν πατέρων τῆς Συγκλήτου ἐκορυφώθη, ὅτε ἄνδρες γυμνὰ ἔχοντες τὰ ξίφη ὠδήγουν ἕνα ἕκαστον χωριστὰ ἐξω· ἀλλὰ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς των ὅτε ἐν δελτίοις, ἅτινα ἐνεχειρίζον αὐτοῖς, ἀνεγίνωσκον ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ χαρίζει αὐτοῖς τὴν ζωὴν καὶ ὅτι ἠθέλησε δι' ὅλης ταύτης τῆς κωμωδίας νὰ διασκεδάσῃ ἐκ τοῦ τρόμου αὐτῶν. Καθ' ἐκαστὴν ἐπενόει νέας βασάνους καὶ νέα εἶδη μαρτυριῶν, εἰς ἃ ὑπέβαλλε πρὸ πάντων τοὺς Χριστιανούς, καθ' ὧν ἐκήρυξε μέγαν διωγμὸν (94 μ. Χ.) τὸν δευτέρου ἀπὸ τοῦ Νέρωνος. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους τῆς τυραννίας δὲν ἐλησμόνησε καὶ τοὺς ἑαυτοῦ συγγενεῖς, οὓς ἅπαντας ἐθανάτωσε, σὺν τούτοις δὲ καὶ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Ἀγρικόλαν τὸν κατακτητὴν τῆς Βρετανίας, ὃν ἐκ ζηλοτυπίας εἶχεν ἀνακαλέσῃ ἐκεῖθεν.

Ὁ Δομετιανός εἶχε συνήθειαν νὰ γράφῃ τὸ ὄνομα τῶν εἰς θάνατον προγραφομένων εἰς βιβλίον τι. Τοῦτο εὐρούσα κατὰ τύχην ἀνεωγμένον ἐν τῷ γραφεῖῳ ἢ συζυγος αὐτοῦ Δομιτία διήρχετο τὴν ὥραν ἀναγινώσκουσα τὰ ἐν αὐτῷ ὀνόματα. Ἄλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς της, ὅτε παρτήρησεν ἐν αὐτῷ καὶ τὸ ἑαυτῆς ὄνομα ἐγγεγραμμένον μετ' ἄλλων εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς ἀνηκόντων. Θέλουσα ὄθεν νὰ προλάβῃ τὰ πράγματα συνεννοήθη μετὰ τῶν δύο ἐπάρχων τῶν Πραιτωριανῶν καὶ μετὰ τοῦ λογιστοῦ τοῦ παλατίου Στεφάνου ἐπίσης προγεγραμμένων, καὶ, ὅτε ἡμέραν τινὰ ὁ Αὐτοκράτωρ εἰσῆρχετο εἰς τὸν λουτρῶνα, ἐνεχειρίσεν αὐτῷ ὁ Στέφανος ἐπιστολὴν· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐκεῖνος ἀνεγίνωσκε, πλήττει αὐτὸν ἐκ τῶν ὀπισθεν δι' ἐγχειριδίου εἰς τὸν μηρόν· προσδραμόντες δὲ καὶ οἱ ἑπαρχοὶ τῶν Πραι-

τωριανῶν ἀπετελείωσαν αὐτὸν δι' ἑπτὰ πληγῶν (Σεπτέμβρ. 96 μ. Χ.) ἄρξαντα 15 ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Οἱ Ἀντωνῖνοι.

Νέρβας.—Ἀποθανόντος τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ Σύγκλητος ἀνεκέρηυξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν ὑπατικὸν *Κοκκήμιον Νέρβαν*, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς εὐτυχεστέρως περιόδου τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ῥώμης, ἣτις φέρει τὸ ὄνομα *αιῶνος τῶν Ἀντωνίωνων*. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς γέρον μὴ δυνάμενος νὰ βαστάσῃ τηλικούτου βάρους καὶ φοβηθεὶς τὰς γενομένας καθ' ἑαυτοῦ συνωμοσίας, προέβη εἰς λαμπρὰν πράξιν κοσμήσασθαι ἀληθῶς τὸν βραχὺν βίον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ. Αὕτη δ' ἦτο ἡ υἱοθέτησις τοῦ τότε ἰκανωτάτου ἐπάρχου τῆς ἄνω Γερμανίας *Μάρκου Οὐλπίου Τραϊανοῦ* καὶ ἡ ἀνάδειξις αὐτοῦ ὡς υἱοῦ καὶ διαδόχου· τρεῖς δὲ μῆνας μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν (Ἰαν. 98 μ. Χ.) ἄρξας ἔν ἔτος καὶ 4 μῆνας.

Μετὰ τοῦ Νέρβα ἐκλείπει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ *Καίσαρος*, ὅπερ ἔφερον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦδε οἱ αὐτοκράτορες. Μετὰ τοῦτον δὲ οἱ μὲν αὐτοκράτορες καλοῦνται *Αὔγουστοι*, οἱ δὲ διάδοχοι ἢ οἱ τῆς ἀρχῆς μέτοχοι καλοῦνται *Καίσαρες*.

Τραϊανός.—Ὁ Τραϊανὸς εἶναι ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ ὅστις ξένος ὢν ἀνέβη ἐπὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου, διότι κα-

τήγето ἐξ Ἰθηρίας. Οὗτος ἀνετράφη στρατιωτικῶς, τὸν δὲ πλείστον χρόνον διήνυσεν ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἔχων ἄκραν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντός του καὶ μεγίστων ἠθῶν αὐστηρότητα. Ἐφάμιλλος δ' αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν τῶν ἠθῶν αὐστηρότητα ἦν καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ *Πλωτίνα*, ἣτις ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσήρχετο ὡς αὐτοκράτειρα εἰς τὸ Παλάτιον, εἶπε πρὸς τὸ πλῆθος· «*Τοιαύτη ἐνταῦθα εἰσέρχομαι ὅπρῳ θέλω καὶ γὰρ ἐξέλθω*». Τοσαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Τραϊανοῦ ἀγαθότης, τὸ φιλοδίκαιον, ἡ πρὸς τοὺς νόμους εὐλάβεια καὶ ἡ εὐπροσηγορία, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέδωκαν αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον Ἄριστος (*optimus*). Ὅτε ἐνεχειρίζε τὸ ξίφος εἰς τὸν ὑπαρχον τῶν Πραιτωριανῶν *Δικίτιον Σούραν* εἶπε· «*Σοὶ παραδίδω τὸ ξίφος τοῦτο, ἵνα με ὑπερασπίσης μὲν εἰὰν διοικῶ καλῶς, σφρέψης δ' αὐτὸ κατ' ἐμοῦ εἰὰν κακῶς φέρωμαι*». Ἐψέγον δ' αὐτὸν διὰ τὴν μεγάλην του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἰκειότητα καὶ εὐπροσηγορίαν· ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπήντα· «*Ὅτε ἤμην ἰδιώτης, τοιοῦτους ἠγρόμην τοὺς αὐτοκράτορας πρὸς με· ἤδη δὲ αὐτοκράτωρ γενόμενος τοιοῦτος ἐπιθυμῶ γὰρ εἶμαι πρὸς τοὺς πολίτας*». Δὲν ἔκαμνε διάκρισιν τοῦ παλατίου ἀπὸ τῶν ἄλλων οἰκιῶν, ἀλλ' ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον ἐλευθέραν εἰς αὐτό. Ἀπέδωκεν εἰς τὴν Σύγκλητον ἅπαντα τὰ δικαιώματα ὅσα εἶχε πρότερον, εἰς δὲ τὸν δῆμον ἐπέτρεψε τὸ ἐκκλησιάζειν· ἐν γένει ὁ Τραϊανός προσεπάθησε νὰ συνδυάσῃ τὴν μοναρχίαν μετὰ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐπειδὴ, ὡς εἶπομεν, ὁ Τραϊανός στρατιωτικῶς ἀνετράφη, ἐζήλωσε πολεμικὰς δάφνας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπολέμησε κατὰ τῶν *Δακῶν*, ὧν ὁ βασιλεὺς *Δακέβαλος* ἐτόλ-

μησε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Τραϊανοῦ τὸν φόρον, ὃν ὁ Δομιτιανὸς ἔδιδεν αὐτῷ ὅπως περιορίζεται ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς χώρας του. Στήσας μεγάλην γέφυραν λιθίνην ἐπὶ τοῦ Δουναβέως κατεδίωξε τὸν Δακέβαλον εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ τοσοῦτον ἐπίεσεν αὐτὸν, ὥστε τὸν ἠνάγκασε νὰ αὐτοκτονήσῃ ἐκ τῆς ἀπελπισίας του. Μετὰ ταῦτα κατέστησε τὴν Δακίαν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν (102 μ. Χ.), ἣτις καὶ μέχρι σήμερον ἔτι διατηρεῖ τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα (Roumania) καὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν παρεφθαρμένην. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος τούτου ὁ Τραϊανὸς ἔστησεν ἐν Ῥώμῃ τὸν μέχρι σήμερον σφζομενον Τραϊάνειον κίονα 30 μέτρων ὕψους, ὃν ἐκόσμησε σπειροειδῶς δι' ἀναγλύφων εἰκονιζόντων τοὺς Δακικοὺς πολέμους καὶ ἔθιμα τῶν Δακῶν. Μετὰ τὸν Δακικὸν πόλεμον διατρίψας ἔτη τινὰ ἐν Ῥώμῃ, ἔνθα ἠσχολήθη περὶ τὴν σύνταξιν νόμων καὶ τὴν κατασκευὴν μεγαλοπρεπῶν στοῶν καὶ βιβλιοθηκῶν καὶ ἀγορᾶς, ἐπεχείρησε νέους πολέμους χωρὶς νὰ στενοχωρήσῃ διόλου τὸ δημόσιον ταμεῖον. Οἱ πόλεμοι οὗτοι ἐγένοντο κατὰ τῶν Πάρθων (113 μ. Χ.), οὓς δὲν ἠδυνήθη μὲν τέλεον νὰ καταβάλλῃ, διήρσεσεν ὅμως τὸ κράτος αὐτῶν εἰς μικρὰ βασίλεια ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ῥώμης. Μετὰ ταῦτα ἐσχόπει νὰ διαβῇ τὸν Εὐφράτην καὶ ἐπέλθη κατὰ τῶν Ἰνδῶν ζηλώσας τὰς δάφνας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καταπεπονημένος τὸ σῶμα ὑπὸ τε τῶν πολέμων καὶ τῆς ἡλικίας καὶ συναισθηθεὶς τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην, ἵνα καταγάγῃ θρίαμβον. Νοσήσας ὅμως ἐν Σελινοῦντι τῆς Κιλικίας ἐτελεύτησε κατ' Αὐγούστον τοῦ ἔτους 117 ἄρξας 19 ἔτη καὶ ἡμισυ.

Ἐν μόνον γεγονός ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας του ἐπισκιάζει τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὁ διὰ διατάγματος αὐτοκρατορικοῦ γενόμενος διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν (111 μ. Χ.) καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου εἰς τοὺς λέοντας ριφθεὶς ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος. Οὐχ ἦττον ὁμῶς ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος προσφωνοῦσα εἰς τὸ ἐξῆς τῷ νέῳ αὐτοκράτορι ἤρχετο αὐτῷ νὰ ἀποβῆ εὐτυχέστερος μὲν τοῦ Αὐγούστου καλλίτερος δὲ τοῦ Τραϊανοῦ.

Ἀδριανός.— Ὁ Τραϊανὸς δὲν ἀπέκτησε τέκνα, ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ Πλωτῖνα διεκήρυξεν ὅτι ἀποθήσκων ὁ Αὐτοκράτωρ ὠνόμασεν υἱὸν καὶ διάδοχόν του τὸν Αἰλίον Ἀδριανὸν εὐρισκόμενον τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὃν ἦτε Σύγκλητος καὶ οἱ Πραιτωριανοὶ ἐχαιρέτιζον μετ' ὀλίγον ὡς αὐτοκράτορα. Ὁ Ἀδριανὸς δὲ οὗτος συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ καίτοι κατὰ εἰκοσιν ἔτη νεώτερος καὶ ἠκολούθησεν ἐκείνον εἰς πάσας τὰς ἐκστρατείας. Ὅτε δὲ ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν, ἐσκέφθη ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς νέας κατακτήσεις θὰ ἦτο ἐπιζήμιος εἰς τὸ κράτος καὶ διὰ τοῦτο ἀφιερῶθη ὅλος εἰς ἔργα εἰρηνικά. Πλὴν μιᾶς στάσεως τῶν Ἰουδαίων γενομένης ἐν ἔτει 131, καθ' ἣν 600000 αὐτῶν ἀπωλέσθησαν, οὐδεὶς ἄλλος ἐγένετο πόλεμος, βαθεῖα δὲ καὶ μακρὰ εἰρήνην ἐβασίλευσε μεχρὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἀδριανός, ὡς ὁ προκατόχος του, εἶχε συνειδησιν πλήρη τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος. Περὶ πάντων ἤθελε νὰ ἔχη γνῶσιν καὶ πανταχοῦ νὰ ἐπιβλέπῃ, ὧν εἰς ἄκρον ὑπομονητικὸς καὶ ἐγκρατὴς καί, δίδων τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας, ἐξετέλει μετ' αὐτῶν

πεζῇ στρατιωτικὰς πορείας, γυμνὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν καὶ τρώγων ἐκ τῆς τροφῆς αὐτῶν.

Ὁ Ἀδριανὸς ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι εἷς Αὐτοκράτωρ πρέπει νὰ μιμῆται τὸν ἥλιον, ὅστις φωτίζει ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς, θέλων δὲ συγχρόνως διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ νὰ ἐμπνεύσῃ βαθυτέραν τὴν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος εἰς τὸν ἀνὰ τὸ κράτος παραλελυμένον στρατὸν καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τῶν πολλῶν βαρῶν καὶ καταχρήσεων τῶν ἐπάρχων, ἐπεχείρησε (121 μ. Χ.) μακρὰς περιοδείας ἀνὰ τὸ κράτος. Ἐν ταῖς περιοδείαις ταύταις πλείστους ἐνόμους ἐτιμώρησε, πολλὰς καταχρήσεις ἔπαυσε καὶ πολλὰ ἄτοπα εἰς μεγίστην τάξιν καὶ εὐκοσμίαν ἐπανήγαγεν. Ἐκθάρρισε τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τῶν πολλῶν καπήλων, οἵτινες ἐγένοντο εἰς τὸν στρατὸν παράιτιοι τρυφῆς καὶ ἀσωτίας. Διὰ ταῦτα πάντα οἱ λαοὶ εὐγνωμονοῦντες ἔκοψαν εἰς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἐπισκέψεώς του ἴδια νομίσματα καὶ ἐπαγορευτὴν τῆς οἰκουμένης αὐτὸν ὠνόμασαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν περιηγήθη τὴν Γαλατίαν, εἶτα τὴν Βρεττανίαν, ἣν ἐξησφάλισεν ἀπὸ τῶν Πίκτων καὶ Καληδονίων διὰ τοῦ μακροῦ Ἀδριανείου τείχους. Ἐκεῖθεν κατῆλθεν εἰς Ἰσπανίαν καὶ αὐτόθεν διεπεραιώθη εἰς Ἀφρικὴν· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀφρικῆς μετέβη εἰς Ἀσίαν, ἔνθα προέλαβε τὰς καὶ αὐτοῦ γιγνομένας πολεμικὰς παρασκευὰς τῶν Πάρθων εἰρηνεύσας πρὸς τὴν βασιλείαν αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς Ἀσίας διαπεραιωθεὶς εἰς Θράκην περιῆλθεν αὐτήν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν καὶ εἶτα κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣν περισσότερον τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν ἠγάπησε,

καὶ ἀνεπαύθη ἐν Ἀθήναις (125 μ. Χ.). Αὐτόθι διατρίβων ἀνεστρέφετο μετὰ φιλοσόφων, Ἑλληνικὸν ἐνδεδυμένος ἱμάτιον καὶ πλεῖστα οἰκοδομήματα ἐν αὐταῖς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῆς Ἑλλάδος οἰκοδομήσας, οἷον ὁδοὺς, ἵπποδρόμια, ὑδραγωγεῖα, ναοὺς κλπ. Κατὰ τὴν δευτέραν δ' αὐτοῦ ἐπίσκεψιν εἰς Ἀθήνας (129) ἔκτισε καὶ ἀπετελείωσε τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, οὗ τὰ θεμέλια πρὸ πολλῶν ἑκατοντάδων ἔθηκεν ὁ Πεισίστρατος. Ἐκτίσεν ὡσαύτως παρὰ τὸν Ἰλισσὸν εἰς τὰ ΝΑ τῆς παλαιᾶς πόλεως νέας Ἀθήνας καὶ ἐκόσμησεν αὐτάς διὰ πολλῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων, ἐν οἷς καὶ τὸ Ὁρδεῖον χορηγοῦντος Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Ἀψὶς δὲ τιμητικὴ σταθεῖσα ἐν τοῖς ὁρίοις τῶν δύο πόλεων καὶ σφρομένη μέχρι σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ* φέρει ἐν μὲν τῇ πρὸς τὴν νέαν πόλιν προσόψει τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν· «*Αἰδ' εἰς Ἀδριανοῦ καὶ οὐχὶ Θησέως πόλις*», ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν παλαιάν τὴν ἐξῆς· «*Αἰδ' εἰς Ἀθηναίαν Θησέως ἢ πρὶν πόλις*». Πλὴν τούτων κατεσκεύασεν ὑδραγωγεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κατὰ μέγα μέρος ὑδρεύονται σήμερον οἱ Ἀθηναῖοι. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἐπανελθὼν προσεπάθησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος καθαρῶς μοναρχικὸν χαρακτῆρα. Ὅθεν ἀφῆρσεν ἅπαντα τὰ δημοκρατικὰ σχήματα καὶ διήρσεν τὰς ἀρχὰς εἰς τρεῖς τάξεις, τὴν πολιτικὴν, τὴν αὐλικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν. Συνήθροισεν εἰς ἓνα κώδικα ἅπαντα τὰ διατάγματα (*edictum*) τῶν πραιτώρων καὶ ὠνόμασεν αὐτὰ *δημηκεῖς ἔδικτον*, καθ' ὃ ὤφειλον πάντες οἱ κατὰ τὰς ἐπαρχίας ἐπαρχοὶ νὰ διοι-

κῶσιν ὁμοιομόρφως, καὶ ὅπερ μόνον διὰ διατάγματος τοῦ αὐτοκράτορος ἠδύνατο νὰ μεταβληθῆ.

Τῆς φιλοκαλίας αὐτοῦ δείγματα ὁ Ἀδριανὸς οὐκ ὀλίγα κατέλειπεν ἐν Ῥώμῃ. Καὶ δὴ ἀνήγειρεν ἐν αὐτῇ μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀφροδίτης καὶ πελώριον Μουσουλεῖον ἑαυτοῦ σφζόμενον μέχρι σήμερον ὑπὸ τὸ ὄνομα φρούριον τοῦ ἀγίου Ἀγγέλου. Ἐν αὐτῷ ὁ Ἀδριανὸς περιέλαβε πάντας τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους, οὓς εἶδεν ἐν ταῖς περιοδείαις αὐτοῦ καὶ πρὸ πάντων Ἑλληνικοὺς, καὶ ἐκόσμησεν αὐτὸ διὰ πλείστων λαμπρῶν καλλιτεχνημάτων Ἑλληνικῶν καὶ Αἰγυπτιακῶν.

Δυστυχῶς ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἔργων δόξα τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ἀμαυρωθῆ καὶ ἐπισκιασθῆ ὑπὸ τινων ἐλαττωμάτων καὶ πρὸ πάντων τοῦ τῆς φιλοποσίας, ὅπερ κατέστησε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἀνιαρὰ καὶ λίαν ἐπώδυνα. Κατηγορήθη δ' ὡσαύτως καὶ διὰ τινος ὠμότη-
τας διαπραχθεῖσας κατὰ βουλευτῶν καὶ ἄλλων σημαϊόν-
των τῆς πολιτείας προσώπων, διότι εἶχον κατηγορήσῃ αὐ-
τὸν ὡς ἔχοντα σχέσεις πρὸς διεφθαρμένα πρόσωπα, ὧν ἓν, τὸν Ἀντίοον, καὶ διάδοχον αὐτοῦ ἀπέδειξεν. Εὐτυχῶς ὅμως τοῦ Ἀντιόου ἀποθανόντος ἀνεκήρυξεν υἱὸν καὶ διά-
δοχόν του τὸν *Τίτον Αὐρήλιον Ἀντωνῖνον* Γαλάτην τὸ γένος καὶ ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης ὄντα μέλος τοῦ αὐλικοῦ συμβουλίου. Τέσσαρας δὲ μῆνας μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ἐξ ὑδρωπικιάσεως (Ἰουλ. 138 μ. Χ.) ἐν Τιβούροις ἄγων τὸ 62ον τῆς ἡλικίας του ἔτος καὶ ἄρξας 22 ἔτη.

Ἀντωνῖνος. — Ὁ Ἀντωνῖνος ἄμα ἀναβὰς εἰς τὸν

θρόνον πρῶτον ἐφρόντισεν ὅπως ἀποδώσῃ εἰς τὸν Ἀδριανὸν θείας τιμᾶς, πείσας εἰς τοῦτο μετὰ πολλοῦ κόπου τὴν Σύγκλητον, ἣτις ἤρνεϊτο ταύτας ἕνεκα τῶν τελευταίων ὤμο-
τήτων ἐκείνου. Διὸ καὶ εὐσεβῆς (Pius) ἐκλήθη. Ἀντιθέ-
τως ὅλως πρὸς τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα τοῦ Ἀ-
δριανοῦ ὁ Ἄντωνίνος ὑπῆρξεν ἡσυχώτατος, γαλήνη δὲ καὶ
βαθεῖα εἰρήνη καὶ ἡσυχία καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῆς ἀρ-
χῆς του ἐπεκράτησε καὶ ἅπαξ μόνον ἀπεδήμησεν εἰς Ἀ-
σίαν. Διῶκησε τὸ κράτος πατρικῶς καὶ δι' αὐστηροτάτης
οἰκονομίας ἐπλούτισε τὸ κοινὸν ταμεῖον· ἐξέδωκε πλεί-
στους νόμους εὐεργετικούς, διὰ δὲ τὸ φιλοδίκαιον αὐτοῦ καὶ
ἀμερόληπτον τὸσαύτην φήμην ἀπέκτησεν, ὥστε καὶ αὐτοὶ
οἱ βασιλεῖς τῶν Πάρθων καὶ Ἰνδῶν ἐξέλεγον αὐτὸν διαι-
τητὴν ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῶν. Διὰ ταῦτα πάντα πατὴρ
τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὠνομάσθη, ἡ δὲ ἱστορία τὸν αἰῶνα
καθ' ὃν ἤκμασεν ὀνομάζει ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (αἰῶν
τῶν Ἄντωνίνων).

Ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀνέδειξεν υἱὸν
καὶ διάδοχον τὸν γαμβρὸν του Μάρκον Αὐρήλιον· ἐτελεύ-
τησε δὲ ἐν βαθεῖ γήρατι ἄγων τὸ 74ον ἔτος τῆς ἡλικίας
του (Μάρτ. 161 μ. Χ.) ἄρξας 23 ἔτη.

Μάρκος Αὐρήλιος.—Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐν ἀρχῇ
τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔλαβε συνάρχοντα τὸν ὑπὸ τοῦ Ἄντω-
νίνου ἐπιβληθέντα αὐτῷ Λεύκιον Οὐῆρον ἄνδρα ἄσωτον καὶ
ἐκδεδιητημένον διατρίβοντα πάντοτε ἐν μέσφ γελωτοποιῶν
καὶ κωμωδοποιῶν. Ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸν ὁ Αὐρήλιος
γνήσιος ὦν ὀπαδὸς τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας διδασκού-
σης τὴν ὑψίστην ἠθικὴν, ἧς ἡ πηγὴ εἶναι αὐτὸς ὁ θεός,

τὸ ἄπειρον δηλ. ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀγάπη, προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς θεωρίας ταύτας ἐν τῇ πράξει, διοικῶν ἐν ἰσότητι καὶ ἐλευθερίᾳ, πατρίδα μὲν θεωρῶν ἅπαντα τὸν κόσμον, πόλιν δὲ ἑαυτοῦ τὴν Ῥώμην. Διὰ τῶν πράξεων του τούτων ἐδικαίωσε πληρέστατα τὸν Πλάτωνα εἰπόντα. «*Εὐτυχεῖς οἱ λαοὶ ὅταν οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσι, ἢ οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι*». Διὰ τοῦτο καὶ ἐν μεγίστῃ ὑπομονῇ ἠνεῖχτο τὰς παρεκτροπὰς οὐ μόνον τοῦ Οὐήρου ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς συζύγου του *Φανστίας* λέγων· «*Ὅταν τις δὲν δύναται νὰ μορφώσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὀφείλει νὰ ἀνέχηται αὐτοὺς ἐπιζητῶν τὴν βελτίωσιν αὐτῶν*». Ἦγωνίσθη καθ' ὅλον του τὸν βίον νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν ἐν τῷ φιλοσόφῳ ἰδεώδη τύπον τοῦ βασιλέως, ἀσκῶν ὑψίστην σωφροσύνην καὶ ἀγαθότητα.

Καίπερ μεγίστην ἀπέχθειαν αἰσθανόμενος πρὸς τοὺς πολέμους, δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ ἀποφύγῃ αὐτοὺς θέλων νὰ διαφυλάξῃ ἀκεραίαν τὴν τιμὴν καὶ τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἐπολέμησεν ὅθεν πρὸς τοὺς Πάρθους (162—166) ἀποστείλας κατ' αὐτῶν τὸν συνάρχοντά του Οὐήρον· ἀλλ' οὗτος παραδοθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ εἰς τὴν τρυφὴν καὶ ἀκολασίαν ἀνέθηκεν εἰς ἄλλους στρατηγούς τὸν πόλεμον, οἵτινες γενναῖοι ὄντες ἠδυνήθησαν νὰ καταδιώξωσι τοὺς Πάρθους μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ νὰ ἐπιτύχωσι παρ' αὐτῶν ἔντιμον εἰρήνην, δι' ἧς ἀπέδωσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Τίγρητα ὡς ὄριον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Αὐτὸς δὲ ὁ Αὐρήλιος αὐτοπροσώπως ἐπολέμησε κατὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ *Γερμανῶν* (167), οἵτινες συνενωθέντες μετὰ τῶν ἐν Βοημίᾳ

Μαρκομάνων και άλλων λαών είχαν αποτελέσει την μεγάλην Μαρκομανικήν όμοσπονδίαν. Ούτοι υπερβάντες τὰ παραρρήνια όχυρώματα διέβησαν τὰς Ἄλπεις και κατήλθον μέχρι τῆς σημερινῆς Τεργέστης. Κατὰ τούτων λοιπόν ἐστράτευσεν ὁ Αὐρήλιος, ἀλλ' ἠδέησεν ἅ στρατολογήσῃ ὄλους τοὺς δούλους και μονομάχους, διότι δεινὸς λοιμὸς μεταδοθεὶς εἰς Ῥώμην και τὴν λοιπὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀσίας ἐπανελθόντων στρατιωτῶν ἠρήμωσε τὴν χώραν και ἔφθειρε τὸ πλείστον μέρος τοῦ στρατοῦ. Καὶ κατετρόπως μὲν ἐλοσχερῶς τοὺς Μαρκομάνους (169 μ. Χ.), ὁ λοιμὸς ὁμως ἐξηκολούθησε χωρὶς οὔτε αἱ πολυειδεῖς δεήσεις και θυσίαι νὰ ἰσχύσωσιν, ὅπως καταπαύσῃ, οὔτε ὁ δεινότατος ἐξεγερθεὶς διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οὗς ἐθεώρησαν ἅπαντες ὡς κυριωτέραν αἰτίαν τοῦ κακοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἐνῶ ἔτι ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐπολέμει πρὸς τοὺς Μαρκομάνους, ἀπέθανεν ὁ αἰσχρὸς αὐτοῦ συνάρχων Οὐῆρος, ἐμετριάσθη δὲ μεγάλως δι' αὐτοκρατορικῷ διατάγματος και ὁ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς, διότι εἰς τὰς ἐπικλήσεις αὐτῶν ἀπέδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ῥαγδαιστάτην βροχήν, ἥτις ἔσωσε και αὐτὸν και τὸν στρατὸν ἐκ τῆς λειψυδρίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας παρ' ὀλίγον ἔμελλον νὰ καταστραφῶσιν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐν τινι ἀποκλεισμῷ. Βιαζόμενος δὲ εἶτα νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ στασιάζσαντος ἐν Ἀσίᾳ στρατηγοῦ *Κασσίου*, συνωμολόγησε μετὰ τῶν Μαρκομάνων εἰρήνην· ἀλλ' εὐτυχῶς ἅμα ἀποβὰς εἰς τὴν Ἀσίαν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ *Κασσίου* και ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην. Αὐτόθι ἔτυχε πανηγυρικῶν τιμῶν και εἰς τιμὴν αὐτοῦ ἀνηγέρθη ἔφιππος ἀνδριάς

(Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία)

13

αὐτοῦ ἐπίχειρος σφζόμενος μέχρι σήμερον. Ἐνῶ δὲ παρεσκευάζετο πάλιν νὰ πολεμήτῃ πρὸς τοὺς Μακρομάνους παραβιάσαντας τὰς συνθήκας, ἀπόφασιν ἤδη ἔχων νὰ καταστήσῃ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν, αἰφνης ἀπέθανεν ἐν τῇ σημερινῇ Βιέννῃ (Μάρτ. 180 μ. Χ.) προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, ἄρξας 19 ἔτη. Ἀποθνήσκων δὲ συνέστησεν εἰς τὴν Σύγκλητον τὸν νεαρόν υἱόν του *Κόμμοδος*, παρακαλέσας τοὺς πατέρας νὰ ἐπέχωσι θέσιν πατρὸς πρὸς αὐτόν. Κατέλιπε δὲ καὶ σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον «Τὰ εἰς ἑαυτὸν» σφζόμενον εἰς 12 βιβλία, ὅπερ ἐν μέσῳ τῶν πολέμων συνέγραψε, περιέχον πλεῖστα ἀξιώματα τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας.

Κόμμοδος.— Ὁ Κόμμοδος ἀνατραφεὶς ἐν μέσῳ τῶν ἀκολασιῶν τῆς μητρὸς καὶ τῆς μεγάλης ἀνοχῆς τοῦ πατρὸς του δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἀποκτήσῃ ἐκ παιδικῆς ἔτι ἡλικίας χαρακτῆρα διάστροφον καὶ ὀρέξεις ἀκολάστους καὶ αἰμοδιψεῖς. Ἀμα ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Μακρομάνους καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην, ὅπου παρεδόθη εἰς πᾶν εἶδος ἀσωτίας καὶ τυραννίας. Κατ' ἀμφοτέρα ἐξωμοιώθη πρὸς τὸν Δομιτιανὸν καὶ Καλλιγόλαν καταδιώξας ἀπηνῶς τοὺς Συγκλητικούς· ζηλώσας δὲ δόξαν παλαιστοῦ καὶ μονομάχου δὲν ἠτχύνετο νὰ κατέρχεται εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτων καὶ νὰ ὀνομάζεται *Ἡρακλῆς* ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ τέρατος τούτου ἀπήλλαξε τὸ κράτος ἢ ἑταίρα αὐτοῦ *Μαρκία*, συνεννοηθεῖσα μετὰ τοῦ ἐπάρχου τῶν Πραιτωριανῶν καὶ τινος θαλαμηπόλου. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ δηλητήριον, ὅπερ ἔδωσαν αὐτῷ, δὲν ἐνήργησεν, ἀπέπνιξεν

αὐτὸν ἐν λουτρῶνι ὁ ἐθλητὴς *Νάρκισσος*, μεθ' οὗ ἠρέσκειτο πολλάκις νὰ παλαίῃ. Ἀπέθανε δὲ ἄγων τὸ 31ον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἄρξας 12 ἔτη καὶ 9 μῆνας.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Κομμόδου ἐκλείπει ὁ τελευταῖος γόνος τῶν Ἀντωνίων, σὺν τούτῳ δὲ καὶ ἡ δόξα καὶ ἀκμὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· διότι ἀπὸ τοῦδε οἱ ἀγῶνες τῶν Ῥωμαίων δὲν γίνονται πρὸς κατάκτησιν, ἀλλὰ πρὸς διατήρησιν τῶν κεκτημένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 10'.

Αἰὼν τῶν 30 τυράννων.

Ἐλοῦῖος Περτίναξ. — Οἱ φονεῖς τοῦ Κομμόδου ἀνεκέρυξαν αὐτοκράτορα τὸν ὑπερογδοηκοντούτῃ ἑπαρχὸν τῆς πόλεως· Ἐλοῦῖον Περτίνακκα ἄνδρα αὐστηρῶν ἠθῶν, ὅστις ἀπέδειξεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, καθ' ὃν ἐκυβέρνησεν, ὅτι ἔμελλεν ὡς ὁ Νέρβας νὰ διοικήσῃ καλῶς καὶ συνετῶς. Ἄλλ' ἡ αὐστηρὰ πειθαρχία, εἰς ἣν ὑπέβαλε τοὺς Πραιτωριανούς, προκάλεσε στάσιν αὐτῶν καὶ ἐφονεύθη ἄρξας τρεῖς μῆνας (Μάρτ. 193 μ. Χ.).

Αἰδίδιος Σάλβιος Ίουλιανός. — Οἱ Πραιτωριανοὶ μεγάλην ἤδη ἔχοντες ἰσχὺν καὶ κύριοι γενόμενοι τῶν πραγμάτων ἐνεκαίνισαν νέον εἶδος διαδοχῆς τοῦ θρόνου. Ἐξέθησαν δηλ. αὐτὸν εἰς πλειοδοσίαν καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν ἕτερον τῶν παρουσιασθέντων *Αἰδίδιον Σάλβιον Ίουλιανόν* προσενεγκόντα 6200 δραχμάς εἰς ἕκαστον τῶν 12000 Πραιτωριανῶν. Οὕτως ὁ θρόνος τῆς Ῥώμης

κατέστη ὄνιος, ἡ δὲ προφητεία τοῦ Ἰουγούρθα ἐκπληροῦται τὴν φορὰν ταύτην ἀκεραίᾳ (τελ. 107). Ἄλλ' οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες μὴ ἀναγνωρίζοντες εἰς τοὺς Πραιτωριανούς τὸ δικαίωμα τῆς διαθέσεως τοῦ θρόνου κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς, ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸν Ἰουλιανὸν καὶ ἀνέδειξαν ἕκαστος τὸν ἴδιον στρατηγὸν ὡς αὐτοκράτορα, οἱ μὲν ἐν Βρεττανίᾳ τὸν *Κλαύδιον Ἀλβίνον*, οἱ δ' ἐν Συρίᾳ τὸν *Πεσκέριον Νίγρον* καὶ οἱ ἐν Παννονίᾳ τὸν *Σεπτίμιον Σεβῆρον*. Ἄλλ' ἐκ τούτων μόνος ὁ τελευταῖος εὐρισκόμενος πλησιέστερος εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπερίσχυσε· διαβουκολήσας δὲ τὸν ἐν Βρεττανίᾳ ἀντίπαλόν του διὰ ματαίων ὑποσχέσεων, ὅτι ἔμελλε νὰ λάβῃ αὐτὸν ὡς συνάρχοντα, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥώμης, ὅπου ἤδη εἶχε φονευθῆ ὁ Ἰουλιανὸς κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου (Ἰουλ. 193 μ. Χ.), καὶ ἐγένετο κύριος τῆς πόλεως, ἡ δὲ Σύγκλητος καὶ οἱ Πραιτωριανοὶ ἐκ φόβου ἔσπευσαν νὰ χαιρετίσωσιν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα.

Σεπτίμιος Σεβῆρος. — Ὁ Σεβῆρος ἦν Ἀφρικανὸς τὸ γένος. Ἄμα ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ διέλυσε τὴν φρουρὰν τῶν Πραιτωριανῶν, ἀντικαταστήσας αὐτὴν μετὰ τινα χρόνον δι' ἑτέρας ἐκ 50000 ἀνδρῶν ληφθέντων κατ' ἐκλογὴν ἐκ πάντων τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους λεγεῶνων. Εἶτα πρῶτον μὲν κατέβηκε τὸν ἐν Ἀσίᾳ ἀντίπαλον αὐτοῦ Νίγρον νικήσας αὐτὸν ἐπανειλημμένως ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Ἰσοφῷ καὶ ἐφόνευσεν ἐν Ἀντιοχείᾳ (194 μ. Χ.). Ἄφου δὲ ἐτιμώρησεν ἀπηνῶς πάσας τὰς πόλεις, αἵτινες ἀνεκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Νίγρου, ἐν αἷς καὶ τὸ *Βυζάντιον*, ὅπερ ἀφ' οὗ κατέσκαψεν ἐχάρισεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς

ἐν τῇ Προποντιδί *Περίθου* (Ἡρακλείας) ⁽¹⁾, ἐτράπη εἶτα κατὰ τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ ἀντιπάλου Ἀλβίνου, ὃν νικήσας ἐν Λουγδούνῳ (Λυών) τῆς Γαλατίας ἠνάγκασε νὰ αὐτοκτονήσῃ (177 μ. Χ.). Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου μεγάλαι ἀπεδόθησαν αὐτῷ τιμαί· ἀλλ' ἐκεῖνος μεγίστην σκληρότητα ἔδειξε φονεύσας πλείονας τῶν 29 Συγκλητικῶν καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς πολίτας, λέγων ὅτι ἐφρόνουν τὰ τοῦ Ἀλβίνου. Εἶτα ὁ Σεβήρος ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Πάρθων καὶ ἠτύχησε νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς κυριεύσας τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν *Κτησιφῶντα* (198 μ. Χ.). Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Βασσιανός*, ὁ ἐπικαλούμενος *Καρακάλλας* ἔκ τινος Γαλατικοῦ ἐνδύματος, ὅπερ ἠρέσκετο νὰ φέρῃ, κατέστειλεν ἐν Παλαιστίνῃ νέαν στάσιν τῶν Ἰουδαίων, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐκηρύχθη καὶ πάλιν ἀπηνής κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς καθ' ἅπαν τὸ κράτος διαρκέσας 20 ἔτη, διότι τοὺς χριστιανούς ἐθεώρουν ὡς Ἰουδαίους αἰρετικούς. Μετὰ τρία ἔτη ὁ Σεβήρος ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ ἀφωσιώθη ἐν ἡσυχίᾳ καὶ μεγίστη φιλεργίᾳ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ τὴν διόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν, συνεργοὺς ἔχων τοὺς σοφωτάτους νομομαθεῖς τῆς ἐποχῆς του, τὸν *Παπιριανόν*, τὸν *Ἰούλιον Παῦλον* καὶ τὸν *Οὐλπιανόν*.

Καίπερ δὲ τὴν ἡλικίαν προκεχωρηκῶς καὶ πάσχων ἀ-

(1) Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑποτελείας ταύτης λέγεται ὅτι ἐπεκράτησε τὸ ἔθος, ὅπως ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας ἐγχειρίζῃ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον τῷ νέῳ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐγκαθιδρύσει αὐτοῦ.

νέλαβεν αὐτοπροσώπως νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Βρετανίᾳ Καληδόνων, τοὺς ὁποίους κατεδίωξε πέραν τῶν ὀρίων τῶν αὐτόθι Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν. Πρὸς πρόληψιν δὲ τῶν ἐπιδρομῶν κατεσκευάσεν ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἐτέρας θαλάσσης μακρὸν τεῖχος σφῆζον μέχρι τοῦδε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Δεινωθείσης δὲ αὐτόθι τῆς ἀσθενείας ὑφ' ἧς κατατρύχεται καὶ ἰδίᾳ ἔνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου υἱοῦ Βασιανοῦ ἐξυφανθείσης κατὰ τῆς ζωῆς του συνωμοσίας ἀπέθανεν ἐν Ἐβοράκῳ (Υόρκη) κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 211 μ. Χ. παραγγείλας εἰς τοὺς δύο υἱούς του τὸν στρατὸν μόνον νὰ περιποιοῦνται, ἐὰν θέλωσι νὰ ἡσυχάζωσιν ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ, καὶ μηδέποτε νὰ ἀποφεύγωσι τὴν ἐργασίαν. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο συνέστησε θερμότερον εἰς τοὺς υἱούς του καὶ εἰς πάντας τοὺς παρισταμένους καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τελευταίας του στιγμὰς ἀναφωνήσας, ὅτε παρέδιδε τὸ πνεῦμα, laboremus (=ἄς ἐργαζώμεθα).

Καρακάλλας. — Ὁ Καρακάλλας ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ ἔλαβε συνάρχοντα κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρὸς του καὶ τὸν ἀδελφὸν *Γαίταρ*, ὃν ὁμως ἐρόνευσε μετὰ ἕν ἔτος ἐν αὐταῖς ταῖς ἀγκάλαις τῆς μητρός· τὸν δὲ φόνον τοῦτον ἐπηκολούθησεν εἶτα δεινοτάτῃ σφαγῇ 20,000 περίπου ἐπιφανῶν Ῥωμαίων, τῶν πλείστων Συγκλητικῶν, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀντωνίνων, ὧν τὴν περιουσίαν ἐδήμευσε. Μετὰ ταῦτα ἐπόμενος τῷ παραγγέλματι τοῦ πατρὸς ἐκολάκευσε τὸν στρατὸν διὰ γενναίων ἀμοιβῶν ἐν ταῖς περιουσίαις αὐτοῦ, καὶ βιαζόμενος νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἠγόρασε τὴν εἰρήνην παρὰ τῶν *Ἀλαμαννῶν* καὶ *Γόθων*, οἵτινες Γερμανικῆς φυλῆς ὄντες πρώτην φορὰν νῦν ἀνα-

φαίνονται ἐν τοῖς βορείοις τοῦ κράτους ὀρίοις βιάσαντες τὰ παραρρήνια ὀχυρώματα. Ἐπιστρέφων δὲ ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Πάρθους πολέμου ἐφονεύθη παρὰ τὴν Ἐδεοσαν (217 μ. Χ.) ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου τῶν Πραιτωριανῶν Μακρίνου, ὅστις ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ.

Μακρόνιος.—Οὗτος ἦν, ὡς καὶ ὁ Σεβῆρος, Ἀφρικανός. Ἐνεκα τῆς αὐστηρᾶς πειθρχίας, εἰς ἣν ἠθέλησε νὰ ὑποβάλλῃ τὸν στρατὸν ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ στασιάζοντος κατ' αὐτοῦ λεγεῶνος τῆς Συρίας ἐν Χαλκηδόνι (Ἰούλ, 218 μ. Χ.) οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἀτυχοῦς τινος ἐκστρατείας κατὰ τῶν Πάρθων ποιήσας κατὰ τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν του.

'Ελαγάβαλος.—Συνεργία τῆς Ἰουλίας Μαίσης θείας τοῦ Καρακάλλα ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ δεκαετραέτης τὴν ἡλικίαν ἕγγονος αὐτῆς Οὐάριος Ἀουίτιος, ὁ ἐπικαλούμενος Ἐλαγάβαλος ἢ Ἡλιογάβαλος, διότι ἦτο ἱερεὺς τοῦ ἐν Ἐμέσση τῆς Συρίας λατρευομένου Ἡλίου ὑπὸ μορφὴν μέλανος καὶ κωνοειδοῦς λίθου καλουμένου Ἐλ-γαβὰλ (=θεὸς τοῦ Ἡλίου). Τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ τούτου συνοδευομένην ἐκάστοτε ὑπὸ αἰσχροτάτων ὀργίων καὶ ἀνθρωποθυσιῶν μετέφερον ὁ Ἐλαγάβαλος μετὰ τοῦ εἰδώλου εἰς Ῥώμην καὶ ὑποδόμησεν ἐπὶ τούτῳ λαμπρότατον ναόν, ἐν ᾧ κατέθετο τὸ εἶδωλον κεκοσμημένον διὰ πλείστων τιμαλφῶν λίθων. Καίπερ δὲ μικρὸς τὴν ἡλικίαν συνεζεύχθη ἕξ γυναῖκας, ἐν αἷς καὶ μίαν Ἑστιάδα, ἀλλὰ πάσας τὰς ἀπέβαλε. Οὐδέποτε ἠρέσκετο εἰς δεῖπνα ὀλιγοδάπανα. Το ἔδαφος τοῦ Παλατιοῦ εἶχεν ἐπεστρωμένον διὰ χρυσοῦ καὶ ἀργυρᾶς ἄμμου. Τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ ἦσαν κεκοσμημένα διὰ πολυτίμων λίθων, ἀλλ' οὐδέποτε ἐφό-

ρει δις τὸ αὐτὸ ἔνδυμα. Τὸ κράτος ἀφῆκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀμαζηλάτου, τοῦ μαγεῖρου καὶ τοῦ κουρέως του, οἵτινες ἐκυβέρνηον ἐν ὀνόματι αὐτοῦ. Εἰς τὴν Σύγκλητον ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ τῆς μάμμης, ὑπὸ δὲ τὴν προεδρίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ συνήρχοντο αἱ γυναῖκες καὶ συνεσκεπτοντο περὶ διαφορῶν γυναικείων ὑποθέσεων.

Ἡ μήτηρ του προβλέπουσα τὸ τέλος τοῦ υἱοῦ ταχὺ συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ υἱοθετήσῃ καὶ ἀναδείξῃ διάδοχον τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Ἀλεξίαν ἄγοντα τὸ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Οὗτος, μετονομασθεὶς βραδύτερον Μάρκος Αὐρήλιος Ἀλέξανδρος, ἔλαμε μεγίστην ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἐλαγάβαλον ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν διὸ ταχέως ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν, οἵτινες μισοῦντες ἤδη τὸν αὐτοκράτορα ἐφόνευσαν αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα του στασιάζσαντες καὶ ἔρριψαν τὰ πτώματα αὐτῶν εἰς τὸν Τίβεριν (Μάρτ. 222 μ. Χ.), ἀτιμώσαντες συγχρόνως τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ ἐκβαλόντες τὸ ὄνομα ἐκ τῶν δημοσίων ἐπιγραφῶν.

Ἀλέξανδρος Σεβῆρος. — Ὁ διάδοχος τοῦ Ἐλαγαβάλου Ἀλέξανδρος, ἐπονομασθεὶς ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν καὶ Σεβῆρος, λάμπει ὡς ἀδάμας ἐν τῷ μέτῳ τῆς περιόδου ταύτης τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας. Ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μοιμαίας καλῶς διαπαιδαγωγηθεὶς καὶ ἔχων συμβούλους τοὺς ἀρίστους τότε ἄνδρας, ἐν οἷς καὶ τὸν νομομαθῆ Οὐλπιανόν, διώρθωσε τὰ οἰκονομικά, ἐπέβαλεν αὐστηρὰν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ διώκησε λίαν ἐναρέτως καὶ αὐτόχρημα χριστιανικῶς. Ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ Παλατίου ἐπέγραψε τὸ εὐαγγελι-

κόν ῥητόν : « Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης » καὶ ἔδειξε
 μεγίστην ἀνεξιθρησκίαν ἀφήσας ἐλευθέρους τοὺς Χριστιανούς·
 εἶδωλον δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶχε μετ' ἄλλων ἐν
 τῷ εὐκτηρίῳ του οἴκῳ. Ἀπέστειλεν ὀπίσω εἰς Συρίαν τὸ
 εἶδωλον τοῦ Ἥλιου καὶ ἀπεδίωξεν ἐκ Ῥώμης πάντας τοὺς
 ῥαδιούργους, ὑποκριτὰς καὶ εὐνούχους, οἵτινες ἦσαν τὰ ὄρ-
 γανα τῶν αἰσχροουργιῶν τοῦ Ἐλαγαβάλου.

Οἱ Πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς, ὅστις ἐν τῷ
 μεταξὺ τούτῳ εἶχεν ἐξοκείλη εἰς μεγίστην τρυφήν καὶ ἀυ-
 θαιρεσίαν, δυσηρεστήθησαν, ὡς καὶ ἄλλοτε, ἐκ τῆς αὐστη-
 ρᾶς πειθαρχίας εἰς ἣν ὑπ' αὐτοῦ ὑπεβλήθησαν. Ὅθεν ἐσκέ-
 φθησαν νὰ ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρός του,
 κατ' εἰσήγησιν τῆς ὁποίας ἐνόμιζον ὅτι ἐνήργει. Καὶ πρῶ-
 τον μὲν ἐφόνευσαν ἐν αὐτῷ τῷ Παλατίῳ πρὸ τῶν ὀφθαλ-
 μῶν τοῦ Αὐτοκράτορος τὸν εἰς αὐτὸ καταφυγόντα νομο-
 μαθῆ Οὐλπιανόν, νεωστὶ τότε διορισθέντα ἑπαρχὸν τῶν
 Πραιτωριανῶν, ἀνέβαλον δὲ εἰς ἄλλην ἐποχὴν καταλλη-
 λωτέραν τὸν φόνον τοῦ αὐτοκράτορος· διότι τότε εἶχεν ἐκ-
 στρατεύσῃ οὗτος κατὰ τῶν *Περσῶν*, οἵτινες εἶχον ἀνα-
 συστήσῃ ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸ Περσικὸν κρά-
 τος (233 μ. Χ.) καταλύσαντες τὸ Παρθικὸν καὶ εἶχον
 προσβάλλῃ τὰς Ῥωμαϊκὰς ἑπαρχίας. Ἄλλ' ὅτε ἐπανελθὼν
 εἰς Ἰταλίαν ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Γερμανικῶν φύλων,
 ἅτινα καὶ πάλιν νέας εἰσβολὰς εἰς Γαλατίαν ἔκχμον, ὁ
 στρατὸς στασιάζας ἐφόνευσεν αὐτὸν ἐν Γαλατίᾳ ὄντα καὶ
 τὴν συνοδεύουσαν αὐτὸν μητέρα (Μάρτ. 235 μ. Χ.).

Μαξιμῖνος. — Εὐθὺς ὁ στρατὸς μετὰ τὸν θάνατον
 τοῦ Σεβήρου ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν ἐξ εὐτελοῦς γέ-

νους καταγόμενον καὶ ἐν ποιμενικῷ βίῳ τραφέντα Μαξιμίον διακρινόμενον ἐπὶ τῇ μεγάλῃ τοῦ σώματος ῥώμῃ. Οὗτος εἶχεν ὕψος 8 ποδῶν καὶ μόνος ἔσυρεν ἄμαξαν δυσκόλως ὑπὸ ζεύγους βοῶν συρομένην. Ἡδύνατο νὰ ἐκρίζωση εὐκόλως δένδρα μεγάλα καὶ δι' ἐνὸς κτυπήματος νὰ θραύσῃ τὸ γόνυ ἵππου κλπ. Ἡ συνήθης τροφή του καθ' ἐκάστην ἦσαν 40 λίτραι κρέατος καὶ 6 μέτρα οἴνου (30 ὀκαδ. περίπου). Ἀναλαβὼν τὸν πρὸς τὰ Γερμανικὰ φύλα πόλεμον, ὃν ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ προκατόχου του, ἀπέκρουσεν αὐτὰ γενναίως· ἀλλ' ἐδείχθη λίαν σκληρὸς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, καθ' ὧν εἶχε κηρύξῃ ἀπηνῆ διωγμὸν.

Οἱ ἐν Ἀφρικῇ λεγεῶνες μὴ ἀναγνωρίσαντες τὸν Μαξιμίον ἐστασίασαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν 80οῦτη γέροντα *Γορδιανὸν* τὸν Α'. μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ *Γορδιανοῦ* τοῦ Β'. ἀναγνωρισθέντος καὶ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου. Ἄλλ' ἀμφοτέρων τούτων φονευθέντων ἡ Σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν *Μάξιμον Πουπιανὸν* καὶ *Κλαύδιον Βαλβίον*, εἰς οὓς κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ λαοῦ προσετέθη καὶ ὁ νεαρὸς ἔγγονος τοῦ Α'. *Γορδιανοῦ Γορδιανὸς* ὁ Γ'. Ὁ στρατὸς ὁμως ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ ταύτῃ παρέδωκε τὴν Ῥώμην εἰς τὸ πῦρ, ταυτοχρόνως δὲ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ στασιασάντος στρατοῦ καὶ ὁ Μαξιμίος ἐν τῷ στρατοπέδῳ (238 μ. Χ.). Τρεῖς δὲ μῆνας μετὰ ταῦτα φονεύονται ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν καὶ οἱ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐκλεχθέντες δύο αὐτοκράτορες, ὁ δὲ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν *Γορδιανὸν* Γ'.

Γορδιανὸς Γ'. — Οὗτος ἦγεν ἡλικίαν 16 ἐτῶν ὅτε ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ· ἔχων δὲ σύμβουλον τὸν δι-

δάσκαλόν του Τιμησίθεον ἠδυνήθη νὰ ἀποκρούη τοὺς Φράγκους μὲν ἐν τῇ Δύσει τοὺς Πέρσας δὲ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Πρὶν ἐπανέλθῃ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς δευτέρους ἐκστρατείας εἰς Ῥώμην ἐφρονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἄραβος Φιλίππου (244 μ. Χ.) ἀναρρηθέντος αὐτοκράτορος.

Φίλιππος. — Ὁ Ἄραψ Φίλιππος ἦτο ἑπαρχος τῶν Πραιτωριανῶν. Ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ὠνόμασε συνάρχοντα τὸν ἐξέτη υἱὸν αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν *Σαπώρη*, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐώρτασε μεγαλοπρεπῶς τὴν χιλιετηρίδα αὐτῆς ἀπὸ τῆς κτίσεώς της. Τρία δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα πελεμῶν κατὰ τοῦ στασιάσαντος ἐν Ἰλλυρίᾳ καὶ ἀνακηρυχθέντος αὐτοκράτορος Δεκίου ἐφρονεύθη ἄρξας 5 ἔτη (249 μ. Χ.).

Δέκιος. — Σπουδαιότερον ἐπὶ Δεκίου γεγονός εἶναι πρῶτον μὲν ὁ καθολικὸν χαρακτῆρα σχῶν καὶ συστηματικὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς (250) καὶ δεύτερον ἡ ἐμφάνισις τῶν *Γότθων* εἰς αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἦσαν δ' οὗτοι λαὸς ἄγριος κατελθὼν ἀπὸ βορρᾶ, ὅστις εἰσβαλὼν καὶ δηώσας τὴν Δακίαν καὶ Μοισίαν προυχώρησε μέχρι τῆς Φιλιππουπόλεως ἐν Θράκῃ. Πρὸς τοὺς βαρβάρους τούτους πολεμῶν ὁ Δέκιος ἐφρονεύθη (Νοέμβρ. 251 μ. Χ.) καὶ ὁ στρατὸς εὐθύς ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν *Τριβωνιανὸν Γάλλον* ταχθέντα ὑπὸ τοῦ Δεκίου εἰς τὴν φρούρησιν τοῦ Δουνάβεως.

Γάλλος. — Οὗτος, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῶν *Γότθων*, κατέπεισεν αὐτοὺς διὰ χρημάτων νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἀφήσας τὸν *Διμιλιανὸν* ἵνα φυλάττῃ τὰ σύνορα κατὰ

πάσης νέας τῶν βαρβάρων τούτων ἐπιδρομῆς, ἦλθεν εἰς Ῥώμην. Ἄλλ' ὁ Αἰμιλιανὸς στασιάσας ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτωρ· ταῦτοχρόνως δὲ καὶ οἱ ἐν Γαλατία λεγεῶνες ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν ἴδιον αὐτῶν στρατηγὸν *Οὐαλεριανόν*. Ἦρχον οὕτω τρεῖς αὐτοκράτορες ὑποβλέποντες ἀλλήλους καὶ κηρύξαντες τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Καὶ πρῶτος μὲν ἔπεσεν ἐν αὐτῷ ὁ Γάλλος (253), εἶτα δὲ ὁ Αἰμιλιανὸς φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ.

Οὐαλεριανός. — Κατισχύσας τῶν λοιπῶν ὁ Οὐαλεριανὸς ἔλαβε συνάρχοντα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Γαλλιηνόν*. δυστυχῶς ὁμως ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἦτο ἰκανὸς νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν δεινῶν τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας, δὲν ἔμεινεν ἥτυχος· διότι ἐν μὲν τῇ Δύσει ἠπειλοῦν τὸ κράτος οἱ Ἀλαμαννοὶ καὶ οἱ Φράγκοι, ἐν δὲ ταῖς παραδουναβίαις χώραις οἱ Γότθοι καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἱ Πέρσαι. Καὶ ὁ μὲν Γαλλιηνὸς ἠδυνήθη νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ κράτος ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τῶν Ἀλαμαννῶν καὶ Φράγκων, ἀλλ' ὁ Οὐαλεριανὸς ἐστάθη ἀτυχῆς ἐν τῷ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμῳ· διότι συλληφθεὶς αἰχμάλωτος δι' ἐπιβουλῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπῶρου ὑπέστη πλείστους προπηλακισμοὺς καὶ τέλος ἐξεδάχη ζῶν (260 μ. Χ.).

Γαλλιηνός. — Ὁ Γαλλιηνὸς μείνας μόνος αὐτοκράτωρ οὐδὲν ἔπραξεν ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀλλὰ παρεδόθη εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὰς ἡδονάς. Ἐκ τούτου ἐπωφελοῦμενοι οἱ ἀνὰ τὸ κράτος λεγεῶνες ἀνηγόρευσαν ἕκαστος τοὺς ἰδίους στρατηγούς αὐτοκράτορας, οἵτινες φέρουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα *τριάκοντα τύραννοι*, καὶ τοι

δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 19. Μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ δύο γυναῖκες, ἡ *Βικτωρῆνα* ἐν Γαλατία καὶ ἡ *Ζηροβία* ἐν τῷ νεοσυστάτῳ κράτει τῆς Παλμύρας ἐν Ἀσίᾳ, ἣτις ἐξέχει ἰδίᾳ ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀνδρικῇ τόλμῃ. Σύμβουλον ἔχουσα τὸν διδάσκαλον αὐτῆς καὶ σοφιστὴν *Λογγῆνον* κατεδίωξε τοὺς Πέρσας πέραν τοῦ Εὐφράτου καὶ ἀνακηρύξασα ἑαυτὴν τε καὶ τὸ κράτος αὐτῆς αὐτόνομον ἐπέβαλε χεῖρα καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἀσίας ἐπαρχιῶν. Συγχρόνως δὲ οἱ Γότθοι ἐπιβάντες 500 πλοίων διεπεραιώθησαν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Ἑλλάδα, *Θράκην* καὶ τὰς λοιπὰς αὐτόθι ἐπαρχίας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις καὶ ὁ *Αὐριόλος* ἐν Γαλατίᾳ ἐκήρυττεν αὐτὴν ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ. Κατὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἐτράπη πρῶτον ὁ Γαλληνός (268), ἀλλ' ἐφρονεῦθη ἐν Μιλάνῳ, οἱ δὲ συστράτηγοι τοῦ Αὐριόλου ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν *Κλαύδιον*, ἐκποδῶν ἐκείνον ποιήσαντες.

Κλαύδιος Β'. — Εἰρηνευσάσης διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐριόλου τῆς Γαλατίας ὁ Κλαύδιος ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Γότθους. Τφόντι δὲ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του ἔφερεν εἰς αἰσιον πέρασ τὸν πόλεμον, ἐξοντώσας τέλεον τοὺς βαρβάρους· ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ λοιμοῦ ἀπέθανε κατὰ Μάρτιον τοῦ 270, ὁ δὲ στρατὸς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν *Λεύκιον Δομίτιον Αὐρηλιανόν* ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ Σύγκλητος ἐσκόπει νὰ δώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κλαυδίου.

Αὐρηλιανός. — Εἷς ἔτι ὑπελείπετο ἀντίπαλος ἐν Ἀσίᾳ ὅπως ἐπέλθῃ ἡ ἐνότις τοῦ κράτους, ἡ ἐν Παλμύρα

Ζηνοβία. Ταύτην ὁ Αὐρηλιανὸς ἀφῆκε τελευταίαν, φροντίσας κατὰ πρῶτον νὰ ἀποδιώξῃ ἐκ τῶν ὀρίων τοῦ κράτους τοὺς Γότθους, Βανδάλους καὶ Ἀλαμαννοὺς, καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ διὰ τῆς αὐστηρότητος τὴν τάξιν εἰς τὸν στρατόν. Στρατεύσας δὲ μετὰ ταῦτα κατὰ τῆς Ζηνοβίας ταύτην μὲν ἐνίκησε καὶ ἠχμαλώτισε, τὴν δὲ Παλμύραν κατέσκαψεν ἐκ θεμελίων καὶ παρέδωκεν εἰς τὸ πῦρ. Εἶτα δὲ ἐπανελθὼν εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον, ὃν ἐκόσμησεν ἡ Ζηνοβία δεδεμένη χρυσαῖς ἀλύσσει καὶ πεζῇ βαίνουσα παρὰ τῷ ἄρματι τοῦ νικητοῦ. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ πρὸς τοὺς Πέρσας αἰφνης δολοφονεῖται ὑπὸ τοῦ γραμματέως του (275 μ. Χ.).

Τάκιτος.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐρηλιανοῦ οἱ μὲν στρατιῶται ἀνέθεσαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῇ Συγκλήτῳ, ἡ δὲ Σύγκλητος τὸναντίον τῶ στρατῷ τέλος δὲ μετὰ ὀκτῶ μῆνας ἐκλέγεται ὁ *Τάκιτος*, ἀνὴρ προβεβηκυῖας ἡλικίης, πρῶτος καὶ εὐθὺς τὸν χαρκτηῖρα, ὅστις μετὰ ἐπτάμηνον ἀρχὴν ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου (Ἀπρ. 276 μ. Χ.).

Μάρκος Αὐρήλιος Πρόβος.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τακίτου οἱ μὲν τῆς Δύσεως λεγεῶνες ἐξέλεξαν τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου *Φλωριανόν*, οἱ δ' ἐν Ἀσίᾳ τὸν ἀνδρειότατον στρατηγὸν *Μάρκον Αὐρήλιον Πρόβον*, ὃν μετ' ὀλίγον χρόνον ἀναγιωρίζουσι καὶ οἱ ἐν τῇ Δύσει φονεύσαντες τὸν Φλωριανόν. Ὁ Πρόβος ἀνεδείχθη εἷς τῶν ἱκανωτέρων αὐτοκρατόρων καὶ ἀκάματος ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις. Κατὰ μὲν τὰ πρῶτα πέντε ἔτη τῆς ἀρχῆς του ἐξεδίωξε τοὺς Ἀλαμαννοὺς ἐκ Γαλατίας, οἵτινες εἶχον κυ-

ριεύση ἐν αὐτῇ περὶ τὰς 60 πόλεις, καὶ κατέφικεν 160 χιλ. Γερμανοὺς ἐν Βρεττανίᾳ· εἶτα δὲ μεταβὰς εἰς Ἰλλυρίαν κατέβαλε τοὺς Σαρμάτας, βαρβάρους τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας, ἐν δὲ τῇ Θράκῃ τοὺς Γαίτας, ἐν δὲ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ τοὺς ληστὰς τῆς Ἰσαυρίας καὶ Παμφυλίας, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ τοὺς Βιλέμνας καὶ τέλος ἐξηνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Περσίας *Ναρσῆν* νὰ συνομολογήσῃ ἔντιμον εἰρήνην. Ἐπανελθὼν εἰς Θράκην κατέφικε πολλαχοῦ περὶ τοὺς 100000 Βασταροὺς (Γερμανικῆς φυλῆς) καὶ ἱκανοὺς Φράγκους ἐν τῷ Εὐξείνῳ· οἱ τελευταῖοι ὁμῶς μετὰ τινα χρόνον ἐπανῆλθον εἰς τὰς χώρας των δρώσαντες πάσας τὰς χώρας, δι' ὧν διῆλθον. Ἐπανελθὼν ὁ Πρόδος εἰς Ἰταλίαν ὑπεχρέωτε τοὺς στρατιώτας εἰρήνης οὗσης νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς· τοῦτο ὁμῶς παρώργισεν αὐτοὺς καὶ ἡμέραν τινα ἐδολοφόνησαν αὐτὸν εὐρισκόμενον ἐν Παννονίᾳ, ἐκβιάσαντες τὰς θύρας τοῦ πύργου ἐν ᾧ διέμενον (Ὀκτώβρ. 282 μ. Χ.) καὶ ἐχειροτόνησαν αὐτοκράτορα τὸν *Κᾶρον* ἑπάρχον τῶν Πραιτωριανῶν.

Κᾶρος.—Ἐπὶ τῆς βραχείας αὐτοῦ ἀρχῆς ὁ Κᾶρος ἐνίκησε τοὺς Σαρμάτας ἐν Ἰλλυρίᾳ καὶ τοὺς Πέρσας, ἐφονεύθη δὲ βληθεὶς ὑπὸ κεραυνοῦ, ἢ, ὡς ἄλλοι λέγουσιν, ὑπὸ νόσου (Δεκ. 283 μ. Χ.) καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του *Νουμεριανὸν* καὶ *Καρῖνον*.

Νουμεριανὸς καὶ Καρῖνος.—Ὁ Καρῖνος εὐρίσκειτο ἐν Ῥώμῃ, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ δὲ Νουμεριανός, ὅστις συνώδευε τὸν πατέρα του ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πέρσας ἐκστρατείᾳ, ἅμα ἀναρρηθεὶς αὐτοκράτωρ συνωμο-

λόγησεν εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ ἐπανήρχετο εἰς Ἴταλίαν. Παθὼν ὁμως ἐξ ὀφθαλμίας ἐπορεύετο ἐγκεκλεισμένος ἐν φορείῳ, ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς Χαλκηδόνα. Ἄλλ' ἐκεῖ δυσωδία τις ἐξερχομένη ἐκ τοῦ φορείου διεπίστωσε τὸν πρὸ πολλοῦ γενόμενον θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος, ὃν ἀπέδωκαν εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἄπερον (284). Τότε χειροτονεῖται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ ἐκ Διοκλείας τῆς Δαλματίας λαβὼν τὸ ὄνομα Διοκλητιανός, ὅστις εὐθὺς ἰδίᾳ χειρὶ φονεῖ τὸν Ἄπερον θέλοντα νὰ ἀπολογηθῆ καὶ ἐτοιμάζεται νὰ ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Κερίνου ἐπερχομένου κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἐνῶ ὁ Διοκλητιανός νικᾶται ἐν Μοισίᾳ, αἴφνης ὁ Κερῖνος δολοφονεῖται ὑπὸ τινος χιλιάρχου καὶ οὕτως ὁ θρόνος περιέρχεται εἰς τὸν Διοκλητιανόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ἀπόλυτος μοναρχία.

Διοκλητιανός. — Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ κράτος ἠπειλεῖτο πανταχόθεν ὑπὸ ποικίλων ἐθνῶν, ἐν δὲ τῷ ἐσωτερικῷ ὑπὸ δεινῶν στάσεων. Ὅθεν ὁ Διοκλητιανός κρίνας ὅτι ἐν τριούτῃ καταστάσει πραγμάτων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ μόνος, ἐξέλεξε τὸ τρίτον ἔτος ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως συνάρχοντα τὸν *Μαξιμιανὸν* στρατηγὸν ἐξ Ἰλλυρίας, εἰς ὃν ἐνεπιστεύθη τὴν Ἰταλίαν, Ἀφρικὴν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν καὶ Βρεττανίαν μετὰ πρω-

τευούσης τῶν *Μεδιολάνων*, αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὴν Ἀνατολὴν μετὰ πρωτεύουσης τῆς *Νικομηδείας*. Αἱ δύο δὲ αὐταὶ πόλεις ἐξελέγησαν ὡς πρωτεύουσαι, διότι ἔκειντο πλησιέστερον πρὸς τοὺς ἀπειλοῦντας τὸ κράτος βαρβάρους. Βλέπων ὅμως μετ' ὀλίγον χρόνον ὅτι οἱ κίνδυνοι τοῦ κράτους πολὺ ἀπεῖχον τοῦ νὰ ἐλαττωθῶσι, προέβη εἰς τὸν διορισμὸν δύο ἄλλων συναρχόντων, οἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα *Καίσαρες* ἔμελλον νὰ ᾧσι βοηθοὶ τῶν δύο ἐτέρων, καλουμένων πρὸς διακρίσιν *Αὐγούστων*. Εἰς μὲν λοιπὸν τὸν Διοκλητιανὸν προσετέθη ὡς Καῖσαρ ὁ ἐξ ἀφανοῦς γένους ἐν Δακίᾳ γεννηθεὶς *Γαλέριος*, λαβὼν τὰς παραδουναβίου χώρας, τὴν Μακεδονίαν, Ἑλλάδα καὶ Κρήτην μετὰ πρωτεύουσης τοῦ *Σιρμίου*, πόλεως κειμένης ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν Αὐστροουγγαρίαν συνόρων τῆς Σερβίας, εἰς δὲ τὸν Μαξιμιανὸν ὁ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς Δαρδανίας καταγόμενος *Κωνσταντῖος ὁ Ἰλωρός*, πατὴρ τοῦ μετέπειτα κυτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, λαβὼν τὴν Γαλατίαν καὶ Βρεττανίαν μετὰ πρωτεύουσης τῆς *Αὐγούστης Τριβηρῶν* καὶ τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ *Ἐβοράκου*. Διὰ τῆς συναρχίας ταύτης ἐνεκαινίσθη τὸ σύστημα τῆς τετραρχίας (293 μ. Χ.), χωρὶς ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ κράτος νὰ ἀπολέσῃ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ, διότι ὁ Διοκλητιανὸς ἐθεωρεῖτο ὑπέρτερος πάντων καὶ παρ' αὐτοῦ ἐλαμβάνοντο αἱ διαταγαί. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ Σύγκλητος ὀνόματι μόνον ὑφίστατο, ἀφοῦ ἄλλως ἢ Ῥώμη ἔπαυσε πλέον οὔσα πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Συγχρόνως δὲ ἡ αὐλὴ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἔλαβεν ἀνατολικὴν χροιάν καὶ πομπὴν ἐξωτερικὴν. Ἴερὸν ἐκλήθη τὸ ἄτομον αὐτοῦ

ὡς καὶ πᾶσαι αἱ πράξεις αὐτοῦ, τὸν δὲ στέφανον ἐκ δάφνης ἀντικατέστησε τὸ διάλιθον διάδημα, ἡ δὲ χρυσοῦφαντος ἐσθῆς τὸν στρατιωτικὸν χιτῶνα.

Ὁ σκοπός, δ' ὃν ὁ Διοκλητιανὸς συνέστησε τὴν τετραρχίαν, ἐπήνεγκε τῶντι ἀγαθὰ διὰ τὸ κράτος ἀποτελέσματα· διότι ὁ μὲν Μαξιμιανὸς ἐξεδίωξε τοὺς Γερμανοὺς πέραν τοῦ Ῥήνου καὶ κατέστειλε τὴν στάσιν τῶν ἐν Γαλατίᾳ Βαγανδῶν, ὁ δὲ Κωνσταντῖος ὁ Χλωρὸς κατενίκησε τοὺς Φράγκους καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ Γαλατίας, καταβαλὼν ἄμα καὶ τὸν Ἀλεκτρον, ὅστις διαδεχθεὶς τὸν Καραύσιον ἐνέμετο ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη τὴν Γαλατίαν ὡς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος· ὁ δὲ Διοκλητιανὸς κατέστειλε τὴν ἐν Αἰγύπτῳ στάσιν καὶ κατεδίωξεν αὐτόθι τοὺς Βλέμμυας μέχρι τῆς Αἰθιοπίας· τέλος ὁ Γαλέριος κατέβαλε πλείστους βαρβάρους παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ ἠνάγκασε τοὺς Πέρσας νὰ παραχωρήσωσι πέντε ἐπαρχίας αὐτῶν πέραν τοῦ Τίγρητος. Ἡ δόξα ὁμῶς τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τούτοις μεγάλως μειοῦται ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τοῦ φοβερωτέρου πάντων καὶ τελευταίου κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοῦ, ὃν ἐκήρυξε διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος ἐν Νικομηδείᾳ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 303 τῇ εἰσηγήσει τοῦ τραχεῆος καὶ ὠμοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ Γαλερίου. Χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον, διὸ καὶ αἰῶν τῶν μαρτύρων ὁ αἰὼν οὗτος ἐκλήθη. Πάντες οἱ συνάρχοντες ἐξετέλεσαν τὸ διάταγμα τοῦ διωγμοῦ, μόνος δὲ ὁ Κωνσταντῖος ἐδείχθη ἐπιεικέστερος πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τοὺς κατοικοῦντας ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ διοικουμέναις ἐπαρχίαις. Διήρκεσε δὲ ὁ διωγμὸς οὗτος πέντε ἔτη καὶ κ-

τέπαυσε διὰ διατάγματος τοῦ Γαλερίου ἐτοιμοθανάτου ὄντος.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διατάγματος (305) παρητήθη ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Σάλωνι ἀνάκτορά του· τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθη καὶ ὁ Μαξιμιανὸς καθὼς ἐν ἀρχῇ εἶχον συμφωνήσῃ. Τότε ἀνακηρύττονται Αὐγούστοι μὲν ὁ Γαλέριος καὶ Κωνστάντιος ὁ Χλωρός, Καίσαρες δὲ διορίζονται ὑπὸ τοῦ Γαλερίου ὁ Σεβῆρος λαβὼν τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ ὁ Μαξιμίανος λαβὼν τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Ἄλλ' ὁ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Διοκλητιανοῦ πρὸ πολλοῦ διατρίβων καὶ μεγάλως ὑπ' αὐτοῦ τιμώμενος υἱὸς τοῦ Χλωροῦ Κωνσταντῖνος δυσαρεστηθεὶς διὰ τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν τῶν Καισάρων φεύγει ἐκ Νικομηδείας πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς του ἀνακηρύττεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὐγούστος. Ὁ Γαλέριος ὅμως μὴ ἀναγνωρίσας αὐτὸν ἀναγορεύει Αὐγούστον τὸν Σεβῆρον, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἠρέσθη ἐπὶ τοῦ παρόντος συνετῶς φερόμενος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καίσαρος. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον χρόνον ἡ Ῥώμη βαρέως φέρουσα τὴν ἐγκατάλειψιν αὐτῆς ὡς πρωτεύουσας τοῦ κράτους ἐπανέστησε (306) καὶ ἀνακηρύττει Αὐγούστον τὸν υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ Μαξέντιον, ὅστις προσλαμβάνει καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ συνάρχοντα. Οὕτω δὲ τὸ κράτος ἔσχε συγχρόνως ἐπὶ Αὐγούστους, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐγκαινισθὲν σύστημα τῆς τετραρχίας ἐλάμβανε τὸν τύπον φοβερᾶς ἀναρχίας, οἷα ἐσημειώθη ἀνωτέρω ἐπὶ Γαλλικηνῶ (σελ. 204).

Πρῶτος τῶν ἐπτὰ τούτων Αὐγούστων ἐξέλιπεν ὁ Σε-

βῆρος παραδοθείς ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατοῦ τῷ Μαξεντίῳ, καθ' οὐ οὗτος εἶχεν ἐκστρατεύσει τῇ διαταγῇ τοῦ Γαλερίου (307): ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ Γαλερίου ὁ *Φλάβιος Δικίνιος*. Δεύτερος δ' ἐξέλιπεν ὁ *Μαξιμιανός*, ὅστις ἐρίσας πρὸς τὸν υἱὸν Μαξέντιον ἀπῆλθεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον γαμβρὸν αὐτοῦ ὄντα ἐπὶ τῇ θυγατρὶ *Φαύστῃ*: ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγον χρόνον νὰ φονεύσῃ αὐτὸν ἐπιβουλεύσαντα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θρόνον του (310). Τρίτος ἐξέλιπεν ὁ *Γαλέριος* ἀποθανὼν τὸ ἐπόμενον ἔτος (311) ὑπὸ νόσου. Οὕτω πάλιν τὸ κράτος εὐρέθη κυβερνώμενον ὑπὸ τεσσάρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ὑπέβλεπε τοὺς ἄλλους καὶ ἐκαραδόκει τὴν κατάλληλον στιγμὴν νὰ μείνῃ μονάρχης ἐξαφανίζων τοὺς λοιπούς. Τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν ὁ *Μαξέντιος* ἐπιτεθείς κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἐν ἔτει 312. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔχων στρατὸν ἀφωσιωμένον αὐτῷ καὶ συγκείμενον τὸν πλείστον ὑπὸ Χριστιανῶν, οὓς ἀναφανδὸν ὑπερήσπιζε καὶ ἐπροστάτευε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς καὶ τὰς συμβουλὰς τῆς μητρὸς του *Ἐλένης* οὔσης χριστιανῆς, προλαβὼν τὸν Μαξέντιον κατῆλθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν ἀκωλύτως εἰς τὰ πρόθυρα τῆς *Ῥώμης*. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Μαξεντίου δὲν ἦτο μόνον ἀγὼν περὶ τοῦ θρόνου ἀλλὰ καὶ περὶ κατισχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ τῆς εἰδωλολατρείας: διότι ὁ Μαξέντιος ἦν ὑπέρμαχος αὐτῆς καὶ τὸ πλείστον μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ δούλων καὶ εἰδωλολατρῶν ἀνερχομένων εἰς 100000 περίπου τριπλασίῳν κατὰ τὸ πλῆθος τῶν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐνεκα τῆς μεγάλης ταύτης δυσαναλογίας ὁ Κωνσταντί-

νος ἐφαίνετο ἀθυμῶν καὶ σκεπτόμενος περὶ τῆς τύχης τοῦ πολέμου. Ἄλλ' αἴφνης ἐνῶ ἐκάθητο ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ περὶ τὴν μεσημβρίαν βλέπει ἐν τῷ οὐρανῷ φωτεινὸν μετέωρον ἐν σχήματι σταυροῦ μετ' ἐπιγραφῆς· «*Τούτω νίκα*» (in hoc vinces). Τὸ μετέωρον τοῦτο ἐγένετο ὄρατὸν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων, χαρὰ δὲ καὶ ἀγαλλίασις καὶ μέγα θάρρος κατέλαβε τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐνῶ δὲ καὶ τὴν νύκτα ἔτι ὁ Κωνσταντίνος διηπόρει περὶ τῆς σημασίας τοῦ φανέντος σημείου, βλέπει κατ' ὄναρ τὸν Ἰ. Χριστὸν φέροντα ἐπ' ὤμων τὸν σταυρὸν καὶ παραγγέλλοντα αὐτῷ νὰ κατασκευάσῃ σημαίαν φέρουσαν τὸ σχῆμα τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου καὶ οὕτω θέλει νικήσῃ τὸν ἐχθρόν. Τοῦτο ἐκτελέσας τὴν πρωΐαν ὁ Κωνσταντίνος καὶ ὀνομάσας τὴν σημαίαν ἐκείνην *Λάβαρον* ὤρμησε κατὰ τοῦ Μαξεντίου καὶ ἐνίκησε νίκην τελείαν. Ὁ Μαξέντιος φεύγων καὶ θελήσας νὰ διαβῆ ἔφιππος τὸν Τιβεριν, ὅπως διασωθῆ εἰς Ῥώμην, ἀπεπνίγη ἐν αὐτῷ. Το ἐπόμενον ἔτος κατατροπώνει καὶ ὁ Λικίνιος ἐν Ἀδριανουπόλει τὸν *Μαξιμίον*, ὅστις μετ' ὀλίγον χρόνον ἀποθνήσκει ἐν Ἀσίᾳ. ἐνῶ παρσκευάζε κατ' αὐτοῦ νέας δυνάμεις.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξεντίου καὶ Μαξιμίνου ὑπελείφθησαν δύο ἀνταγωνισταί, ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Κωνσταντίνος, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ διανεμηθῶσι τὸ κράτος ὁ μὲν Λικίνιος λαμβάνων τὴν Ἀνατολήν, ὁ δὲ Κωνσταντίνος τὴν Δύσιν· πρὸς πλείονα δὲ τοῦ συνδέσμου τούτου ἀσφάλειαν συνῆψαν καὶ ἐπιγαμίαν λαβόντος τοῦ Λικινίου τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου *Κωνσταντίαν*. Ἄλλ' ὁ σύνδεσμος

οὗτος δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἀποβλέποντες ἐκάτερος πρὸς τὴν μοναρχίαν διέρρηξαν τὰς σχέσεις ἐν ἔτει 314, ἀλλὰ τῇ μεσολαβήσει τῆς Κωνσταντίας συνεβιάσθησαν καὶ ἦσαν ὁμονοοῦντες μέχρι τοῦ ἔτους 323, ὅτε ἡ φιλία ὀριστικῶς διεσπάσθη. Ἐν τῷ ἐπακολουθήσαντι πολέμῳ μεταξὺ ἀλλήλων ἠτᾶται ὁ Λικίνιος πρῶτον μὲν ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ εἶτα ἐν Χρυσοπόλει· συλληφθεὶς δὲ ἐν Νικομηδείᾳ ἐξωρίσθη εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου μετὰ τινα χρόνον ἐθανατώθη τῇ διαταγῇ τοῦ Κωνσταντίνου. Οὕτω τὸ κράτος ὁλόκληρον περιέρχεται εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις διὰ τὰς ἐξοχους αὐτοῦ πολιτικὰς ἀρετὰς δικαίως ἐκλήθη *Μέγας*.

Κωνσταντῖνος ὁ μέγας.— Ἐν ἡλικίᾳ 49 ἐτῶν μοναρχήσας ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεξέτεινε τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐφ' ἅπαντας τοὺς ἀπανταχοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους Χριστιανούς, παρασχὼν αὐτοῖς διὰ διατάγματος τὸ δικαίωμα τοῦ κτιζεῖν ναοὺς, λαμβάνειν μέρος εἰς τὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα κλπ. Ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς ἐπισκόπους δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔν τε τοῖς θρησκευτικοῖς καὶ λοιποῖς πράγμασιν, ὅταν οἱ διάδικοι ποιῶσιν ἔκκλησιν εἰς τὸ φιλοδικαίον αὐτῶν, καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν μετὰ πάντων τῶν προνομίων ὅσα ἐκέκτηντο οἱ ἔθνηκοι ἱερεῖς. Χωρὶς δὲ νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῶν εἰδώλων ἴστατο μετέωρος μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων καὶ μόνον περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐδέχθη τὸ βάπτισμα. Ἐφρόντιζε δὲ ὅπως ἅπαν τὸ κράτος ἀπολαύῃ καὶ ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ὡς ἀπῆλαυε τῆς πολιτικῆς· διὰ τοῦτο μετὰ λύπης εἶδε τὴν πρώτην ταραττομένην συνεπειᾶν

τῆς εἰρετικῆς δοξασίας, ἣν ὁ Ἄρειος πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπρέσβευε κηρύττων τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κτίσμα, γεννηθέντα ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν λοιπῶν κτισμάτων οὐχὶ δὲ ὁμοούσιον αὐτῷ. Διὸ συνεκάλεσεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐν Νικαίᾳ (325), ἣτις ἐκ 318 πατέρων συγκειμένη κατέδικασε καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς συμφρονοῦντας αὐτῷ καὶ ἐκήρυξεν ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Δυστυχῶς ὅμως ἡ αἵρεσις αὕτη ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἐτάραξε τὴν ἐκκλησίαν λαβοῦσα ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μεγάλας διαστάσεις.

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ὁ Μ. Κωνσταντῖνος πεισθεὶς εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῆς δευτέρας αὐτοῦ συζύγου Φαύστης ἐφόνευσε τὸν ἐκ τῆς πρώτης συζύγου ἀγαθὸν καὶ ἐνάρετον υἱὸν τοῦ Κρίσπου στερήσας οὕτω τὸ κράτος ἀξιώτατου διαδόχου. Ἀνακαλύψας ὅμως βραδύτερον ὅτι αἱ κατὰ τοῦ Κρίσπου κατηγορίαι τῆς Φαύστης ἦσαν συκοφανταίαι γενόμεναι ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξασφαλισθῇ ὁ θρόνος εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῆς υἱοὺς ἐφόνευσε τὴν Φαύσταν καὶ τὸν δεκαετὴ ἀνεψιὸν τοῦ Λικινιανὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντίας καὶ τοῦ Λικινίου.

Πρὶν δὲ ἀφροσιωθῆ εἰς τὴν τοῦ κράτους διοργάνωσιν, ἐπεχείρησεν ἔργον σπουδαιότατον, τὴν ὀριστικὴν δηλ. μετὰθεσιν τῆς ἑδρας τοῦ κράτους ἀλλαχοῦ πρὸς συντονωτέραν ἐπίβλεψιν τῶν ὀρίων αὐτοῦ. Ὡς τοιοῦτον δὲ τόπον ἐξέλεξε κατὰ πρῶτον τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας Τροίας· ἀλλ' εἶτα ἰδὼν τὴν στρατηγικωτάτην θέσιν τοῦ Βυζαντίου δεσποζόντος τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Προποντίδος ἐκτι-

σε τὴν πόλιν αὐτῆσι, περιβαλὼν αὐτὴν διὰ τείχους καὶ κοσμήσας διὰ λαμπρῶν οἰκοδομῶν καὶ ναῶν. Εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἔδωκεν ἅπαντα τὰ προνόμια τῶν τῆς Ῥώμης κατοίκων ὀνομάσας αὐτὴν *νεάν Ῥώμην* καὶ ἐτέλεσεν ἐπίσημως καὶ ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ λαμπρότητι τὰ ἐγκαίνια τῇ 11 Μαΐου τοῦ ἔτους 330. Οἱ σύγχρονοι πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὠνόμασαν τὴν νεάν πόλιν *Κωνσταντινούπολιν*. Ταύτοχρόνως δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἐλένη εὗρισκε τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔθετε τὰ θεμέλια τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπεχείρησε τὴν πολιτικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ κράτους, ἧς βᾶσις ὑπῆρξεν ἡ διάκρισις τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Διήρесе τὸ κράτος εἰς τέσσαρας μεγάλας ἐπαρχίας, ὑποδιαιρέσας ἑκάστην εἰς διοικήσεις καὶ ὑποδιοικήσεις. Πρὸς τῷ πολιτικῷ ἐπάρχῳ ἑκάστης ἐπαρχίας ὑπῆρχε καὶ ἰδιαιτέρος ἀρχιστράτηγος τῆς ἐν αὐτῇ στρατιωτικῆς δυνάμεως μετὰ ὀκτὼ στρατηγῶν τοῦ ἵππικοῦ καὶ πεζικοῦ στρατοῦ, οὗ μέρος μὲν ἐστάθμευεν ἐν ταῖς κυριωτέραις πόλεσι τῆς ἐπαρχίας καὶ οὗτοι ἑκαλοῦντο *Παλατῖνοι*, μέρος δὲ εἰς τὰ σύνορα καὶ οὗτοι ἑκαλοῦντο *Συνοριακοί*. Μετὰ τοῦτο μετερρύθμισε τὰ τῆς αὐλῆς αὐξήσας τὰ πρόσωπα τῆς αὐλικῆς ὑπηρεσίας, ἀπονείμας αὐτοῖς διαφόρους τίτλους εὐγενείας· τούτων δὲ προΐσταντο ἑπτὰ ἀποτελοῦντες τὸ *ιερόν συνέδριον*, ὅπερ ἐξήσκει τῇ συνδρομῇ τοῦ Αυτοκράτορος τὸ νομοθετικὸν ἔργον. Ἐνεκα δὲ τῆς αὐξήσεως τῶν δαπανῶν ἤυξησης τὸν τοῦ ἐπιτηδεύματος φόρον (χρυσάργυρον)

ὡς καὶ τὸν κτηματικὸν ὀρίσας νὰ γίνηται νέα ἀπογραφὴ τῶν κατοίκων κατὰ πᾶν 15 ἔτος, ἐξ οὗ ἡ ἀρχὴ τῶν Ἰνδικτιῶνων, ἣτις τότε ἀντικατέστησε τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Γόθων καὶ Σαρματῶν. Ἄλλ' ὅ,τι διὰ μυρίων κόπων καὶ μόχθων καὶ διὰ πολλῆς αἱματοχυσίας κατῴρθωσε, τὴν ἐνότητα δηλ. τοῦ κράτους, αὐτὸς οὗτος διέσπασε, διανείμας τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς ἐκ τῆς Φαύστης υἱούς του *Κωνσταντῖνον*, *Κωνσταντῖον* καὶ *Κώρσαντα*. Δύο δὲ ἔτη μετὰ τοῦτο παρασκευαζόμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέθανεν ἐν Νικομηδείᾳ (21 Μαΐου 337) ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Εὐσεβίου. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετήνεγκον τὸ σῶμα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν χρυσῇ λάρνακι καὶ ἐτέλεσαν μεγαλοπρεπεστάτην αὐτοῦ κηδεῖαν. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν παραβλέπουσα τὰ σφάλματα, εἰς ἃ ἐκ πολιτικῶν λόγων περιέπεσε καὶ ἀποβλέπουσα εἰς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀγῶνας αὐτοῦ κατέταξε μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ πανηγουρίζει τὴν μνήμην αὐτοῦ τε καὶ τῆς μητρὸς του Ἑλένης τὴν 21 Μαΐου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου
καὶ οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες
τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Κωνσταντῖος, Κωνσταντῖνος καὶ Κώνστας.—Οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ἀνακηρυχθέντες Αὐγουστοὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δύο ἐπιζήσαντας ἀδελφοὺς τοῦ πατρὸς αὐτῶν μεθ' ἀπάντων τῶν τέκνων αὐτῶν πλὴν δύο, τοῦ *Γάλλου* καὶ τοῦ *Ἰουλιανοῦ*, σωθέντων ὑπὸ τινος ἐπισκόπου. Εἶτα δὲ διενεμήθησαν τὸ κράτος πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ' ὁ μεγαλείτερος δὲν ἔμεινε τόσον εὐχαριστημένος ἐκ τῆς μερίδος τὴν ὁποῖαν ἔλαβε. Διὸ ἐπιτεθείς κατὰ τοῦ Κωνσταντος ἠττάται ἐν Ἀκυληίᾳ καὶ φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ (340· τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβε καὶ ὁ Κώνστας (350) πολεμῶν κατὰ τοῦ *Μαγνεντίου* Φράγκου τὸ γένος, ὅστις εἶχε κηρυχθῆ ἐν Γαλατίᾳ Αὐγουστος ἀναγνωρισθεὶς καὶ καὶ ὑπ' ὅλης τῆς Δύσεως. Ὁ Κωνσταντῖος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπολέμει πρὸς τοὺς Πέρσας, μαθὼν τὴν στάσιν τοῦ *Μαγνεντίου* καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντος συνδιαλλάττεται πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ σπεύδει εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν ἀποστάτην. Οἱ δύο στρατοὶ συνηνητήθησαν ἐν *Μούρσα* τῆς Παννονίας κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 351, ἔνθα ἠττηθεὶς ὁ *Μαγνέντιος* ἀπεσύρθη εἰς Ἀκυληίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαλατίαν· αὐτόθι δὲ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ γενόμενος αὐτόχειρ (353).

Ὁ Κωνσταντῖος πρὶν ἔτι ἀπέλθῃ ἐξ Ἀνατολῆς ἀφῆκεν

αὐτόθι ἀντικαταστάτην ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος τὸν ἕτερον τῶν εὐθέντων ἐξαδελφῶν Γάλλον, ἵνα ὑπερασπίζη τὸ κράτος κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπεστάτησεν. Ὁ Κωνσταντίος τότε καλέσας αὐτὸν ὑπὸ τὸ πρόσχημα συνδιαλλαγῆς ἐφόνευσε διὰ δόλου αὐτόν, ἐξώρισε δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀδελφὸν Ἰουλιανὸν εἰς Ἀθήνας. Αὐτόθι δὲ ὁ Ἰουλιανὸς ἐπέκυψεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας ἀναστρεφόμενος πάντοτε μετὰ φιλοσόφων τὸ αὐτό, ὡς ἐκεῖνοι, ἱμάτιον ἐνδεδυμένος καὶ τρέφων ἀτημέλητον καὶ μακρὸν πώγωνα. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ὁ Κωνσταντίος πειθόμενος εἰς τὰς προτροπὰς τῆς συζύγου του *Εὐσεβίας* ἀνεκάλεσεν αὐτὸν καὶ τῷ ἀνήθηκε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὀρίων τοῦ κράτους κατὰ τῶν Φράγκων, Σαξόνων καὶ Ἀλαμαννῶν, οἵτινες εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀνερχόμενοι διέβησαν τὴν Ῥῆνον καὶ ἠρήμωσαν τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Γαλατίας. Ὁ Ἰουλιανὸς 24έτης μόλις τὴν ἡλικίαν καὶ μέχρι τοῦδε εἰς φιλοσοφικὰς μόνον μελέτας ἀσχοληθεὶς ἠδυνήθη εὐφυστατος ὢν ἐντὸς ἑξαμήνου διαστήματος οὐ μόνον τὴν τακτικὴν τοῦ πολέμου νὰ μάθῃ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν στρατηγῶν ὑπέρτερος νὰ ἀναδειχθῇ, κατατροπώσας τοὺς βαρβάρους καὶ ἀπαλλάξας τὴν Γαλατίαν τῆς παρουσίας αὐτῶν καὶ καταστήσας πάλιν τὸν Ῥῆνον ὄριον τοῦ κράτους. Τὰ τρόπαια ταῦτα δὲν ἀφῆκαν τὸν Κωνσταντίον ἡσυχον· διὸ ἐσκέφθη καὶ τοῦ ἐξαδελφου τούτου νὰ ἀπαλλαγῇ μεταχειριζόμενος τὸν δόλον, ὃν καὶ διὰ τὸν Γάλλον μετεχειρίσθη. Ὅθεν ἀνακαλεῖ αὐτὸν ἐκ Γαλατίας μετὰ τοῦ ἡμίσεος στρατοῦ τοῦ ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἔχει ἀνάγκην αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, καθ' ὧν τότε

ἐπολέμει. Ἄλλ' ὁ στρατὸς ἀρνήθητις νὰ ὑπακούσῃ ἀναγορεύει τὸν Ἰουλιανὸν Αὐγουστον (360)· τότε δὲ ὁ Κωνσταντῖος συνομολογήσας εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας παρεσκευάσθη νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ· ἀλλ' ὁ θάνατος ἐπελθὼν (Ὀκτ. 361) ἀπήλλαξεν αὐτὸν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίου ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν λεγεῶνων ὁ Ἰουλιανὸς αὐτοκράτωρ καὶ γίνεται ἐν Κωνσταντινουπόλει δεκτὸς μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα παραβάτης καὶ ἀποστάτης, διότι καίπερ ἐκ γονέων Χριστιανῶν γεννηθεὶς καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ πίστει ἀνατραφεὶς, ὅμως κατελήφθη ὑπὸ ζωηροῦ ἔρωτος πρὸς τὴν λατρείαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν ἐν Ἀθήναις διατριβῶν· γενόμενος δὲ νῦν αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε τὴν ἀνασύστασιν τῆς λατρείας αὐτῶν καὶ ἐκήρυξε τὴν εἰδωλολατρείαν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ κράτους. Πάντες ὅσοι μετ' αὐτοῦ ἔθουον τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τοῖς λοιποῖς τοῦ Ὀλύμπου θεοῖς ἐτύγγανον παρ' αὐτοῦ μεγίστης εὐνοίας καὶ ἀξιοματίων, τὸναντίον δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἀπώλεσαν τὰς ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῇ πολιτείᾳ θέσεις των καὶ παντοιοτρόπως κατεφρονοῦντο καλούμενοι πρὸς ἐμπαιγμὸν *Γαλλυλαῖοι* καὶ *Ναζωραῖοι*. Ἀπηγόρευσε αὐτοῖς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, δὲν ἐκήρυξεν ὅμως κατ' αὐτῶν συστηματικὸν διωγμὸν ὅμοιον πρὸς τοὺς προγενεστέρους, ἀφήσας αὐτοὺς ἐλευθέρους νὰ προσέλθωσιν οἰκεία θελήσει εἰς τὴν ἐθνικὴν λατρείαν ἀναγνωρίσαντες τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς θρησκείας ταύτης, ἣν ἐ-

νεκαίνιζε διὰ διατάγματος. Ἄλλ' εὐτυχῶς δὲν ἔζησε πολὺν χρόνον ὅπως ἴδη συντελούμενον τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἠγωνίσθη μὲν γενναίως καὶ ἐνίκησεν αὐτούς, ἀλλ' ἐτραυματίσθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν (Ἰούν. 363). Λέγεται δὲ ὅτι ἀποθνήσκων ἔλαβεν αἷμα ἐκ τῆς πληγῆς αὐτοῦ καὶ σκορπίσας αὐτὸ πρὸς τὸν ἀέρα ἀνέκραξε· «*Νερίκηκας Χριστέ, κορέσθητι Ναζωραΐε!*» Μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐκλείπει καὶ ἡ γενεὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἰοβιανός.—Ὁ στρατὸς εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν Ἰοβιανὸν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ὅστις συνωμολόγησεν αἰσχρὰν πρὸς τοὺς Πέρσας εἰρήνην καὶ ἀνεκάλεσε τὰ περὶ Χριστιανῶν διατάγματα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς ἀχρησίαν περιελθόντα ἐπὶ Ἰουλιανοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπανήρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέθανεν ἐν Βιθυνίᾳ (Φεβρ. 364), ὁ δὲ στρατὸς προσήνεγκε τὸν θρόνον εἰς τὸν γενναῖον στρατηγὸν *Σαλλούστιον Σεκοῦνδον*, ὅστις μὴ δεχθεὶς ὑπέδειξε τὸν ἐκ Παννουσίας *Οὐάλεντιανὸν*, ὃν ἀνευφήμησεν ὁ στρατὸς Αὐγουστον ἐν Νικαίᾳ.

Οὐάλεντιανός καὶ **Οὐάλης.**—Ὁ Οὐάλεντιανός ἐξ ἀφανοῦς γένους καταγόμενος μετὰ ἓνα μῆνα ἀνέδειξε συναύγουστον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Οὐάλερτα* ἀναθεὶς αὐτῷ τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς μετὰ πρωτεύουσας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς κρατήσας τὴν Δύσιν μετὰ πρωτεύουσας τῶν Μεδιολάνων. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ πρώτη ὀριστικὴ διαίρεσις τοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν συνεπαγαγοῦσα ἤδη καὶ τὴν διάκρισιν ἰδίων

συμφερόντων καὶ ἰδίας ἱστορίας ἐν τῷ μέλλοντι, διασπασθείσης ἐντελῶς τῆς ἐνότητος. Εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην προεβῆ ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἕνεκα τῶν κινδύνων, οὓς τὸ κράτος διέτρεχε προσβαλλόμενον πανταχόθεν ὑπὸ ποικιλωνύμων βαρβάρων, καθ' ὧν ἅπαντα τὸν βίον αὐτῶν ἀμφοτέροι κατανόησαν. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δύσει ὁ Οὐαλεντινιανὸς διεξήγαγεν ἐπὶ 12 ἔτη κατὰ συνέχειαν πολέμους κατὰ τῶν Φράγκων, Ἀλαμαννῶν, Βουργουνδίων, Πίκτων, Σκώτων, Κουάδων καὶ Σαρματῶν, ἐν δὲ τῇ Ἀφρικῇ κατὰ τῶν Μαυριτανῶν διὰ τοῦ στρατηγοῦ Θεοδοσίου πατρὸς τοῦ βραδύτερον μοναρχήσαντος Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Διὰ τῆς γενναιότητος καὶ τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ τέχνης ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἠδυνήθη ἀληθῶς νὰ προφυλάξῃ ἀκέραια τὰ ὅρια τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ προσωρινῶς τὴν ἡσυχίαν. Ἐπελθούσης ὁμως αὐτῷ ἀφθόνου αἱμορραγίας ἐξ υπερβολικῆς ὀργῆς ἀπέθανε (Νοέμβρ. 375) καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ σχέδιον αὐτοῦ τοῦ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν αἴγλην τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος μεταξὺ τῶν γειτόνων λαῶν ἐματαιώθη. Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ὁ Οὐάλης εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοὺς Γότθους, οἵτινες εἰσώρμησαν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν κράτος διωκόμενον ὑπὸ τῶν πολλῶν φοβερωτέρων αὐτῶν *Οὐγγων*, οἵτινες κατὰ μυριάδας ἐξορμήσαντες ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν Βόλγα καὶ Οὐράλη ἐτρέπησαν πρὸς τὴν Δύσιν, τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον ἐνσπείροντες πᾶσι τοῖς λαοῖς διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχοντο. Πρῶτοι δὲ οἱ Γότθοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπομείνωσι τὴν ἐπιδρομὴν αὐτῶν κατοικοῦντες ἐν *Σαρματία* (τῇ μεσημβρινῇ Ῥωσίᾳ)

εἰς δύο μοίρας ὄντες διηρημένοι, ὧν οἱ μὲν ἐκεῖθεν τοῦ Δνει-
στερίου ποταμοῦ κατοικοῦντες ἐκαλοῦντο *’Οστρογόθθιοι* οἱ
δ’ ἐντεῦθεν *Βησιγόθθιοι*. Ἐκ τούτων οἱ Βησιγόθθιοι ἐζήτη-
σαν ἄσυλον ἐν τῷ Ἀνατολικῷ κράτει παρὰ τοῦ Οὐάλεντος
ὅστις δεχθεὶς κατώκισεν αὐτοὺς ἐν Θράκῃ ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ
ἀσπασθῶσι τὸν Ἀρσιανισμόν, ὃν αὐτὸς ἐπρέσβευε καὶ ἐ-
προστάτευεν. Ἀλλὰ μετ’ὀλίγον χρόνον πιεζόμενοι δεινῶς
ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπάρχων ἐπανάστησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν
κατ’ αὐτῶν ἐπελθόντα Οὐάλεντα παρὰ τὴν Ἀδριανού-
πολιν κατὰ κράτος, φονεύσαντες καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον καύ-
σαντες τὴν καλύβην εἰς ἣν εἶχε καταφύγη (378).

Θεοδόσιος ὁ μέγας. — Ὁ ἐν τῇ Δύσει μετὰ τὸν τοῦ
θάνατον Οὐαλεντινιανοῦ ἀναρρηθεὶς Αὐγούστος *Γρατιανὸς*
μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Β’*. ἀνηγό-
ρευσε Αὐγούστον τῆς Ἀνατολῆς τὸν *Θεοδόσιον* υἱὸν τοῦ
προμνημονευθέντος γηραιοῦ στρατηγοῦ Θεοδοσίου. Οὗτος
ὀρμώμενος ἐκ Θεσσαλονίκης ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν
Βησιγόθθων πόλεμον καὶ περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς τοσαύτην
στενοχωρίαν, ὥστε ἐζήτησαν εἰρήνην ὑποσχόμενοι εἰς τὸ
ἐξῆς τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτῶν κατοικήσαντες ἐν
Θράκῃ καὶ ἐν Μοισίᾳ. Ἐκλιπόντων δὲ μετὰ τινα ἔτη τῶν
ἐν τῇ Δύσει αὐτοκρατόρων *Γρατιανοῦ* καὶ *Οὐαλεντινιανοῦ*
τοῦ Β’. τοῦ μὲν φονευθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ ἀπο-
στάντος *Μαξιμου* ἐν ἡλικίᾳ 24 ἐτῶν (Αὔγ. 383), τοῦ δὲ
ὑπὸ τοῦ ἐν Γαλατίᾳ στρατηγοῦ Ἀρβογάστου ἐν ἡλικίᾳ
21 ἐτῶν (395), περιῆλθε πάλιν, ἀλλ’ ἐπ’ ὀλίγον χρόνον,
ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις ὑπὸ τὸ σκῆπτρον ἐνὸς μονάρχου.

τοῦ Θεοδοσίου, ὅστις ἐκλήθη καὶ *Μέγας* διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνας.

Ὁ Μ. Θεοδόσιος εἶχεν ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμὸν ἐνωρίτατα καὶ ἐπροστάτευσεν αὐτὸν οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐθνικῶν ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, καταργήσας διὰ διατάγματος ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὰς θυσίας τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ πάσας τὰς ἐθνικὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, ἐν αἷς καὶ τοὺς μέχρι τῶν χρόνων τούτων τελουμένους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας (394). Ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν πάσας τὰς ἐκκλησίας καὶ λοιπὰ ἱερὰ τεμένη, ἅτινα ὁ Ἀρειανίζων Οὐάλης εἶχεν ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων συμπαραστατούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ τότε ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως καθημένου *Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ*. Ὁ Θεοδόσιος ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ ὁ ὑποβλήθεις εἰς ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Μεδιολάνων *Ἀμβροσίου* ἕνεκα τῆς διὰ διατάγματος αὐτοῦ γενομένης ἐν Θεσσαλονίκῃ σφαγῆς 7000 κατοίκων διὰ στάσιν. Δὲν ἐπετράπη δηλ. αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου νὰ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, εἰμὴ ἀφοῦ πρῶτον δημοσίᾳ ἐνώπιον πολλοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων μετενόησε καὶ ἔλαβε τὴν ἄφεσιν τοῦ ἁμαρτήματος.

Ὁ Μέγας Θεοδόσιος ἀπέθανεν ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐν τῇ Δύσει αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ Β'. ἐν Μεδιολάνοις ἐξ ὑδρωπος (Ἰαν. 395). Καλεῖται δὲ ὑπὸ τινων ἱστορικῶν ὁ ἔσχατος αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων, διότι μετ' αὐτοῦ παύει καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Δυ-

τικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἄρχεται ἡ ἱστορία τῆς καταλύσεως καὶ ὑποδουλώσεως αὐτοῦ εἰς τοὺς βαρβάρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁγδοήκοντα καὶ ἓν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου κατελύετο ὀριστικῶς τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος. Παρῆλλον δὲ τὰ ἔτη ταῦτα ἐν διηνεκεὶ πάλῃ κατὰ τῶν βορείων λαῶν, οἵτινες κατελάμβανον ἀνὰ μίαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἐγκαθιδρύνοντο ἐν αὐταῖς ὡς κυρίαρχοι. Καὶ ὅτε μὲν ἀπέθνησκεν ἐν τῇ Δύσει ὁ τοῦ Θεοδοσίου υἱὸς Ὀνώριος (423), πέντε κράτη ἦσαν ἰδρυμένα ἐν Βρεττανίᾳ, Γαλατίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Ῥώμη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπέστη τριήμερον λεηλασίαν ὑπὸ τῶν Γότθων ἡγουμένου τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀλαρίχου, ὅστις πρὸ τούτου εἶχεν ἐπιχειρήσῃ δεινὴν μετ' αὐτῶν λεηλασίαν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν καὶ Θράκην ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρείου στρατηγοῦ τοῦ Ὀνωρίου Στιλίχωνος.

Ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀνωρίου ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ οἱ μὲν Βάνδαλοι τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Γιζέριγον ἰδρυσαν ἐν Ἀφρικῇ τὸ Βανδαλικὸν κράτος (429), οἱ δὲ Οὔννοι ὑπὸ τὸν Ἀτίλαρ,

ὅστις ἐκάλει ἐαυτὸν *θείαν μάστιγα*, καταδιωχθέντες ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ καὶ βραδύτερον αὐτοκράτορος *Μαρκιανοῦ* διέβησαν τὸν Ῥῆνον, δηώσαντες τὴν Γερμανίαν, Ἑλβετίαν καὶ Γαλατίαν. Κλίπερ δὲ ἠττηθέντες ἐν τοῖς *Καταλανικοῖς πεδίοις* (451) ἐπῆλθον ὁμως τὸ ἐπόμενον ἔτος κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ λεηλατήσαντες αὐτὴν μόλις ἐπίσθησαν ὑπὸ τοῦ Λέοντος πάπα Ῥώμης διὰ πολλῶν πρκαλήσεων καὶ χρυσίου νὰ μὴ προσβῶσι τὴν Ῥώμην. Ὅτε δὲ ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα (455) ἀποθνήσκοντος τοῦ Ἀττίλα διεσκορπίθησαν οἱ Οὐννοι, οἱ μὲν Ὀστρογόθοι κατέλαβον ὀριστικῶς τὴν Παννονίαν, οἱ δὲ Γεπίδοι τὴν Δαίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ καὶ Βαυαροὶ τὰς μεταξὺ τοῦ Ἰστρου καὶ τῶν Ἰταλικῶν Ἀλπεων ἐπαρχίας, δὲν ὑπελείπετο εἰς τοὺς τελευταίους αὐτοκράτορας τῆς Δύσεως πρὸς μόνην ἢ Ἰταλία. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ οἱ βάρβαροι λαοὶ ἤγον καὶ ἔφερον τοὺς αὐτοκράτορας. Ἀξιωμακρόντος δὲ εἶναι ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένη ἄλωσις καὶ δεκατετραήμερος λεηλασία τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Βανδάλων τῆς Ἀφρικῆς, οἵτινες κατέστρεψαν ἅπαντα τὰ καλλιτεχνήματα αὐτῆς (Βανδαλισμὸς) καὶ ἀπῆλθον εἰς Ἀφρικὴν συναποκομιζόντες πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ καλλιτεχνημάτων. Ἡγωνίσθησαν μὲν οἱ αὐτοκράτορες τῶν τελευταίων χρόνων νὰ διασώσωσι τὰ ὀλίγα ἐναπομεινάντα λειψύνα τοῦ κράτους, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀνωφελεῖς. Ὁ τελευταῖος δεκαπενταέτης αὐτοκράτωρ *Ρωμύλος Αὐγουστύλος* καθρέθη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 476 ὑπὸ τῶν Γερμανῶν μισθοφόρων στρατιωτῶν καὶ ἀνέβιβασαν εἰς τὸν

θρόνον τῆς Ῥώμης τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ὀδόακρον ὑπὸ
τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἱδρυσαν τὸ μετὰ ταῦτα ἀ-
κμάσαν ἐν Ἰταλίᾳ Γοτθικὸν κράτος.

Τ Ε Λ Ο Σ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

<i>Ἐν</i>	<i>σελ.</i>	<i>στίχ.</i>	<i>ἀντί</i>	<i>ἀνάγρωθι</i>
»	39	19	<i>ε-ξήγειρε</i>	<i>ἐξ-ήγειρε</i>
»	92	24	<i>κατῆλθον</i>	<i>κατῆλθεν</i>
»	95	1	<i>Μούμμιος</i>	<i>Μόμμιος</i>
»	»	27	<i>τῆς</i>	<i>τῶν</i>
»	97	1	<i>τοῦ Καρχ.</i>	<i>τοῦ γ'. Καρχ.</i>
»	»	3	<i>αὐτῶν</i>	<i>αὐτῶν</i>
»	117	1	<i>Δ'. Μιθριδ.</i>	<i>Α'. Μιθρ.</i>
»	119	27	<i>δούλος</i>	<i>δοῦλος</i>
»	120	25	<i>τοῦ Σύλλαν</i>	<i>τοῦ Σύλλα</i>
»	130	23	<i>ἄς</i>	<i>ἄς</i>
»	173	17	<i>συνωμία</i>	<i>συνωμοσία</i>

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000082914

ΑΔΕΛΦ. Σ. ΝΟΤΑΡΗΣ

ΜΕ

ΕΡΕΥΝΑ Τ. Α.

ΕΡΕΥΝΑ Τ. Β.

ΣΑΝΤΟΥΚΙ Τ. Α.

ΠΙΣΤΟΚΑΤΑ Τ. Α.

ΒΕΛΛΗ ΕΜ. Τ. Α.

ΤΕΡΣΙΔΟΥ Α. ΒΡΑΧΙΟΥ

ΤΕΛΙΩΝΙΑ Τ. Α.

ΒΑΡΒΕΡΗ Α. Τ. Α.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Β.

ΜΑΝΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Τ. Α.

ΚΟΛΟΚΟΤΕΑ Α. Τ. Α.

ΑΥΛΙΑ Μ. ΠΕΤΣΟΥΡΑΚΗ

ΣΗΚΙΔΟΥ Τ. Α.

ΒΑΦΕΙΔΟΥ Ν. Τ. Α.

ΤΙΜΑΤΑ Τ. Α.

ΑΔΕΛΦ. Σ. ΝΟΤΑΡΗ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΑΙ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΑΙ.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ Γ. δ.φ. Γραμματική τεύχος Α!	Τρ.	3
" " " " " Β!	"	5
ΣΕΡΓΙΑΔΟΥ Σ. Γεω. Ιστορία εὐδ. Β!	"	1 50
" " " " " Β!	"	2 50
" " " " " Γ!	"	3
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ Γ. Στοιχειώδης Ποικιλ. Αριθμ.	"	3
ΠΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Δ. ΛΥΓΙΑ Μ. ΚΑΡΑΤΣΑ Γ. Αριθ. τεύχ. Α!	"	3
" " " " " Β!	"	5
ΒΕΛΛΗ ΕΜ. Γεωγραφία εὐδοσιω Β!	"	5
ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ Α. ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ Ν. Γεωγρ. τεύχ. Α!	"	3
" " " " " Β!	"	4
" " " " " Γ!	"	5
ΓΕΝΙΔΟΥΝΙΑ Ι. Καλλιγραφία εὐδοσιω Β!	"	3
" " Χαρακτ. Καλλιγραφίας	"	2
ΒΑΡΒΕΡΗ Α. Καλλιγραφία		

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Γραμματική
 " " Στοιχειώδης Γεωγραφία
 ΜΑΝΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Γραμματική
 ΚΟΛΟΚΟΤΣΑ Α. Ορθόδοξος Κατήχησις

ΛΥΓΙΑ Μ. ΠΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Δ. Οδηγός συνδέσεων	Τρ.	6
ΖΗΚΙΔΟΥ Γ. Γραμμ. διδασκτική	"	6
ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ Ν. Καλλιγραφία	"	4

ΤΙΜΑΤΑΙ ΑΔΕΤΟΝ ΓΡ. ΑΡΓ. 6.